

observari, quamvis primitiva in Jerosolymis Ecclesia multas legis caeremonias, etiam juxta litteram, observabat, Judaizantibus quoque eis qui ex gentibus vocati ad fidem fuerant, donec dilatata longe lateque per orbem, etiam sacerdotes ac doctores cœperat habere de gentibus, qui nullam Judaicæ observationis curam haberent, sed tantum simplicitate Christiana apostolicis et evangelicis gauderent auscultare decretis; cui videlicet ecclesiasticæ dispositioni pulcherrime figura filiorum concinit Abraham; prius namque quam natus esset Isaac, Abraham et Sara ad Ismael quasi ad unicum filium adgaudebant, ut pote qui nihil adhuc superbiæ vel levitatis in mente aut moribus ostendebat, quia ante incarnationem Dominicam ac revelationem gratiæ, etiam spirituales quique in lege lætabantur ipsam legem a populo devotione cordis sincera juxta litteram custodiri. Et merito; neque enim populus idem contra gratiam repugnabat, aut legem Evangelio præferbat; sed ea quæ sola acceperat præcepta justitiæ fidei mente sectabatur. Sed et nato Isaac ac necdum ablactato, vilescere quidem cœpit amor Ismael, ut pote congratulantibus parentibus ad natiuitatem Isaac, quasi proprii amborum filii, qui non tamen aliquid adhuc de expulsionem Ismael, sive matris ejus tractabant, quia, revelata jam gratia Evangelii, et prædicantibus Christum apostolis, lætabatur Ecclesia credentium, lætabantur ipsi doctores de collata sibi promissione regni Dei, nec tamen observantiam circumcisionis et hostiarum feriarumque legalium quasi supervacuum confestim respuere certabant. Neque enim valebant ea quæ a Deo esse constituta moverant, repente quasi noxia repellere, maxime cum inter hujusmodi consuetudines tenera adhuc et quasi lactans sanctæ Ecclesiæ nutrire infantia. Ablactato autem Isaac, vidit Sara ludentem ancillæ filium, et ejiciendum esse cum matre decrevit, quia postquam convaluit in fide Christi Ecclesia de gentibus, venerunt quidem de Judæa carnales sensu, quasi vere ancillæ filii, et necdum spiritus gratiæ liberi facti Christo, docentes fratres ac dicentes: *Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, salvi fieri non potestis* (Act. xv, 1), quod Iudi

A magis et vanitatis quam evangelicæ erat veritatis; imo persecutio erat non minima eos qui manifestatæ jam lucis dono fruebantur, in umbras figurarum voluisse reducere; unde mox gratia mater per apostolorum concilium hoc dogma cum suis auctoribus ejiciendum esse decernebat.

Non enim hæres erit, inquit, filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quod Apostolus posuit cum filio liberæ, quia nulla ratione cum præconibus veritatis, qui nos per gratiam Domini Jesu salvari debere prædicant, suscipiendi sunt falsi doctores, qui ita demum nobis hanc gratiam prodesse confirmant, si etiam circumcissione juxta legis ritum consecremur; quin potius ab hæreditate gratiæ, quæ est in Christo, in æternum permanebunt exsortes, qui ejusdem gratiæ virtutem negant, aut se sine gratia de operibus extollunt. Sunt et hodie nonnulli in Ecclesia novi quidem testamenti sacramentis imbuti, sed per intentionem animi carnalis ad vetus testamentum atque ad figuram Agar et Ismael pertinentes; non quod vere veteris testamenti mandata sectentur, ex quibus Dominus ait: *Si vis venire ad vitam, serva mandata* (Matth. xix, 17), sed quia temporalia a Domino beneficia neglectis æternis requirunt, quæ vetus Scriptura juxta litteram intellecta nunquam sonare videtur magis amplectentes, quod ait per Prophetam Dominus: *Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis* (Isai. ii, 19), quam quod ait per seipsum: *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei* (Matth. v); de quibus dicit Apostolus: *Omnes enim sua quærunt, non quæ sunt Jesu Christi* (Phil. ii, 21), qui sive in actibus nequam inter bonos catholicos ad mortem usque perdurent, sive propter hæreses et aperta schismata sacerdotali judicio de Ecclesia tanquam ancillæ filii per Saram liberam expellantur, nihilominus omnes in judicio futuro, qui non antea se correxerunt, ab hæreditate benedictionis alieni redduntur et extorres: *Omnia enim qui facit peccatum, servus est peccati; servus autem non manet in domo in æternum; filius manet in æternum. Si ergo filius, inquit, vos liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. viii, 34).

^a Al., *amator.*

^b Al., *quidam.*

^c Al. *deest meo.*

^d Al. *deest sunt.*

IN PENTATEUCHUM COMMENTARII.

EXPOSITIO IN PRIMUM LIBRUM MOSIS,

Qui dicitur Hebraice BERESITH, Græce autem GENESIS.

CAPUT PRIMUM.

In principio creavit Deus cælum et terram. Utique non in principio temporis, Deus enim fecit tempora. Et ideo antequam Deus faceret tempora, non erant

D tempora. Non ergo possumus dicere quomodo Deus nondum aliquid fecerat. Principium igitur Christus est, qui in Evangelio dicit: *Ego sum principium, qui et loquar vobis.* Propterea autem commemoratio

Filii hic non ita sit, quia Verbum est, sed tantum quia principium est. Exordium quippe creaturæ insinuatur adhuc imperfectæ. Fit autem filii commemoratio, quia verbum est, in eo quod scriptum est, *dixit Deus, Fiat*: quia perfectio creaturæ ibi insinuat. Quod ergo dictum est: *In principio creavit Deus cælum et terram*, materiam totius creaturæ ostendit, rationalis et corporalis, id est, angelorum et hujus mundi. Utrumque igitur fecit Deus, materiam et formam; sicut vox et verbum simul sit, quamvis vox prior sit origine. Denique Scriptura ait: *Qui fecisti mundum de materia informi*. Sed materia facta est de nihilo, mundi vero species de informi materia. Proinde duas restante omnem diem et ante omne tempus condidit Deus, angelicam videlicet creaturam, et informem materiam: quamvis enim omnia simul facta sunt, *Qui enim*, inquit Salomon, *vivit in æternum, creavit omnia simul*, sed tantum, ut prædiximus, originem materiæ informis formatam speciem, sicut vox verbum antecedit. Itaque non omnia ex nihilo fecit Deus, sed quædam ex nihilo, quædam ex aliquo, condidit Deus. De nihilo mundum, et angelos, et animam; ex aliquo, hominem et pecora, et cæteras creaturas. Hæc juxta historiam. Spiritualiter autem in hoc principio Christo fecit Deus cælum et terram, id est spirituales et qui cœlestia meditantur, et carnales qui terrena sapiunt. Sciendum est autem quod apud Hebræos liber iste Beresith vocatur, ut voluminibus ex principiis eorum nomina imponuntur. Paulisper ad exordium redeamus. Alii personam, locum et tempus hujus sententiæ inquirunt, et ita dicunt quod spiritus per Mosen primo hanc locutus sit. Prophetiæ autem genera tria sunt. Prophetia de præterito, ut *in principio creavit Deus cælum et terram*, et reliqua. De præsentii, ut *sedens Christus ad dexteram Dei Patris*. Dicitur de futuro, *Inde venturus est judicare vivos et mortuos*, et reliqua. *In principio creavit*. Alii ducunt hoc principium ad principium creationis omnium, dum nihil ante hæc duo creatum est; vel in principio temporis, quia tempus, donec cælum et terra facta sunt, non reputabatur; vel in principio principatus, dum cælum et terra in omnibus principatum tenent: sed, sicut supra diximus, magis hoc de Filio sentiendum est, multis confirmantibus testimoniis, e quibus hoc est secundum Apostolum: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia*. Et Propheta dicit: *In initio terram tu fundasti, Domine, et opera manuum tuarum sunt cæli*. Joannes quoque ex persona Christi dicit, *Ego sum alpha et omega*. Et, *In principio erat Verbum*. Multa quoque testimonia de hac dictione dicta sunt in Scripturis, quæ est, *In principio*, et reliqua. E quibus est in propheta: *Conteram caput illius in mari primo usque secundo*. De hac etiam alius propheta dicit: *Congregans sicut in utre aquas maris*. Et alibi: *In capite libri scriptum est de me*. De hac et Salomon dixit, *Omnes torrentes in mare, usque ab eis*. Et hic commemorandum est quod dicitur, *Ego sum primus et novissimus*. Utrumque hoc in lege et in Apocaly-

psi continetur, ut dicitur Apocalypsis Jesu Christi, quam et Deus dedit ei. Creavit, quasi diceret, machinavit. Proprie enim creare absque materia dicitur; facere autem, de materia. Hic primo Deus inscriptione reperitur a Moyse dictus, sed a serpente prius dictus est, ut, *Scit enim Deus*, et reliqua. Cælum dicitur eo quod celat arcana; vel a celsitudine, vel a cælatura. Terra autem, eo quod teritur. Quomodo autem cælum et terram creavit, alius demonstrat dicens: *In principio creavit Deus cælum et terram*, tanquam duplicem domum interjecto firmamento. Et alibi, *Extendens cælum sicut pellem*. Et, *Extendens cælum sicut vestimentum*, quasi cameram. De terra autem dicitur quia fundata sit, ut, *Fundasti terram*. Et in hoc cælum et terra differentiam habent, cum alterum extenditur, alterum vero fundatur. Et hæc alibi mutato ordine scripta reperimus, ut, *In initio terram tu fundasti, Domine, et opera manuum tuarum sunt cæli*. Ex quo intelligitur quia simul facta sunt. Cum autem hic cælum singulariter dictum sit, in multis Scripturæ locis pluraliter cæli reperiuntur: ut est, *Cæli enarrant gloriam Dei*; et, *Qui fecit cælos in intellectu*; et, *Benedicite Deum cæli Dominum*; et, *Laudate eum cæli cælorum*. Cælum hic synecdochice dicitur, id est, pars pro toto. Cæli hic proprie dicuntur, quia multi sunt; ut,

Scinditur auricolor cæli septemplex æther, quorum hæc sunt nomina, aer, æther, olympus, spatium igneum, firmamentum, cælum angelorum, et cælum Trinitatis. Hieronymus autem primo dicit cælum Trinitatis, secundo angelorum, tertio firmamentum. Huic autem sententiæ, quæ est, *In principio creavit Deus cælum et terram*, contrarium hoc videtur quod dicitur, *Quando feci cælum et terram, laudaverunt me angeli*. Sed tamen non est contrarium, quia simul facta sunt omnia. Cælum autem et terra initium habent, et finem apud nos: apud Deum sine initio habentur, id est, in præsentia ipsius, more hominis arcam facientis. Multæ autem hæreses in hac sententiæ præcaventur. Quia alii dicebant cælum et terram sine principio fuisse, et non Deum; sed deos illa fecisse, et Deum antea non fuisse: et hæreses in hoc versiculo solvuntur. Hieronymus vero, de quibus hoc volumen si revelat, dicens: *Videlicet manifestissima est Genesis, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de divisione terræ, de confusione linguarum, gentique usque Ægyptum scribitur Hebræorum*. Alii autem dicunt, in eo quod dicit, cælum et terram, animam et corpus, vel Novum et Vetus Testamentum spiritualiter posse intelligi.

Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ super abyssum. Quibus verbis videtur significare informitatem materiæ corporalis. Terra enim et aqua operantibus tractabiliora sunt cæteris. Abyssus illa nimirum est, in qua diabolus et angeli ejus, qui in Evangelio designantur, cum dicitur: *Et rogabam illum dæmonia, ne juberet ea ire in abyssum*. Inanis autem erat terra, quando non fuit qui habitaret, et

composita, nondum a mari distincta. Spiritualiter autem terra, id est caro nostra, erat inanis et vacua, prius quam doctrinæ acciperet formam. *Et tenebræ super abyssum* : quia ignorantix profunda obscuritate caro nostra tegebatur.

Et Spiritus Dei ferebatur super aquas. Superferebatur utique Spiritus Dei non corporalibus locis, sed excellentia potestatis ; quia subjacebat voluntati Creatoris quidquid formandum perficiendumque inchoaverat. Illic sane commemorata est Trinitas, dicente Scriptura : *In principio*, id est, in Filio fecit Deus, id est, Deus Pater. Quod autem non statim post commemorationem Patris et Filii Spiritus sanctus ponitur, sed interponuntur terra, et tenebræ, et abyssus, et aqua, illud in causa est quia sic debuit Spiritus Dei dominari, id est voluntas Dei, ut essent alia quibus superferretur ; non loco, sed potestate : et quæ subjacerent voluntati Creatoris. Non autem aqua sic appellata est loco hoc, ut hæc a nobis intelligatur, quam videmus et tangimus. Quomodo nec terra, qualis ista quæ jam videri et tractari potest, sed cæli et terræ nomine universa creatura significata est, quam fecit et condidit Deus. Ideo autem nominibus visibilium rerum hæc appellata sunt, propter infirmitatem parvulorum, qui invisibilia comprehendere non possunt. Non absurde autem aqua dicta est ista materia informis cui superferebatur Spiritus Dei, quia omnia quæ in terra nascuntur, sive animalia, sive arbores, sive herbæ, ab humore incipiunt formari atque nutriri. *Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Utique super cor nostrum fluidum et tenebrosum superferebatur Spiritus Dei. Cujus flatu omnes vivificamur, et in quo subsistentes requiescimus. Ideo quod superferebatur Spiritus Dei, et non inferunt vel sufferunt, hæresim præcavet, ne non Deus major omnibus creaturis diceretur. Spiritualiter terra Ecclesia intelligi potest, quæ erat inanis, id est sine operibus bonis ; et vacua, id est sine præmiis. Per tenebras, tenebræ ignorantix et peccati. Per faciem abyssi, multitudo hominum : et per Spiritum Dei, spiritus prophetix, qui superferebatur super aquas, hoc est prophetas. Hoc quoque quod dicit, *Spiritus Dei superferebatur super aquas*, figurat Spiritum sanctum descensurum super Christum de aqua baptismi in specie columbæ. Hæc quoque sententia in principio usque super aquas, tres leges significat, id est, naturæ, et litteræ, et Novi Testamenti.

Dixit Deus, Fiat lux : et facta est lux. Quomodo dixit Deus, per quam vocem, aut cui dixit ante omne tempus ? Dixit autem Verbo sibi coæterno et incommutabili, non corporali sono vocis, sed internis æternisque rationibus. Spiritualis autem facta est lux, cum dixit, *Fiat lux*, id est angeli et virtutes cælestes, de quibus dicitur, *Prior omnium creata est sapientia.* Hæc autem ipsa spiritualis creatura cælum appellata est, cum dictum est : *In principio creavit Dominus cælum et terram.* Ut quod dixit Deus, *Fiat lux, et facta est lux* ; eandem ad se

revocando creaturam, conversio illius facta esse, atque illuminata intelligatur. *Dixit Deus, Fiat lux*, id est, credulitatis illuminatio in nobis appareat. Alii dicunt, illud quod dixit, *Fiat lux*, ad lucem pallidam pertinere, et verbum *Dixit* ad Filium, et fiat ; Deus vero, ad Patrem. Aliter per lucem Testamentum Novum, vel sensus spiritualis intelligitur, qui a tenebris, id est a Veteri Testamento, vel a littera dividitur. Aliter per lucem anima ostenditur, quæ carne præstantior est. Per tenebras autem, caro cum suis vitiis, ut Apostolus ait, *Scio quod non est bonum in carne mea.*

Et vidit Deus lucem, quia esset bona. Id est, bene placuit ei. *Et divisit Deus inter lucem et tenebras*, et reliqua. Divisio quidem lucis a tenebris, distinctio formatæ rei ab informi. Appellatio autem diei et noctis distinctionis insinuatio est. Non autem dicitur, *Fecit tenebras* : quia tenebræ nulla creatura est, sed absentia lucis tenebræ nominantur. Quod autem dicitur, *Vocavit lucem diem, et tenebras vocavit noctem*, qua lingua vocavit ? Vocavit autem dictum est, quia vocari fecit. Quia sic distinxit omnia, ut discerni possent, et nomina accipere. Vesperæ autem in toto illo triduo, antequam luminaria essent, consummati operis terminus non absurde fortasse intelligitur. Mane autem futuræ operationis significatio. *Dies unus.* Fortassis hic diei nomen totius temporis nomen est, et omnia volumina sæculorum hoc vocabulo includit. Ideoque non dictus dies primus, sed dies unus. Allegorice autem *Divisit Deus inter lucem et tenebras*, hoc est, inter peccatores recedentes a veritate, et justos manentes in eadem luce. Quod non dicitur fecisse tenebras, ostendit se non operatorem esse malorum, sed ordinatorem meritorum. Vespera peccatum rationalis creaturæ, mane renovatio illius significatur.

Et dixit Deus : Fiat firmamentum in medio aquarum. Utrum nunc illud cælum fiat, quod excedit omnia aeris spatia, et in quo constituentur quarto die luminaria, an ipse aer vocetur firmamentum, merito quæri potest. Multi enim asserunt aquarum naturam super sidereum cælum esse non posse, eo quod sic habeant ordinatum pondus suum, ut vel super terram fluitent, vel in aere terris proximo vaporaliter circumferantur. Quidam his consentiens, ostendit hunc aerem cælum appellari, sicut communi sermone dicimus serenum cælum, nebulosum cælum. Et Scriptura aves cæli vocat, cum aves in aere manifestum sit volare. Firmamentum vero appellari, quia intervallum illius dividit inter quosdam vapores aquarum, et istas aquas visibiles quæ in terra fluitant. Nos vero quomodo, vel quæ aquæ ibi sint, esse has super summum cælum minime dubitemus. Major est quippe Scripturæ hujus auctoritas quam omnis humani ingenii capacitas. Cum sciamus autem quod non toties dixit Dominus, fiat illa vel illa creatura, quoties in hoc libro reperitur, dixit Deus, *Fiat.* Unum quippe genuit Verbum in quo dixit omnia antequam essent. Sed Scriptura quas

parvallis loquitur, dum insinuat uniuscujusque generis æternam rationem verbo creatam Dei. Cum autem audivimus *dixit Deus, Fiat*, intelligimus quod in verbo erat ut fieret. Cum vero audivimus, et sic factum, intelligimus factam creaturam, et non excessisse terminos præscriptos in verbo Dei. Cum vero audivimus, *Et vidit Deus quia bonum est*, intelligimus in benignitate spiritus placuisse ut maneret factum quod placebat ut fieret. Cum autem addidit, *Et fecit Deus*, et cur in creatione lucis non dictum est, *Et fecit Deus?* Quia primo die que facta est lux, conditio spiritualis creaturæ intimatur. In qua natura intelliguntur sancti angeli et virtutes. Et propterea non repetunt, quia non primo recognovit creatura spiritualis, conformationem cognovit; hoc est, illustratione veritatis, ad quam conversa formata est. Cætera vero ita creantur, ut prius fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere suo. Et ideo dicitur, *factum est ita*, hoc est in cognitione spiritualis creaturæ, ac deinde repetitur, *Et fecit Deus*, hoc est, in suo genere. Dissidere autem de cæli figura, utrum desuper operiat terram, an undique circumdet velut sphaera, ad opus hoc non pertinet. Allegorice autem, *Fecit Deus firmamentum in medio aquarum et divisit inter aquam et aquam*, id est soliditatem sanctarum Scripturarum. Et describit super hoc firmamentum aquas, virtutes cœlestes, de quibus dicitur: *Aquæ quæ super*, usque Domini, quia Scriptura non indigent semper Deum videntes. Et hoc posuit firmamentum super inferiores populos, qui Scripturæ intelligentiam habent. Non incongrue quoque et homo noster interior cœlum appellatur, sicut in Evangelio: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra*. Quod firmamentum appellatur propter æternitatem, quodque debet discernere inter spiritalia et carnalia, quasi inter aquam et aquam. Alii dicunt etiam firmamentum pro omnibus cœlis dici. In medio aquarum, qui super firmamentum aquæ sunt, ut angelis divinitate temperent, ut angeli sustinerent vultum Dei, ut Origenes dicit. Aliter per firmamentum Ecclesia in medio aquarum, id est, inter duas leges intelligitur; vel inter sanctam doctrinam et hæresim, quæ aquas ab aquis dividit, id est, Novum a Veteri, vel sanctam doctrinam ab hæresi. *Divisitque usque sub firmamento*, id est, Vetus et hæreses sub Ecclesia sunt. Novum autem et sancta doctrina super Ecclesiam sunt. *Vocavitque firmamentum cœlum*, id est, Ecclesiam a celsitudine. Per firmamentum quoque sensus prudentiæ perfectus demonstratur: qui et ipse sensus a celsitudine cœlum dicitur. *Ut dividat aquas ab aquis*, id est, actualem et theoreticam discernat. Actualem sub se, theoreticam vero supra se.

Est factum et vespere est mane dies secundus. Ita hæc quæ repetuntur, sicut superius intelligenda sunt.

Dixit vero Deus: Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt, et reliqua. Quidam dicunt, Si totum plenum fuit aquis, quomodo potuerant aquæ in unum con-

gregari? Sed jam supradictum est nomine aquarum materiam appellatam, unde erat Deus omnia formaturus. Ipsa autem congregatio aquarum in unum ipsa confirmatio est in illam formam quam videmus. *Appareat arida*, ut illa materies acciperet visibilem formam, quam nunc habet terra quam videmus. Allegorice autem collegit in unum aquas inferiores, hoc est infideles homines, qui tempestate cogitationum carnalium quatiuntur. *Segregavit ab illis aridam*, populum scilicet fontem vitæ sitientem. Possimus quoque aquas istas peccata intelligere, quæ sub cælo sunt, hoc est, subjacent rationi nostræ. Quæ si separata fuerint, tunc arida nostra non erit arida, sed fructifera. Congregatio aquarum maria dicuntur, id est, pro magnitudine; quia mare quasi magnum intelligitur, vel de amaritudine dicitur mare. Et ideo congregatio aquarum maria appellatur, quia omnis aqua magna apud Hebræos mare vocatur. *Congregentur aquæ in locum suum*, id est, peccatores et hæretici in infernum, quia pro amaritudine peccatorum maria dicuntur. *Et appareat arida*, hoc est, Ecclesia.

Et dixit Deus: Germinet terra herbam pabuli, et reliqua usque *dies tertius*. Quoniam distincta est creatura herbarum atque lignorum a specie terræ et aquæ seorsum. De illis dicitur, *ut exirent de terra seorsum illis reddita et solida*. *Et factum est sic*. *Et vidit Deus quia bona sunt*; tamen quia fixa radicibus connectuntur terris, ad eundem diem voluit pertinere. Illic autem solent hæretici dicere: Si Deus jussit nasci herbas et ligna, qui jussit spirosa vel infructuosa ligna? Certe ante peccatum hominis non est scriptum quod terra protulerit illa venenosa vel infructuosa. Ergo maledicta terra per peccatum hominis, spinas et tribulos germinat. Non ut ipsam pœnam sentiret terra germinans propter crimen humanum, sed ut in hoc semper haberent homines pœnam; herbæ autem venosæ ad pœnam vel ad exercitationem mortaliū creatæ sunt. Spiritualiter autem, postquam coercescens Deus superbos intra fines debitos, germinat populus fidelis fructus diversos bonorum operum secundum genus. Diligens proximum subsidiis carnalibus, habens in se semen secundum similitudinem, ex sua infirmitate compatiatur infirmis, producens lignum forte robore, fructiferum, beneficum. Potest et unusquisque in se germinare herbas utiles et ligna fructifera, cum virtutes varias habuerit.

Et dixit Deus: Fiant duo luminaria in firmamento cæli, ut luceant super terram, et reliqua usque *dies quartus*. Quid sibi vult quod prius terra germinaret quam in cælo fierent luminaria? Supra dictum est quia lucis nomine spiritualis creatura dicta est prima die formari. Ac die secunda pars mundi hujus sublimior, id est cœlum formatur. Tertia die terra cum herbis et lignis, quia etsi moventur ligna et herbæ per incrementum, radicibus tamen fixa sunt terris; ac per hoc non terra prius recepit ornamentum, sed cœlum. Prima enim dies deputatur spiri-

uali creaturæ, secunda et tertia mundo isti visibili, A propter duo maxima elementa, id est cœlum et terram; quarta vero die in cœlo luminaria; et sicut prius cœlum factum, ita prius ornatur. Illud autem quod dictum est, *ut sint in signa, et in tempora, et in dies, et annos*, quam obscure positum quarta die tempora cœpisse, quasi superius triduum sine tempore potuerit pertransire. Aut quasi potuisset esse tempus ante sidera, cum dies, et horæ, et anni, et menses, sideribus distinguantur. Sed supra diximus quia noctem propter consummatum opus, et diem propter aliud opus inchoandum vocet: incertum est utrum ad omnia sidera pertinet quod dictum est: *Sint in signa, et tempora, et in dies, et in annos*: an signa et tempora ad cœtera, dies vero et anni ad solem tantum. Multi autem qualis luna sit facta loquacissime inquirunt, utrum plena, an prima creata sit, quod ad hoc opusculum non pertinet. Spiritualiter autem fiunt in firmamento luminaria, scilicet sancti doctores in Scriptura proficientes, et inferioribus lumen scientiæ demonstrantes. Diversitas autem siderum diversitas est gratiarum. Possumus quoque et de nobis ipsis habere luminaria. Studeamus nos effici cœlum, habebimus in nobis luminaria, Christum et Ecclesiam illius. Ipse est enim lux mundi, qui et Ecclesiam illuminat, sicut luna de sole dicitur percipere lumen, ut per ipsum possit illuminari, sic Ecclesia suscepto Christi lumine illuminat ignorantiae tenebris excæcatos. Dividunt autem ista sidera inter diem et noctem, id est, doctores dividunt inter lucem perfectorum, et tenebras pravorum; ut sint in signa, virtutum scilicet, sint etiam in tempora et in annos. Vivunt enim propriis temporibus, et transeunt: *Verbum autem Domini manet in æternum*. Et unusquisque nostrum dividit inter vitia et virtutes per illuminationem Christi et Ecclesiæ, et variarum gratiarum, velut stellarum. Luminare autem majus in principium Dei. Si enim cœperimus proficere per Ecclesiæ illuminationem, qua parvulos nutrit, velut luna temperat noctem, et filii Dei vocari meruimus, tunc a Christo illuminabimur quidem, id est, perfectos illuminat. Alii dicunt solem nomen sortiri eo quod solus lucet in die, vel de solemnitate lucis; luna vero lucescendo, vel quasi lux nata. Sol de natura angelorum factus esse dicitur, luna autem de luce pallida, et stella. Siderum vero beneficia sunt ut luceant, et ab ipsis animæ animalium creatur. Animæ autem hominum a divinitate utcumque procreantur. Et ideo de his dicitur: Nonne animæ hominum ascendunt in cœlum? De illis vero dicitur, Nonne animæ jumentorum descendunt deorsum? Idcirco autem luminaria in firmamento cœli posita sunt, quia alii cœli illa sustinere non potuerunt, ut sint in signa, id est navigationibus, vel vindictæ, vel dicta significant aliquid. *Et in tempora*, id est circuli, vel horologii. *Et in dies*, id est, ad ostendendum longitudinem vel brevitatem diei. *Et in annos*, id est, ut dicitur annus solis vel lunæ. Lu-

minare majus, et reliqua. Hoc luminare quatuor rebus majus dicitur quam luna, id est, magnitudine, in excessu longum, nec non splendore et tempore. Sidera autem ab angelis vehi dicuntur, quorum ministratio est sidera vehere, ut alius tractavit de Apostoli testimonio, quo dicitur, *Non angeli ministri sunt?* Sidera autem non videri a nobis dicuntur, sed eorum splendor, solisque posito in modum tabulæ dicitur. Luna autem non crescere nec minui, sed in modum spheræ semialbæ verti, velut superius diximus, a sole accensa, et post decrescens, donec iterum accendatur. *Et dividant diem et noctem*, id est, sancti doctores dividant quæcunque superius per diem et noctem significatâ diximus.

Et dixit Deus: Educant aquæ reptilia animarum vivarum et volatilia sub firmamento cœli, et reliqua usque *dies quintus*. Nunc in inferiore parte mundi illa quæ spiritu vitæ moventur fiunt, et proximum ex aquis producant, quia aeris qualitate proximum elementum est. Huic autem cœlo in quo sunt luminaria ita vicinus est, ut ipse cœli nomen acceperit. Et hic aer non solum cœlum, sed etiam cœli, sicut dicuntur et terræ; nec aliud significatur quam illa quæ singulariter dicitur terra. Dicimus enim orbem terrarum, et orbem terræ. Quando autem dicuntur cœli cœlorum, intelliguntur cœli sideri istorum aerum, tanquam superiores inferiorum. Hos autem aereos cœlos in diluvio perisse, in quadam epistola, quæ Petri esse dicitur; legimus: quod nescio quemamodum possit intelligi, nisi in aquarum natura pinguiore hujus aeris qualitate conversa. Alioquin non perierunt, sed sublimius erecti sunt, cum locum illorum aqua occupavit. Sed facilius illos secundum Epistolæ auctoritatem perisse credimus. Quæritur quare volatilia quæ in aere volitent, aquæ producant? Sed sciendum est aerem nebulosum et humidum cum aquis deputari. Concrevit enim, et crassus efficitur exhalationibus maris et terræ, et pinguescit quodammodo, ut volatus avium portare possit. Et ideo per noctes etiam serenæ rorat; cujus guttæ roris mane in herbis inveniuntur. Non arbitrandum est autem in hac Scriptura prætermissum esse aerem, cum quatuor elementis constat mundus, id est cœlo, aere, aqua, terra. Sed summa pars aeris, quæ non recipit exhalationes humidas, cœlo deputatur. Ima autem pars aeris, in qua ventus et pluviam sunt, cum terra deputatur, quæ pars videlicet non nisi ex aquis accipit animalia. Et ideo scriptum est: *Producant aquæ reptilia et aves*, non in firmamento cœli, sicut luminaria, sed sub firmamento, id est, in aere, ut quæ vaporaliter extant avibus, volatilibus fluxu animalibus deputentur. *Reptilia animarum vivarum*, quasi diceret, in animalibus vivis. Dracones etiam sine pedibus, et in speluncis requiescere, et in aerem sustolli perhibentur. Aer autem a confinio luminosi cœli, usque ad aquarum fluida et usque ad terram pervenit. Qui commotus ventis, et vehementius concitatus, etiam ignes et tonitrua, et contrahit nebu-

lam, et conspirat pluviam, et congelantibus nebulis rivem, et conturbantibus congelantibus densioribus nubibus, grandinem: et distentus serenum facit, occultis imperiis et opere Dei. Allegorice autem producunt aquæ reptilia animarum vivarum, homines scilicet renovatos in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt et volatilia sanctæ animæ ad superna volantes. Possumus et aliter locum istum intelligere, si mens nostra illuminata fuerit a sole nostro Christo. Jubetur postmodum ex his quæ in ea sunt aquis producere reptilia et volatilia, id est cogitationes bonas vel malas proferre in medium, ut discretio fiat honorum a malis, quæ utique utræque ex corde procedunt, quasi ex aquis ut cogitationes quæ reptant super terram a nobis separemus, sublimiores autem cogitationes, velut volatilia, ad excelsa sinamus volare. *Ut reptilia multiplicentur in aquis*, id est in sæcularibus: volatilia super terram, sub se utique habentes terrena, producunt aquæ reptilia. Omne quod super ventrem reptit, vel cujus pedes breves sunt, reptile est. Et omne quod volat volatile dicitur, excepto corpore diaboli, quod non necessarie, sed plaga peccati factum est. *Crescite*, in effusione seminis, *et multiplicamini*, parturiendo: *et replete aquas maris*, vivendo in illis. Per aquas doctores intelligi possunt, qui reptilia et volatilia producunt, id est, peccatores et sanctos. Per cete etiam grandia, magna peccata, quæ Deus creare dicitur, sed dimittendo, et non volendo. Sed si per reptilia peccatores intelliguntur, quomodo boni Domino videntur? Certe quia per ipsos sancti probantur. *Benedixitque illis*, id est sanctis doctoribus, qui jubentur crescere in lege naturæ, et multiplicare in lege literæ. Aquas vero replere, id est in lege Novi Testamenti: avesque multiplicare, id est sanctos in bonis operibus vel præmiis super terram, id est Ecclesiam, vel terram viventium, quibus Deus benedicit, et crescere imperat, in spe, multiplicari in fide; replere vero aquas maris, id est, animas charitate.

Et dixit Deus: Educat terra animam vivam secundum genus suum, et reliqua, usque *bona sunt*. Triplici modo creata sunt animalia: aut enim utilia sunt nobis, aut perniciosæ, aut superflua. De perniciosis, vel punimur, vel exercemur, aut trememur. De superfluis nec nocemur, nec adjuvamus: de utilibus adjuvamus. Usurpa ergo utilia, cave perniciosæ, relinque superflua. In omnibus tamen mensuram et numerum, et ordinem vide, et artificem quære. Consequens autem ut alteram partem, quæ proprie terra dicitur, ornaret animalibus, sive junctis, ut equi et boves, et oves, et cætera, sive reptilibus, at sunt serpentes, et si qua sunt alia; sive bestiis, ut sunt leones, et ursi, et cætera. Quidquid autem creatum unguis sævit, non incongrue bestia dicitur. Quæritur autem cur sola animalia aquarum benedici meruerunt, sicut homines, et fortasse in uno creaturæ genere dicendum fuit, ut in cæteris consequenter intelligeretur quæ generationibus crescunt. Necessarium autem fuit hoc in homine repetere, ne quis-

quam diceret, in officio gignendi illum esse peccatorem, sicut est in libidine, sive in fornicatione. De generationibus quoque perniciosorum quæri solet animalium, utrum post peccatum primi hominis ad vindictam creata sunt, an potius cum jam creata essent innoxia, non nisi postea peccatoribus nocere potuerunt, vel cæperunt. Neque hoc mirum, quando quidem temporibus hujus vitæ laboriosæ nemo tam justus est, qui perfectum se audeat dicere. Ad puniendum igitur, vel ad exercendum probandumque nos, creata sunt. Potuerunt ergo ista etiam creata nihil nocere, si causa non exstitisset puniendorum vel probandorum hominum. Si autem dicat aliquis, Cur sibi invicem nocent? et dicimus, quia fortasse alia aliis data sunt, ut illis vescerentur. Secundum mysticos intellectus producit terra animam vivam, quoniam sancta Ecclesia abstinens ab operibus mortuis, viva virtutum germina parturit, secundum genus scilicet suum, id est, vitam imitando sanctorum. Producit quoque bestias, homines in potentia rerum, sive ferocitate superbæ: producit et pecora, fideles simpliciter viventes. Serpentes quoque innoxios, sanctos scilicet viros, astutiæ vivacitate bonum a malo discernentes. *Prudentes enim*, inquit, *sicut serpentes*. Nec mirum si Ecclesia, id est terra, dicatur producere animam vivam, viventes scilicet Deo, et bestias, et pecora, et serpentes, cum juxta Evangelium ex omni genere piscium congregat. Sicut autem superius diximus, per aves et animantia, ex aquis producta, omnes animi nostri motus posse intelligi, qui producuntur de profundo cordis, velut ex aquis; sic possumus per animantia ex terra producta, exterioris hominis nostri motus intelligere, in quibus nihil volatile indicatur. Scio enim quod non inhabitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nunc autem videamus illa quæ sequuntur.

Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et reliqua usque *dies sextus*. Cum in aliis operibus Deus *Fiat*, hic *Faciamus hominem*, insinuans pluralitatem personarum, propter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; et tamen divinitatis unitatem intelligendam statim admonet dicens, *Et fecit Deus hominem*; et quod dicitur, *Ad imaginem Dei*, non quasi Pater ad imaginem Filii, aut Filius, ad imaginem Patris; alioquin non vere dictum est ad imaginem nostram, sed ita dictum est ad imaginem Dei tanquam diceretur, *Fecit Deus hominem ad imaginem suam*: homo autem ad imaginem Dei factus dicitur secundum interiorem hominem, ubi est ratio et intellectus; non propter corpus, sed illam potestatem Dei, qua omnibus animantibus imperat. Ideo autem hic non dicitur, *Et factum est sic*, sed tantum, *Et fecit Deus hominem*, quia et ipsa creatura intellectualis est, sicut illa lux quæ prima facta est. Quod vero in creaturis irrationalibus factum est sic, significatur in creatura spiritali facta verbi Dei cognitio; ac deinde, *Et fecit Deus*, ipsius irrationalis creaturæ genus fieri demonstratur. Nonnulli autem suspicati sunt nunc interiorem hominem

factum; dum autem ait postea, Et finxit Deus hominem de limo terræ, corpus esse fictum: nec attendunt, masculinum et feminam non nisi per corpus fieri potuisse. Quomodo autem communiter acceperit homo cum aliis animantibus, omnis arbor et fructus lignorum, cum ante peccatum sit ipse immortalis, difficile est dicere. Nam quod dictum est, *Crescite et multiplicamini*, quanquam præter concubitum maris et seminae non posse fieri videatur, potest tamen dici alium modum esse potuisse in corporibus immortalibus, ut solo piæ charitatis affectu filii nascerentur, nec mortuis parentibus successuri, nec ipsi morituri, donec universa terra immortalibus hominibus impleretur. Ciborum tamen indigentiam nullas audebit dicere esse posse, nisi in mortalibus corporibus. Quod dicit, *Et sic est factum*, et cedendas herbas in escam hominibus et animalibus intulit, quod ab illo loco inchoaverat ubi ait, *Ecce dedi vobis*, et reliqua. Quod non sigillatim de homine dicit, *Et vidit Deus quod esset bonum*, sed post hominem factum datam illi potestatem vel dominandi, subintulit de omnibus, *Et vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce bona valde*. Merito quaeritur an quia præciserit Deus hominem peccaturum, non sigillatim, sed cum cæteris, illum voluit dicere bonum, velut intimans quid esset futurus. Dicuntur autem singula bona, universa vero valde bona, quia et corpus, et corporis membra etiam singula pulchra sunt: multo tamen sunt in universi corporis compage pulchriora. Alii vero inquirunt in quibus interior homo imaginem Dei et similitudinem teneat, id est, in æternitate et in moribus, secundum Origenem. Secundum vero Faustinum, sex modis homo noster interior ad similitudinem Dei factus est. Immobilis enim, citus, invisibilis, incorporeus, subtilis, æternus. *Creavit Deus hominem*, usque illum. In hoc quidem ostenditur quod animæ viri feminæque creatæ sunt: et in hoc præcaventur hæretici, qui sic non putant. Idcirco vero Adam usque ad diem sextum non est formatus, quia donec omnia essent creata, congruum fuit illum non formari, et quasi illi sua domus esset parata. Spiritualiter vero per terram Ecclesiam significare dicitur, ut superius dictum est. Per jumenta autem populus Judaicus, et per reptilia gentilis. Per pisces vero hæretici et philosophi sæculares, quibus homo præest, id est Christus. Aliter si in bonam partem, per pisces boni doctores: per volatilia sancti intelliguntur, quibus dominatur homo Christus et Ecclesia; ut est hic, *Dominamini*, et reliqua. In eo autem quod dicit, *omnem herbam*, significat populum Judæorum dandum esse apostolis in fidem, et per ligna gentiles. Spiritualiter autem fecit Deus hominem ad imaginem suam, perfectum scilicet virum, qui non quemlibet sanctorum, sed ipsam veritatem imitando operatur justitiam. Passus enim pro nobis Christus, reliquit nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus. Ipse etiam accepit potestatem piscium et volatilium, et omnium jumentorum, quia spiritualis homo dijudicat omnia, ipse autem a nemine judicatur. Quod

A autem sequitur, *Masculum et feminam fecit Deus*, spiritualiter in Ecclesia et obediens ostendit, quod sequitur, *Crescite et multiplicamini*, sive linguis, sive in spiritualibus intelligentiæ gradibus, ut dominentur rationis intellectu omnium carnalium perturbationum. Omnis autem herba, et omne lignum quod datur in escam hominibus, fideles sunt, de oblationibus suis communicantes. Unde et Apostolus ait, *Si nos vobis spiritualia seminavimus; et hæc sunt fructifera ligna*. Dixit Deus, *Faciamus hominem*, et reliqua. Consequenter secundum illa quæ superius exposuimus, talem hominem qualem descripsimus vult principatum gerere prædictarum bestiarum et volucrum et reliquorum, qualiter intelligi debeant, per allegoriam exposuimus, cum diximus aquam juberi, id est, mentem illius sensum producere, ut dominetur illis, et non illa dominentur ei. *Masculum et feminam fecit illos*. Homo interior ex spiritu et anima constat. Spiritus masculus dicitur, femina potest anima nuncupari. Hæc si concordiam inter se habeant, possunt generare filios sensus bonos et utiles, per quos impleant terram, carnem scilicet. Quod autem sequitur, *Ecce dedi vobis omne fenum*, de affectibus carnalibus intelligi potest. Verbi gratia: Si iracundia ad correptionem utamur, quæ nobis cum cæteris animalibus communis est, fructibus terræ utiliter vescimur. Hoc et de concupiscentia et cæteris motibus intelligi potest.

CAPUT II.

C *Igitur perfecti sunt cæli et terra*, et reliqua usque dicit, *Creavit Deus ut faceret*. Senarius numerus perfectus est, quia partibus suis completur. Unum enim sexta pars illius, duo tertia, tria dimidia; si numeras unum, et duo, et tria, ipsa summa sex facit. Idcirco perfectus dicitur. Non enim ita cæteris inveniuntur. Propterea in hoc numero perfecti Deus opera sua. Nec quisquam ita demens est, qui audeat dicere non potuisse Deum uno die cuncta facere, si velit. Quod autem dicit, *Requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis*, quid aliud significat, nisi requiem sanctam, quam nobis daturus est ab operibus nostris, si bonum fecerimus? Secundum istam figuram locutionis dicit Apostolus: *Ipse enim Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Non enim Spiritus sanctus gemit, sed ipse nos gemere facit. Pronuntiavit autem Deus, requiescens ab omnibus operibus suis septimo die, illum diem quo erat Christus in sepultura quieturus. Ipse quippe die sabbati requievit in sepulcro, postquam sexta die consummavit opera sua. Quod autem in Evangelio dicitur, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*, non est contrarium huic loco, in quo Deus ab omnibus requievisse dicitur. Requievit enim Deus a condendis generibus creaturæ, quia ultra jam non condidit alia genera nova. Deinceps autem nunc usque ad ultima operatur eorundem generum administrationem quæ tunc instituta sunt. Vespera fluis præcedentis diei est, mane initium sequentis; sicut nox non sequentis diei, sed præcedentis est. Et ideo sexto die com

pleto, post illius vesperum factum est mane : non quod significatur initium condendæ alterius creaturæ, sed quod significaretur initium manendi et quiescendi totius quod dictum est in illius quiete qui coindidit. Et ideo septimus dies cœpit a mane, et in nullo vespero terminatur. Non improbabiler autem vesperam et mane cognitionem creaturæ in semetipsa, quam cognitionem scilicet spiritualis creatura habet, et laudem Conditoris propter creaturam factam intelligimus. *Benedixit autem diem septimum*, illum utique diem qui vesperam non habet. Spiritualiter post istorum sex dierum, opera bona, valde homo quietem sperat mentis, constitutus in spiritali paradiso, quo significatur vita beata. Hactenus opera sex dierum, secundum historiam quomodo narrata sunt, et qualiter in Ecclesia intelliguntur, explicata sunt. Deinde quid in figura sæculi significant, subjiciendum est. *Sex diebus consummavit Deus omnia opera sua, septimo die requievit*. Sex ætatuibus humanum genus in hoc mundo per successiones temporum, Dei opera insinuant : quarum prima est ab Adam usque ad Noe ; secunda a Noe usque ad Abraham ; tertia, ab Abraham usque ad David ; quarta, a David usque ad transmigracionem Babylonice ; quinta deinde usque ad adventum Domini ; sexta, quæ nunc agitur, quousque mundus finiatur ; septima vero intelligitur in requiem sanctorum, quæ scilicet vesperam non habet, quia illam nullus terminus claudit. Pergamus ergo per has mundi ætates, et earum differentias distinguamus. Primo enim factus sæculo tanquam lux homo in paradiso, in qua ætate filios Dei in lucis nomine divisit Deus a filiis hominum, quasi a tenebris. Fitque hujus diei vespera diluvium. Secundo sæculo factum est, quasi firmamentum inter aquam et aquam, arca utique illa quæ natavit inter pluviam et maria. Hujus vespera sit confusio linguarum. Tertium sæculum factum est quando separavit populum suum a gentibus, per Abraham, discernens illum quasi aridam ab aquis ; et profert germen herbarum atque signorum, id est sanctos, et fructum sanctarum Scripturarum. Hujus vespera fuit peccatum in malitia pessimi regis Saul. Quartum sæculum cœpit a David, quomodo constituit Deus luminaria in firmamento cœli, splendorem regni tanquam solis excellentiam, et tanquam lunæ speciem obtemperantem Syuagogam et stellas principes illius : ætatis hujus vespera fuit in peccatis regum, quibus gens illa meruit captivari in Babyloniam. Quinto sæculo, id est in transmigracione Babylonice, facta sunt quasi animalia in aquis et volatilia cœli. Quia tunc Judæi inter gentes tanquam in mari vivere cœperunt, nec habuerunt stabilem locum, tanquam aves volantes. Hujus diei vespera fuit multiplicatio peccatorum in populo Judæorum, qui sic excæcati sunt, ut etiam Dominum Jesum non possent agnoscere. Jam sextum sæculum fuit in adventu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam de limo terræ ad similitudinem Dei formatus est, sic in ista sexta ætate sæculi secundus

A Adam, id est Christus, in carne de Maria virgine natus est. Et sicut in illa sexta die serpentium et ferarum genera terra produxit, ita et in hac ætate mundi gentes appetentes vitam æternam Lex genuit. Quem utique sensum vas Petro ostensum manifestat. Et sicut in illa die creatur masculus et femina, ita in ista sæculi ætate manifestatur Christus et Ecclesia. De hujus diei vespera dicitur : *Putasne, Filius hominis veniens inveniet fidem super terram ?* Post istam vesperam sit mane, quando ipse Dominus in claritate venturus est. Tunc sancti requiescunt cum Christo ab omnibus operibus. Speranda enim est, post opera bona valde, requies in die septimo, qui vesperum non habet. Sequitur recapitulatio conditæ creaturæ.

Iste generationes cœli et terræ, et reliqua, usque *super faciem terræ*. Nunc uno die cœlum et terram dicit esse facta, cum superius non uno die facta esse commemorat, sed unum diem a Deo factam esse commemorat, id est quam creaturam spiritualem diximus, in cognitione facta sunt cætera. Longe enim aliter notæ sunt angelis creaturæ Dei, aliter nobis. Illis enim primordialiter, sicut primitus creati sunt. Nos autem secundum omnium administrationem per divisiones temporum, qua Deus nunc usque operatur, et fortasse unus iste dies omne tempus significari, bene intelligitur. Fecit enim Deus omne tempus simul cum omnibus temporalibus creaturis. Quod autem nominato cœlo et terra condidit virgultum agri, et tacuit cætera quæ sunt in cœlo et in terra. Per virgultum agri, nascentia terræ comprehendit, quæ antequam orientur, super terram casualiter creata sunt, cum creavit Deus omnia simul. Quod autem sequitur : *Nondum enim pluerat Dominus super terram, et homo non erat qui operaretur terram*, tanquam diceret, non sic illa fecit Deus, quemadmodum nunc alia, cum pluit. Alia commemorantur homines sine pluvia et sine opere humano : nunc dicunt esse facta, ut potentia verbi sui simul omnia Deus fecisse intelligatur. Quid autem significat mystice quod, cœlo nominato et terra, adjecit virgultum et herbam regionis, et tacuit terra, nisi quia per virgultum agri invisibilem creaturam demonstrari intelligit, sicut est anima ? Dictum autem virgultum agri, propter vigorem vitæ ; herba, propter eandem vitam marcescentem. Deinde quod addit, *Antequam oriretur in terra*, intelligitur anima antequam peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam orta, vel super terram nata esse dicitur recte. Unde et adjecit : *Nondum pluerat Dominus super terram*, quasi aperte diceret : Antequam peccaret anima, nondum nubibus Scripturam pluviam doctrinæ ad irrigandam animam concesserat. Quod vero subjunxit, *Et homo non erat qui operaretur terram*, quia nullus homo operatus est in virgine, de qua natus est Christus. Ipse enim lapis sine manibus de monte abscissus. *Fons autem ascendebat*, et reliqua. Hic jam, quantum arbitror, intimantur illa quæ sunt in intervallo temporum ex illa prima conditione, ubi facta sunt simul omnia ; et cœpit recte ab elemen-

to, ex quo cuncta genera nascuntur, vel animalium, vel herbarum atque lignorum. Quis sit iste fons merito quaeritur. Si enim plana quæque irrigabat, quomodo dicitur universam superficiem terræ irrigasse? Si autem omnem terram irrigabat, erat inundatio diluvii, et nondum divisa erat terra ab aqua. Credibile autem est quia non dixit, unus fons, sed Fons, pro plurali numero posuisse singularem; ut sic intelligam fontes per omnem terram loca propria irrigantes, sicut dicta est fana et locusta in decem plagis Ægypti, cum esset innumerabilis numerus illarum. Cum ergo aliter se habeant omnium creaturarum rationes, verbo Dei incommutabiles, aliter illa ejus opera, quibus in die septimo requievit, aliter ista quæ usque nunc operatur. Horum trium hoc quod extremum posui, utcumque notum est; duo illa remota sunt a sensibus nostris. Ergo illa omnia primitus fuerunt, non mole corporis, aut magnitudine, sed vi potentiae causalis. Virgultum autem agri quid significet spiritualiter, superius expositum est, cum produceret terra herbam pabuli. Fons autem sapientia est, quæ irrigat omnem Ecclesiam. Aliter hanc, terra virgo Maria est, de qua scriptum est, *Aperiatur terra, et germinet Salvatorem*; quam irrigavit Spiritus sanctus, qui fontis et aquæ nomine in Evangelio significatur.

Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. In ipso etiam corpore habet homo quamdam proprietatem, quod directa statura sit, ut hoc admoneretur non sibi terrena esse sectanda, velut pecoribus. Sed quomodo enim fecit, utrum repente in ætate perfecta, hoc est virili, an sicut usque nunc format in utero matrum? Si omnium futurorum causæ modo sunt insitæ, quomodo creavit Deus omnia simul? Non aliter Adam factus est, cum de limo terræ formatus est, sicut jam credibile est, nisi perfectæ ætatis et virilitatis, quæ erat in illis causis, ubi Deus hominem in sex dierum operibus fecit. Solet igitur quaeri utrum animale corpus prius homini formatum est e limo terræ, quæ vel quod habemus nunc; an spiritale, quale resurgentes habebimus? Non obscura est de hac re Apostoli sententia, dicentis: *Non prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale.* Hic occurrit quaestio. Quomodo renovamur, si ad hoc in Christo non renovamur, quod prius in Adam eramus? Unde ergo profertur filio redeunti stola prima, si non immortalitatem recipit, quam perdidit in Adam? Si autem non peccasset Adam, nec corpore moreretur. Quomodo ergo non immortale, si animale renovabitur a vetustate peccati? Non in pristinum corpus animale, in quo fuit Adam, sed in corpus spirituale, cum erimus æquales angelis. Renovabimur autem spiritu mentis nostræ, secundum imaginem illius qui creavit nos, quam peccando Adam perdidit. Renovabimur autem etiam carne, cum corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, ut sit spirituale corpus, in quod nondum mutamur, sed mutatus fuisset Adam, nisi mortem cor-

A poris peccando meruisset. Illud quippe secundum aliam causam, et ante peccatum mortale, dici potuit mori; et immortale, quia potuit non mori. Aliud est enim non posse mori, aliud posse non mori. Secundum, quemadmodum prius homo creatus est immortalis, quod illi præstabatur de ligno vitæ. Separatus est, cum peccasset, ut posset mori; qui nisi peccasset, posset non mori. Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis beneficio Conditoris. De anima autem quam Dominus insufflavit fecit, nihil confirmo, nisi quia ex Deo est; ut non sit substantia Dei, et sit incorporea, non sit corpus, sed spiritus, non de substantia Dei genitus: nec procedens, sed factus a Deo. Et ita sit factus, ut illius natura non sit alia creatura, in quam posset converti.

B Ac per hoc de nihilo, et quod sit immortalis secundum quemdam vitæ modum, quem non possit amittere; secundum quamdam vero mutabilitatem, qua possit vel deterior vel inferior fieri, non immerito mortalis dicitur, quoniam veram immortalitatem solus habet ille de quo dicitur: *Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem.* Mystice autem formavit Deus hominem de limo terræ: formatus est Christus ex semine David secundum carnem, tanquam de limo terræ. *Et inspiravit in faciem illius spiraculum vitæ, utique infusione Spiritus sancti, qui operatus est hominem Christum. Et factus est homo in animam viventem, ut qui perfectus erat Deus, perfectus crederetur et homo.* Alii vero inquirunt de qua terra Adam formatus sit, si fuerat paradisi specialis utique de communi, quod demonstratur, ubi dicit: *Terra es, et in terram ibis.* Et in faciem illius idcirco inspirare Dominum dicunt, quia pars spiritualis est corporis caput, quod in hominibus primo nascitur, et principales habet sensus per divisiones in cerebro. Cujus prima pars, visum, auditum, gustum, odoratumque habet; secunda vero intellectum; tertia, tactum, qui per omnem corpus effunditur. Hi etiam dicunt, *Faciamus usque nostram, ad formationem animæ Adam pertinere; ad formationem vero corporum, quod dicitur, Masculum et feminam fecit illos.* Quod vero dicitur hic, *formavit, ad ipsius formationem in membra pertinere; spiravit vero, ad animam indubitanter.* Corpus vero filii a corpore patris trahit corpulentiam et vim occultam, hoc est peccati, ab anima vero immortalitatem et prudentiam.

Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis, sicut a principio, et reliqua, usque ad illum locum ubi ait, In quocunque die comederis ex eo, morte morieris. Non ignoro de paradiso multos multa dixisse. Alii enim paradysum corporaliter tantum intelligunt, alii spiritualiter, alii vero utroque modo. Consequens autem est ut homo in paradiso corporaliter intelligatur collocatus, ubi paradysus locus quidam intelligatur, terra scilicet ubi habitaret homo, terrenus locus amœnissimus, fructuosus nemoribus occupatus, idemque magnus, et magno fonte secundus. Plantaverat ergo Dominus paradysum in deliciis, hoc est in Eden. Quod autem sequitur, *Produxit de humo*

omne lignum, et reliqua, sciendum est quod cum iisdem generibus sunt illa ligna instituta in paradiso, quæ jam terra tertia die produxit causaliter, ut etiam nunc per temporalia talia terra gignat. Verba autem Dei die sexto dicentis, non sonabili voce prolata sunt, sed sicut in verbo eius creandi potentia. Dicit autem hominibus, quod sine tem, oralibus sonis Deus dixerit, non nisi per temporales sonos potuit. Futurum enim erat ut homo iisdem uteretur in escam. Quod autem sequitur, *lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni et mali*, considerandum est diligentius; fortasse enim cogat nos in allegoriam declinare, ut non ligna sint, sed aliud ligni nomine significant. Sed cum sit Hierusalem æterna in cælis, et alia Hierusalem in terra est, ergo et lignum vitæ, in quo erat sacramentum, et in cæteris lignis alimentum. Sacramentum autem quid aliud, nisi sapientia? de qua dicitur: *Lignum vitæ est amplectentibus illam*. Lignum etiam scientiæ boni et mali, non est dubitandum quod esset lignum visibile, in quo utique non suspicor aliquid noxium inesse, cum fecerit Deus omnia bona valde; sed malum est homini transgressionem præcepti. Oportebat autem ut homo positus sub Deo alicunde prohiberetur, ut illi promerendi Dominum suum virtus esset in ipsa obedientia. Quatuor autem flumina paradisi ex uno fonte procedentia, ex hoc colligimus, notissima sint, et universis fere gentibus diffamata. Credendumque est, ex illo loco paradisi agnitione hominum remotissimo, quatuor hæc flumina emergere; sicut fidelissima testatur Scriptura, quæ etiam per multum spatium ire, et post tractus regionum proximarum aliis locis erupisse, ubi tanquam in suis fontibus noti esse perhibentur. Hæc autem quatuor flumina quatuor virtutes significant, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitiam. Prudentia ipsa est contemplatio veritatis ab omni ore humano aliena: sicut Physon oris mutatio interpretatur, quam loquens parturians magis quam parit, quam sonat Evilath, quæ interpretatur parturiens. Habet aurum disciplinam vivendi, quæ aliena est ab omni sorde, velut aurum purum; carbunculum, veritatem, quam nulla falsitas vincit: sicut carbunculi fulgor nocte non vincitur; prassinum, vitam æternam, quæ viriditate lapidis propter vigorem vitæ significatur. Fluvius autem qui circuit omnem terram Æthiopiæ calidam ferventemque, significat fortitudinem calore actionis atacrem atque impigram. Tertius Tigris vadit contra Assyrios, et significat temperantiam, quæ resistit libidini. Unde plerumque in Scripturis Assyrii adversariorum loco ponuntur. Quartus non est dictus quo vadat, aut quam terram circumat. Justitia enim ad universas animæ partes pertinet. Dicitur autem Physon ipse esse Ganges, Gyon autem Nilus. Tigris et Euphrates nunc eadem nomina tenent. Euphrates autem fluvius Mesopotamiæ. Tigris autem hoc nomine vocatur propter velocitatem instar bestiæ nimia pernitate discurrentis. In eo quod dicitur, *Plantaverat Deus paradysum voluptatis a principio*, quidam

A dicunt posse intelligi quod antequam cælum et terram faceret, paradysum voluptatis plantaret, quod in illo esset voluntas Dei. Quod autem dicit, *Pulchrum visu*, ad animam pertinet; corpori vero, et ad rescendum suave. Per fluvium vero, migrationem de paradiso significari dicunt, quod migrasset Adam in communem terram. Per fluvium, unitas Deitatis. Per quatuor capita, quatuor Evangelia, in quibus narratur Euphrates historialiter. Idcirco non assignatur cuilibet regioni specialiter, quia Hebræis propinquus est, per quem significatur Evangelium Joannis, pertinet ad theoriæ, ad quam Ecclesia propinqua est. Alia autem Evangelia suas habent proprietates. Per lignum vitæ, doctrina spiritalis potest intelligi. In paradiso, id est in Ecclesia. Per fluvium, baptismum. B Per quatuor capita, quatuor virtutes, ut prædiximus. Aliter paradysus significat corpus; lignum vitæ, sensum prudentiæ; et fluvius doctrinam, quæ dicitur in hominem quatuor constantem, quasi quatuor in capita, id est, frigidum et calidum, humidum et aridum. Quod autem dicitur, *Ut operaretur terram, et custodiret illam*, non servili labore, sed honesta animi voluntate. Possumus autem intelligere, *ut operaretur terram*, paradysum, et custodiret semetipsum. Custodiri non adversus improbos homines, quia nulli erant, sed fortasse adversus bestias. Sed quomodo istud? Non quid bestiæ in hominem tunc sæviebant, quod nisi peccando non fieret. Est et alius in iis verbis sensus, ut ipsum hominem operaretur Deus, et custodiret; sicut enim homo operaretur terram, non ut illam faciat esse terram, sed ut cultam et fructuosam, sic Deus hominem quem creavit ut homo esset, operatur ut justus sit. Allegorice autem, plantaverat Dominus Deus paradysum, Ecclesiam utique, sicut de illa dicitur, *Hortus conclusus soror mea*. A principio, quia Ecclesia a Christo condita est. Fluminis de paradiso Christus irrigans, de quo dicitur: *Dominus Deus noster, fluvius gloriosus, exsilient in terram sitientem*. Quatuor paradisi flumina, quatuor evangelistæ. Ligna fructifera, omnes sancti sunt. Lignum vitæ Christus est; cui si porrexerit manum, vivit in æternum. Physon interpretatur os populi, sive oris mutatio. Æthiopia significat tenebras sive caliginem. Evilath, dolens vel parturiens. Geon, pectus sive præputium. Assyrios dirigentes possumus dicere. Tigris velocitas. D Euphrates fertilis interpretatur. Lignum scientiæ boni et mali proprium est voluntatis arbitrium, in medium nostrum positum, ad dignoscendum bonum vel malum: de quo si quis relicta gratia Dei gustaverit, morietur. *Tulit Deus hominem, et fomit illum in paradiso*. Assumpsit Deus carnem; et factus est Ecclesiæ caput, ut operaretur et custodiret, id est, voluntate patris, ut ex omnibus gentibus Ecclesiam adimpleret, juxta illud: *Quos dedisti mihi, custodivi*. *Dixit quoque Deus, Non est bonum esse hominem solum*, et reliqua, usque, *Et erant duo in carne una*. Quod in ista recapitulatione omnes bestias terræ, et universa volucria cæli de humo fecisse Deus dictus est, terram universaliter cum aquis appellat. Quod

autem dicitur, *Non est bonum hominem esse solum*, A de paradiso; vel quod in eodem die quo peccavit mortuus est, quamvis multis intervenientibus spatiis, id est nongentis et triginta annis. Adam quippe in sexta feria formatus est, in quo peccavit, et mortuus est, traditur: Christus vero in sexta feria natus est, et fecit vinum de aqua, et passus est. Dixit quoque Dominus Deus: *Non est bonum hominem esse solum*. Arguuntur hæretici, qui Christum solum hominem putant, non etiam Deum. *Faciamus adjutorium simile*, quia in ipso homine suscepto, Ecclesia Deo copulata est. *Appellavit autem Adam nominibus suis cuncta animalia, et volatilia, et bestias*, significans quod salvæ fierent in Ecclesia, et per Christum nomen erant accepturæ, quod prius non habuerunt, ut est illud, *Et vocabo servos meos nomine alio*. Adam vero non inveniebatur adjutor similis illius. Quoniam quanquam bonus sit quisquam, Christum tamen æquare non potest. *Non enim*, inquit, *similis tibi in diis, Domine*. Nemo enim potuit genus hominum liberare a morte, nisi Christus. *Inmisit Deus soporem in Adam*. Dormivit in cruce Christus, pungitur latus illius lancea, ut sacramentis quæ inde fluunt, formetur Ecclesia. De hac dormitione dicitur: *Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi. Et posuit carnem pro ea*. Posuit pro Ecclesia carnem suam. *Os de ossibus meis, et caro de carne mea*. Sive enim spirituales et fortes, sive minus perfecti, unum corpus Christi sunt. *Hæc vocabitur virago*, sicut a Christo Christiani nomen accipiunt. *Quonobrem relinquethomo patrem et matrem*, et reliqua. Reliquit Christus Patrem, cum dicit: *Ego a Patre exivi, et veni in hunc mundum*. Reliquit et matrem Synagogam, Veteri Testamento carnaliter inhærentem, quæ fuit illi mater ex semine David; et adhæsit Ecclesiæ in pacei Novi Testamenti, *ut essent duo in carne una*. Quia cum sit Deus, particeps noster factus est, ut illius capitis corpus esse possimus. Post hæc vocabitur Eva, vita sive calamitas: quod nobis convenit, calamitatem hic, vitam in futuro habeamus. Alii dicunt quod dicitur, *Et replevit carnem pro eo*, ad misericordiam Dei pertinet, pro virtute divinitatis. Costa autem ædificatur in mulierem, de qua dicitur, *Mulierem fortem quis inveniet?* Illi etiam dicunt, costam cum carne, animam cum carne significare. Mulieri autem a viro corpulentia, et vis occulta, et immortalitas, et prudentia, contigisse dicuntur. Prima autem prophetia dicitur in hoc mundo hæc sententia esse, *Quonobrem relinquet*, et reliqua, usque in carne una.

CAPUT III.

Erant autem uterque nudi, Adam scilicet et uxor illius, et non erubescabant, et reliqua, usque ad illum locum in quo ait: *Ad custodiendam viam ligni vitæ*. Vere omnino nuda erant corpora duorum hominum in paradiso, nec pudebat illos. Quid enim puderet, quando nullam legem senserunt in membris suis repugnantem legi mentis suæ? Serpens autem iste non irrationali anima sua, sed in alieno, id est, diabolico spiritu, callidior omnium bestiarum dicitur. Quid enim mirum, si instinctu suo diabolus serpen-

tem implens illo more quo vates dæmonum impleri solent, reddiderit sapientissimum omnium bestiarum? Nec sane debemus opinari quod serpentem sibi, per quem tentaverit persuadere, diabolus elegerit, sed cum esset in illo cupiditas decipiendi, per illud animal potuit per quod permissus est. Quæritur autem cur tentare permisit Deus hominem, quem tentatori præsciebat esse concessurum? Non arbitrarium est autem quod hominem dejecturus iste diabolus tentare permetteretur, nisi prius præcessisset in animam illius quædam elatio comprimenda. Non enim mihi videtur magnæ laudis futurum fuisse hominem, si propterea posset bene vivere qui a nemine male vivere suaderetur. Cum et in natura posset, et in potestate haberet, si vellet, non consentire. Si autem movetur quidam de hac primi hominis tentatione, quod eam fieri permiserit Deus, quasi non videant universum genus hominum diaboli insidiis sine cessatione tentari. Cur et hæc permittit Deus, an quia probatur virtus? Si ergo locutus est serpens homini, cur asina in qua sedebat Balaam locuta est homini, nisi quia illud opus fuit diaboli, cum istud angelicum? Interrogat autem serpens, *Cur præcepit vobis Dominus*, et cætera. *Et respondit mulier*, et reliqua, ut prævaricatio esset inexcusabilis. Evidentior est enim transgressio, dum præcepta memoria retinentur. *Eritis sicut dii*, et reliqua. Videmus his verbis superbia persuasum esse peccatum. Ad hoc enim valet quod dictum est, *Eritis sicut dii*. Quod autem dicit, *Nequaquam morte moriemini*, pertinet ad id quod dictum est, *Quia mendax est, et pater illius. Dedit viro suo*, cui persuaderi non opus erat, quia illam eo cibo non esse mortuam cerpebat. *Et aperti sunt oculi amborum*, quoniam se ad invicem concupiscendum ad pœnam peccati, carnis illius mortem acceptam. *Consuerunt folia fici*. Qui glorianda deseruerunt, pudenda texerunt. *Ad vesperum*, et reliqua. Quia defecerunt a luce veritatis, absconderunt se, et reliqua. Non miremur hæc fieri, quæ similia sunt dementiæ per nimium pudorem et timorem. *Ubi es?* Vox increpantis est, non ignorantis a Deo, per virum ad feminam, peccatum a diabolo per feminam, ad virum pervenit. Et sicut primatum vir habet, ita prius interrogatur. *Mulier quam dedisti mihi*, et reliqua. Superbia nunquam dixit, Peccavi. Denique mulier non dixit, *Seduxit me* * : sed *mulier quam dedisti mihi*, et reliqua. Mulier autem interrogata ait : *Serpens decepit me*. Et ob hoc Apostolus ait, *Adam non est seductus, mulier seducta est*. An propterea mulier seducta est quia parvi intellectus esset, et ideo non tribuit illi Apostolus imaginem Dei? Sic enim ait : *Vir quidem non debet velare caput suum, cum sit imago et gloria Dei. Mulier autem gloria viri est*. Non quod mens feminæ eandem imaginem capere non possit, sed fortasse illa hoc adhuc nondum percepit quod ab imagine Dei et a viro regente atque dispensante fuerat paulatim perceptura. *Serpens decepit me*. Quasi cujusquam suasio

A præcepto Dei debuisset anteponi.

Et dixit Dominus Deus serpenti, et reliqua, usque dum dixit, *Et tu insidiaberis calcaneo illius*. Tota ista sententia figurata est, nec aliud illi debet scriptoris fides, narrationisque veritas, nisi ne illam datam fuisse dubitemus. Non est enim interrogatus serpens, quia non ipse utique in sua natura fecerat, sed diabolus de illo per illum, et in illo fuit operatus. Nunc ergo quod ad illum qui in serpente locutus est dicitur, figuratum est. *Quia audisti vocem mulieris tuæ, maledicta terra in operibus tuis*. Ex hoc esse in terra labores humani generis, quis ignorat? Et quia non essent labores in terra, si felicitas quæ in paradiso fuit teneretur, non est dubitandum. Opera autem hic non ruris colendi, ut plerique putant, sed peccata sunt. *Tunicas pelliceas*. Et hoc significationis gratia factum est, sed tamen factum est vere. *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis*. Verba Dei sunt hæc, non tam illis insultantis, quam ceteros ne ita superbiant deterreatis. Quod non solum fuerit factus qualis fieri voluit, sed nec illud quod factus fuit, conservavit. *Et ordinavit Cherubim, et flammeum gladium*. Hoc per cœlestes utique potestates etiam in paradiso visibili factum esse credendum est. Quodque dicit, *Ne forte aliquando mittat manum suam, et assumat etiam de ligno vitæ*, ostendit quia separari debuit a ligno vitæ, quia alienatus fuerat a vita. Alienatus utique inde fuit moriturus, vel etiam tanquam excommunicatus, vel quia ambigua locutio est, potest sic intelligi : Et misit illum ad hanc miseriam, si forte potuisset post labores edere iterum de ligno vitæ, et vivere in æternum. *Erat autem uterque nudus*, et reliqua. Sciendum est, si vesiti fuissent, dici possit, utique potest, sed innocentia. Serpens a serpente dicitur. Idcirco vero ad mulierem diabolus loquitur, quia vidit quod mulierem seduceret, et non virum sive quia virum tantum ad similitudinem Dei formatum putavit, et non feminam. *Cur præcepit vobis Dominus*, et reliqua. Hæc prima interrogatio in hoc mundo fuisse dicitur. In eo vero quod dicit, *Nequaquam morte moriemini*, primum mendacium similiter. Diabolus autem idcirco de ligno scientiæ boni et mali dicitur suadere, quia Dominus prohibuit illud. Diabolus enim semper contra Christi mandata suadet, qui inde etiam Satanus dicitur contrarius. *Et eritis ut dii*. Hic primo unitas dividitur; et hic etiam primo idololatria orta est. Quod mulier seducta est, et non Adam, ambobus tamen sentientibus pœnam, assimilatur ei, ac si aliquis in conventu falleretur, alter autem remaneret domi : sed tamen duo sentirent damnum, fallacia tamen alteri reputaretur. Eva autem in quique rebus peccavit : id est, in suasionem, in delectationem, consensu, elationem, id est, in scientiam; ut est, *Scientes bonum et malum*. In superbia, ut est, *Et eritis sicut dii. Aperti sunt oculi*, id est, a culpa. Culpa enim illorum oculos aperuit quos innocentia clausit. Aperuit autem, id est, ut viderent etiam

* Forte legendum : *Denique non dixit, MULIER SEDUXIT ME*. Edit.

malum. Bonum autem tantum primo viderunt. Quod A liter autem hoc præceptum Christus accipit, et nos in illo accepimus : quia unusquisque Christianus non incongrue gestat personam Christi dicentis : *Quandis fecisti uni ex his minimis meis, mihi fecisti*. Dicitur ergo illi, hoc est nobis : *Ex omni ligno paradisi comesdes*. Quod significantur spirituales delicæ, fructus est spiritus, charitas, pax, et reliqua. *Non tangamus lignum scientiæ boni et mali in medio paradisi*, id est, ne velimus superbiere de natura arbitrii nostri, quæ media est, ut decepti præsentia boni experiamur, et mali. Serpens autem ille indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. Per mulierem autem decepti, et non per virum, quia non potest ratio nostra seduci, nisi præcedente carnali delectatione.

B Tribus autem modis peccatum committitur : delectatione, suggestione, consensu. Per serpentem, suggestionem accipimus ; per mulierem, animale corporis sensum ; per virum, rationem. Serpens suadet, delectatio obtemperat, ratio consentit. Moraliter autem serpens iste versutiam hæreticorum latentem, et nova exquirentem significat. Per Salomonem ex persona hæreticorum dicitur : *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavis. Eritis sicut dii*. Sic et universi generaliter hæretici Divinitatis meritum prostantur, promittentes oculorum carnalium apertionem, ne interior oculus obscuretur. *Tulit mulier fructum de ligno et comedit*. Facilius enim persuadent carnales ad peccandum, quam spirituales. *Dedit viro suo qui comedit*. Quia post delectationem carnalis concupiscentiæ etiam ratio subjicitur ad peccandum. *Consuerunt folia fici*. Sic se contegunt, qui sæculam amarum amplectuntur, quoniam pro origine voluptatis carnalis sarcentur ; quique decepti hæretica pravitate, et gratia Dei nudati, mendaciorum tegmenta quasi fici folia colligunt, facientes sibi succinctoria pravitate, cum de Ecclesia vel de Christo minus perfecta loquuntur. *Cum audissent vocem Domini deambulantis in paradiso, ad auram post meridiem*. Deambulat Deus in illis, non stabat, quia in præcepto illius non stabant. Et bene ad auram post meridiem, quia ab illis auferebatur lux illa ferventior veritatis, appropinquantibus errorum tenebris. *Absconderunt se*, et reliqua. In medio namque D ligni se abscondit, qui versus a Deo, in erroris sui atque arbitrii voluntatibus vivit. *Vocavit autem Deus Adam, et dixit, Ubi es ?* Ergo non desperandum est quibuslibet peccatoribus, dum et ipsi Impii ad spem indulgentiæ provocantur. Dicitur autem post hæc serpenti, *Maledictus es inter omnia animantia terræ : super pectus tuum et ventrem repes*. Pectoris nomine significatur superbia mentis, nomine autem ventris, significantur desideria carnis. Aut enim terrenam cupiditate decipies, *omnibus diebus vitæ tuæ*, id est omni tempore quo agis hanc potestatem. *Inimicitiam ponam inter te, et mulierem, et semen tuum et semen ipsius*. Semen diaboli suggestio perversa est. Semen mulieris, id est mentis, fructus est boni operis, qui perversæ suggestioni ronitur. *Ipsu caput tuum con-*

malum. Bonum autem tantum primo viderunt. Quod A liter autem hoc præceptum Christus accipit, et nos in illo accepimus : quia unusquisque Christianus non incongrue gestat personam Christi dicentis : *Quandis fecisti uni ex his minimis meis, mihi fecisti*. Dicitur ergo illi, hoc est nobis : *Ex omni ligno paradisi comesdes*. Quod significantur spirituales delicæ, fructus est spiritus, charitas, pax, et reliqua. *Non tangamus lignum scientiæ boni et mali in medio paradisi*, id est, ne velimus superbiere de natura arbitrii nostri, quæ media est, ut decepti præsentia boni experiamur, et mali. Serpens autem ille indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. Per mulierem autem decepti, et non per virum, quia non potest ratio nostra seduci, nisi præcedente carnali delectatione.

B Tribus autem modis peccatum committitur : delectatione, suggestione, consensu. Per serpentem, suggestionem accipimus ; per mulierem, animale corporis sensum ; per virum, rationem. Serpens suadet, delectatio obtemperat, ratio consentit. Moraliter autem serpens iste versutiam hæreticorum latentem, et nova exquirentem significat. Per Salomonem ex persona hæreticorum dicitur : *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavis. Eritis sicut dii*. Sic et universi generaliter hæretici Divinitatis meritum prostantur, promittentes oculorum carnalium apertionem, ne interior oculus obscuretur. *Tulit mulier fructum de ligno et comedit*. Facilius enim persuadent carnales ad peccandum, quam spirituales. *Dedit viro suo qui comedit*. Quia post delectationem carnalis concupiscentiæ etiam ratio subjicitur ad peccandum. *Consuerunt folia fici*. Sic se contegunt, qui sæculam amarum amplectuntur, quoniam pro origine voluptatis carnalis sarcentur ; quique decepti hæretica pravitate, et gratia Dei nudati, mendaciorum tegmenta quasi fici folia colligunt, facientes sibi succinctoria pravitate, cum de Ecclesia vel de Christo minus perfecta loquuntur. *Cum audissent vocem Domini deambulantis in paradiso, ad auram post meridiem*. Deambulat Deus in illis, non stabat, quia in præcepto illius non stabant. Et bene ad auram post meridiem, quia ab illis auferebatur lux illa ferventior veritatis, appropinquantibus errorum tenebris. *Absconderunt se*, et reliqua. In medio namque D ligni se abscondit, qui versus a Deo, in erroris sui atque arbitrii voluntatibus vivit. *Vocavit autem Deus Adam, et dixit, Ubi es ?* Ergo non desperandum est quibuslibet peccatoribus, dum et ipsi Impii ad spem indulgentiæ provocantur. Dicitur autem post hæc serpenti, *Maledictus es inter omnia animantia terræ : super pectus tuum et ventrem repes*. Pectoris nomine significatur superbia mentis, nomine autem ventris, significantur desideria carnis. Aut enim terrenam cupiditate decipies, *omnibus diebus vitæ tuæ*, id est omni tempore quo agis hanc potestatem. *Inimicitiam ponam inter te, et mulierem, et semen tuum et semen ipsius*. Semen diaboli suggestio perversa est. Semen mulieris, id est mentis, fructus est boni operis, qui perversæ suggestioni ronitur. *Ipsu caput tuum con-*

teret, si illum mens in initio malæ suggestionis A excludat. Hic insidiatur calcaneo illius, quia quos prima suggestione non decipit, decipere in finem tendit. Quidam hoc quod dictum *Inimicitias ponam inter te et mulierem*, de virgine in qua natus est Deus, intelligunt. Semen Mariæ virginis Christus est, semen diaboli perversi homines. Tu illum supplantabis, ut moriatur; ille te victo resurget. *Caput tuum conteret*, quod est mors. *In dolore paries filios tuos*. Voluntas enim carnalis, cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, patitur in exordio dolores, et super meliorem consuetudinem parit opus bonum, quasi filios. *Conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur*. Hoc significat quod carnalis voluntas, quæ cum dolore gignit filios, ne corrumpat obtemperet rationi, quasi viro dominantî. *Vocaturque dehinc mater cunctorum riventium*, id est, recte factorum, quibus peccata contraria sunt, quæ significantur nomine mortuorum. Per sententiam autem quæ fertur in virum, ratio nostra arguitur; quæ si a paradisi beatitudine remota fuerit, habet maledictiones terrenæ operationis, habet dolores temporalium curarum, quasi spinas et tribulos. Sic autem dimittitur a paradiso beatitudinis, *ut operaretur terram*, id est, ut in corpore isto laboret, et collocet sibi meritum redeundi ad vitam, quæ paradisi nomine significatur, et possit manum porrigere ad lignum vitæ, et vivere in æternum. Manuum autem porrectio significat crucem sive cruciatum poenitentiae, qua vita recuperatur. *Accepit tunicam pelliceam*, quo nomine significatur corporis mortalitas. Cherubium interpretatur plenitudo scientiæ. Framea vero versatilis, posita ad custodiendam viam ligni vitæ, corporales poenæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ, nisi per has duas res, tolerantiam molestiarum et scientiæ plenitudinem, id est, per charitatem Dei et proximi. Plenitudo enim legis, charitatis.

CAPUT IV.

Adam vero cognovit uxorem suam, quæ concepit et peperit Cain, et rursus peperit Abel. Cain interpretatur acquisitio vel possessio, quia dixit Eva, *Acquisivi hominem per Dominum*. Nativitas duorum filiorum Adam, similitudinem habet duorum populorum. Sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur, Abel autem sacrificium ex ovibus et earundem adipe suscipitur; ita Novi Testamenti fides ex innocentiae gratia Dominum laudans, Veteris Testamenti terrenis opibus anteponitur. Unde autem scivit Cain quia ad munera Abel respiceret Deus, et ad sua non respiceret? nisi quia vera est Theodotionis interpretatio, qua dicit, *Inflamavit Deus super Abel, et sacrificium illius. Super Cain vero non inflamavit*, utique per ignem. Ignem autem ad sacrificium devorandum solitum venire de cælo, ut in dedicatione templi sub Salomone, et in monte Carmelo sub Elia legitur. Paulisper ad exordium redeamus, et interrogemus hoc nomen, quod est Adam, quomodo in tribus linguis vocetur. Vocatur autem Hebraice Adam, Græce anthropos, Latine

homo. Dum autem de nomine sermo agitur, scienda est dignitas nominis in tribus supra dictis linguis. Apud Hebræos autem nominis dignitas dicitur in multitudine interpretationum, ut Adam multis interpretationibus interpretatur. Adam quippe homo, humus, terrigena, terraque rubra et sanguinea, et genitor: et istæ interpretationes in humo, et in sanguine, et in terra, et in creatione retinent dignitatem. Apud Græcos vero in multis connexionibus, ut est illis de Sara visum, alterum ro adderent. Latinis vero dignitas est nominis ex multitudine, ut Publius Cornelius et Scipio Africanus. Idcirco vero nomen Adam quatuor litteris scribi convenit, quia quatuor substantiis, id est, humido et arido, calido et frigido. Et quia in quatuor mundi partibus dominaturus esset, et quia secundus in Adam significari, id est Christus, qui in quatuor Evangeliiis enuntiatur, et per quatuor leges. Una vero de his duplicata significat mutationem Adam de paradiso in terram communem, et a terra communi ad paradisum. Adam primus et novus convenientiam habent in quatuor litteris et in quatuor legibus: differentiam vero in eo quod dicit Apostolus, primus Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum viventem. Primi litteræ mutantur, secundi vero non mutantur; quod significat primi mutationem, et secundi immobilitatem, ut est tetragrammaton, id est nomen Domini scriptum quatuor litteris Hebraicis, id est iota, vau, he, beth. Nomen autem quod scriptum est bis quatuor litteris in lamina aurea, dicere non possumus usque ad diem iudicii. Hæ quatuor litteræ nominis Adam propria habent nomina in partium nominibus, id est anathole, disis, arctus, mesimbria, id est, oriens, occidens, septentrio, meridies. Et hæ proprietates significat dominaturum Adam in quatuor supra dictis partibus mundi. In eo quod hoc nomen ab A incipit, significatur quod inter angelos primatum tenet. Et Adam ille secundus, qui juxta Apostolum Christus est, in honore etiam in ordine litterarum a primo ponitur. Hic etiam alii interrogant, quis Adam primo nominavit, et cæteras interrogationes. Quarum tantum solutiones ponimus, dicentes, quod Deus Adam primo nominavit, dicendo: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*: Adam autem nominavit cuncta animantia, dicente spiritu per Moysen: *Et adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret illa*. Et in his supradictis significatur dominatio Domini super Adam, et Adam dominatio in cunctis animantibus. Adam proprie nominatur a Domino dicente: *Faciamus hominem*; vel appellative ut alii, sed facilius est proprie dici tunc in comparatione animantium. Hæ vero litteræ in tribus linguis ita vocantur, *aleph, alfa, a, daleth, delta, d, mem, mi, m*. E quibus apud Hebræos *mem*, mutat littera: figuram, cum in principio et fine dictionis ponitur. *Concepit in utero, et peperit*, id est foras. Conceptio ab aliquibus assimilatur, si non peccasset Adam, cooperationi manuum unius hominis sine ulla voluptate. Quidam dicunt spiritualiter significari, in eo quod

dicit, *Cognovit uxorem suam*, id est Christum et Synagogam Judæorum, quæ concepit in lege naturæ, et peperit in lege litteræ, vel in lege litteræ concepit, et in Novo peperit. Non incongrue per Cain populus Judaicus significatur, pro quo Synagoga gratias agit, sicut Eva pro isto, et pro bonis terræ Domino serviebat, ut est, *Quæ bona sunt terræ mandabitis*, sicut hic agricola fuisse scribitur. Moraliter vero per Adam, sensus perfectus, et per Evam caro. Per Cain vero sensus mali, per Abel boni, qui ceteros sensus custodiunt, ut hic ovium pastor fuit. *Post multos dies*, id est, donec haberet quod offerret, et hic ostenditur quod Deus ab homine non exigit quod non habet. *Dixit autem Deus ad Cain: Si recte offeras, et recte non divides, peccasti.* Quia etsi Judæi multa recte fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia Christo veniente tempus Novi Testamenti a tempore Veteris non distinxerunt. Quia si obtemperasset Cain Deo, adjutus intelligentia gratiæ, dominaretur ipse peccato suo, et non occideret fratrem innocentem. Sic et Judæi, in quorum figura gerebantur hæc, quiescerent a sua perturbatione, tempus salutis et remissionis peccatorum cognoscentes: audirent Christum dicentem se non venisse vocare justos, sed peccatores, ut converterentur a peccato suo, et in confessione salvarentur. Nunc autem ignorantes Dei justitiam, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Et exarserunt in iracundia contra Christum, cujus videntes opera accepta Deo esse, doluerunt. Occidit Abel junior a fratre majore, occidit Christus caput populi minoris a populo Judæorum. *Nonne si bene egeris recipies*, id est abundantiam vel ignem, *Si autem male*, usque *adhæret peccatum tuum in foribus*: signum mendacitatis intelligitur. In eo vero quod dicit, *sed sub te erit*, pœnitentiam committit: *appetitus illius*, id est peccati: *Et tu dominaberis illius*: ac si aperte diceret: Sub tua potestate est, si bene vel male egeris. Quod autem Cain dicit: *Egrediamur foras*, in dolo loquitur, quodque de illo Spiritus dicit, *Cum surrexit Cain*, significat cum odio vel diabolo suggerente. *Ubi est Abel frater tuus?* Non tanquam ignarus, cum a Deo discat, interrogat, sed tanquam judex reum quem pœniat. Usque nunc cum interrogamus Judæos de Christo, nescire se Christum respondent. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam custodirent fidem.

Dicit Deus ad Cain, Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sic arguit in Scripturis vox divina Judæos. Habet enim magnam vocem sanguinis Christi in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus respondetur, Amen. Hæc est vox clara, quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium. In eo quod dicit, *Frater tuus*, commemorat cogitationem eorum, ut pœnitentia compungerentur. *Maledictus eris super terram.* Illa quam Deus dedit semini Abrahæ, in qua Christi sanguinem fuderunt. Vel certe a terra, id est ab Ecclesia, quæ aperuit os suum in confessione peccatorum: accipere sanguinem Christi,

A qui effusus est in remissionem omnium peccatorum de manu persecutoris, nolentis esse sub gratia, sed sub maledicto. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. *Cum operatus fueris, non dabitur tibi fructus.* In terra enim, quam Christus portavit, id est, in carne ejus operati sunt salutem nostram, crucifigendo Christum, suam autem perditionem. Unde resurgens, iis a quibus crucifixus est non apparuit. Historialiter vero Cain maledictus est mendicitate. In eo vero quod dicit, *Maledicta terra, et reliqua, usque De manu tua*, potest intelligi quia sanguis justorum fructus terræ diminuit, non autem sanguis vindictæ secundum legem. *Vagus et profugus*, sive, ut Septuaginta transtulerunt, *gemens et tremens.* Ecce quis non videat quomodo sit vagus et profugus populus Israel, in gentibus geniens amisso regno, et tremens timore sub Christianis innumerabilibus. Ideoque respondit Cain dicens: *Majior est iniquitas mea, quam ut veniam merear*, et reliqua. Vere Judas vagus et profugus gemit et tremit, ne regno etiam terreno perduto, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit majorem causam quam illam quod Judæis terra nostra non dat fructum suum, absconsusque a facie Dei, iratum habet Deum. Cain vero septem peccata reputantur. Primum, quod male divisit, ut est, *Ad Cain vero et ad munera ejus non respexit.* Secundum vero, quod inviderat, ut, *Iratusque est Cain.* Tertium quod tristis fuit, ut, *Concidit vultus ejus.* Quartum, homicidium, ut, *Interfecit eum.* Quintum mendacium, ut, *Qui respondit, Nescio.* Sextum, quod pœnitentiam non egerat, ut, *Quid fecisti*, usque ad me. Septimum quod seipsum desperavit, ut, *majior est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Quod autem dicit, *Nequaquam ita fiet*, sic intelligendum, quasi dixisset, Non sicut dicis, Omnes occidunt te, sed unus. Quodque sequitur, *Posuit Deus in signum*, sic istud in illo intelligendum est, quod dicit, *Nequaquam ita fiet.* Hæc vero quæ inter Abel et Cain acta sunt, possunt etiam moraliter ad sensum bonum malumque referri, ut per effusionem sanguinis Abel sensus boni a malo aversi intelligantur; et sicut superius dictum est, ad Christum et ad populum Judæorum, quia ambo filii Synagoge sunt. Qui etiam Christum foras duxit, id est extra civitatem Jerusalem ad crucifigendum, atque cum diabolo vel cum odio Christi in hoc opus consurrexit. *Nunquid custos sum? Nunquid ego sum rabbi*, significare putatur. *Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Sive, ut Septuaginta transtulerunt, *septem vindictas exsolvet.* Disseramus primum juxta historiam, quid significat, *Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Certe noluit Deus illius compendio mortis finire cruciatum. Videtur enim illud desiderasse Cain, cum dicit: *Omnis qui invenerit me, occidet me*; et quodammodo loquitur ad illum Deus: Non ut tu æstimas, morieris, et mortem pro remedio accipies: vives usque ad septimam generationem, et conscientia igni torqueris. Aut quicumque te occiderit, aut in septima generatione, aut magno cruciatu te liberabit. Non quod ipse qui

occiderit Cain septem ultionibus subjiendus sit, sed quod septem cruci-tibus illum absolvit, qui in Cain tanto tempore concurrerunt, aut in septima generatione occidendus sit. *Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, Enoch genuit Gaidad, Gaidad genuit Malaleel, Malaleel genuit Mathusalem, Mathusalem genuit Lamech*, qui septimus ab Adam non sponte occidit Cain. Juvenem autem occidisse se dicit, non quia juvenis esset, sed vagus et instabilis erat. Spiritu- aliter autem quis non videt quod omnis qui perdidit genus impium carnalium Judæorum, septem vindictas exsolvet? id est, auferet ab illis septem vindictas, quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi in hoc tempore quod septenario dierum numero volvitur. *Posuit Deus Cain in signum, ut non interficeret illum omnis qui invenisset.* Gens enim Judæa sive paganis regibus, sive Christianis, non amisit signum Legis et circumcisionis; et omnis qui illos cum ipso signo invenit non occidit. *Exiit ergo a facie Dei, et habitavit in terra Naid.* Naid in Hebræo Nod dicitur, quod interpretatur commotio, vel instabilis; et non tam nomen loci, quam instabilitas Cain, sive Judæorum designatur. Habitat enim profugi in commotione et in perturbatione carnali contra judicium Dei, hoc est contra Eden.

Cognovit autem Cain uxorem suam, et concepit, et peperit Enoch, et edificavit civitatem. Impiorum progenies in ipsa mundi origine civitatem construxit, quia omnes impii in hac vita fundati sunt, ubi habent thesauros; sancti vero hospites sunt et peregrini. Unde et Abel tanquam peregrinus populus Christianus, in terra non condidit civitatem; superna est enim civitas justorum. Iste enim interpretatur possessio vel dedicatio, in cujus nomine condita est civitas, id est Jerusalem terrestris, ubi nihil plus quam quod cernitur speratur. Et notandum quod in progenie Seth nulla progenita femina memoratur, sed in progenie Cain. Carnales enim maritorum atque seminarum conjunctione proveniunt. Alii dicunt, in eo quod dicit, *Cognovit Cain uxorem suam*, significat quod vindicta desineret, si Cain uxorem non accepisset. *Vocavitque nomen illius, usque Enoch.* Hic primo in Scripturis civitas ex nomine hominis vocata, et per hoc etiam designari idololatria potest. Per Cain malus sensus, vel intelligitur unusquisque peccator. Qui cognoscit uxorem suam, id est carnem subditam peccatis, quæ concepit in cogitatione, et peperit in malo opere peccatum. Quodque sequitur, *edificavit*, significat malum sensum vel peccatorem peccatum statim non relinquere, sed augere. Hujus autem genealogia commemoratur, ut veritas generationis Cain et Lamech nuntiaretur. Cain autem præfiguratur populum hæreticorum, alios hæreticos generantem. Lamech autem primus duas uxores accepit, ac si diceret, Primus adulterium perpetravit. Jubal primus ædificans domus, ut alii, vel primus ex custodi-entibus pecora. Jubal primus citharista fuit. Per Lamech autem populum hæreticorum cum duabus Ecclesiis hæreseos, vel in bonam partem Christum cum

A suis duabus Ecclesiis significat. Per Jubal populum Judæorum habitantem in tentoriis, id est, in hujus sæculi. Per Jubal populus Christianus in gentibus, canens cithara, id est, historia et organo, id est sensu. Tubalcain primus faber ferri, et ærarius. Unumquemque sanctum significat sui corporis et animæ custodem.

Dixitque Lamech uxoribus suis, et reliqua, usque, De Lamech vero septuagies septies. Secundum historiam dictum est quod ab Adam usque ad Christum septuaginta et septem generationes sunt, quibus peccatum Lamech, id est totius mundi, sanguinis Christi effusione solutum est. Dicunt quidam, septuaginta animæ receptæ sunt in diluvio de genere Lamech, et in hoc numero de Lamech factam vindictam. Si- quidem et in populo Judæorum, propter interfectionem Christi septuaginta vindictæ sunt statutz, juxta illud, *Non solum septies, sed septuagies septies, si penituerit, fratri remittendum ad indulgentiam Christi.* Alii Cain septemplex peccasse dicunt, et ob hoc septemplex puniendum pro peccatis, quæ enumeravimus antea. Idcirco autem non sunt similes vindictæ in Adam et in Cain Lamechque, quia qui posterius peccaverunt majorem Dei notitiam habuerunt, etiam per præcedentes vindictas, quas prius accidisse scierunt. Sic enim nunc in tribus legibus vindicta observatur. Dicitur quoque quod Lamech, vindicta etiam adulterii causa addita sit. Quando autem Lamech Christum significat, occisio Cain diabolum occisum demonstrat. Quod a Christo suis uxori- bus, id est Ecclesiis nuntiatur, quibus imperat ut suum sermonem auscultent. Quodque dicit, *In vulnus meum*, significat diabolum propter lasciviam in morte Christi occisum. *Et adolescentulum*, id est diabolum, propter lasciviam et æternitatem. In livore meo, id est, non sine dolore. Aliter occisio Cain, sensus boni occisionem, vel populi Christiani demonstrat, quando per Lamech hæreticus demonstratur.

Cognovit quoque adhuc Adam uxorem suam, et peperit filium, et vocavit nomen illius Seth. Ex Seth natus est filius, quem vocavit Enos. Seth interpretatur resurrectio, qui est Christus. Enos autem interpretatur homo, qui cepit invocare nomen Domini. Quid hoc intelligitur, nisi quia in confessione vivit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quandiu peregrinatur in terris? sive Enos cepit invocare nomen Domini, ut Hebræi arbitrantur, quod tunc primum idolum fabricatum est in similitudinem nominis Domini. Enoch septimus ab Adam, qui translatus est, et placuit Deo, septimam requiem significat, ad quam transfertur omnis homo, qui sexto die, id est sexta ætate sæculi, per Christi adventum formatur. Quod autem per Seth ab Adam usque ad Noe denarius numerus insinuat, complementum mandatorum in Ecclesia operibus figuratum. Quod vero progenies ex Adam per Cain undenario numero finitur, transgressio mandatorum est, sive peccatum. Si enim addantur Lamech, qui est septimus ab Adam, tres filii et una filia, complectitur undenarius numerus. Unde

et ipsa filia Lamech Noëma, id est voluntas interpretatur. Iste cepit invocare nomen Domini. Alii dicunt in hoc intelligendum esse quod aliud nomen de duodecim nominibus Domini, quibus apud Hebræos vocatur, primo Enos reperisset, quod est Met. Spiritualiter per Adam et uxorem, Christus et Synagoga significantur; unde natus est filius, id est populus gentium in fidem, qui recte Seth nominatur, id est positus in veritate. Quod autem dicit, *Semen aliud pro Abel*, significat bonus Novi Testamenti, pro patriarchis, et prophetis, et martyribus, qui occisi sunt a mala parte populi Judæorum. Enos autem successores populi Christiani significat, qui nomen Domini invocant. Moraliter vero per Adam et uxorem suam sanctus quisque et caro demonstratur. Per filium, sensus perfectus. Per semen aliud pro Abel, boni sensus pro bonis.

CAPITA V — VIII.

Hic est liber, usque Adam. Hoc significat dictionem evangelistæ, dicentis: *Liber generationis Jesu Christi apparuit*, etc. Hoc verbum proprie de Deo et angelo sive diabolo dicitur: *et genuit, usque suam*, id est quia Adam ad imaginem et similitudinem Dei factus est, homines autem ad similitudinem Adæ facti sunt.

Vocavitque nomen illius Seth. In hoc ostenditur quod spiritus scientiæ et prophetiæ invocatione filiorum suorum non sit raptus ab Adam.

Per annos Adam 939 virtutes et tres leges significantur, vel spes, fides, charitas, vel tempus a tatis Christi. Per hanc genealogiam significatur generans sanctos doctores, qui et ipsi alios generant. Quod autem anni filiorum Adami decrescunt, significat quod minuendi essent anni generis post se.

Et ambulavit Enoch cum Domino. Id est, in conversatione; ambulavitque cum Domino, id est in ascensione, figuram Christi tenens.

Et vocavit nomen illius Noe. In hac invocatione præscientia est Lamech, dicentis: *Iste nos consolatur, usque manuum nostrarum.* Noe interpretatur consolatio vel consolator, quia homines in diebus Noe consolati sunt, dum a peccato extincti sunt in diluvio. Alter Noe requies interpretatur, quia requiem in arca omnibus animalibus præstitit. Noe requies interpretatur, quia in illius tempore omnia alimenta requieverunt per diluvium, et ideo requies. Quod autem dicit, *Erunt dies illorum centum viginti annorum*, hoc est, habebunt centum viginti annos ad agendum penitentiam, non constitutum tempus humanæ vitæ. Arca autem, quantum ex his quæ distribuuntur apparet, quatuor angulis, ex uno conurgens, eisdem paulatim usque ad summum in angustum attractis, in spatium unius cubiti fuit collecta. Sic enim refertur quod in fundamentis illius trecenti cubiti in longitudine, in latitudine vero quinquaginta sunt positi, triginta autem in altitudine, sed collecta in cacumen angustum, ita ut cubitum sit latitudinis et longitudinis illius. Habitationes autem in illa ad hoc factæ videntur ut per singulas mansio-

nes diversa animalium vel bestiarum genera facilius secerni possent. Tradunt autem Hebræi quod Moyses, qui, ut de illo Scriptura dicit, omni sapientia Ægyptiorum eruditus fuit, secundum autem geometriam, quam præcipue Ægyptii colunt, cubitorum numerum in hoc loco posuit. Apud geometras enim, secundum illam rationem quæ apud illos virtus vocatur, ex solido et ex quadrato, vel in sex cubitos unum deputatur. Noe autem per omnia significat Christum. Noe autem requies interpretatur. Et Dominus dicit in Evangelio: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.* Noe solus justus, Christus solus sine peccato est. Cui septem animæ homines donantur, id est perfecti homines, per septiformem gratiam. Noe per

aquam et lignum liberat suos, Christus per crucem et baptismum liberat Christianos. Arca constructa de lignis non putrescentibus, Ecclesia instruitur hominibus in sempiternum victuris. Arca enim ista Ecclesiam significat, quæ natal in fluctibus mundi hujus. Quod autem dicitur esse de lignis quadratis, stabilitatem vitæ justorum significat. Intus et foris, id est sive ab his qui intus sunt, sive ab his qui foris sunt, nunquam dissolvantur. Confectur sane populus hic qui salvatur in Ecclesia illis hominibus sive animalibus qui salvati sunt in arca. Quorum quia non unum est omnium meritum non unum habent in arca mansionem. Licet enim in Ecclesia omnes intra unam fidem continentur, atque uno baptismo diluantur, non tamen idem omnibus profectus est. De quibus dicitur: *Homines et jumenta salvabis, Domine.* Multitudo irrationabilium jumentorum, vel etiam bestiarum, in inferioribus locis habetur. Illi autem qui per rationabilem scientiam vivunt, qui sunt valde pauci. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Non conveniunt in Noe verba Lamech patris sui, dicentis: *Iste consolatur ab operibus et laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus; sed in Christum conveniunt verba hæc.* Quod autem trecentorum cubitorum erat longitudo arcæ, centenarium dixerunt significat esse perfectum et plenum. Et sicut in Evangelio legimus, ubi dicit: *Quia habens quis centum oves, ex quibus cum perisset una, relictis nonaginta novem in montibus, descendit quærere illam quæ*

perierat. Hic vero centenarius totius creaturæ rationalis numerus, quando non ex semetipso subsistit, sed ex trinitate, descendit, et longitudinem vitæ, hoc est immortalitatis gratiam, ex Patre per Filium et Spiritum sanctum suscepit. Idcirco ponitur triplicatus, ut qui per ignorantiam ex centenario numero lapsi sumus, per agnitionem trinitatis restitemus in trecentes. Latitudo quinquagenarium numerum tenet, qui numerus remissioni et indulgentiæ consecratus est. Secundum legem enim quinquagesimo anno remissio fuit. Spiritualiter ergo Noe-Christus in carne sua, id est in Ecclesia sua, hunc quinquagenarium numerum collocavit. Nisi enim remissionem peccatorum donasset credentibus, non fuisset per orbem terrarum Ecclesiæ latitudo diffusa. Triginta

autem altitudinis numerus simile ut coc continet sacramentum. Quod autem ibi centeni, hoc hic deni tertio multiplicati faciunt. Ad unum autem totius constructionis numerum summa vocatur, quia unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus, et una Ecclesiæ fides, et unum baptisma. Multa de his per otium in Scripturis invenies. Triginta annorum Joseph educitur de carcere. Triginta annorum refertur Jesus, cum venit ad baptismum. Quinquagesimum dies et festum in novarum frugum consecratione reperimus, et de Madianitarum spoliis Domino quinquagesima pars debebatur. Cum trecentis viris Abraham vicit Sodomitas, et Gedeon cum trecentis viris lingua aquam lambentibus superat. Quod autem additur, *Illi fuit a latere*, sacramentum remissionis peccatorum est, quod de Christi latere emanavit. Quod juxta Septuaginta interiora arcæ bicamerata aut tricamerata distinguuntur, quia Ecclesia congregat multitudinem bipartitam, propter circumcisionem et præputium. Aut tripartitam, propter tres filios Noe, quorum progenie repletus est universus orbis. Quod autem septena sunt munda, et bina imunda animalia inveniuntur, non quia pauciores mali sunt quam boni, sed quia servant unitatem Spiritus septiformis, mali autem in binario numero ad schismata faciles distribuuntur. Quod autem octavus ipse Noe, quia in Christo spes resurrectionis nostræ apparuit, qui octava die post sabbatum resurrexit. Præter arcam vero nulla caro salvatur, quia præter Ecclesiæ unitatem aqua baptismi, quamvis eadem sit, non solum non valet, sed etiam valet ad perniciem. Quadraginta autem dies et quadraginta noctes, in quibus diluvium pluit, decem præcepta evangelico numero sociata demonstrat. Quod autem quindecim cubitis supercrevit aqua, excedens altitudinem montium; sacramento enim quietis et resurrectionis transcendit Ecclesia altitudinem. Per singulos autem numeros qui hic positi sunt potest unusquisque advertere sacramentum. Quod autem de corvo dicitur, quod non est reversus ad Noe, aut aquis utique interemptus est, aut alicui mortuo cadaveri supernatanti injectus, significat homines in immunditia cupiditatis teterrimos, ad illa quæ foris sunt in hoc mundo intentos. Quod columba missa, non inventa requie reversa est, ostendit per Novum Testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissam. Quod autem olivæ fructuosum surculum retulit, significat nonnullos etiam extra Ecclesiam baptizatos, si illis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tempore in ore columbæ, tanquam osculo pacis, ad unitatem posse perducii. Quod autem post alios septem dies dimissa, non est reversa, significat finem sæculi, quando erit requies non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociantur, quandiu videbitur quod de Christi latere manavit: sed jam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo et Patri, et ut in illa prospicua contemplatione incommutabilis veritatis nullis ministris corporalibus egeamus. Cur sex-

agesimo et uno anno vitæ Noe, id est peractis sexcentis annis, aperitur arcæ tectum? Finita quippe sexta mundi ætate revelabitur absconditum sacramentum atque promissum. Cur vicesimo et septimo die secundi mensis dicitur sicca terra, tanquam finita esset jam baptizandi necessitas, in numero dierum quinquagesimo et septimo? Ipse est enim dies secundi mensis vicesimus septimus, qui numerus ex illa conjunctione spiritus et corporis septies octonarum habet, uno addito propter Trinitatis vinculum. Divisi autem arcam intrant Noe et filii illius, et uxor illius, et uxores filiorum illius; conjuncti autem egreduntur ex arca. Sic autem ponitur Noe et uxor illius, et filii illius, et uxores filiorum illius, propter continentiam necessariam in arca, quasi in Ecclesia: et propter creationem filiorum extra arcam, quia cum salvati per arcam spiritualem resurrexerimus, adhærebit caro spiritui, pace perfecta. Nunc autem interim adversantur sibi invicem. Quid significat divisus Noe et uxor illius, et filii illius divisi ab uxoribus in tempore diluvii? Quod dantur illis in escam omnia animalia, sicut Petro dicitur, *Occide et manduca*; quod abjecto sanguine jubentur manducare, ne vita pristina quasi suffocata in conscientia teneatur, sed habeant tanquam effusionem per confessionem. Quod vero posuit Deus testamentum inter se et homines, arcum scilicet in nubibus, ne perdat illos diluvium. Illi enim ne pereant diluvio, qui in prophetis et in divinis Scripturis, tanquam in Dei nubibus Christum agnoscunt. Ab initio hujus lectionis breviter tangamus quæ in hac expositione prætermissa sunt. Sem, Cham et Japhet Hebraice dicuntur, quorum interpretatio, positio callida, latitudo Latine sonat, propter scientiam, sicut vocati sunt. Quique etiam in arca cum Noe tres populos cum Christo in Ecclesia, hoc est legis, naturæ et littæræ, quæ et Evangelium significare dicuntur. In eo autem quod videntes filii Dei, semen Seth significat. Seth quidem semen non incongrue Filius Dei dicitur, quia pro Abel natus est, ad cujus munera Dominus respexit. Per filias vero hominum filix seminis Cain intelliguntur, quarum copulatio cum semine Seth, causa diluvii super terram, quod etiam Judæis frequenter accidit. Vindicta causa uxorum gentilium significatur Ecclesia, quæ usque nunc filii Dei, id est bonæ cogitationes, malas acciperent cogitationes, quæ per filias hominum ostenduntur. Pulchræ dicuntur, id est delectabiles. Dixitque Deus, *Non permanebit spiritus meus in homine*, id est spiritus vivificationis, quia caro est; ac si diceret, quia fragilis, et ad peccandum facilis. Aliter per spiritum in hoc loco spiritus iræ intelligitur, quasi dixisset Quia fragilem habent materiam homines, non in perpetuum irascar illis, ut alibi de hoc dictum est, Non illos reservabo ad æternos cruciatus, sed hic restituum quod merentur. Gigantes qui hic dicuntur indicant magna peccata, etenim magnitudine peccati nati sunt. Quodque dicit, *Visi famosi*, sic intelligendum est quasi dixisset *superbi vel fortes*. Dominus autem hic p^{ro}-

uitere licitur, sed more hominum. Et hæc prima poenitentia Domini in Scripturis invenitur de creatione hominis, quod hominem fecisset in terra, et hoc historialiter. Vel quod illum fecisset in arbitrium, dum nihil proficiebat, sed pejos ac pejus peccavit. *Et præcavens in futurum*, id est ne adderent amplius peccata. Vel quia homines cum Gigantibus vivere non possunt, ab homine usque ad jumenta, in quo nihil dimidium reliquit, et per hæc vitia animæ corporisque possunt intelligi. Hoc vero invenire gratiam coram Domino dicitur, non quia ipsius bonitas Dominum prævenit, sed justus in aliorum comparatione fuit. Nemo enim naturaliter bonus, nisi solus Deus. *Non vero justus atque perfectus*, id est, ore et opere, ut de Domino canitur: *Justus Dominus in omnibus riis suis, et sanctus in omnibus operibus suis*. *Corrupta est terra*, id est, fructus illius corrupti sunt iniquitate. *Unnis quippe*, usque *viam suam*, id est naturam suam. Bitumen et pix idem dicuntur. Bitumen autem lutum est. Cubitum autem dicitur sex palmi, a pollice usque in extremum digitum; sed tamen superius dictum est quod Ægyptiorum cubitis Moyses arcam mensus est, e quibus unus sex de Romanis cubitis tenet. Fenestram, id est obliquum, ut putatur, ut pluviam et ventum intrare non sineret, et lux tamen per illam intraret. *Cænacula*, et *tristega*, et *mansiunculæ*, idem sunt. *Ponamque fœdus meum*, id est, tibi ero cooperatur. *Bina immunda in arcam causa creationis tantum introducuntur*. Septena de mundis, causa oblationis illorum post diluvium. Spiritualiter autem in eo quod dicit, *Fac tibi arcam*, consilium Patris potest intelligi ad Filium de assumptione carnis. *De lignis levigatis*, id est de Judæis lege fabricatis. Noe cum filiis suis in supremo loco, id est Christus cum apostolis suis; aves vero in secundo loco, id est sancti. *Pecora in tertio*, id est, innocentes. *Bestiæ in quarto*, id est mundiales. Per quintum autem locum cum stercoribus, infernus designatur. Aliter per hæc quinque ascensiones Ecclesiæ ostenduntur, id est catechumeni, baptizati, conjugati, poenitentes, sancti. Per bitumen patientia et continentia corporis et animæ designatur; de mensura arcæ abunde dictum est. Quod autem numerus major mundorum animalium quam immundorum, significat plures esse cum Christo in Ecclesia, et in futuro mundos quam immundos. Pluvia post septem dies pluvia voluntaria post veterem legem potest intelligi, de qua dicitur: *Pluviam voluntariam dabis Deus hereditati tuæ*. *Super terram*, id est, fecit Noe omnia: hoc est in figuram Christi obedientis Patri usque ad mortem, et uniuscujusque sancti. Quod dicit, *Propter aquas diluvii*, ostendit quod per baptismum vel causa persecutionis in Ecclesia itur. Quod autem dicit, *septem diebus*, baptismum post Vetus Testamentum ostendit, vel iudicium post præsens sæculum. *Ruptæ sunt omnes abyssi magnæ*, id est testimonia Veteris Testamenti versa sunt in sensum spiritualem. Quodque dixit, *Inclusit illum Dominus*, ostendit Christum

suam custodire Ecclesiam a persequentibus. *Operatique sunt omnes montes sub universo cælo*, id est, etiam cum paradiso, dum in terra est, sive excepto paradiso, dum a Cherubim custodiebantur. Quod autem dicit, *Omnem carnem consumptam*, hæreticos præcavet, existimantes alios diluvium evasisse, ut de Mathusala dictum est. *Et eduaxit spiritum*, id est ventum; et *imminutæ sunt aquæ*, id est, hæreses et persecutiones. Per cataractas cæli, superhos ostendit. Quodque dicit, *Euntes et redeuntes*, significat vindictas in persecutores et hæreses, in hæreticos revertentes. *Corvus dimissus, et non reversus*, figuram peccatoris vel diaboli tenet, ad regnum Dei non revertentis. Columba vero Adam significat ad paradysum revertentem per Christum vel unumquemque justum ad Ecclesiam: cuius pes, id est sensus, in hoc mundo non requiescit. *Intulit in arcam*, id est Christus, auxilio suo ad Ecclesiam venientes. Ramus olivæ in ore columbæ, confessionem Trinitatis significat in ore uniuscujusque sancti. *Cum virentibus foliis*, id est operibus perfectis. Aliter Spiritus sanctus per columbam designatur in doctrina spiritali pacem portans cessantibus hæresibus vel persecutionibus super terram, id est Ecclesia. Per alios septem dies Novum Testamentum post Vetus ostendit. Noe egrediens de arca cum uxore sua significat Christum Ecclesiam suam post persecutiones ad cælum ducentem. Altare vero a Noe ædificatum, Ecclesiam Novi Testamenti ostendit; in qua tam de gentibus quam de Judæis holocausta offeruntur, id est, corpora et animæ in odorem Domino suavitatis. *Non maledicam terræ*, id est in vindicta historialiter, vel Ecclesiæ in novum propter peccatores. *Sementis et messis*, id est doctrinæ et Scripturæ. Per frigus et æstatem, castitatem et fidem significat, hiems etiam castitatem significat. Per noctem et diem, Vetus et Novum Testamentum. Aliter si in malam partem per sementem et messem, doctores et Scripturas hæreseos ostendit. Per frigus et æstatem, infidelitatem et voluntatem. Per noctem et diem, hæreses in utroque Testamento.

CAPUT IX.

Benedixit Deus Noe, usque ad, *Omnia tibi dedi*. Id est, Pater Christo cum apostolis suis. *Et terror vester ac tremor sit*: hoc pro oblatione dicitur, vel quasi hæc consolatio datur post vindictam. *Omnes pisces maris manibus vestris traditi sunt*, id est sub timore ad manducandum; et *omne quod movetur, usque cibum*. Hic prima caro manducari imperatur. *Quod carnem cum sanguine non comedetis*, id est, licet de corpore discernatur, tamen non docet de anima. *Quicumque effuderit humanum sanguinem*, usque *illius*. Hic primum mandatum post diluvium vindicatur; et hæc est prima prohibitio.

Arcusque meus in nubibus, et videbo illum. Hic arcus Noe filiisque illius in signum datur quod non veniret diluvium. Iterum quod Deus in illorum cordibus timorem senserat diluvii; qui idcirco non in terra, sed in cælum ponitur, ut videatur ab omnibus.

Arcus autem duos colores habet, id est aquæ et ignis, quæ isto significantur. Arcus vero ante diluuium non fuit, sed post diluuium Noe filiisque illius in signum securitatis a diluuiio a Domino datur; sic baptismum, signum securitatis est Ecclesiæ Christi a vindicta. Etenim homines in baptismum per aquam et ignem Spiritus sancti saluantur. Aliter arcus tres colores habere dicitur, id est, hyacinthinum, et onidius, et rubinum, id est, scandalum penitentiae. et vita actualis, et ardor spiritualis in ratione baptismi. Aliter per arcum spiritualis doctrina intelligitur. Et per colorem aquæ, Vetus Testamentum. Et per colorem ignis, Novum, et sensus spiritualis. Moraliter autem si quis inundantibus malis convertere se potest a rebus fluxibus et caducis, et audire verbum Dei, et præcepta cælestia, hic intra cor suum arcam salutis ædificat, et bibliothecam intra se divini conferat verbi. Longitudinem in illa, et latitudinem, et altitudinem, et fidem, et charitatem, et spem collocat. Fidem trinitas, et longitudinem vitæ, et immortalitatem ostendit, latitudinem charitatis indulgentiæ et benignitatis fundat affectum, altitudinem spei ad cælestia erexit. Summam vero arcuum suorum refert ad unum. Scit enim quia omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium, scilicet qui cogitationum varietate non fuerit multiplex; sed hanc bibliothecam non ex agrestibus et impolitibus, sed ex quadratis construxit lignis, id est non ex sæcularium auctorum, sed ex prophetiis et apostolicis voluminibus. Ipsi enim sunt qui, resecatis universis vitibus et excisis, quadratam continent vitam, ex omni parte libratam. Nam auctores sæcularium voluminum possunt quidem dici ligna excelsa, non possunt tamen quadrata dici, quod in illis nequaquam vita, sed sermo collibrat. Facite autem in illo cœnacula et tristega, hoc est narrationes historicas. Discite igitur et mysterium magnum quod in Christo et in Ecclesia completur. Agnosce etiam emendare mores, resecare vitia, nidos in illa diversarum virtutum collocans. De intus sane et de foris bituminabis illam; corde fidem gerens, ore confessionem præferens, intus scientiam, foris opera habens in arca. Ergo ad divinum librorum, sive animam fidelem introducere debes animalia munda et immunda. Sed munda quidem animalia facile possimus dicere, quod memoria, eruditio, intellectus, examinatio, et iudicium illorum quæ legimus, aliaque his similia intelligunt. De immundis vero pronuntiare difficile est. Puto tamen quod concupiscentia et ira, quando inest, omnia animæ necessaria ista. Secundum hoc ergo, quod neque posteritatis successio, sive concupiscentia reparatur, neque emendatio illa sine ira potest neque disciplina constare, necessarie conservanda dicantur.

Cæpitque Noe vir, et reliqua. Id est Christus exercere Ecclesiam doctrina Novi Testamenti, quam etiam vineam plantavit. Bibit vinum, id est, completit opere quæ docuit, ut dicitur, Quæ cepit Jesus facere et docere. Sem autem et Japheth solem et lunam significant, pallium imponentes humeris suis, id

est splendorem suum juxta crucem, quarum facies aversæ sunt, id est sua aversione in tenebras. *Erigilans autem Noe*, Christum resurgentem ex passione. *Cum didicisset quod filius suus minor*. Per filium minorem populus Judæorum designatur. *Maledictus Cham*: vindictam super Judæos præfigurare videtur. Dicitur autem Cham quod esset servus Sem et Japheth; per quod intelligitur malam partem Judæorum curvandam esse ad bonam partem Judæorum et populi gentium. Etenim Cham populum Judæorum; et Sem bonam partem populi Judæorum, et Japheth populum gentium:

Dilatet Deus Japheth, usque Sem. Etenim Japheth historialiter Europam habitavit, et occidentalem plagam Asiæ obtinuit. Jam vero illud quod post diluuium de vinea quam plantavit inebriatus est Noe, et nudatus est in domo sua, cui non appareat ad Christum pertinere? Dum passus est; nudatus, dum crucifixus est in domo sua, id est in gente sua. Tunc enim nudata mortalitas carnis illius: *quam nuditatem*; id est passionem, *videns Cham derisit*, id est Judæi. *Sem vero et Japheth*, tanquam duo populi ex circumcisione et præputio, *vestimentum posuerunt super dorsa sua, et intrantes aversi operuerunt nuditatem patris*. Quodam enim modo passionem tegimus, id est, sacramento honoramus, illiusque mysterii rationem reddentes, detractionem Judæorum operimus. Dorsum autem memoriam præteritorum significat, quia passionem Christi transactam celebrat Ecclesia, non prospectat futuram. *Medius autem Cham*, id est Judæi. Ideo medius, quia nec primatum apostolorum tenuit, nec in ultimis gentibus creditur. *Nuntiant foras fratribus suis*; per illum quippe manifestum est quod erat in prophetia secretum.

Benedictus Dominus Deus Sem; sit Cham servus illius. Quid enim aliud est populus Judæorum, nisi quidam servus populi Christiani, bajulans legem et prophetas, ut nos honoremus per sacramentum quod illi nuntiant per litteram? Sem autem major natus, et interpretatur, ipse est ex quo propheta et apostoli generati sunt. Japheth autem, id est, latitudo, gentium est pater: et videmus juxta prophetiam Noe, in tabernaculo Sem Japheth habitare, hoc est, in domo Legis et prophetarum Ecclesiam potius ædificare. Cham quippe interpretatur calidus, non solum Judæos, sed etiam hæreticos significat; passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, annuntiant bene prophetando, et male agendo exonorant. Percante autem Cham, posteritas illius damnatur, quia reprobis hic quidem delinquant, sed in futuro damnationem excipiunt. Sed et Judæi in posteros damnationem transmiserunt, dicentes: *Sanguis eius super nos, et super filios nostros*.

CAPUT X.

De Japheth nati sunt filii xv, de Cham xxx, De Sem xxvii: simul lxxii, de quibus ortæ sunt gentes lxxii: inter quas misit Dominus discipulos lxxii. De Japheth, Gomer, id est Galatæ; Magog, id est Scythiæ; Mathan, Medi; Jaban, Iones, qui et Græci;

Gubal, Iberi, qui et Hispani, et a quibus Celtiberi; A Mosoch, Cappadoces. Unde apud illos urbs Mazech tyrastrates, quorum vocabulum non satis mutatum est. De Chaim, Ghus et Mesraim, et Futh, et Chanan. Ghus hodie, quæ ab Hebræis Æthiopia nuncupatur. Mesraim, Ægyptus; Futh, Libyes, a quo et Mauritanis fluvius Futh dicitur, omnisque circa illam regio, Futhensis. Porro Chanan obtinuit terram quam Judæi deinceps possederunt. *De terra illa egressus est Assur, et ædificavit Niniven, et plateas civitatis;* qui de hac terra Assyriorum pullulavit imperium, quia ex nomine Nini filii Beni, Ninum condiderunt urbem magnam, quam Hebræi appellant Niniven. De Sem, Chaim, et Assur, et Arfaxat, et Lydi, et Aram. Hi ab Euphrate fluvio partem Asiæ, usque ad Indicum oceanum tenent. Hela, a quo Helamitæ, B princeps Persidis. De Assur dictum est quod Ninive urbem condidit. Arfaxat autem, a quo Chaldæi. Lydi, a quo Lydia. Aram, a quo Syri, quorum metropolis Damascus est. Heber, a quo Hebræi. Vaticinium quodammodo nomen filio suo Faloch posuit, qui interpretatur divisio, eo quod in diebus illius lingue divisæ sunt. Primus post diluvium Nemroth tyrannidem arripuit, et ædificandæ turris auctor existit, qui pro illo quod ultra naturam suam cœli alta penetrare contendit, non incongrue diabolo comparatur, ex cujus persona dicitur: *Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo.* Quod autem dicitur, *Venator animarum terrigenarum: deceptor, et capiens hominum genus ad mortem.*

CAPUT XI.

Torris autem, superbia hujus mundi, vel impia dogmata hæreticorum qui postquam moti sunt ab oriente, id est a vero lumine recesserunt, venerunt in terram Senar, quod interpretatur exoussio dentium, vel fetor illorum. Statimque adversus Deum perversorum superbis, quæ turrem ædificant: segregati inter se diversitatibus errorum, quasi per dissonantiam lingue, quos Trinitas damnat, in qua offendunt, dum dicit: *Venite, et confundamus linguas illorum.* In sola autem domo Heber, quæ antea fuit lingua, remansit. Nunc quoque in sola Ecclesia unitas est confessionis. Babel autem, quæ et Babylon, interpretatur confusio, eo quod ibi confusæ sunt lingue. Erat autem civitas regni Nemroth, quem D principem turris ædificandæ Josephus affirmat. Hebrai autem confusionem Babel vocant.

Mortuus est autem Aram ante Thare patrem suum, in terra natiuitatis suæ, in Ur Chaldæorum. Tradunt Hebræi quod Aram in ignem missus sit, quia ignem adorare noluerit, quem Chaldæi coluerunt, et Dei auxilio liberatus, de idololatriæ igne profugerit: et hoc esse quod nunc dicitur, mortuum ante conspectum Thare patris sui in Ur Chaldæorum, id est, in igne Chaldæorum. Ur enim interpretatur ignis; quod videlicet ignem adorare nolens, igne consumptus sit. Quod autem dicitur, *De terra illa egressus est Assur.* Christum figurat egredientem a mundo, qui fortis et vincens est, ut dicitur: *Nemo potest intrare*

domum fortis nisi fortem prius alliga erit. Quodque dicit, *Ædificavit Niniven,* ædificatam a Domino Ecclesiam significat. De quo dicitur, *Ædificans Jerusalem Dominus.* Resen quod dicitur inter Niniven et Chale, id est, inter duas leges, ab his divisæ sunt usque post diluvium, id est, a Christo et Ecclesia illius post baptismum: quodque dicitur, *Erat terra labii,* unitatem in gentilitate significat. *Usque ad Noe et filios illius,* id est, usque ad Christum cum tribus legibus, vel cum fide Trinitatis. Idcirco dicuntur turrem ædificare, quia diluvium timuerunt, ut alii: vel ut memoriam haberent, antequam dividerentur in terras, quod Scriptura confirmat.

Descendit autem Dominus videre civitatem et turrim. Dominus descendere dicitur tam ad vindictam, quam ad auxilium, ut est, quando curam generis humani præstat. Per civitatem et turrem, Ecclesiam hæreticorum designat. In eo quod dicit, *filii Adam,* peccatum Adam commemoravit. Atque ita divisit illos, id est, quia non facere fecerunt, sed tamen perdere noluit eos.

CAPUT XII.

Loquitur ad Abraham Deus: *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui.* Christus, relicta terra sua, et cognatione sua, et domo patris sui, populo scilicet Judæorum, apud externos locupletatur, in populo gentium præpollens. Ad illius quoque exemplum nobis exeundum est de terra nostra, id est de facultatibus hujus mundi. Et de cognatione nostra, de conversatione et moribus, vitisque prioribus, quæ nobis a nativitate velut consanguinitate conjuncta sunt. Et de domo patris nostri, id est, de omni memoria mundi hujus velut gentilitate, ut renuntiantes possimus dilatari in populum Dei, et terram cœlestis repromissionis cum advenerit tempus, introduci.

Duæ repromissiones Abrahæ dantur: una, de terra repromissionis, quod illam possideret semen illius: *Benedicentur omnes gentes.* Quod autem dicit, *Faciam te in gentem magnam,* virtutes ostendit, ut dicitur: *Magna gens est numerus virtutum.*

Quodque dicitur, *Egredere de terra tua,* de lege naturæ posse intelligi dicunt. *De cognatione vero,* de lege litteræ. *De domo patris,* de lege Novi Testamenti. *In terram,* id est in cœlum. Instabilitas Abrahæ instabilitatem sive inconstantiam gentis suæ significat et exprimit. Gens autem Abrahæ major erat de instabilitate sua, quam quando habitavit in terra sua. Ita et Ecclesia itinere de carnali habitatione et resurrectione majora præmia habebit. Et Abraham caput fidei in figuram Christi sive Petri, supradictum testimonium in voluminibus Salomonis figura. In principio enim doctrinam filii, in secundo doctrinam viri, in tertio doctrinam militis: etenim doctrina parvuli est egredi de gentilitate, et doctrina viri, egredi de peccatis suis. Doctrina militis, egredi memoria mundi hujus. Abram autem hic primitus dictus est, id est excelsus. Deinde Abraham, id est pater excelsus. Abraham vero pater multarum, id

est gentium. Primo, cum non haberet filium; secundo, cum haberet filium; tertio, cum Isaac haberet. Et quando mutantur nomina, mutantur et opera. Et idcirco Abraham his tribus nominibus vocatus est, quia tria supradicta doctrina sustinuit. Benedictus, id est abundantia, Israel historialiter. Ecclesia autem virtutibus cœli. *Et benedicam tibi*, id est abundantia benedicientibus, ut Joseph et Pharaoni Ægypto evenit. Quodque dicit, *Maledicam maledicentibus omnes tribus terræ*, id est quod omnes optassent fieri, ut gens Abrahæ, vel maxime in Christo implevit, qui in virtutibus benedictus est. *Illique benedicientibus benedicetur*, id est angelis, vel fidelibus sancte benedicientibus. *Maledicentibusque maledicetur*, id est, ut Christus et Sathiel, ut de modis, vel vitiis, aut hæreticis adversantibus sanctis maledixit. Quandoque ad Saram dicitur: *In te benedicentur omnes tribus terræ*, significatur quod multis in exemplis justorum benedicantur. *Egressus est Abraham*, id est in figura Christi, obedientis Patri usque ad mortem, vel cujusque sancti. Quodque dicitur: *Pertransiit Abraham usque ad locum Sichem*, Christum ostendit per patriarchas et prophetas, ad Ecclesiam, vel omnem justum. *Usque ad convallem illustrem*, id est Ecclesiam in humilitate sitam, quæ illustris est, ut alibi dicitur, *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum*. Chananæus autem, tunc mundiales gentilesque significatur.

Apparuitque Dominus Abraham, et dixit illi: Semini tuo dabo terram hanc. Hoc verbum non frequenter, nisi de tribus personis dicitur, id est, de Deo, sive angelo vel diabolo. Quodque dicit, *Apparuit Dominus Abraham*, significat Deum Patrem Christo apparere, vel unicuique justo in Ecclesia. Quodque dicit, *Semini tuo*, semen Christum spiritualiter significat. *Terram hanc*, id est præsentem, vel regnum omnibus sanctis. Abraham ædificans altare, Ecclesiam Dei Patris in humilitate ædificat. Sed in omnibus his Abraham personam Christi vel uniuscujusque sancti tenet. Tabernaculumque illius inter duas civitates, Ecclesiam inter duas leges; hujusque secundum altare Ecclesiam novam significat. Ægyptus significat mundum, in quem Christus descendit. Sarai vero animam sancti, vel sapientiam ostendit doctoris. Ægyptii autem hæreticos significant, de sapientia doctoris male æstimantes. Consilium autem Abrahæ et Sarai significat quod unusquisque sanctus invocat animam suam, vel doctor sapientiam, cujus causa sanatur. Sicut hic dicitur: *Ut bene sit mihi, usque ob gratiam tui*. Principes autem Pharaoni nuntiantes, dæmones vel hæreticos demonstrant, volentes sapientiam a doctore, vel animam sanctam, vel Ecclesiam a Christo separare, et Sathieli conjugere. Quæ similiter in oblatione mulieris in domo Pharaonis ostenduntur. In ovibus autem, vel bobus vel in cæteris quæ hic commemorantur, sensus manifestus est. *Flagellavit autem Dominus Pharaonem infirmitate, vel sterilitate uxorem illius*. Et hoc significat quod Christus flagellat hæreticos retinentes

A animam sapientiamque sive Ecclesiam, et flagellati dimittuntur, ut hic dicitur. *Ecce conjux tua, accipe illam*. Pharo autem intellexit, id est vel natura, aut per visionem. Abraham et uxor illius Christam et Ecclesiam significant, et Loth populum sanctum. *Ascendentes de Ægypto*, id est de mundo. In sequentibus autem sensus manifestus est. *Erat autem Abraham septuaginta et quinque annorum, cum egrederetur de Carran*. Inde insolubilis quæstio nascitur. Si enim Thare pater Abraham, cum adhuc esset in terra Chaldæorum, septuaginta annorum genuit Abraham, et postea in terra, hoc est in Carran, ducesimo quinto anno ætatis suæ mortuus est, quomodo nunc post mortem Tharæ Abraham exiens de Carran, septuaginta quinque annorum fuisse memoratur cum a nativitate Abraham usque ad mortem patris illius centum triginta quinque anni fuisse doceantur? Vera est igitur Hebræorum traditio, quam supra diximus quod egressus sit Thare cum filiis suis de Ur Chaldæorum, et quod Abraham Babylonio vallatus incendio, quia idola adorare noluit, Dei sit auxilio liberatus. Dicunt itaque illi dies vitæ tempusque ætatis reputari, ex quo confessus est Dominum, spernens idola Chaldæorum. Potest autem fieri ut quia Scriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thare de Chaldæa profectus venerit in Carran, qua morte obierit, vel certe post persecutionem in Carran venerit, et ibi diutius sit moratus.

CAPUT XIII.

Reverso igitur Abraham ex Ægypto, unde venerat, tunc Loth frater illius in terram Sodomorum, salva charitate discessit, vitans discordiam; quia divites facti erant valde, et pastores eorum rixabantur. Quod autem dicitur, *Et introduxerunt in domum Pharaonis*, potest excusari Sara, quo juxta librum Esther, quæcumque mulierum placuisset regi apud veteres, sex mensibus ungebatur oleo myrteo myrrhato et sex mensibus variis pigmentis ornata, tunc demum ingrediebatur ad regem. Et fieri potest ut dum per annum illum ad regem præparabatur introitus, Pharo sit percussus a Domino, illa intacta permanerit. Alii vero dicunt per greges Loth varias virtutes designari populi sancti, et quando diceret, *Non potuit illos capere terra*, Loth videtur personam et populum hæreticorum designare, quem cum populo Christiano Ecclesia non capit. *Chananæus autem et Pherezæus*, dæmones vel peccata, vel vitia designant. *In illa terra* in illo populo hæreticorum. Ex sanctorum persona dicitur, *Recede a me, obsecro*, utriusque populi doctoribus inter se rixantibus. Et hoc significat quod peccatoribus dicitur, *Ite maledicti in ignem æternum*. Quodque dicit, *Si ad sinistram*, infidelitatem vel in infernum significat. Dexteram vero, prosperitatem mundialem. Et quando duo hæc Abraham elegit, dextera plaga fidem vel regnum sanctorum significat, sinistra vero contractionem voluntatis. In hoc loco Jordanus doctrinam hæreticorum ostendit, quia universa terra irrigabatur, id est fluminibus, fontibus, quemadmodum paradysus Domini, quia sic sua Eccle-

sia hæreticis videtur. *Venientibus*, id est, terminis. In his quæ sequuntur, sensus manifestus est. Populus quidem hæreticorum in Sodomis, id est, in peccatis habitat. Christo vero eam Ecclesia dicitur: *Levate oculos in cælum*, hoc est, a mundo; ut, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis*. Per quatuor partes, quatuor Evangelia figurantur. *Cuique omnis terra datur*, ut alibi: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ, usque in sempiternum*, id est, pro longitudine temporum. Quæ hic sequuntur Christo conveniunt spiritualiter cum Ecclesia sua.

CAPUT XIV.

Et percusserunt Ephraim in Astaroth Carnaim, et Susim cum illis. Eteum Susim terribiles et horrendi interpretatur. Raphaim, hoc est, gigantes, in civitate sua, quæ hodie sic vocatur. Significat autem, quod quatuor reges qui venerunt de Babylonia, interfecerunt gigantes, et robustos quoque Arabiæ, Astaroth, Carnaim, terram gigantum quædam in supercilio Sodomorum.

Et percusserunt omnem regionem Amalecitarum, et Amorrhæam sedentem in Asalonthamar. Hoc oppidum est, quod nunc vocatur Engaddi, balsami et palmarum fertile. Asalonthamar autem interpretatur urbs Palmaram: Thamar quippe palma dicitur. Quatuor reges quinque superaverunt: possunt quippe contrarias virtutes significare, hæresim scilicet, gentilitatem, hypocrisim, avaritiam, quæ est idolorum servitus: quæ reges nuncupantur, quia in multo vim regni exercent. Quinque autem reges qui superantur ab his, quinque sensus corporis possunt intelligi, quia et ipsi reges, quia ex his homo noster exterior regitur.

Terga verterunt. Donec Abraham pater excelsus, victis quatuor regibus supradictis, spolia revocet. Et Loth propinquum declinantur, utique a malo ex eorum potestate eripiat. Quod autem recedere quinque reges a quatuor dicuntur, significat quod illos maxime persequitur contraria potestate, quos ante in servitutem retinuit. Quod autem in trecentis decem et octo pater ille excelsus, cui in oratione Dominica dicimus *Pater noster*, significat quod per electos qui in persecutione virtutum constituti sunt, fundati fide Trinitatis, et habentes plenitudinem Decalogi, octava die, quæ sabbatum sequitur, cum Christo resurgentes.

Revertenti igitur Abraham occurrit Melchisedech, proferens panem et vinum: sacerdos Dei summi benedixit Abraham. Hunc Melchisedech Paulus sine patre, sine matre commemorans, figuratiter refert ad Christum, qui sine patre in terra, sine matre in cælo erat, et sacerdos in æternum, qui et Melchisedech, id est, rex justus, ut alibi, *Justus Dominus in omnibus viis suis*. Uti que per mysterium, ut non pecudum victimas, sed oblationem panis et vini, id est corporis et sanguinis in sacrificio offeramus.

Dedit vero Abraham decimas Melchisedech post benedictionem. Spiritualiter sciens sacerdotium melius

in populo gentium, quam Leviticum, quod de ipso erat in Israel nasciturum. Nomen autem Melchisedech, rex pacis vel rex justitiæ interpretatur, qui bene refertur ad Christum. *Orietur enim inquit, in diebus ejus justitia et abundantia pacis*. Melchisedech, de quo Hebræi æstimant quod ipse sit Sem filius Noe; et supputantes annos illius, usque ad Isaac illum vixisse ostendunt. Omnis primogenitus donec sacerdotio fungitur Aaron, fuit pontifex. Porro Salem, id est Jerusalem, quæ prius Salem nuncupata est. Per Salem Ecclesia designatur, cui Christus rex est, proferens corpus et sanguinem suum, sacerdos Dei Patris omnipotentis, a quo sacerdote Abraham benedictus est, id est, populus Christianus. Quod dicit, *Hostes in manibus ejus*, demones et hæreticos ostendit in potestate Christiani. Per decimas vero quæ Abraham donat, bonas operationes quas supradictus populus per decem sensus et decem verba legis Christo offert, ostendit. Rex Sodomorum diabolum significat invidentem Christo multis animabus.

Quodque dicit, *Lero manus meas*, genus jurandi est. Et quod sequitur: *A silo sub tegminis usque quæ tuæ sunt*, Christum indicat non accipere quidquam ex parte diaboli in suam Ecclesiam. *Quæ comederunt juvenes*, id est apostoli, et doctores, et successores eorum. *Et partibus virorum*, usque *Mambre*. In hac dictione tres populi leges, vel universi qui credant in Trinitate ostenduntur.

CAPUT XV.

Noli timere, Abraham. Hoc doctori, et justo, et principi dicitur. Ideo autem quod dicit, *Quid dabis mihi lex Moysi?* ostendit, quia de bonis terræ tantum fuit. Petitio vero filii est, ubi dicitur: *Ego rado absque liberis*. Post hoc fuit illi duplex figura promissi seminis, dum esset de potestate sollicitus.

Ostendit enim illi Deus stellas cæli, dicens: Sic erit semen tuum. Id est, Christiana gens, cui in fide pater est, quæ resurrectionis lumine coruscat.

Monstravit et arenam, dicens: Sic erit in multitudine semen tuum. Hoc est, erit quidem copiosa gens Judæorum, sed sterilis et infecunda, velut arena. Quod petivit signum, non quasi dubitans an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens. Quod autem Abraham non suum tempus exquirat, sed familiæ suæ post se, Christum ostendit sollicitum de apostolis suis. Sicut etiam Moyses de populo suo, sic et boni principes de suis ecclesiis prævident. Quodque dicitur, *Illico sermo Domini ad illum factus*, genus misericordiæ ostenditur. Cui Dominus: *Sume, inquit, mihi vaccam triennem, et capram triennem, et arietem trium annorum, turturem et columbam*, et reliqua. Per vaccam triennem significata est plebs, posita sub jugo legis. Per capram triennem, eadem plebs, peccatrix. Per arietem trium annorum, eadem plebs regnatura: quæ animalia ideo trina dicuntur, quia per articulos temporum usque ad Noe, et inde usque ad Abraham, et inde usque ad David. Tanquam tertiam ætatem gerens ille populus adolevit. Per turturem et columbam, spirituales in illo populo signifi-

tati sunt, quorum ætas temporalis ideo tacetur, A quia æterna meditates transgressi sunt temporalia desideria. Sed quid est quod animalia tria dividuntur adversum se invicem partibus constituti, nisi quod carnales et in veteri populo et nunc inter se dividuntur? Porro aves idcirco inter se non dividuntur quia spirituales individui sunt, schisma non cogitant: sive a turbis se remonent, sive intra illas conversantur, utuntur ut columba, utraque tamen avis simplex et innocens.

Volucres descendentes super cadavera divisa, spiritus imundi sunt, pastum quemdam de carnalium divisione quærentes. *Abigebat illos Abraham*: significat Israel spe, propter merita justorum liberandos. *Circa solis occasum pavor irruiit in Abraham*: significat circa sæculi finem magnam perturbationem in Antichristo sanctis futuram. *Cum sol occubisset, facta est caligo, et apparuit clibanus et lampas transiens inter divisa illa*: quia post illum mundi finem segregat iudicium Dei reprobos ab electis. *Affigunt illos quadringentis annis*: non quod sub Ægyptiis quadringentis annis servierunt, sed quod ab eo tempore quo hæc Abrahamæ promittuntur, iste numerus impletus est. Possumus autem per vaccam triennem, et arietem, et capram, et turturem, et columbam, universas intelligere animas quæ credituræ erunt. Trium annorum esse dicuntur, quia in Trinitatis erunt mysterium credituræ. Et quia in sancta Ecclesia non solum carnales, sed etiam spirituales inveniuntur, ideo per animalia et aves Ecclesia significatur. Cætera usque in finem parabola in supradictum sensum conveniunt. Moraliter quoque vaccam proposuimus intelligere pro virtute, capram pro substantia corporis, ovem pro spirituali dono. Cum turture et columba, id est, castitate et innocentia. Trina omnia dicuntur, quasi confessione tercia munita, quia animalia in duas partes dividit. Et nos cernamus quid præpositi, quid subjecti agere debeant, ut omnia nostra cum ordine flant. Aves autem non dividit. Non enim debemus illo modo dividere, ut aliud in publico, aliud coram Deo, eadem ratione et innocentia nos dividamus. *Descenderunt super cadavera volucres, et abigebat eos Abraham*. Volucres refugos dicit, qui semper volunt contaminare victimas Trinitati a te oblatas, quia propter principales sensus non permittit ut confundatur talis divisio. *Dum occubisset sol, facta est caligo*. Decumbente enim ratione mentis, totum pectus nostrum tenebris occupatur, ut non videamus quæ nobis desunt. *Clibanus fumigans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas*. Cum enim intellexerit se homo peccatorum tenebris involutum, tunc pectus illius quasi fornax æstuans fumos ignorantie evaporat, et postea lampadem divini luminis meretur habere.

Peperit Dominus cum Abraham sædus. In hoc lex circumcissionis designari dicitur. Quodque a fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum, a lege Veteris Testamenti, usque ad Novum spiritualiter intelligitur. Per Chananæos et Jebusæos vitia designantur.

CAPUT XVI.

Per Sarai uxorem Abraham, Ecclesia synagoga. Et tunc Abraham, id est, Christus, non genuit liberos, quia tunc pauci fideles fuerunt. Ancilla autem Ægyptia Ecclesiam mundialem ex gentibus ostendit.

Ingrederere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios. Hoc a Patre Filio Christo dicitur, qui filios etiam ex gentibus voluit Christum accipere. *Cumque ille acquiesceret deprecanti*, et reliqua. Hic maxime impletur interpretatio nominis, quod est Sara, quod est princeps mea. *Post decem annos*, id est, post verba legis, quod ancilla postquam conceperat, despexerit dominam suam, significat despectam Synagogam ab Ecclesia gentium, postquam crediderat. Etenim collocatio Synagoga Judæorum et Ecclesie gentium non erat, donec ancilla peperit, id est, donec fidem haberet Ecclesia gentium. Quod autem dicit, *Ancilla tua in manu tua*, Ecclesiam gentium ascribit sub potestate fidelium Judæorum, id est, apostolorum. Quod autem dicit, *Utere ea ut libet*, hoc præfiguratur, *Cum autem venerit plenitudo gentium, sic omnis Israel salvus erit*. Quod autem Agar fugam inivit, primitiva Ecclesia intelligitur a Synagoga afflicta Dei consensu. *Angelus autem illam inveniens juxta fontem*. Christus invenit juxta baptismum. In solitudine, id est, in mundo. Quod dicit, *Revertere ad dominam tuam*, pacem a Christo commendatam intelligimus, ut est: *Qui facit utraque unum*. *Et humiliare sub manibus ipsius*; ita Christus docet humilitatem Ecclesiam gentium. Ecclesie primitivæ præ multitudine, id est credentium. *Ecce tu concepisti, et paries*, id est, Ecclesia concepit in baptismo, et peperit in fide et opere. Ismael autem auditio dei est. Populus credentium, qui ferus homo dicitur, id est, contra demones et hæreticos. *Et e regione universorum fratrum suorum figet tabernacula*, id est Ecclesiam, juxta populos mundiales. *Vocavit nomen illius id in adorando, tu Deus qui vidisti me*, id est, in persecutione. Quod autem se dicit vidisse posteriora videntis, ostendit quia hic Ecclesia per speculum videt. *Patrem autem videntis*, id est, populi gentium: *videntis*, id est, Dei, vel angeli. *Inter Cades et Barad*, id est, inter duas leges, baptismum.

CAPUT XVII.

Fœdus meum inter me et te. Legem inter Christianam Ecclesiamque demonstrat, quæ multiplicatur multitudine populi fidelium; per pactum vero circumcisionis, populi carnales. *Reges ex te egredientur*, id est, apostoli a Christo. Quod autem dicit *fœdere sempiterno*, in novo vel in futuro impletur. *In possessionem æternam*, id est, in cælo. *Hoc est pactum quod observabis*, id est, lex circumcisionis populo carnali et spirituali, id est, Novum Testamentum populo spirituali. Post hoc accepit signum circumcisionis.

Circumcidetur ex vobis omne masculinum, infans octo dierum circumcidetur, et reliqua. Quid autem significat circumcisio, nisi renovatam naturam per baptismum, post exspoliationem veteris hominis? Et quid octavus dies, nisi Novum Testamentum, in

quo per resurrectionem Salvatoris octava die, et A post sabbatum factum renovamur, et circumcisi universis vitiis novi homines efficiamur, Christusque hebdomada completa post sabbatum resurrexerit? Quod vero non solum filios, sed servos et vernaculos emptitios circumcidi præcepit, ad omnem gratiam redemptionis pertinere testatur. Ibi parentum mutantur nomina, ut omnia resonent novitatem. Nam Abram interpretatur pater excelsus. Abraham pater multarum, id est, gentium; quo nomine nuntiabatur quod multæ gentes fidei illius sequerentur vestigia. Quod autem sequitur: *Qui non circumcidetur octava die, peribit anima illa, quia pactum meum irritum fecit*, significat quod parvuli non secundum opus, sed secundum originem, in primo homine pactum dissipaverunt. Circumcidimus itaque cor nostrum cum cogitationes abdicamus; et ita labiis et auribus debemus circumcidi, ut in omnibus stulta et superflua declinemus. Dicunt autem Hebræi quod ex nomine suo Deus apud eos tetragrammaton e litteram addiderit Abrahæ et Sarrae nominibus. Dicebantur enim primum Abram, qui interpretatur pater excelsus, et postea Abraham, id est, multarum gentium. Nam quod sequitur gentium, non habetur in nomine, sed subauditur. Nec mirandum, quod apud Græcos et nos a littera videatur addita, et nos e litteram in Hebræo additam dixerimus. Idioma enim lingua illius est per e quidem scribere, sed a legere; sicut econtrario a litteram pro e sæpe pronuntiant: errant enim qui putant Saram primum per unum r scriptum fuisse, et postea illi alterum r additum. Sarri igitur primum vocata est. Sublato ergo, id est, addita e, quæ per a legitur, et vocatur Sarra. Sarrai interpretatur princeps mea domus, Sarra princeps. Idcirco autem ad Abraham circumcisio commendata est, ut sub lege esset, sicut et Adam, ne de ligno manducaret; ut probaretur, si compleret hoc an non. Idcirco vero octava die circumciduntur, quia ætas non potuit ante sustinere. Circumcisione octo vitiorum circumcisionem, significans in nova teneritate. Causa autem pudicitia hoc membrum circumciditur, vel quia in illo voluptas sit, ut in nobis similiter circumcidatur. Circumcisio vero in una parte corporis datur, eo quod corpus et infernum significat, in quibus stercorea et quisquiliæ fiunt; non in superiore, quem cælum et animam significat, in quibus non est malum, sed omne bonum. Hæc autem lex Abrahæ non donaretur, si Adam custodisset legem sibi datam. Tres autem differentia inter ipsos Judæos et gentes dicuntur, id est, lex, et oblationes, et vestimenta. Isaac autem per Abraham centenarium et Sarra nonagenariam ortus, Christum significat nascitarum inter centesimam perfectionem, et novem ordines angelorum. Et sicut Isaac per prophetiam nascitur, sic et Christus per patriarchas et prophetas prophetatur. Quod autem dicit, *Duodecim duces generabit*, tam historialiter potest intelligi, quam spiritualiter, duodecim apostolos tempore isto, id est, lege litteræ; in anno altero, hoc est in novo.

CAPUT XVIII.

Post hæc apparuerunt Abrahæ tres viri, et rellqua. Notandum quod Abraham triplicem figuram habeat; primam Salvatoris, quando exivit de terra sua; secundam Patris, cum immolavit filium; tertiam in hoc loco sanctorum qui adventum Domini cum gaudio susceperunt. Tabernaculum Abrahæ ipsa Jerusalem, ubi pro tempore apostoli fuerunt, ubi primum Dominus a credentibus acceptus est. In tribus viris qui venerunt, illius pronuntiat adventus. Cum quo duo angeli comitabantur, quos plerique Moysen et Eliam putant: unum per legem adventum Domini prædicantem, alium in fine mundi, antequam Christus veniat, venturum. Denique et in monte cum ille visi sunt. Quod autem tres viros videns, unum adoravit, Dominum Salvatorem significat, cujus adventu præstolatus erat. Unde Dominus dicit: *Abraham exsultavit videre diem meum, et vidit, et gavisus est.* Tunc enim mysterium futurum aspexit, unde et pedes illorum lavit, ut in extremo tempore lavari purificatione monstraret. Pedes enim extrema significant. *Et in convivium vitulum præparavit saginatum.* Iste autem vitulus saginatus, Domini Jesu corpus est. Ipse vitulus pro redeunte filio occiditur. Butyrum pinguisimum Evangeliorum est documentum. Lac quippe, juxta Apostolum, prisca legis habet figuram. *Vitulum autem cum lacte et butyro Abraham edendum apposuit*, quia nec corpus Domini sine lacte legis, sine butyro Evangelii esse potest. Tria autem sata tres filios Noe significant. Ex quibus hominum genus ortum est, qui divinæ Trinitati credentes, ex aqua baptismatis per Ecclesiam, cujus imago Sarra fuit, conspergendi essent, et in unum panem corporis Domini redigendi. Subcineritios autem, ut per poenitentiam præteritorum delictorum Spiritus sancti vapore decocti, esca beneplacita Deo efficiantur. Sub arbore sedisse illos dicit, passionis dominicæ fuit signum, cujus ipsi sunt prædicatores. Potest quoque intelligi Abraham rationalis esse sensus in homine; Sarra autem caro intelligi. Cum enim ambo receperunt Deum, portant enim pasca diversa virtutum. Mambre autem, hoc est Hebron. Mambre autem vocabatur unus amicorum Abraham. Hi autem dicunt per hanc vallem humilitatem ostendi. Per humilitatem enim Dominus ad unumquemque venit. Per ostium vero fidem, et fervorem dei, calorem fidei. Et tres viros, tres leges. In quarum tamen una maxime Dominum adorat populos Christianos. Historialiter autem perfectionem Abrahæ ostendit, quod ad illum tres viri in fervore dei venerunt. Idcirco enim specialiter Dominus ad illum venit, quia homo tunc non fuit melior illo, ut indicaretur ei de vindicta civitatum, et quod Sarrae filius esset. Loth autem in hoc imperfectior carnitur, quod ad illum duo, et ad vesperum veniunt. Per tria sata, spes, fides, charitas demonstrantur: vel cogitatio, et verbum, et opus, quæ commiscuntur in fide. Subcineritios humilitatem ostendit. Per puerum, cujus filius datur, populus Judæorum significatur. *Ki coxit illum*, id est

Christum in passione. *Talit quoque*, id est, populus A perfectus. Quærendum est autem quomodo comedisse dicuntur: quod alii sic intelligunt quod historialiter manducaverunt dum corpora acceperunt, vel illo cibis pauperibus Dei potestate oblati sunt. *Circa tempus hoc veniam*: non de temporibus hoc significans, sed æqualitate adventus sui, quando per Filium promissum nasciturus erat fidelis populus. Ipsa est enim Sarra sterili, cui dicitur: *Lætare, sterilis, quæ non paris*. Risus autem Sarre non est dubitatio, sed prophetia, sive quod risus est futurus incredulis Christo, sive quod omnes inimicos suos in iudicio esset risurus. Unde et Isaac risus interpretatur. Quod autem dicit, *Non possum celare*, sic intelligendum quasi dixisset, Nolo. Quodque dicit, *Vita comitante*, more loquitur hominis. *Dixitque Deus, clamor Sodomorum*, id est, pro nequitia eorum, sive auditus est ab hominibus et angelis. *Descendam*, id est, ad vindictam: *Et videbo*, id est, in misericordia. Post hanc promissionem vertitur in cinerem Sodoma et Gomorraha. Sed quid significat quod iusti usque ad decem, si invenirentur in Sodomis, dicit Dominus urbem esse salvandam? Quinquagenarium numerum propter pœnitentiam posuit, si forte converterentur et salvarentur. Psalmus quinquagesimus psalmus pœnitentiæ est. Usque ad decem autem non perire civitatem dicit, quasi in quolibet decem præceptorum custodia Christi nomen inveniat, iste non perit. Denario quoque numero crucem Christi demonstrat. Nam et quod quinque civitates conflagratae sunt, illud significat quod omnes qui quinque sensus corporis libidinose tractaverint, in iudicio concremandi sunt.

CAPUT XIX.

Ipse autem Lot, qui ex illo incendio meruit evadere, significat sanctos, qui inter iniquos atque impios gemunt, quorum factis non consentiunt, et a quibus in fine mundi liberabuntur. Uxor autem Lot illorum genus figuravit qui, per gratiam Dei vocati, respiciunt retro. Quod in sal conversa est, exemplum portat ad condimentum fidelium, unde alii salientur. Unde Dominus dicit: *Mementote uxoris Lot, ardentem fugientis Sodomam, Segor venit, et nequaquam ad montana ascendit*: significat illos qui illicita carnis desideria declinant, sed tamen contemplationis apicem subire nequeunt. Hoc est, quod exivit Lot de Sodomis, ad montana tamen non perveit, quia damnabilis quidem vita derelinquitur, sed celsitudo speculationis subtiliter non continetur. Quodque sequitur, *Nunquid non modica est, et vivit anima mea*, significat quia talis vita, nec mundi curis ex tota discreta, nec gaudio salutis æternæ aliena. Aliud autem nunc Lot significat, aliud quando fuerunt filia illius cum eo. Tunc enim legem significat, quam male intelligentes quidam, se inebriant, itaque illegitime utendo, infidelitatis opera pariunt. *Bona est enim*, inquit Apostolus, *lex, si quis legitime utatur*. Duæque filia illius, scribas et pharisæos, male operantes carnales filios de lege, significare pos-

sunt. Alio quoque sensu Lot significat legem: nec incongruum quod femineo genere apud nos lex declinatur, cum in Græco masculinum genus servet. Uxor autem hujus, ille populus, qui de Ægypto liberatus, et de persecutione Pharaonis, tanquam de Sodomitis ignibus, cursum carnales ollas Ægypti cupiens, retro respexit, cecidit in deserto. Ibi ergo lex primum populum, tanquam retro respicientem uxorem reliquit ac perdidit. *Inde veniens habitavit in Segor*, de qua dicit, *Est parva, et abscondat in illa*. Tribus autem causis dicitur Lot nolle in montem ascendere: historialiter, id est, pro timore bestiarum et serpentum, vel pro plaga quæ evenit, vel pro civitate salvanda. Civitas autem a conversatione multorum dicitur, pro eo quod plurimorum consociat et in unum contineat vitas. Hi autem qui in lege conversantur, parvam habent conversationem, quandiu secundum litteram intelligunt legem. Nihil grande est sabbata et neomenias, et circumcisionem carnis, et reliqua carnaliter observare. Si autem spiritualiter quis cœperit, illæ observantiæ, quæ erant carnaliter parvæ, erunt magnæ. *Ascendit post hoc in montem, et habitavit ibi in spelunca, ipse et duæ filia illius*. Et lex ascendisse putanda est, eo quod ibi per templum a Salomone constructum accessit ornatus. Cum facta est domus orationis, mali autem fecerunt illam speluncam latronum. Habitat ergo Lot in spelunca, et duæ filia illius, quas propterea describit dicens, *Ollam et Olibam duas sorores esse*: quidam Ollam Samariam, Olibam autem quidam Judæam. In duas ergo partes populus divisus, duas fecit filias legis. Istæ carnalem cupiunt progeniem propagare, et vires regni terrestris numerosa posteritate munire, sapientes patrem, et somnum illi inducentes: id est, tegentes et observantes illius spiritualiter sensum solum ex illo carnis intelligentiam tribuunt. Inde genuerunt tales filios, quos nec agnoscere pater potest. Segor autem ex illo quod dixit Lot, *Nunquid non est parva, et salvabor in illa*, interpretatur parva. Ab aliquibus quæritur quare de cælo vindicta datur? Quia magna fuit illorum malitia, idcirco datur vindicta: extra consuetudinem data est, quia extra consuetudinem peccaverunt. Idcirco sulphureus ignis super illos venit, quia alius non habetur ignis in quo putredo sit. Etenim sulphur ignis est alicujus ligni, cujus natura partis ardescit, et ob hanc similitudinem etiam hinc ignis sulphur. Duo autem ignes in hoc significantur, quia peccatum naturale fecerunt et innaturale. Duo autem angeli qui vindicant, duarum legum typum tenent punientium se non implentes. Lot in hoc peccato quod peccavit, excusabilis dicitur, dum non sensit. Et excusabilis, dum vinum usque in hunc modum biberat. Sic et filia illius excusabiles, dum causa creationis fecerunt. Et inexcusabiles sunt, dum Segor sanam, et mundum non perditum viderunt, propter duas civitates tantum.

Moraliter quoque Lot significat rationalem sensum, et virilem animum. Uxor ejus, quæ retro re-

spicit, carnalem concupiscentiis deditam. Observa autem, ne forte cum effugeris flammam mundi, et iacendia carnis evaseris, etiam cum parva Segor, qui est medius quidam et civilis profectus, supergressus fueris, et ad scientiæ altitudinem, velut ad montem ascenderis. Insidiantur tibi duæ filiæ tuæ, quæ te sequuntur. Et cum ascendit ad montem, id est, superbiam, major soror, et vana gloria: quæ idcirco filiæ dicuntur quia non extrinsecus, sed de nobis oriuntur, in spelunca pectoris insidiantur nobis, ut de nobis dormientibus, neque sentientibus, generare possint filios sensus utique et actus reprobos. *Et ascendit Lot de Segor, et sedit in monte, timuit enim sedere in Segor.* Quæritur: Cum primum prætulit Segor fugæ montis, cur nunc de Segor ad montem migret (tradunt enim Hebræi quod Segor frequenter terræmotu concussa sit)? Bele autem primum et Salisa nuncupata sit; timueritque Lot, dicens: Si cum terra urbes starent, ipsa sæpe subversa est, quanto magis nunc in communi ruina non poterit liberari? *Vocavitque nomen illius Moab, id est, ex patre. Minor autem genuit Amon, id est, filius populi mei.*

CAPUT XX.

Dixit autem Abraham Sarram sororem suam esse: certus de Deo, quod violari illum non sineret, sicut primum a Pharaone. Sarra autem Ecclesia in hac peregrinatione, atque inter alienigenas polloi non sinitur, ut sit viro suo sine macula et ruga. In gloria quippe Christi recte vivit Ecclesia, ut pulchritudo ejus honor sit viro illius, sicut Abraham propter Sarram honorabatur: cui reges munera offerunt, sicut Abimelech obtulit. Et mirum quod amari potuit, et violari non potuit. Etenim Ecclesia Domino Jesu in occulto uxor, in secreto quippe spirituali, anima humana vel Ecclesia inhæret verbo Dei, ut sicut duo in carne una. Quod autem tunc in Abimelech prius et posterius figuratum est, hoc in terreno regno, cujus typum gerit Abimelech, in prioribus et posterioribus regibus adimpletum est; qui prius Ecclesiam persequentes, illamque violare cupientes, non tamen valent, et sic postea honoraverunt. Soror autem Christi Ecclesia, non de matre: non enim de terrena generatione, sed de cœlesti generatione Christo commendatur, secundum quam generationem spirituales sumus. Neque hanc generationem de Synagoga matre Christi secundum carnem, sed a Deo patre accepimus. Cujus sit autem uxor, occultatur: cujus sit soror, non tacetur; quia occultum est et difficile ad intelligendum quomodo verbo Dei anima humana copuletur. Quod vero occulta cognatione fratres Christi sunt sancti, effusius ex Christi verbis in Evangelio patet.

CAPUT XXI.

Pergrande convivium quod fecit Abraham in die ablactationis Isaac, convivium Christi in novo die perfectionis populi Christiani figuratur. Ablactabantur autem pueri illorum quinto anno, vel, ut alii, secundo anno. *Cum vidisset Sarra Isaac ludentem cum*

Ismael, ait: Ejice ancillam et filium illius. Quærendum est cur antea Sarra voluit maritum suscipere filium de ancilla, et nunc cum matre jubet expelli domo? Non zelo fecit accensa, sed mysterio compulsæ. Agar autem, id est, Synagoga, in servitutem genuit priorem populum: Sarra, id est, Ecclesia, in libertatem genuit populum Christianum. Panes autem hoc indicaverunt, quod vetus sacerdotium panes propositionis portaret secum. Uter vero aquæ defecit; iudicii purificatio signatur. Defectura sive doctrinæ carnalis in pelle mortuæ, id est, in carne veteris hominis. Quod vero erat Agar in solitudine cum filio suo, significat Synagogam cum populo suo expulsam de terra sua sine sacerdotio, et sacerdotium errare, et viam quæ Christus est, ignorare. Quod filius siti deperit, significat populum nullam habere spiritualem purificationem. Quod vero filium sub arbore projecit, et sic demonstrante angelo fontem aspicit, significat quosdam ex illo populo ad umbram ligni crucis refugium petituros, visuroque fontem aquæ vivæ reseratis oculis, id est, Christum. Angelus iste similitudo est Eliæ, per quem iste crediturus est. Quod autem dicitur, *Faciæ illum in gentem magnam;* quod copiosus populus Judæorum esset regnaturus in mundo, sive quod cœlestis regni gloriam consecuturi essent, qui ex illis crediderunt. Quod autem dicit angelum, et postea illum dominum vocat: filium illum fuisse credendum est, qui per legem et prophetas semper locutus est; qui etiam est angelus magni consilii. Bersabee puteus septimus interpretatur, sive puteus Juramenti: sive quod septem agnas acceperit Abimelech ab Abraham, sive quod juraverunt ibi pactum. Sabeæ enim, sive juramentum, sive septem in Hebræo significat. Notandum autem quod Isaac non ad quercum Mambre, sed in Geraris natus sit, ubi et Bersabee usque hodie oppidum est. Illius rei testis est Scriptura, quæ dicit: *Habitavit Abraham in terra Philistinorum.* Alii dicunt figuram Christi teneri, ubi dicitur: *Non ridebo morientem puerum.* Et in hoc significatur quod Judæi Gentibus Christum tradiderunt ad crucifigendum, et non ipsi illum crucifixerunt. Et quod dicitur, *Quid agis, Agar?* et sic intelligunt quasi diceret: *Quid agis in lege litteræ?* Et in his omnibus Agar partem ostendit fidelium Judæorum, cui dicitur, *Surge, id est, in fide; Et tolle, id est, opus fidei.* Quod autem dicitur *tenere manum illius,* cooperationem Ecclesiæ ostendit. *Aperuitque oculos illius,* id est, sensus in fide. *Uter autem impletus,* vetus lex impleta sensu spirituali, qui datur bibere populo Christiano. Quod autem Ismael sagittarius dicitur, non incongrue populo Judaico convenit, hoc est jugulando hostias legis. De convivio autem quod fecit Abraham alibi dicitur. Fit autem convivium, cum lacte depellitur Isaac, et sit lætitia magna patri excelso. Summo autem doctore de his qui jam lacte non indigent, sed cibo forti, qui pro possibilitate summe ad exercitatos habent sensus, et discretionem boni ac mali. Super illis autem convivium non po-

test, de quibus dicit Apostolus : *Lac dedi vobis in escam*. Quod autem dicit, *Indignata est Sarra, cum vidisset Ismael ludentem cum Isaac*; significat quasi caro, cujus personam gerit Ismael, spiritui blandiatur, qui est Isaac. Etsi in delectationibus liceat hujusmodi ludus carnis cum spiritu, Sarram tamen maxime quæ est virtus offendit. Duo autem filii Abraham, unus de ancilla, et alter de libera: uterque tamen filius Abraham, licet non uterque liber. Propterea qui de ancilla nascitur, hæres quidem non sit cum filio liberæ accipere promissionem. Spiritualiter ergo omnes qui per fidem veniunt ad agnitionem Dei, possunt filii Abraham dici. Sed in his sunt alii qui pro charitate veniunt, alii pro metu futuri judicii, dicitur : *Qui timet, non est perfectus in charitate: sed perfecta dilectio foras mittit timorem*. De Abimelech quoque rege Philistinorum, moraliter possumus intelligere quod Sarram voluerit accipere uxorem, et quomodo Abraham illam sororem esse dixerit; vel quod compescuerit Deus Abimelech propter illam. Puto ergo quod Sarra, quod interpretatur princeps, significat virtutem animi. Hæc ergo virtus conjuncta est viro sapienti. Denique Dominus dicit : *Quæcunque dixerit tibi, audi vocem illius in omnibus in quibus consilium dederit illi*. Non vult ergo Abraham virtutem uxorem suam dici. Donec enim virtus cum aliis participare non potest, nec uxor appellari valet. Cum vero ad perfectum venerimus, ut simus idonei et alios docere, jam non virtutem ut uxorem intra gremium concludamus, sed ut sororem etiam aliis volentibus copulemus. Unde scriptum est : *Dic sapientiam sororem tuam esse*. Secundum hoc igitur Abraham Sarram sororem suam esse dicebat. Voluit ergo et Pharaon aliquando Sarram habere, non in corde mundo; et virtus non nisi cum cordis munditia potest convenire. Longe autem ait Abimelech isto quam Pharaon, unde videtur mihi quod Abimelech iste formam teneat studiosorum et sapientium mundi, qui philosophiæ operam dantes, tamen non intelligunt regulam pietatis ut attingant: senserunt tamen Deum et regem omnium, isti ergo quantum ad moralem philosophiam spectat, etiam purificato corde operam dedisse comprobantur, sed hanc non permisit Deus illos contingere. Hæc enim gratia non per Abraham, sed per Christum tradita gentibus parabatur. Sanat autem Deus Abimelech, et uxorem illius, et ancillas, quas putamus naturalem philosophiam, diversa et varia sectationum commenta. Interea Abraham impartiri cupit donum cum gentibus divinæ virtutis, sed nondum est tempus a priore populo transire ad gentes, gratiam Dei. Secundum hunc ergo allegoriæ sensum, Pharaon, qui interpretatur exterminator, Sarram, id est, virtutem, accipere non potuit. Manet ergo apud Abraham virtus, manet in circumcissione, donec tempus veniat, ut in Christo Jesu perfecta virtus ad Ecclesiam gentium transiret. Tunc domus Abimelech et ancillæ illius pariunt Ecclesiæ filios. Hoc est enim tempus quo sterilis parit, et hoc orante Abraham, hoc est, po-

pulo per patriarchas et prophetas prophetante. Unde et illic dicitur: *Redde viro suo uxorem, quia propheta est, et orabit pro te, et rives*. Postea intulit: *Orante autem Abraham, sanavit Deus Abimelech, et reliqua*.

CAPUT XXII.

Tentavit Deus Abraham. Hic commemorat Deus filium charissimum, ut augeat pondus tentationis; et dicitur illi ut vadat in terram visionis, ut dum ambulat, dumque iter agit, cogitationibus discerpatur. *Pervenit ad locum die tertia*, ut in omni hoc spatio tam prolixo intueretur filium. Pater cum illo cibum sumeret, puer cubaret in gremio patris, ut tentatio in omnibus cumularetur. Quod autem sequitur: *Postquam adoraverimus, revertemur ad vos*. Dic mihi, Abraham: vera dicis ad pueros, quod adores et re-deas cum infante, an fallis? Si verum dicis, ergo non facis eum holocaustum, sed fallis: tantum patriarcham non decet fallere. Quid ergo animi in te dicat hic sermo? Verum, inquit, dico, et offero holocaustum puerum. Idcirco enim et ligna porto mecum, et cum ipso puero redeo ad vos. Credo enim vere, et fides mea est hæc, quod Deo omnipotenti possibile est illum a mortuis resuscitare. Denique quid dixit Dominus ad Moysen, cum venisset ad eum locum quem demonstravit illi Deus: *Solve calciamenta pedum tuorum, quia locus in quo stas sanctus est*. Ad Abraham vero nihil horum dictum est, nec etiam ad Isaac filium ejus. Fortassis enim Moyses, quamvis magnum lumen Ecclesiæ, de Ægypto veniens, habuit aliqua mortalitatis vincula pedibus suis innesa. Abraham vero et Isaac nihil horum habuerunt. Amavit Abraham Isaac filium suum, sed amoris carnis prætulit amorem Dei. Hæc historice diximus: cæterum secundum sensum superius explanata sunt. Secundo autem benedicitur Abraham, per quod significatur, quia sicut pater est circumcissionis, sic et credentium ex gentibus pater est. Moralius quoque sic potest intelligi, quia idcirco renovat Deus promissiones suas ut ostendat tibi, quia debes et tu renovari. Primus enim homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Non permanet ille in veteribus, ne et tu vetus homo permanseris: de cælo hoc loquitur, ut et tu imaginem cælestis accipias: quid tibi prodest, si de cælo hæc loquitur, et tu de terra audias? *Et offer illum supra unum montium*. Dicunt Hebræi esse hunc montem in quo postea templum conditum est, hoc est in monte Moria, in quo est aurea urna Jebusæi, *Et abies in locum die tertia*. Notandum quod de Geraris usque ad montem Moria iter est trium dierum, et consequenter illic dicatur die tertia pervenisse. Quando autem Abraham immolavit filium suum, personam habuit Dei Patris. Per hoc quod in senectute genuit illum Abraham, figuratur quod pene in fine mundi Christus esset nasciturus. Non enim senescit Deus, sed illius sacramentum longe unum erat. Et senecta Sarre significatur quod in fine temporum ex plebe sanctarum nasceretur Christus animarum. Fertilitas autem illius intimat quod infecunda fuit Ecclesia multis temporibus, sed nunc sub gratia multo habet

vita filios. Aliter sterilitas Sarrae significat quod in hoc mundo sero facti sumus, et in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus. Quae patri in fine temporum Ecclesia mirabili gratia Dei, non naturali fecunditate procreavit. Sicut autem Abraham unum filium suum obtulit, et sicut Isaac ipse sibi ligna portavit, ita Christus in humeris portavit lignum crucis. Duo autem servi illi non perducti ad locum sacrificii, Judaeos significant divisos in duas plebes, Salomone peccante, quia carnaliter servientes legi, non intellexerunt passionem Christi. Asinus autem ille est insensata stultitia Judaeorum, qua portabat sacramenta, nec intelligebat quae gestabat. Quodque sequitur, *Expectate hic cum asino*, et reliqua. Postquam enim plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit. *Postquam vero*, inquit, *adoraverimus*, ac si dixerit: Postquam adorare fecerimus, revertemur ad Israel. Triduum autem illud quo perventum est ad locum immolationis, tres aetates mundi significat: unam autem ante legem, secundam sub lege, tertiam sub gratia. In qua tertia aetate sacramentum crucis impletum est. Isaac ligatus super struem lignorum ponitur: Christus crucifixus, suspensus in ligno crucifigitur. Quod autem pro Isaac immolatus est aries, significat quod illaesa divinitate manente, secundum carnem crucifixus est, sive quod idem Christus filius natus est. Aries immolatus cornubus haerebat. Crux enim cornua habet, unde scriptum est: *Cornua sunt in manibus illius*. Cornubus enim aries haerens, crucifixum Dominum significat. Vespere autem crimina humana sunt. *Spinis autem*, inquit, *peccatorum circumdedit me populus hic*. Alii autem hunc arietem cornubus obligatum, eundem Christum senserunt, antequam immolaretur, spinis a Judaeis coronatum. Peracto igitur sacrificio, Deus ait Abraham: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Hoc in psalmo scriptum est: *Convertantur ad Dominum universae fines terrae*.

Vocavitque nomen loci illius: Dominus videt, pro eo quod videri se Dominus fecit, utique per incarnationem. Alii dicunt per ignem, passionem; per gladium, Judaeorum odium significari. Et in eo quod Isaac dixit, *Pater mi*: Christum praefigurari dicentem, *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste*. Moraliter autem Abraham unumquemque justum significat. De nocte surgentem, de infidelitate. Sternentem asinum, id est, corpus suum legi. Duo vero juvenes, duas leges ostendit. Isaac vero filius, sensum perfectum. Ligna vero quae conciduntur, opera perfecta; et locus Ecclesiam significat. Quodque dicit: *Expectate hic cum asino*, sic intelligendum est quasi diceret, carnem constringite: *ego et puer*, id est, sensus illius.

Dixit Isaac patri suo: Ubi est victima, pater? Per hoc sensus timere passiones et tormenta significat. Quod autem dicit bis, *Abraham, Abraham*, vox objurgantis est. Quodque dicit, *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum*, sanctorum centuplum in praesenti significat, et multiplicationem in futuro praemiorum.

CAPUT XXIII

Et abierunt Bersabee, id est, ad baptismum: *et habitavit ibi*, id est, in Ecclesia: deinde moritur Sarra centesimo vigesimo anno vitae suae. Sed quid sibi vult quod in sepulchro duplici sepelitur? nisi quia anima quae moritur mundo, ut Deo vivat, geminata requie suscipitur, id est, in actione boni operis et in contemplatione Divinitatis. *Sepulta est autem in civitate Arbee*, id est, quatuor, quia ibi Abraham, et Isaac, et Jacob, et ipse Adam conditus est. Potest quoque Sarra virtutem animi significare, quae sapienti viro velut uxor conjungitur. Dormitio vero Sarrae virtutis est consummatio atque perfectio. Qui vero consummata: virtutis est, semper necesse est ut in aliqua eruditione versetur. Et ideo dormiente Sarra, Abraham aliam duxit uxorem. Cethura autem thymiana offerens interpretatur. Per exercitia enim virtutum, Christi bonus odor efficitur. Secundum hanc ergo rationem tot videberis uxores accepisse, quot virtutibus polles. Spelunca duplex dicitur, id est, duo sepulchra, ut alio intercessu; duplex est spelunca, significat duas leges intercessu litterae. Ager autem, latitudinem Scripturae.

CAPUT XXIV.

Quid autem sibi velit quod Abraham a servo suo postulans jurejurando fidem: *Pone, inquit, manum tuam sub femore meo, et adjuro te per Deum caeli?* Quid vult Deus caeli ad femur Abraham, nisi ut cognoscatur sacramentum? per femur enim genus intelligitur. Ergo haec fuit illa conjuratio, in qua significabatur de genere venturum Christum in carne. Servus autem iste senior, imaginem legis habet, per quam Ecclesia sponsa Christo despondebatur: quae tamen propter antiquitatem senior nuncupatur. *Abiit itaque in Mesopotamiam, stetitque juxta fontem, quaerens sponsam Domini sui filio*. Sic et lex, quae post fidem venit ad fontem baptismatis, ibique orans, occurrit illi virgo Rebecca, id est, Ecclesia. *Vidit puerum*, id est, sermonem propheticum. *Se inclinavit*, id est, suscipit fidem. Ornamenta, in aureas et armillas, quasi intellectum et opus. *Sicque secuta puerum venit ad Isaac*, id est, secuta Ecclesia verbum propheticum, venit ad Christum, quae camelo ducitur: quia a gentilitate in tortuosis vitiosisque conversationibus invenitur. *Quae Isaac visa descendit*, quia cognito Domino, gentilitatis vitia deseruit; quae recordata pallio velatur, quia caro nostra de errore prioris vitae confunditur. *Inclinato autem die, ingressus est Isaac in agrum*, quia in extremo hujus mundi tempore veniens Christus, quasi in agrum foras exivit, quia cum sit invisibilis, visibilem se Ecclesiae praebuit. Invenit autem illum Ecclesia ad puteum Visionis, id est, in contemplatione veritatis, sive juxta lavacrum aquae ubi purificetur. Sicque inde hinc copuletur sponso suo, adherens illi gloria, aeternitate et regno. Hebraei dicunt quod in sanctificatione Abraham, hoc est, in circumcisione juraverit; nos autem dicimus jurasse illum in semine Abraham, hoc est in Christo. Alii autem dicunt per nutricem Rebecca disciplinam Spiritus sancti figu-

rari; per filium cum illa existentem, Synagogam Judæorum; per potum, doctrinam; per camelos, pœnitentes, qui utuntur decem verbis legis. *Cecidit vas super ulnam*, id est, in humilitate permanens, duas leges ostendit. Armillæ autem pondus decem siclorum habuerunt, id est, decem verba legis. Domus Sarrae in quam exivit post mortem, domus est Synagogæ, ad quam Ecclesia gentium ad credendum post Synagogam venit. *Deduxit Isaac Rebeccam in tabernaculum*, id est, Christus Ecclesiam Novi Testamenti in Ecclesiam apostolorum. Palea, id est, multæ species doctrinæ Spiritus sancti, quæ pœnitentibus dantur. Mater Rebeccæ, gentilitas intelligitur; pater illius Bael, diabolus.

CAPUT XXV.

Non est arbitrandum ob incontinentiam duxisse Abraham Cethuram, maximo cum esset grandævus, aut propter creationem filiorum, dum per Isaac promissum est illi semen ut stellæ cœli. Sed sicut Agar et Ismael carnales Veteris Testamenti, sic et Cethura et filii ejus significant hæreticos, qui se existimant pertinere ad Novum Testamentum. Sed utraque concubinæ dicitur. Sic enim dicitur: *Filius concubinarum largitus est munera*. Sola Sarra semper uxor vocatur. *Una est enim*, inquit, *columba mea*. Cethura interpretatur copulata aut victa, quam ob causam suspicantur Hebræi eandem esse Agar, quæ, Sarra mortua, de concubina transierit in uxorem. Et videtur jam depositi Abraham excusari ætas, ne senex post mortem uxoris vetulæ novis arguatur nuptiis lascivisse: nos quod incertum est relinquentes, hoc dicemus quod de Cethura nati sunt filii Abraham. *Dedit ergo Abraham cuncta quæ possidebat Isaac filio suo; filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit illos ab Isaac filio suo*. Quid hoc significet notandum, quia dantur nonnulla munera hæreticorum, id est, carnalibus, sed non perveniunt ad regnum promissum, nec hæretici, nec Judæi; præter Isaac enim nullus est hæres, quia non filii carnis, sed filii promissionis deputantur in semine. Quod autem Rebeccæ dicitur: *Dux gentes in utero tuo sunt, et duo populi in tuo ventre dividuntur*, figuraliter factum etiam Judæis non credentibus notum est, qualiter populus Ecclesiæ populum Synagogæ superavit, et quomodo populus Judæorum major tempore servivit minori populo Christianorum. Et in nobis quoque dux gentes et duo populi sunt, virtutum atque vitiorum; sed iste minor est, ille major. Semper enim vitia numerosiora sunt virtutibus. Sed tamen et in nobis per gratiam Dei populus major servivit minori. Servit enim caro spiritui, et vitia virtutibus. Si enim tales sumus qualis Rebecca, et mereamur de Isaac, id est, de verbo Dei concipere, cedent vitia virtutibus. *Processit autem Esau primus, rufus, et totus tanquam pellis hirsutus. Deinde exivit frater illius Jacob, et manus impleta erat calcaneo Esau*. Sed cur ille totus rufus et hispidus? Verò quia populus prior et prophetarum et Christi cruore pollutus sit a peccato, nequitie existit squalorē circumdatus. Cuius ideo

A minor calcaneum tenuit, quia mystice minor populus majorem superavit. Nam quod ipse Esau primogenita propter escam fratri venundedit, ac postmodum prima benedictione promissa privatus, significat eundem populum qui primogenitus a Deo nominatus est, propter præsentis mundi lucra, non solum primatus sui honorem amisisse, verum etiam et regni cœlestis præparatum præmium adipisci non meruit. Unde illi dicitur: *Transferetur a vobis regnum mundi*. Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotialis, qua majores natu, cum benedictione patris induti, velut pontifices victimas offerebant. Hoc dono terreni amoris desiderio caruerunt Judæi cum gloria regni futuri. Quod autem Esau *vir gnarus venandi* dicitur, *et homo agricola*, populum Judæorum significat, qui venator dicitur propter venationem, et agricola, dum pro bonis terræ Deo tantum servivit. *Jacob vero simplex*, id est, populus gentium, cui crux Christi non reputatur in tabernaculis, id est, Ecclesia. Quodque dicitur, *Isaac amavit Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur*, populum significat Judæorum, a Deo Patre amatum, quando bonus fuit in lege et in oblationibus. Jacob autem vendens pulmentum, populum significat Christianorum, vendentem infidelitatem et vanitatem præter cœleste regnum, et ceptulum in præsentem comedit, id est, corpore; bibit, id est, anima; abiit, id est, a facie Christi.

CAPUT XXVI.

Orta dehinc fame super terram, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstinarum in Gerara. Ibi Rebeccam causa timoris fingit sororem; quam rex alienigena conjugem Isaac tunc esse cognovit, quando illum cum ea ludentem vidit. Quid sibi vellet in sacramento Christi et Ecclesiæ quod tantus patriarcha cum conjuge luderet? Conjugiumque illud cognitum, vidit profecto quisque, ne aliud errando, in Ecclesia peccet, sed secretum viri illius in Scripturis sanctis diligenter intueatur. Et invenit illum qui in forma Dei æqualis est Patri, paulisper abscondisse se in formam servi, ut illius capax esse humana infirmitas posset, qui modo conjugi congruum iter aptaret. Quid enim absurdum, imo quid non convenienter futurorum pronuntiationi accommodatum? Si propheta Dei aliquo modo lusit, carnale est, ut illum caperet affectus uxoris: cum ipsum Verbum Dei caro factum est ut habitaret in nobis.

Post hoc Isaac aggressus est opus, et cepit fodere puteos, quos foderant pueri patris sui Abraham; sed invidentes ei Palæstini, obstruxerunt illos, implentes humo. Quis est iste, nisi Salvator noster? qui dum descendit in istum torrentem Gerara, primo omnium illos puteos fodere cepit quos foderunt pueri patris sui Moyses, David, Salomon, et prophetæ, quos tamen terrena et sordida replevit intelligentia, et illorum os cum purgare vellet Isaac, ut ostenderet quia quæcumque lex et prophetæ dixerunt, de ipso dixerunt. *Rixati sunt cum eo Philistini*, id est, Judæi, alieni a regno Dei. Eodit ergo Isaac, imo pueri Isaac novum puteum. Pueri Isaac sunt, Matthæus, Marcus,

Lucas, Joannes, ceterique apostoli, qui omnes Novi Testamenti puteum foderunt, et invenerunt fontem aquæ salientis in vitam æternam. Sed pro his adhuc altereant illi qui terrona aspiciunt, quibus dicitur: *Quoniam indignos vos judicastis gratiæ Dei, ibimus ad gentes.*

*Post hæc tertium puteum fodit Isaac, et appellavit illum Latitudo, dicens: Nunc dilatavit nos Dominus. Vere dilatatus est Isaac, et implevit omnem terram scientia Trinitatis, et in toto orbe Ecclesiæ latitudinem collocavit. Sed quid est quod puteos Abraham, quos aperuit Isaac, sic vocavit, sicut et pater illius? nisi, quia Moyses apud nos Moyses nominatus est, et propheta unusquisque suo nomine. Hæc mystice. Ego Deus Abraham patris tui, ac si diceret: Dum patris tui Deus sum, misericors ero tibi. Extendit tabernaculum, id est, Ecclesiam: præcepitque servis suis, id est, apostolis, ut foderent puteum, id est, doctrinam apostolorum suis propriis scriptionibus. Sciendum autem quod Abimelech, quem diximus, significat philosophos et studiosos esse; quodque non semper habet pacem cum Isaac, sed aliquando dissidet, aliquando pacem requirit. Nec enim philosophi semper cum verbo Dei consentiunt, nec semper contrarii sunt uni Deo. Multi enim philosophi, Deum esse qui cuncta creavit, scribunt. Nonnulli etiam hoc addiderunt quod cuncta Deus per verbum suum fecerit, vel creaverit, et quod vero verbum Dei sit quod cuncta moderatur et gubernat. In hoc cum lege et Evangelio consentiunt. Dissident vero a nobis, cum dicunt, Adeo materiam coeternam esse, cum negant Deum creare mortalia, sed provi lentiam illius supra lunaris globi spatium cohiberi, cum nascentes stellarum cursibus pendent, cum perpetuum hunc mundum dicunt et nullo sine claudendum. Sunt et alia plurima in quibus dissident et concordant. *Fiat conjuratio inter nos et te.* Qui enim vult accedere ad legem Dei, necessario dicit: *Juravi, et statui custodire judicia justitiæ tuæ.* Et per sequentia verba remissionem peccatorum videntur poscere pro illorum satisfactione. Sequitur: *Et fecit illis convivium.* Qui enim ministrat verbum, sapientibus et insipientibus debitor est.*

Cum venissent Geraris et Abimelech, Ochozath, et Phicol, locutus est illis Isaac. Abimelech interpretatur meus rex. Ochozath interpretatur tenens. Phicol, os omnium. Qui tres, ut ego arbitror, figurant tenent totius philosophiæ; quia apud illos in tres partes dividitur, in logicam, physicam, ethicam, id est, rationalem, naturalem, et moralem. Rationalis illa est quæ Deum Patrem omnium constituit, ut est Abimelech; naturalis illa est quæ fixa est, et tenet universa, velut naturæ ipsius nitens viribus, quam proficitur, ut est Ochozath, qui dicitur tenens. Moralis est quæ in ore est omnium, et ad omnes pertinet per convivium similitudine præceptorum, quam designavit Phicol, qui est os omnium. Illi ergo omnes veniunt ad Isaac, id est, ad legem Dei. Adjungunt mutuo post convivium; cum enim refecti fue-

riant spiritualibus mysteriis, et baptismi donum ceperint, promittit se Deus illis omnia debita daturi, si illi omnia dimittant. Possunt etiam hi tres significare tres magos, qui ex Orientis partibus venerunt ad Jesum, eruditi institutione majorum.

Dimisitque illos Isaac pacifice in locum suum. Secundum alios significat quod alibi dicitur: Unusquisque in illo in quo vocatus est, permaneat. *Appellavitque abundantiam, id est, quatuor flumina apostolorum.*

CAPUT XXVII

Esau vero quadragenarius duxit duas uxores, significans populum hæreticorum, qui se putat per quatuor ducere duas Ecclesias hæreticorum, quæ ambo offendunt animam Isaac et Rebeccæ, id est, Christum, Ecclesiæque ejus. Quod autem dicit oculos Isaac caligasse, significat inspectiones divinas culpas peccatorum non videre. Moraliter autem Isaac apud alienam gentem puteos fodisse describitur, quo videlicet exemplo discimus, ut in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus. Et quousque nobis veræ indulgentiæ aquæ respondeant, nequaquam nostræ acquisitionis manus ad exhauriendam cordis terram torpescat. Quos tamen puteos Allophili insidiantes repleverunt, quia nimirum immundi spiritus, cum nos studiose fodere conspiciunt, subjectas nobis cogitationes tentationum dirigunt. Sequitur ipsa benedictio in Jacob, quam Hippolytus martyr replicavit. Isaac, inquit, portat imaginem Dei Patris; Rebecca imaginem Spiritus sancti; Esau vero prioris populi et diaboli; Jacob imaginem Ecclesiæ et sancti. Per hoc quod senuerit Isaac, consummatio mundi ostenditur. Per hoc quod oculi Isaac caligaverint, significat fidem de mundo perisse, et religionis lumen abjectum esse. Quod filius major vocatur, acceptio legis est Judæorum; quod escas illius atque capturam diligit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam justus quisque venatur. Sermo de repromissione est benedictio et spes regni futuri, in quo cum Christo sancti regnaturi sunt. Rebecca gerens Spiritus sancti figuram, quæ futura noverat in Christo. In Jacob autem meditatatur.

Loquitur ad filium suum juniorem: Vade ad gregem, et offer mihî duos hædos. Præfigurans carneum Salvatoris adventum, in quo illos vel maxime liberaret, qui periculis tenebantur obnoxii. Siquidem in universis Scripturis hædi pro peccatoribus accipiuntur. Quare autem duos jubet afferri? Quia duorum significatur assumptio populorum, quos tenenos et bonos, docibiles et innocentes, animas ostendit. Stola Esau, fides et Scripturæ Hebræorum sunt, quibus postmodum indutus est populus gentium. Pellesque illius brachiis circumdatæ sunt peccata utriusque plebis, quæ Christus in extensione manus crucis secum pariter affixit. Quod Isaac quærit ab Jacob cur tam cito veniret, velocem in Ecclesiam miratur credentium fidem; quod cibi delectabiles offeruntur, hostia Deo placens, salus est peccatorum; quod

postea sequitur benedictio, et illius odore perfruitur, A virtutem resurrectionis et regna aperta voce pronuntiant. Taliter vero benedicitur: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni*. Odores nominis Christi sicut ager mundum implent, cujus benedictio de rore cœli, de verborum pluvia divinorum, et de pinguedine terræ, hoc est congregatione populorum, multitudine frumentorum. Hæc multitudo, quoniam colligit de sacramento corporis et sanguinis sui, illi autem serviunt ex Gentibus ad illum conversi. Ipsum adorant tribus populi ex circumcisione credentes. Ipse est Dominus fratrum suorum, quia plebi dominatur Judæorum. Ipsum adorabunt filii matris suæ, quia ipse ex illa secundum carnem natus est. *Ipsam qui maledixerit, maledictus est: et qui benedixerit, benedictionibus repletur*. Quis nesciat Judæos Christo maledicentes esse maledictos, et populum Christianorum Christo benedicentem esse benedictum? Ecce alium pro alio benedixisse Isaac, expavit et cognovit, nec tamen indignatur relato sibi sacramento, sed confirmat, dicens: *Benedixi illi, et benedictus erit*. Hæc est benedictio quæ data est minori populo Christianorum. Sed nec tamen majorem filium fuisse despectum putandum est, quia cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit. Cujus benedictionis prophetia hæc est: *In pinguedine terræ, et in rore cœli, erit benedictio tua: in pinguedine terræ et fecunditate, videlicet rerum, et potentia regni, quæ in illo populo fuit; et in rore cœli, id est, in eloquiis divinis, ipsis enim credita sunt eloquia Dei*.

Vives gladio. Quia sanguini in initio populus ille deditus, hæc in Christo vel in prophetis exercuit. *Fratri tuo servies*, et reliqua. Significat quod Idu-mæi servituri sunt Judæis, et tempus esse venturum quando de collo jugum abjicerent servitutis. Spiritualiter autem fratri tuo servies minori, scilicet populo Christiano. *Tempusque veniet, cum excuties jugum illius*, et reliqua. Dum per agnitionem fidei illius ad gratiam Christi conversus, depositurus onus legis, quando jam non servus populi minoris, sed per fidem frater vocaberis. Igitur Esau post benedictionem patris, invidiæ stimulis concitatus, fraudulenter excogitat. Hoc nimirum et Judaicus populus in Christo præmeditatus, non solum Dominum crucis patibulo tradidit, verum etiam credentes in illum usque ad effusionem sanguinis persecutus. Alii autem dicunt, *Ecce odor filii mei*, conjungi debere ad locum ubi dicit, *Sensit vestimentorum illius fragrantiam*, et reliqua. Hæc autem sententia tam Christo usque adeo proprie convenit, quam populo Christiano. Odor autem Christi, doctrina Spiritus sancti per Evangelium, sive in apostolis, ut *odor bonus Dei sumus*, et unicuique doctore in sua doctrina et exemplo. Hæc omnia quæ sequuntur, tam Jacob historialiter conveniunt, quam populo christiano; quando autem ex persona Christi, ad populum Christianum. *De pinguedine terræ*, id est, populus Christi. Quando vero sancto a Christo dicitur *de pinguedine terræ*,

A pinguedinem præmiorum cœlestium extraneorum in futurum significat; ut dicitur, *Credo videre bona Domini in terra viventium*. Abundantia frumenti, vini et olei, historialiter respicit ad tria loca in quibus habitaverunt filii Israel. Abundantia frumenti, in terra Chanaan, ubi accepit Jacob benedictionem ab Isaac; vini in Ægypto, olei in terra repromissionis. Sive hæc tria dicuntur per abundantiam terræ repromissionis. Aliter abundantia frumenti significat abundantiam frumenti Joseph in Ægypto; abundantia vini, abundantiam mannae in eremo; abundantia olei, abundantiam terræ repromissionis. Per abundantiam frumenti, vini et olei, optatur ut offerat Ecclesia Christo abundantiam perfectorum operum, et mandata dura ac levia, quando abundanter hæc B Christus omni sancto optat. Per frumentum, vinum et oleum, cogitatio, verbum et opus significantur. Frumentum enim crescit; oleum quando liquorem profert, non crescit; sic et cogitatio crescit in verbum, et verbum crescit in opus, opus autem stat. Sic omnia quæ sequuntur Jacob historialiter conveniunt, et Christo a Deo Patre, et populo Christiano a Christo, et unicuique sancto, sicut superius explanatum est.

CAPUT XXVIII.

Jacob autem fugiens dolo fratris, relicta domo patria, vadit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem; et Christus abiit in gentibus a populo, et patria domo, id est, Jerusalem, accipiens inde sibi Ecclesiam, sicut scriptum est: *Vocavi plebem meam, non plebem meam*. C

*Pergente autem Jacob in Mesopotamiam, invenit locum qui vocatur Bethel et posuit sub capite illius lapidem magnum. Et dormiens vidit scalam subnixam innitentem cœlo, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Bethel interpretatur domus Dei, quæ est ecclesia, ubi Jacob dormivit, hoc est, ubi Christi predicatur passio. Somnus enim Jacob passio Christi est. Lapis autem ille ad caput illius, nihilominus Christus; qui lapis sine manibus excisus de monte, crevit in montem magnum, et implevit omnem terram. Quod autem unctus est, quis nesciat Christum ab unctione nuncupari? cui dicitur, *unxit te Deus tus oleo lætitiæ*. Et per scalam nihilominus Christus intelligitur, qui dicit: *Ego sum via, et nemo potest venire ad Patrem, nisi per me*. Erectio autem lapidis, resurrectio Christi. Non incongrue autem juxta allegoricam interpretationem, ut Jacob et lapis et scala pro diversis causis Christus intelligatur, sicut in multis locis invenimus. Angeli autem ascendentes et descendentes prædicatores sancti sunt. Ascendunt utique, cum ad intelligendam illius eminentissimam divinitatem excedunt universam creaturam, ut illum inveniant, ut, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et per ipsum omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil*. Descendunt autem, ut illum inveniant, ut, *Factum est muliere, factum sub lege*. Illa scala a terra usque ad cœlum, id est, a carne usque ad Christum, quia in illa*

carneales proficiendo, ut ascendendo spirituales sunt? ad quos lacte nutriendos spirituales descendunt, cum illis loqui non possunt, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: ipse est sursum in capite suo, ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia per ipsum ascenditur, ut excelsa intelligat; et ad ipsum descenditur, ut in membris illius parvulus nutriatur; et per ipsum solum se erigunt, ut illum sublimiter expectent, per ipsum se etiam humiliant, ne illum humiliter ac temporaliter enuntient. Quod autem Jacob in terra Chanaan non vidit istam spiritualem visionem, significat unumquemque non videre visiones spirituales, nisi deserat peccata et vitia, ac postquam deseruerit, sine dubio videbit. Quodque post solis occasum vidit Jacob istam visionem, significat quia post occasum bonitatis mundialis videt quisque sanctus spiritualia in Ecclesia. Jacob autem qui tulit lapidem, significat populum Christianum. Lapidem autem de quibus portatur lapis, id est, Christus, significat Judæos, qui dicuntur lapidei, propter duritiam cordis eorum. Christus autem dicitur lapis propter firmitatem et stabilitatem, quia ex Judæis carnem assumpsit. Qui etiam sub capite ponitur, hoc est, sub principatu populi Christiani. Dormitio autem Jacob ejusdem populi mortificationem significat pro Christo, vitis et passionibus. Quod autem Jacob non dormierit usque dum veniret ad lapidem, significat populum Christianum supradictam mortificationem non habere usque ad adventum Christi, propter cujus adventum et mortificationem vitiorum videt unusquisque sanctus spiritualia, sicut visionem Jacob post dormitionem vidit. Scala autem quam vidit Jacob, secundum alios, duas leges significare dicitur. Ligna autem, id est, gradus scalæ, ordinem significant mandatorum; qui etiam gradus quindecim dicuntur, et quindecim psalmi, qui canticum graduum inscribuntur. Angeli autem ascendentes et descendentes angeli sunt qui ministrant hominibus, id est, misericordes et immisericordes. Aliter per angelos ascendentes significantur ii qui incipiunt quidem poenitentiam, sed non perficiunt. Aliter per hanc scalam vita ostenditur uniuscujusque credentis, et per duo ligna, corpus et anima. Quodque dicit ascendentes et descendentes, significat quod spiritus uniuscujusque hominis ascendunt et descendunt inter actualem vitam et contemplativam. Aliter ascendunt et descendunt, de terra ascendentes intelliguntur, ut Elias et Enoch; et descendentes de celo, ut dæmones, qui etiam angeli dicuntur, non tamen angeli Dei. Nam Apostolus angelos vocat, ubi ait: *Datus est mihi angelus Satanae qui me colaphizet*. Vel per ascensum et descensum intelligitur et descensum Christi, quando relicta dextera Patris omnipotentis, tanquam sponsus de thalamo procedens, et assumptionem carnis in mundum venit: ascensum autem, cum mortis contractis viribus, victor gloriosus, captivam ducens captivitatem, in cælum videlicet discipulis elevatur. Historialiter

A vero hæc significat ad Jacob, quod aliquando ad terram suam iterum ascenderet, quamvis nunc fratris Esau indignationem propter benedictionem dolo matris subreptam fugiens, in Mesopotamiam descenderet. Descendit autem Jacob in Mesopotamiam, quia situ loci inferior est quam terra promissionis. Quod autem Deus locutus sit de scala, significat locutionem Dei de suis mandatis ad homines

Terram in qua dormis, tibi dabo et semini tuo. Hoc historialiter impletur, et spiritualiter terra Ecclesie Christo data est, et semini illius, id est, populo Christiano. Occidens autem in hoc loco occasum bonitatis mundo significat, oriens bonitatem futuram, septentrio contractionem voluntatis, meridies calorem fidei. Quæ sunt autem portæ cæli, nisi mandata, sive apostoli, qui portæ dicuntur? quia per illorum doctrinam intratur in credulitatem Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Oleum autem super lapidem significat annuntiationem, sive de incarnatione, sive de divinitate, sive de misericordia illius.

CAPUT XXIX.

Post hanc visionem inde Jacob iter faciens, vidit oves, et pastores, et puteum aquæ, et lapidem magnum superpositum. Figuraliter autem oves justorum populi, pastores prophetæ sunt, qui usque ad adventum Christi Spiritu sancto mandati, populum Israel gubernabant. Lapis puteo superpositus figuram Domini præferebat; puteus Spiritus sancti, qui opertus fuit, nondum adveniente Christo, et homine facto Verbo Dei. Aliter per puteum baptismum, per agrum hic mundus. Quod autem greges dicuntur, fidem Trinitatis, vel tres leges cum supradicto populo accumbentes, id est, in humilitate. Per pecora quæ ex illo aquabantur, simplices, et baptismi gratiam invenientes. Per lapidem quo claudebatur os putei, duritia infidelitatis, qua abjecta, homines possunt baptismum accipere. Pastores autem in hoc loco apostoli sunt, qui Christus lapidem de puteo abstulit, id est, infidelitatem de baptismo. Aliter puteus, Vetus Testamentum; tres autem greges sunt, physicam, ethicam, logicam exercentes; pecora autem, populus veteris legis, sperans in bonis terræ. Lapis vero littera legis, quæ celavit sensum spirituales, quam Christus adveniens amovit.

Igitur Jacob pergens in Mesopotamiam, accepit uxores duas, filias Laban fratris Rebeccæ. Primo Liam, secundo Rachel, et ancillam Liæ nomine Zelpham, et ancillam Rachel nomine Balam, ex quibus quatuor genuit duodecim filios. Duæ uxores Jacob libere, possunt esse duæ vitæ in Christi corpore, quæ nobis prædicatæ sunt. Una temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplamur. Lia enim laborans interpretatur, Rachel visum principium. Actio ergo hujus vitæ, ex qua vivimus ex fide, laboriosa est, et incerta in operibus, quod perveniat in exitu, ad utilitatem illorum quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior uxor Jacob, ac per hoc infirmis oculis fuisse describitur. Cogitationes enim mortalium timidæ: spes vero contempla-

tionis Dei habens scientiam, ipsa est Rachel, unde dicitur pulchra specie. Hanc enim amat omni specie studiosus, et propter hanc servit gratiæ Dei. Laban quippe interpretatur dealbatio. Per illam enim gratiam peccata quæ sunt ut phœnicium, ut nix dealbantur. Ergo propter Rachel, non propter Liam servitur. Quis enim actualem vitam propter semetipsam expetierit: sed tamen nocte supposita, expertus est fecunditatem ejus. Actualis enim vita per exempla atque doctrinam, multos generat filios: cum autem unicuique sub dealbatio is gratia, constituto per septem mandata legis, quæ sunt dilectio proximi, tolerantia laboris, adhæserit in variis tentationibus, velut in nocte Lia inopinata conjungitur: et hanc sustinet, ut ad illam perveniat, acceptis aliis septem præceptis, quasi serviens aliis septem annis: ut sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens, sitiens, quæ justitiæ, misericors, mundo corde, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine ulla laboris tolerantia statim ad pulchræ contemplationis delicias pervenire; sed non hoc potest esse in terra morientium. Unde dicitur: *Non est moris in hoc loco, ut minor habeatur antequam major*: quia non absurde major appellatur, quia tempore prior est. Prior autem est in eruditione hominis labor boni operis, quam requies contemplationis. Sed et hoc sciendum est, quod postquam Liam Jacob fraude deceptus pro Rachel uxorem accepit, dicitur ei a socero Laban, ut septem dies post nuptias sororis prioris expleat, et sic accipiat Rachel, pro qua iterum septem annis aliis serviturus sit. Non igitur, ut quidam male existimant, post septem annos alios Rachel accepit uxore, sed post septem dies nuptiarum primæ: nam sequitur: *Et ingressus est ad Rachel, et dilexit illam magis quam Liam, et servivit illi aliis septem annis*. Itaque ambæ uxores Jacob liberæ: ambæ quippe sunt filiarum remissionis peccatorum, hoc est dealbationis, quæ est Laban: una amatur, alia toleratur. Pro fecunditate factum quippe maximum habet labor justorum in illis quos regno Dei generant in tribulationibus multis. Rachel clara aspectu, mente accedit Deum, et vidit in principio verbum Dei apud Deum, et vult parere et non potest: quia *generationem illius quis enarrabit?* et ideo sterilis, quia in variis pressuris non subvenit. Ipsaque interdum procreandi charitate inardescit: vult enim docere quod novit, et dolet potius currere homines ad illam virtutem, quæ illorum necessitatibus consulit, quam ad illam.

CAPUT XXX.

Zelavit Rachel sororem suam; et quia purus spiritaliter editus substantiæ verbis carnalibus exprimi non potest. Per quaslibet similitudines corporeas elegit Rachel ex viro suo, et ancilla suscipere filios, quam sine filiis remanere. Bala quippe interpretatur inveterata: de veteri quippe vita carnalibus sensibus dedita cogitatur imagines, cum aliquid de incommutabili substantia veritatis auditur. Suscipit de Lia et ancilla sua filios, amore prolis numerosioris. Uenimus autem Zopham interpretari os hians: et

A illos significat, quorum prædicatione os erat, et cor non erat. Christus enim inquit: *Hic populus labia me honorat, cor autem eorum longe est a me*; et ex Zelpha tamen proles suscipitur: *sive*, ait Apostolus, *occasione, sive veritate Christus annuntietur, in hoc gaudeo*: et sunt viri quidam affectus, licet ex beneficio Rachel edit, cum virum suum secum debita nocte cubiturum acceptis a filio Liæ mandragoris malis, cum sorore cubare permittit. Scimus mandragoram pulchram esse, et suave olentem, sapore autem invalido; et hic significari bonam famam mundialem. Unde dicit Apostolus: *Oportet Ecclesiam testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, qui plerumque reddunt splendorem laudis, et odorem bonæ opinionis, his per quos sibi consulitur*. Et ad istam gloriam primi perveniunt, qui in actionum periculis et labore versantur. Propterea Liæ filius mandragoram invenit, exiens in agrum, id est, honeste ambulans ad illos qui foris sunt. Doctrina vero sublimior in contemplatione defixa, hanc popularem gloriam non assequitur, nisi testimonium habeat ab his, qui inter turbas populares laborant, et ita quodammodo mala mandragorica per Liam perveniunt ad Rachel: ad ipsam vero Liam per filium primogenitum, id est, per honorem fecunditatis illius. Plerique etiam bono ingenio præditi, quamvis idonei regendis populis suis esse possint, tamen evitant, et in doctrinæ otium tanquam in speciosos Rachel feruntur amplexus. Et quia bonum est, ut etiam hæc vita paulo latius innotescens, popularem gloriam mereatur: injustum est autem, ut illam consequatur, si amatorem administrandis ecclesiasticis curis aptum otium detinet, nec gubernationem communis utilitatis impertit. Propterea Lia sorori suæ dicit: *Parum est tibi, quod virum meum accepisti, insuper et popularem gloriam requiris*. Proinde ut illum juste comparet, impartit Rachel virum sorori suæ: ut si vacare scientiæ diligerent, suscipiant tamen regimen propter hoc qui idonei sunt: sed ut hoc suscipiant, non coguntur. Hoc autem significat, quod dicitur: *Cum venisset de agro Jacob, occurrit illi Lia, detinensque illum, ait: Ad me intrabis, quia mercede conduxisti te pro mandragora filii mei*: tanquam diceret: Vis conferre bonam opinionem, noli fugere otiosum laborem. Hæc in Ecclesia geri quisquis advertit, cernit. Potest quoque Lia Ecclesiam significare. Lia enim synagoga Dei genuit populum. Et oculis quidem gravida legitur, quia spirituales sensum in littera videre non potuit. Rachel junior, id est, Ecclesia tempore posterior: pulchra specie, sancta corpore et spiritu: quæ etiam tandem sterilis fuit, quousque spiritum synagoga generavit. Cur autem Jacob pro Rachel servivit, et supponunt illi Liam? Quia Dominus, ut assumeret Ecclesiam, prius sibi synagogam conjunxit. Servivit Jacob pro duabus uxoribus septem annis, tempus hujus vitæ significat: quia per septem dies tempus evoluitur, in quo Dominus formam servi accepit, factus obediens usque ad mortem: ille pro ovis servivit. Et Dominus ait: *Non veni filius hominis*,

ministrari, sed ministrare: ille oves pavit, et ait, *Ego sum pastor bonus*: ille mercedis lucro varium sibi pecus acquisivit, Christus diversarum gentium varietatem sibi innot congregavit. Ille tres virgas amputatas manibus in alveis aquarum posuit, ut illarum contemplatione multiplicarentur illi oves; et Dominus noster in aqua baptismatis trium personarum novum proposuit populo fidei, ut quisquis pleno corde prospexerit, efficiatur ovis Dei. Ab aliis idcirco primus mensis sine mercede agi dicitur, quia tunc in hospitio fuit. Laban quoque ad Jacob pro pudicitia dixit: *Quid mercedis accipies*, sive pro dilectione filius? Quod au em Lia in nocte conjungitur Jacob, significat synagogam Deo conjunctam in tenebris litteræ; turbaque amicorum Lia significat turbam patriarcharum et prophetarum. Rachel vero in die, id est, Ecclesia gentium in die Novi Testamenti, hujusque amicorum turbæ significant apostolos, qui sunt amici Dei, Ecclesiæ gentium. Et vocavit nomen illius Ruben, qui doctorem perfectum significat in Ecclesia. Videntem filios, id est, in Ecclesia; vel videntem filios hæreticorum, et non permittentem habitare in Ecclesia. Simeon vero significat populum Christianum, qui audit legem in tempore Novi Testamenti. Duo simul filii Lia significant duos populos Ecclesiæ. Ruben populum Judæorum, qui vivit per legem: Simeon populum gentilem, qui audit legem ab apostolis atque doctoribus, ut alibi dicitur: *Oculus videns testimonium perhibebat mihi, et auris audiens beatificavit me*. Et vocavit nomen illius Levi, qui interpretatur copulatio: significat populum Christianum copulantem Christo omnes sanctos per doctrinam suam. Judas vero figuram Christi tenuit, dicens: *Confiteor tibi, Pater cæli et terræ*; sive populum Christianum, qui confitetur Patri, et Filio, et Spiritui sancto. Rachel autem quando conjunxit Balam ad Jacob, significat synagogam Judæorum, sed ex parte apostolorum Ecclesiam Christo conjungentem. *Egressus autem Ruben invenit mandragoras*. Hoc genus liqui ab aliis dicitur similitudinem hominis habere tam in manibus, quam in pedibus, sive in digitis, sive capite: caput tamen non habentes, id est, Christum, qui est caput Ecclesiæ. Laban significat populum imperitum, qui albas per hæresim, et nigras per peccatum animas docent, quando placiti advenerit tempus, id est, tonsuræ ovium, vel divisionis. Laban quoque, cujus figuram tenet in hoc loco, paulo antedictum est. Jacob sine dubio Christum significat; tres autem virgæ, tres leges; carnalia, exempla patriarcharum, prophetarum et apostolorum; aqua posita in canalibus, per exempla supra dictorum significat baptismum: oves variæ, animas sanctorum diversitate virtutum arietes, apostoli: de quibus dicitur, *Afferte Domino filii Dei usque arietem*. Sicut enim omnes oves diversi coloris assignantur Jacob, sic animæ sanctorum diversæ, et pro variis virtutibus Christo. Aliter tres virgæ, Christum, et Spiritum sanctum, et Mariam significant: Jacob autem Deum Patrem; aqua doctrinam Evangelii;

oves, ut superius; carnalia corpora sanctorum; arietes, doctores sanctos.

CAPUT XXXI.

Decem vicibus mutavit mercedem meam. Hoc pro magnitudine dicitur, sive pro consuetudine hominum loquendi, sive pro quinque annis, quibus Jacob servivit ad Laban. In quinque autem annis habuit decem vices, quia oves Mesopotamiæ bis gravidæ in anno intelliguntur. Jacob autem solus intravit ad Laban, sic et Christus singulariter ad diabolum in mundum intravit; et sicut Jacob de substantia Laban dives factus est, sic et Christus ditatus est de substantia diaboli. Quid autem significat hoc, quod post servitum longinquam, *Fugiens Jacob cum uxoribus suis ignorante Laban, persequens illum in montem comprehendit, et idola quæ Rachel furata erat, inquisivit, et non invenit?* Laban diabolum significat, cum aliud superius significavit. Laban interpretatur dealbatio: cum enim sit diabolus tenebrosus, ex merito transfiguratur se in angelum lucis. Huic servivit Jacob, id est, ex parte reproborum Judaicus populus, ex cujus carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus exprimi, qui furore Jacob persequitur electos quosque: qui Redemptoris nostri membra sunt, opprimere conatur. Hujus filias, id est, mundi, sive diaboli, Jacob abstulit, cum Christus sibi Ecclesiam ex gentilitate et ex circuncisione conjunxit, quam ex domo patris extrahit, cum dicitur: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui*. Quid vero in idolis, nisi avaritia designatur? C Unde dicit Apostolus: *Avaritia, quæ est idolorum servitus*. Laban vero veniens apud Jacob, non inveniens: quia, ostensis mundi thesauris, diabolus in Redemptore nostro vestigia terrenæ concupiscentiæ non invenit; sed quæ non habuit actibus, illa sedendo Rachel cooperuit. Per Rachel quippe, qua ovis Dei dicitur Ecclesia significatur. Sedere autem, est humilitatem poenitiæ appetere. Rachel ergo sedendo operuit, quia sancta Ecclesia Christum sequens, terrenæ concupiscentiæ vitium per humilitatem poenitiæ operuit. De hac cooperatione vitiorum dicitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et reliqua*. Rachel significat nos, qui idola sedendo deprimimus, culpas avaritiæ poenitendo damnamus: quæ utique avaritiæ immunditia, non illis qui viriliter currunt, sed his maxime eveniunt, qui quasi effeminato gressu gradientes, per blandimenta hujus mundi resolvuntur. Unde illic ejusdem Rachelis verba sunt, juxta consuetudinem feminarum: *Nunc accidit mihi. Inierunt autem fœdus inter Laban et Jacob, postquam persecutus est illum Laban. Tulitque Jacob lapidem, et erexit illum in titulum, quem vocavit Laban, Tumulus testis*. Et Jacob acervum testimonii inter fideles, cui tam Judæos quam gentes, testis est lapis eminens, id est, Christus: acervus lapidum, id est, multitudo sanctorum. Omnis substantia Jacob quam tulit, populum Christianum significat: acervi autem, illos qui Christum timent: cameli super quos ponitur substantia, fortes in fide sive tortuosi sunt

asini vero, simplices sunt. Sicut autem Jacob omnem familiam suam portavit per ripas fluminis Euphratis ad terram repromissionis : sic et Christus portavit populum Christianum per ripas baptismi ad novum Testamentum, vel ad regnum cælorum. Jacob pergens ad Isaac, significat Christum pergentem ad Patrem in cælum. Quodque dicitur, *Noluit Jacob confiteri socio suo*, significat Christum latentem a diabolo, ut perficeret ad quod venit; quodque sequitur, *Cave ne quicquam aspere loquaris contra Jacob*, significat Deum Patrem non permittentem diabolum Christo nocere, et populo Christiano. *Et abiges filias meas* : hoc est, persona diaboli, si potuisset ad Christum loqui. Quod autem Laban et Jacob ambo venerunt per Euphratem, significat duos populos venientes per baptismum. Laban tamen reversus, et omnes quierant cum illo, significat illos qui baptismi dignitatem non complent, et revertuntur ad litteram. Mons autem, Ecclesia Novi Testamenti intelligitur : convivium, caro Christi et sanguis. *Et dixit Jacob fratribus suis : Colligamus lapides* : congregatisque lapidibus, fecerunt acervum, et vocavit illum Laban acervus testis, et Jacob acervus testimonii. Acervus Hebraica lingua dicitur adnerotes. Rursus lingua Syriaca acervus Gar, nominatur testimonium, sed utria. Jacob vero Galaat, Laban Gat, Seduth gentis suæ sermone vocavit. Jacob interpretatur supplantator : Israel, princeps cum Deo : et hoc ideo, quia cum Deo prævaluit.

CAPUT XXXII.

In baculo meo transivi Jordanem. Ac si dixisset : In medio charitatis sui, cum non habuerim nisi baculum tantum. Per baculum autem, arma quæ utraque manu tenentur : et si ista sententia Christo referatur, baculus Christi, patris auxilium in passione, et in resurrectione : qui Christus nunc cum duabus turmis, id est, duobus populis egreditur per baptismum : turma autem minor esse dicitur, quam turba. Si autem ad Christum referri possit, quod dicit, *Erue me de manu Esau* : ex parte carnis intelligendum est. Aliter per orationem Jacob in isto loco, oratio Christi pro suo populo ostenditur. Munera autem quæ Jacob ad Esau misit, significant filios quos Christus dimisit in potestatem diaboli.

His transactis, *Misit Jacob nuntios ad Esau fratrem suum, mittit munera; et traductis omnibus per torrentem, ipse remansit solus. Et vir luctabatur solus cum illo, prævaluitque Jacob : nec dimisit, nisi benedictionem extorqueret, sacramque nomen acciperet.* Vir Christum significat, cui ideo prævaluit Jacob, quia populus Israel, cujus ille tunc figuram gerit in passione, id est, in torrente, prævaluit Domino, et quasi cum infirmo in carne Christo luctamen habuit; et tamen Jacob benedictionem ab angelo, quem superavit, impetravit : cujus nominis impositio, utique benedictio fuit. Interpretatur autem Israel : vir videns Deum, vel princeps cum Deo, quod erit in fine præmium Justorum omnium. Tetigit autem Angelus latitudinem femoris, et claudum reddidit, sicque Jacob

benedictus erat, et claudus; benedictus in his qui Christum ex illo populo crediderunt; claudus in infidelibus : nam femoris verbum, latitudo generis est, vel multitudo : multi quippe ex illo populo deviantes, in errores sui seminis claudicaverunt. *Claudicaverunt enim, inquit, a semitis suis* : qui populus non solum claudicat, sed et ultra generare filios non potest. Denique quod dixit, se vidisse Deum facie ad faciem, cum superius virum secum luctari narraverit : significat, quia idem Deus homo futurus erat, qui cum Jacob populo luctaretur. Historialiter autem iste vir qui luctabatur cum Jacob, beneficium Dei exprimit : ut sciret Jacob, quod illud non præstaret Deus. Ipse enim magnopere fratrem suum timuit : superare non posset, id est, voluisset. Respondet, *cur quæris nomen meum*, et ipsi impossibile exprimere : quia solito nomine utimur usque ad diem judicii, ut Hieronymus ait : Phanuel autem facies Dei interpretatur.

CAPUT XXXIII.

Primi vero et secundi et novissimi in multitudine Jacob, plebes Ecclesiæ significant. Servi autem et ancillæ primo mittuntur, conjuges significat. Lia vero et filii illius in secundo loco, pœnitentes vel continentes. Rachel et Joseph in novissimo, sanctos qui Christo prope sunt, significat. Quod autem dona misit fratri suo, significat illos quos Christus per libertatem arbitrii diabolo dimisit, ut superius diximus. Quod autem dicitur, *Jacob inclinavit per septem* : significat corpus Christi serviens in persecutionibus populo persecutori, per septem hujus mundi. Qui idcirco munera misit prius, ut placaret illum ante quam videret, atque ideo caput illi inclinasset, eo quod primogenitus Esau fuit, vel pro timore illius : sive ut impleretur prophetia patris sui, qua dixit : *Tempus veniet, cum excutias jugum illius de cervicibus tuis*, et reliqua. Qui autem antecedunt, prope sunt ad Esau, id est, diabolo. Alii autem dicunt, Jacob idcirco in nocte visionem vidisse, quia in die videre non potuisset, quem vidit in nocte : sive ut significaretur, non esse Jacob similem Moysi, qui visionem vidit in die, significat legem Novi Testamenti. Jacob autem nocte vidit, significat veterem legem. Sicut autem Jacob potuit videre similitudinem specie, quam vidit, nec mortem illi non præbuit : ostenditur, quia sic potuisse speciem Esau videre, et mortem illi præbuisse. Jacob autem congregiendiens significat populum Christianum, qui Christo contrarius erat ante baptismum. Percussio autem nervi gladio, concupiscentiam peccati gladio verbi Dei percussam. Claudicatio autem unius pedis ostendit, quod uno utimur spiritali pede, abjecto vitio carnis. Jacob autem in hoc loco cum duodecim filiis illius, Christum cum duodecim apostolis significat : et una filia illius, unam sanctam Ecclesiam.

CAPUT XXXIV.

Post hoc Sichem filius Emmor, Dinam filiam Jacob violavit : *Egressa est quippe, ut videret mulieres regionis illius : quum cum vidisset Sichem filius Em*

mor Ecce, princeps terræ illius, adamavit, et rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem, et conglutinata est anima illius cum ea, tristemque blanditiis delinivit. Dina quippe, ut videret mulieres regionis extraneæ, egreditur: cum unaquæque mens negligens studia sua, et actiones aliena curans, extra habitum, ac extra ordinem proprium vagatur: quam Sichem princeps terræ opprimit, videlicet inventam in exterioribus curis, diabolus corruptit: et glutinata est anima illius ad eam, quia unitam sibi, per nequitiam respicit, et cognita culpa respiscit, atque flere conatur. Corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos ponit, quatenus utilitatem tristiæ subtrahat. Recte illic adiungitur, tristemque blanditiis delinivit: modo enim aliorum facta graviora, modo nihil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo pœnitentiam pollicetur. Adhuc sequens tempus, ut dum per hoc decepta mens, ducitur ab intentione pœnitentiæ, suspendatur. Quatenus tunc bona nulla suscipiat, quam tunc mala nulla contristant; et tunc plenius obruitur supplicii quæ gaudet nunc in deliciis. Cæterum, secundum superiorum explanationem, Dina Ecclesiam significat, diabolo copulatam per gentilitatem ante baptismum, sive post baptismum per crimina: quam vindicant pater et fratres ejus, id est, Christus et apostoli, vindicantes Ecclesiam, quæ est soror apostolorum. Dina autem per dolum vindicatur: sic Ecclesia a Christo super diabolum per dolum vindicatur. Dux autem vindictæ a Sichem sumuntur, nempe circumcisio et occisio: sic bina fuit vindicta diabolo, id est, in præsentem et in futuro, sic et peccatoribus. Quod autem die tertia sumpta est vindicta de Sichem, significat vindictam tertia lege in diabolum et in peccatores. Aliter Dina significat animam uniuscujusque peccatoris, vel hominis ineuntis conjugium cum hæretico, quam vindicant, Christus et doctores. Alii autem dicunt hanc vindictam, quæ facta est a Simeone et Levi, Domino non displicere: quod in hoc ostenditur, quia liberati sunt de manu inimicorum suorum: sive quod legem Dei, et circumcisionem vindicaverunt, eo quod vim fecit circumcisis super illam quæ de circumcissione fuerat. Aliter hoc Domino displicuit, dum Sichem et pater illius ab Jacob circumcisionem acceperunt, sed tamen Simeon et Levi pro merito patris illorum sanati sunt.

CAPP. XXXV, XXXVI

Idola autem quæ Jacob sepelivit sub ligno, significent vitia et peccata quæ absconduntur sub ligno crucis. *Inaures*, inobedientiam: mutatio indumenti virorum propter vindictam in Sichem, significat opera mala mutanda esse ad meliora: ut alibi dicitur: *Exspoliare vos veterem hominem cum actibus suis.* Dehinc loquitur Deus ad Jacob, ut habitaret in Bethel: ibi cum pareret, Rachel Benjamin, mortua est. Sed quid sibi vult enim, eundem Benjamin Rachel pareret, vocavit nomen illius, *Dolores mei*: nisi futurum prophetans ex illa tribu Paulam, qui afflige-

A ret Ecclesiam in tempore persecutionis? Aliter per Benjamin terrestris Hierusalem figuratur, quæ in tribu Benjamin, cujus populus gravi dolore matrem afflicto, effundendo sanguinem omnium prophetarum, insuper etiam in nece Christi acclamans impiis vocibus: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Alii dicunt, per hoc iter Jacob ad Bethel, iter Christi ad Ecclesiam Novi Testamenti significari, qui non immolavit victimam usque dum venit in Bethleem. Quod autem dicitur transcurrere greges, per anticipationem dici putatur: eo quod grex Jacob in eo habitavit, sive grex angelorum, qui natiuitati Domini ministrabant: *Et venit Salem civitatem Sichemorum in terra Canaan.* Quomodo nunc hic Salem Sichem civitas nuncupatur, cum Hierusalem, in qua regnavit Melchisedec, Salem sit ante dicta? Aut igitur unum urbis et loci nomen in alia atque alia tribu: aut certe istam Salem, quæ nunc nominatur Sichem, dicimus hic interpretari consummatam atque perfectam; et illam quæ præterea Hierusalem dicta est, pacificam, nostroque sermone transferre. Utrunque enim accentu paululum declinato hoc vocabulum sonat. Tradunt enim Hebræi, quod claudicantis femur Jacob ibi convaluerit et sanatum sit, et propterea eandem civitatem curati atque perfecti vocabulum sortitam esse. *Et dixit illi Deus: Jam non vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum: et vocavi nomen illius Israel.* Dudum nequam illi nomen impositum, sed quod imponendum erat prædicatur. Quod igitur ibi sit futurum promittitur, hicque docetur exemplo, et Jacob filius Zore, pro eo de Hosra. Hunc quidam suspicantur Jacob esse, in fine additum esse voluminis, contra Hebræi asserunt de Nachoris illum stirpe generatum. Inter ea Ruben patris sui concubinam violavit. Per Ruben populus primogenitus Israel ex circumcissione significatur: qui patris concubinam polluit, id est legem Dei Veteris Testamenti sæpe prævaricando maculavit. Quod autem vetus lex concubina vocatur, Paulus docet, dicens: *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera: hæc autem sunt duo Testamenta.* Ruben interpretatur: visionis filius, vel videns filius, vel videns in medio. Dixit enim mater illius: *Vidit Deus humilitatem meam.* Simeon, auditio, dicente matre: *Exaudivit me Dominus.* Levi, Apostolus: *Applicabitur enim (inquit) vir meus, sive meus erit: sive quod melius, prosequetur me vir meus.* Juda interpretatur confessio: dicente matre *Modo confitebor Domino.* Dan, iudicium, dicente matre Rachel: *Judicavit me Deus.* Neptalim, conversantes, vel dilatavit me, vel certo implicuit me, ait enim mater: *Comparavit me Deus sorori meæ.* Gad interpretatur tentatio, vel latrunculus, vel fortuna, dicente matre: *In fortuna acerbata pronuntiantem vita ego sum.* Issachar, est merces: et hoc ideo, quia mandragoris suis Ruben introitum, qui Rachel debebatur, sibi jure emerat; vel certe quia dixit: *Dedit mihi Deus mercedem, quia dedi ancillam meam viro meo.* Zabulon, habitaculum: *Habitavit enim (inquit) vir meus.*

Dina, interpretatur causa. Jurgii enim in Sichimis A
causa exstitit. Joseph, augmentum : ab eo quod sibi
addi mater optavit alium. Benjamin, filius dextræ,
mutante patre nomen, quod mater Benonin, id est,
filius doloris, pro difficillimo partu vocavit.

CAPP. XXXVII, XXXVIII.

Joseph unus ex duodecim filiis Jacob, quem pater
præ cæteris filiis amavit, Christum Dominum signifi-
cat, quem pater secundum carnem natum cæteris
fratribus ex semine Abraham progenitis prætulit.
Unde et ibi dicitur : *Amavit enim eum Jacob, eo quod
in senectute genuisset illum.* Senescente enim mundo,
filius Dei advenit. Tunica autem polymita, quam
fecit illi pater, varietatem populorum ex omnibus
gentibus in corpus Christi congregatam significat.
Somnium vero illud per quod fratrum manipuli
adoraverunt manipulum illius, illud est quod in
Christo impletur : *Adorabunt eum omnes reges ter-
ræ, omnes gentes servient illi.* Ipse est quem sol et
luna et stellæ adorant. Ipsum enim excellentia san-
ctorum in solis nomine, Ecclesiæ claritas sub im-
agine lunæ, et omnium populorum numerositas in
figura stellarum adorat. *Unde et pater suus increpa-
vit illam dicens : Numquid ego et mater tua et fratres
tui adorabimus te?* Objurgatio ista patris duritiam
populorum Israel significat, qui pro eo quod ex se
natum esse cognoscunt, adorare contemnunt. *Jacob
misit Joseph filium suum, ut de fratribus sollicitudinem
gereret.* Et Deus pater misit filium suum unigenitum,
ut genus humanum peccatis languidum visitaret. *Misit
enim, inquit, Deus filium suum in similitudinem car-
nis peccati, ut videret si recte esset erga fratres et oves.*
Et Dominus in Evangelio ait : *Non sum missus nisi
ad oves quæ perierunt domus Israel.* Invenit ergo Jo-
seph fratres suos in Dothaim. Dothaim interpretatur
defectio. Vere enim erant in defectioe, qui de par-
ricidio cogitaverunt. *Qui cum vidissent eum procul,
occidere illum cogitaverunt.* Et Judæi videntes verum
Joseph, Dominum Jesum, ut illum interficerent,
consilium statuerunt, dicentes : *Crucifige illum. Fera
pessima devoravit eum :* id est, Judaica bestia inter-
fecit illum, de qua Dominus in Evangelio ait : *Ecce
ego mitto vos in medio luporum. Nudaverunt Jo-
seph fratres sui tunica polymita et talari.* Et Judæi
Christum per mortem crucis exspoliaverunt tunicam
corporalem. Polymitam autem, id est, decoratam
omnium virtutum diversitate. Resperserunt autem tu-
nicam hædi sanguine, quia falsis illum testimoniis
accusantes, per invidiam reum mortis dixerunt
illum, donantem omnia peccata. Alii autem interro-
gant quid sit, de quo dicitur, crimen pessimum.
Accusavit fratres suos de crimine pessimo : et ita
sentiant, quod hoc de adoratione idolorum sive cri-
mine Sodomorum et Gomorrhæorum dictum sit.
Alii etiam de tunica Joseph dicunt, quod immortalitatem
Christi significare possit. Sol etiam et luna
cum lumen suum absconderunt juxta crucem Christi,
convertentes se in tenebras, illum adoraverunt.
Quomodo autem historialiter adimpleta sunt, mani-

festum est ; sed aliqua de his semiplena inter Chri-
stum et Joseph referri possunt. Joseph quidem ad-
oravit pater illius, et non mater : Christum vero
mater sua adoravit, et non pater cælestis. Vir au-
tem qui Joseph invenit in agro errantem, sermonem
propheticum significat qui Christum quasi errantem
invenit. Errans enim vocatur, qui errantes quærit.
Is autem vir, id est, sermo propheticus, Christi pas-
sionem ministravit. Quod autem dicit : *Recesserunt
de loco suo,* significat Judæos recessisse de loco, de
laboribus legis, idola adorantes. Ruben autem qui
nitebatur liberare puerum de manibus fratrum suo-
rum, significat eos qui crucem Christi noluerunt ; et
in figura Pilati dicitur, quia cooperati sunt erga
crucem Christi. Et Pilatus qui est in solitudine, id
est, bonis operibus, ut dicitur : *Non est qui faciat
bonum, non est usque ad unum.* Quodque dicitur :
Manus quoque vestras servate innoxias, significat,
quod non Judæi, sed gentes suas manus servave-
runt impollutas. Mittitur dehinc in cisternam, id est,
in lacum ; et Christus exspoliatus carne humana,
descendit in infernum. De cisterna quoque eleva-
tus, Ismaelitis, id est, Gentibus venditur. Et Chri-
stus, posteaquam egreditur de inferno, ab omnibus
Gentibus fidei commercio comparatur. Ille per
Judæ consilium triginta distribuitur, et hic per con-
siliium Judæ Iscarioth triginta argenteis venundatur.
Denique Jacob posteritatis suæ deplorans dispendi-
a, quia pater lugebat filium suum atissimum : quasi pro-
pheta flevit interitum Judæorum. Denique scidit vesti-
mentum suum quod in passione Domini legimus fa-
ctum a principe sacerdotum. Sed et velum templi scis-
sum est, ut prophetia et nudatum populum suum, et
divisum ostenderat regnum illius. *Igitur Joseph de-
scendit in Ægyptum ;* et Christus in hunc mundum.
Emit illum eunuchus, castus scilicet disciplinis Evan-
gelicis populus.

CAPUT XXXIX.

Erat autem pulchra facie. Erat speciosus forma
præ filiis hominum. *Et mulier injecit in illum oculos,*
ut adulterium committeret. *Ista mulier figura erat syn-
agoga, quæ sæpe, sicut scriptum est, machata est
post deos alienos.* Similiter volebat Christum in adul-
terii sui scelere retinere, ut negaret se esse Deum,
et Pharisæorum magis et doctrinas Scribarum, quam
mandata legis servare, quæ illi velut maritus erat.
Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ
adulterii synagoga, in adulteræ manu veste corpo-
ris apprehensus carne e vit se, et liber morte de-
structa abiit in cælum. Calumniata est ergo meretrix
ubi illum tenere non potuit. Denique nec Joseph
carcer tenuit, nec Dominum Jesum infernus tenuit ;
et cum jam ibi veluti puniendus descenderat, inde
alios liberans, abiit.

Denique invenit duos eunuchos de domo regis. Duo-
rum populorum, hoc est, credentium vel incredulo-
rum figuram significantes, qui conclusi sub peccato,
Adæ transgressione obnoxii tenebantur : qui ideo

sumochi dicuntur, quia castam acceperunt regulam A disciplinæ. Terna igitur luce, Domino ab inferno resurgente, et legis obscura, ut Joseph somnia revelante, solutus est a peccatis populus credentium, et de inferni carcere liberatus, reddidit ministerio divinæ legis. Incredulus autem populus Judæorum, quia in confessionis ligno non credidit, transgressionis suspensitur ligno.

CAPUT XL.

Præterea narrat Pharaon somnium, interpretatur Joseph. Sed quid significant septem anni, qui in septem spicis plenis, sive in septem vaccis pinguis ostendebantur: nisi septem charismatum spiritalium dona, quibus ubertas fidei larga pietate redundat? Contra septem steriles et tenues, famem verbi Dei novissimis temporibus ostendebant. Congregavit autem Joseph septem annis omnium frugum abundantiam, id est, frumenta fidei, sanctorum horreis condens. Per illa scilicet septem charismata, quasi per septem annos, ut cum septem anni cœperint, id est, cum iniquitas illa occurreret septem criminum capitalium sub Antichristo, cum fames fidei fuerit et salutis, tunc iusti pariter et fideles habebunt copiosam justitiæ frugem, ne fides illorum inopia attenuata deficiat. Ab aliis dicitur, per aromata quæ in camelis portantur, duas leges significari: per resinam, legem librorum legis; et per stactem legem prophetarum. Quod autem Joseph non est liberatus per consilium Judæ, significat Christum non liberatum ex parte carnis per seram penitentiam Judæ Iscarioth. Alibi autem dicitur: *Vendiderunt illum Ismaelitis triginta argenteis*. Argentei triginta ubi scribuntur, ab aliis dicuntur significare fidem Trinitatis, quia Christus exiit ab Ecclesia gentium. Quia autem Ruben ad cisternam veniens, non invenit puerum, significat quod in Evangelio scribitur: *Non est hic, sed surrexit*. Quodque Jacob dicitur nolle consolationem accipere, significat populum Christianum compatentem Christo, et hic consolationem nolentem, sed in futuro. Quodque dicit: *Descendam ad filium meum, lugens in infernum*, historialiter sepulcrum significat, vel quod sua prophetia præscivit, animas hominum ante adventum Domini in infernum exire. *Madianitæ vero, usque Putiphar eunuchus Pharaonis*. Hic ab aliquibus inquiritur quomodo hic eunuchus fuit? Tribus enim modis eunuchi dicuntur, id est, qui ab hominibus facti sunt eunuchi, et qui se castraverunt propter regnum Christi Dei, et qui de utero matris suæ eunuchi facti sunt. Putiphar autem nullis ex tribus modis eunuchus factus est, sed dicitur ex cogitatione scribarum et doctorum, quod Putiphar sacerdos fuit Helcopolis idolis, et vir amabilis, et decorus facie, et deinde ut dicitur: *Amor illius sensus Pharaonis irritat*, ut Sodomitæ invicem fuerunt, et inde traxit illum Pharaon ab idolo suo, et fecit illum eunuchum suæ mulieris, postquam siccati fuerunt renes per multos annos, cum commi-

sisset illi Pharaon mulierem pro amore cupido: ita ab hac causa eunuchus dicitur.

CAPUT XXXVIII-XL.

Dixit autem Judas ad Onam filium suum: Ingredere ad uxorem fratris tui. In hac dictione lex per legem invenitur a filio, id est pastor. Odolamita civitas. Thamnus vero regio est terrestrium, id est, palium. Sedet in bivio, id est, ut putaretur meretrix esse, sive ne illam Judas præteriret. *Cognovit autem Judas, et ait: Justior me Thamar, quia non tradiidi eam Sella filio meo*. In Hebræo sic: *Justificata est ex Thamar*, non quod justa fuerit, sed comparatione illi ut minus mala fecerunt, nequaquam turpitudinem; sed liberius requirendo, Phares divisio interpretatur, ab eo quod divisit membra in vulva. Secundarium Zara interpretatur oriens, sive quod primus apparuit, sive quod plurimi ex illo iusti nati sunt. In libro Paralip. scriptum est: *In Thamar natus Judæ*; intelligitur plebs Judæa, cui de tribu Juda reges tanquam mariti debebantur. Et merito nomen illius amaritudo interpretatur, ipsa enim fellis poculum dedit. Duo autem genera erant in plebe, qui non recte operabantur: unum vero, qui nocebant; alterum, qui nihil proderant: qui significantur in duobus filiis Judæ, quorum unus malignus erat, alter in terram fundebat semen, ne semen daret ad fecundandum semen Thamar. Nec sunt amplius quam duo genera hominum, inutilia generi humano, unum nocentium, alterum prodesse nolentium. Et quia peior est ille qui nocet quam ille qui nihil prodest, ideo major dicitur ille malignus. Her autem interpretatur pelliceus, quibus tunicis induti sunt primi homines, qui in pœnam damnati sunt. Onam autem interpretatur mœror illorum, quorum vero quibus nihil prodest, cum habeant unde prodesse possint. Majus autem malum est ablata vitæ, quod significat bellis, quam non vitæ, significat mœror illorum. Deus tamen occidisse ambos dictus est, ubi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius vero filius Judæ, qui illius mulieri non jungitur, significat tempus ex quo reges plebi Judæorum de tribu Juda cœperunt non fieri. Et ideo erat quidem filius Judæ, sed illum etiam Thamar non accepit, quæ erat eadem tribus Juda, sed nullus inde regnavit. Unde Zella interpretatur divisio eius: non pertinent sane ad hanc significationem sancti viri, qui prophetando scienter utiles erant. Judas autem significat Christum venientem ad oves quæ perierunt domus Israel. *Venit cum suo pastore Odolamite, cui nomen erat Hyras, ad oves suas tendendas in Thamna*. Thamna interpretatur deficiens, jam enim defecerat princeps de Juda, et omnis unctio. Venit cum pastore Hyras. Odolamites interpretatur testimonium in aquis: cum hoc plane testimonio Dominus venit, habens testimonium majus Joanne. Hyras interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Joannes, fratrem secundum semen Abraham vidit omnino. Et ideo inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. Vidit, quando dicebat: *Ecce agnus Dei*. Vidit quod multi isti

eupierunt videre et non viderunt. Et ideo tanquam A et fuerunt et Onies et soror Lodan, et Tenna. Hæc Odolamita vere testimonium perhibuit in aqua. Venit aut Dominus ad tendendas oves suas, hoc est, exonerandas sarsinas omnium peccatorum. Deinde Thamar habitum mutat et nomen. Nam et commutans potest interpretari, et sic de synagoga Ecclesia; sed in illa prorsus amaritudinis in aqua Domino fel ministraverant, sed illius in qua Petrus amare flevit. Habitus meretricis confessio est peccatorum. Typum quippe Ecclesie gerit Thamar, sedens eum habitu in bivio, in dilectione proximi, in proficiendo, velut ambulando ad perfectionem tendit. Unde David dicit: *Vias tuas, Domine, notas fac mihi. Ecce accepit occulte anulum et armillam*, velut in Septuaginta habetur. Monile et virgam vocatione signatur, justificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos B autem predestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; et quos justificavit, illos et glorificavit; sed hæc occulte, ubi sit conceptio sanctæ ubertatis. Mittitur autem hædus tanquam meretrici. Hædus exprobratio peccati per eundem Odolamitem, tanquam increpantem et dicentem: *Generatio riperarum*, et reliqua. Sed non eam invenit exprobratio peccati, quam mutavit confessionis amaritudo. Potest vero publicis signis annuli et armillæ, velut in Septuaginta, monilis et virgæ, vicit temere judicantes Judæos, quorum tunc personas Judas ipse gestavit quoque. Dicit non hunc populum esse Christi, sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, justificationis, glorificationis erubescunt, et nos quasi justificatos magis esse fatentur. Accusatur enim C Ecclesia a Judæis tanquam legis adulteratrix, sed ostendit virgam signum passionis; monile, legis legitima; et armillam, pignus immortalitatis. Quod autem pariente Thamar, et duos geminos in utero habente, primus qui dicitur Zara, misit manum, et obstetrix ligavit coccino, et illo manum retrahente intriusecus; posterior, qui Phares vocabatur, nascendo processit, figuratiter congruit, quod Israel ostenderet manum in legis opera, et illam prophetarum et ipsius Salvatoris pollutam cruore contraxerit. Postea vero prorupit populus gentium, ut essent primi novissimi, et novissimi primi. Quod autem de Jacob dicitur, quod veniret ad Isaac patrem suum in Mambre civitatem Arbæ, quæ et Hebron, sciendum est quod eadem civitas est Mambre et ab amico Abraham ita antiquitus appellata. Et peperit Esau Eliphas. Hæc est Eliphas, cujus et Scriptura, et in volumine Job meminit. Esau autem et Edom, et Seir, unius hominis nomen est. Esau in Hebræo rubeum interpretatur, a colore corporis; sed pilosus totus, pilosus fuit sicut pellis Edom rubeum, vel fulvum, de coctione rubra, quam accepit pro primogenitis. Quodque dicitur: *Horræi habitatores terre*; propterea quando enumeravit filios Esau repetem exponit, qui ante Esau intra Edom princeps fuerit ex genere Horræorum, qui lingua nostra interpretantur liberi. In Deuteronomio manifeste scribitur quomodo filii Esau interfecerunt Horræos, ac terram illorum possederunt, et fuerunt filii Jonath Horræi,

et fuerunt et Onies et soror Lodan, et Tenna. Hæc fuit concubina Eliphas primogeniti Esau. Idcirco autem Horræorum recordatur, quia primogenitus Esau ex filiabus illorum accepit concubinam. Alii autem dicunt per pastorem et Edom supradictam omnem doctorem significari, annuntiantem incarnationem Domini adventantis ad Ecclesiam; et tres menses, quod non inventa est Ecclesia in parte bona et doctoribus, nisi per tres leges. Obstetrix ab his dicitur doctrina Spiritus sancti, sive disciplina, quæ coccineum, id est, gratium spiritualem ligavit, populum gentium, qui ostensus est prior per bonum naturæ, sed de hoc quomodo prius explanatum est. *Ventus putamus materia ventris mei*; id est, assumptionem legis populus gentium. *Et erat Dominus cum eo*; id est, Deus pater cum Christo in adiutorium suum. Quod autem Joseph dicitur habitare in domo Domini sui, Christum significat habitare in Synagoga Dei Patris, et ministrare suam doctrinam populo Judaico, per quem benedixit Pater Ecclesiam mundo, et multiplicavit tam in hædis quam in agnis, id est, in animabus et corporibus. Nec quidquam noverat, nisi panem. In hoc præfiguratur quod de Christo dicitur: *Filius hominis non habet ubi caput reclinet*. Illa apprehendens lacinia, id est, oram vestimenti illius. Per pallium autem litteram legis significari dicitur, quæ relicta est synagoga, quæ est uxor diaboli relicta a Deo. Aliter per hujus mulieris viros Judaicus populus designatur. Hi autem qui somnium viderunt, non pro suis meritis, sed ut magnificaretur Joseph.

C *Sublatum sum de terra Hebræorum*. Hæc per anticipationem dicuntur. Et hic innocens in lacum, id est, Christus infernum pro peccato Adæ, cum ipse peccatum non fecit. Tres propagi: es, id est, tres rami gemmas, id est bolca. Pharaonem et Herodes vel maximo leguntur adornasse diem nativitatis suæ, eo quod putaverunt quod hora nativitas eorum se ordinasset in regnum, similem rem facientes adorationis, ut dicitur: *Quorum erat par impietas, et una solemnitas*. Inde Joseph, qui typum Christi gerebat, currum meruit.

CAPUT XLI.

D *Et præco ante eum præcedit, et præconavit ante illum, et constituit illum super universam terram Ægypti*. Et Dominus noster distractus a Juda, ut Joseph a fratribus, et de inferno carcere surrexit, ascenditque currum cœlestis regni, de quo dicitur: *Carrus Dei decem millibus multiplex*; et accepit potestatem a Patre prædicandi et judicandi. Apostolus ait: *Et donavit illi nomen quod est super omne nomen*. Accepit quoque et anulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium salutis signo signantur animæ, et in frontibus et cordibus nostris per figuram crucis figura æterni Regis exprimitur. Induiturque stola byssina, id est, carne sancta, visio splendorum, et stola immortalitatis. Accepit quoque torquem aureum, id est intellectum bonum. Præco ante illum præcedit, id est, Joannes Baptista, qui iter illius præcedens, præconat dicens: *Parate*

viam Domini. Habet alium præconem, vocem archangelum ex tuba Dei. Vocaturque Joseph lingua Ægyptiaca, salvator mundi : manifestum est de Christo, quando sub figura Joseph salvator ostenditur non tantum unius terræ Ægypti, sed et totius mundi. Triginta annorum fuit Joseph quando in conspectu regis Pharaonis stetit : totidem annorum fuisse Christus legitur, quando in conspectu hujus mundi sub typo Pharaonis aperuit revelata. Accipit ergo ex gentibus uxorem, id est Ecclesiam. Ex qua genuit duos filios, id est, duos populos, ex Judæis et ex gentibus congregatos. Igitur post ubertatis annos fames prævaluit in universo mundo, merito quia non erat qui faceret bonitatem. Post hæc Joseph a penuria frumenti salvat Ægyptum, et Christus a fame verbi Dei liberavit mundum. Aperuit enim horrea sua : Christus in omni orbe terrarum et erogatione frumenti sui omni subjugavit. Nisi enim vendidissent Joseph fratres, deficeret Ægyptus ; nisi crucifixissent Judæi Christum, totus mundus periret. Joseph autem interpretatur augmentatio, sive amplificatio ; sed in illo Joseph amplificationem non habuit, nisi sola Ægyptus. In nostro vero Joseph augmentum habere mundus omnino meruit. Ille erogavit triticum ; noster, Dei verbum. In omnem enim terram exiit sonus eorum.

CAPUT XLII.

Dixit Jacob filiis suis : Est frumentum in Ægypto. Dicit et Deus pater : Ex Ægypto vocavi filium meum. Descenderunt igitur decem perfectiores, id est, de catalogo legis, id est, constituti in numero. Quos ipse cognoscens, non est agnitus ab illis. Cognoscuntur et Hebræi a Christo, ipsi non agnoscunt illum. Dederunt illi pecuniam ; sed Joseph, id est, Christus, triticum dedit, et argentum reddit, quia non pecunia emitur Christus, sed gratia. Vidit Joseph Benjamin parvulum fratrem. Mystice quoque Dominus vidit Paulum, quando lux circumfulsit illum parvulum. Dicit quando. Nondum quando lapidantium Stephanum vestimenta servavit, perfectus erat. Flevit Joseph ; et cæcitas Pauli fletus est Christi. Lavit faciem Christus, cum baptizatus est Paulus, per quem Dominus Jesus a plurimis videretur.

Dehinc scyphus argenteus soli sacco junioris inseritur, qui inventus est in sacco Benjamin. Scyphus Joseph, in corpore Pauli doctrinæ cœlestis præfulgebatur eloquium, dum esset eruditus in lege, quia subjectus non erat. Intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium, missus. Tamea Ananias manum posuit, marsupium solvit : marsupio soluto, argentum resplenduit. Et debiscens squamis, velut sacco quibusdam vinculis soluto, id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiam libertatis, et revelata facie sermonis Evangelii prædicat. Dati sunt illi triginta argentei cum quinque stolis optimis. Triginta argenteos accipit a Christo, quicumque prædicat in Trinitate vel crucem Christi. Ideoque Paulus ait : Nec enim indicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Quinque enim stolas sapientium accepit,

A omnium quinque sensuum multiplices disciplinas ; præcellit igitur Paulus. Illius exuberat portio ineriorum ; sed tamen habent fratres, id est, alii prædicatores gratiam suam. Binas stolas, id est, ut consideantur Christum Deum esse et hominem. Juxta quod in Proverbiis legitur : Omnes domestici illius vestiti sunt duplicibus, id est, mystica vel morali intelligentia. Mittuntur et patri munera. Filius honorat patrem. Christus populum suum promissis invitavit muneribus. Portant hæc munera asini, illi gentiles et inutiles et laboriosi. Nunc utiles hi portant in typum Christi munera, portant in Evangelium munerum largitorem. Nunc quæ prætermissa sunt breviter sumamus. Quod Joseph dicit : Munera terræ hujus venistis considerare, terrere desiderat fratres pro vindicta suæ venundationis, et in Christi figuram hoc facit. Sicut enim vindicavit Joseph, et non vindicavit, sic et Christus vindicavit quod non vindicavit. Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum. Ex persona Judæorum potest accipi ; ac si dicerent : In vindicta crucis merito patimur hæc plagas ; et ex persona perfectorum in eadem vindicta, quod dixit Ruben : Nunquid non dixi vobis : Nolite peccare in puerum ?

CAPUT XLIII, XLIV.

Dixit Judas patri suo : Mitte puerum nobiscum. Historialiter significat quod ab illo principatum post accepisset. Per munera autem quæ a Jacob ad Joseph mittuntur, intelliguntur munera spei, et fidei, et charitatis, sive cogitationis, et verbi, et operis. C Frumenta significant præmia sempiternæ. Pecunia duplicem historiam et sensum, sive corpus et animam. Ponite panes, et reliqua. Hæc trium possessionum, quæ esse hic describuntur, differentiam meritorum ostendunt in futuro, ut dicitur : Reddet Deus unicuique secundum opus suum. Benjamin vero, ut superius explanatum est, Paulum significat ; sed alii inquirunt in quo ostendatur major dilectio Pauli cum Christo dilectione aliorum apostolorum ; quod ita solvunt, quia Paulus raptus est usque ad tertium cœlum. Et quod audivit verba inaudita, et quod a Deo doceri post resurrectionem meruit, quod alii non meruerunt. In aliis quæ sequuntur, manifestus est sensus ; et in eo quod dicitur : Biberunt et inebriati sunt, inebriatio Ecclesiæ, doctrina Spiritus sancti intelligitur. Impletio autem saccorum frumento, impletionem corporum sanctorum præmiis sempiternis in futuram significat.

CAPUT XLV.

Qui fecit me quasi patrem Pharaonis. Pharaon in hoc loco figuram populi Christiani dicitur tenere, cui pater est Joseph, id est, Christus. Quodque dicit : Ne dimittatis quidquam de suppellectili vestra, significat quod non oportet nos relinquere bonum quod incipimus, quando venimus ad Christum. Dimisit Joseph fratres suos, qui nuntiaverunt patri, dicentes : Joseph filius tuus vivit, et ipse est Dominus in universa Ægypto. Expavit autem Jacob. Plebs incredula, sed post cognovit Christi gesta, reviviscit spiritus illius, et qui videbatur mortuus, vocatur fide resur-

rectionis Christi. Vivificatur ergo a filiis suis, id est, a Petro, et Paulo, et Joanne. Populus Judæorum invitatur ad gratiam, occurrit illi Judas, quod interpretatur confessio, quia præcedit jam confessio quos ante perfidia possidebat. Quod autem ad Jacob dicitur: *Joseph ponet manum super oculos tuos*, potest significare quod de tribu Joseph fuit Jeroboam, qui fecit duos vitulos aureos, ut reduceret populum adorare eos; et per hoc, velut impositis manibus suis excecavit et clausit oculos Israel, ne viderent impietatem suam, vel certe specie pietatis. Hæc sub specie futuri a Domino dicta sunt. Possumus etiam dicere, quia velut Joseph Dominus noster sicut corporalem manum suam posuit super oculos cæci, et visum recepit; ita etiam spiritualem manum posuit super oculos legis, qui per intelligentiam Scribarum et Pharisæorum excecati sunt, et reddidit illi visum, ut his quibus aperuit sensus spirituales, in lege, visus et intellectus appareat.

CAPUT XLVI.

Prosecutus ergo Israel venit ad puteum, et vidit per visionem nocte, et reliqua. De hoc alii ita sentiunt, quod nemo vidit Deum, nisi ad baptismum pervenerit, et ad perfecta opera; sicut Jacob ad aquam pervenerit juramenti, et post victimarum mactationem Deo audiverit illum per visionem.

CAPUT XLVII.

Pharao autem invitat Israel et filios illius. Significat partem fortiorem populi Christiani infirmos ad doctrinam spirituales in Ecclesia invitante. Postea vero Joseph occurrit, qui semen jam ætate susceptum in ultimis temporibus populum Judæorum, non secundum electionem gratiæ suæ. Imponit manum super oculos illius, cæcitate aufert. Cujus ideo distulit cæcitate, ut postremo crederent qui ante putabant non esse credendum. Unde Apostolus ait: *Quia cæcitas ex parte Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus feret. Tradit post hæc Joseph parentibus et fratribus suis terram optimam Gessem, præbens illis cibaria, quia fames possederat terram*. Sic et Dominus elegit terram optimam parentibus, id est, patriarchis et prophetis, ex quibus natus est Christus secundum carnem, sive omnibus sanctis, in quibus in Evangelio ait: *Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem meam*. His igitur dat terram promissionis, regnum Dei. De hac Propheta ait: *Credo videre bona Domini in terra viventium*. Alii vero dicunt, per terram Gessem, quod interpretatur proximitas, Ecclesiam designari, quæ proxima est regno cælorum, sive mundo. *Quodque Jacob tulerunt filii Israel*, significat populum Christianum secum ad fidem portare, sive ad partem firmiorem Ecclesiæ infirmos, ut superius de Pharaone diximus. *Parvuli autem et mulieres* significant differentiam personarum in fide, sive rudes sensus animæ. Plaustra, exempla justorum sive mandata Scripturæ, in quibus successores populi tolluntur ad unitatem Ecclesiæ, ut fiat unus populus. Denique in Septuaginta translatione scri-

ptum est: *Et obtinuit illos fames*. Ægyptii fame opprimuntur; Jacob autem et filios illius non detinuit fames. Licet enim scribitur quod prævaluit fames, non tamen scribitur quod obtinuit filios Israel. Denique superius scriptum: *Descendit Abraham in Ægyptum, quia prævaluit fames in terra Judæa*. Quanta cautela scriptum est de sanctis, quod fames in terra prævaluit, refertur, cum de impiis dicit ipsos fame obtentos; neque Abraham, neque Isaac, neque Jacob, nec filios eorum detinuit fames. Quod ergo justis exercitium est virtutis, hoc injustis poena est peccati. Qui enim secundum terram sapiunt, patiuntur famem verbi Dei, quia prævalet fames in terra. *Iusti autem*, sicut scriptum est, *in diebus famis saturabuntur*. Invenies autem, qui de semine Abraham nascuntur, descendisse in Ægyptum; et rursus, filios Israel ascendisse de Ægypto. Denique et de ipso Abraham dicitur: *Ascendit Abraham de Ægypto, ipse et uxor illius, et omnia quæ illius erant*. Et ad Isaac dicitur: *Ne descendas in Ægyptum*. Sed et Ismaelitæ, qui portabant thymiamata, et resinam et guttam, qui et ipsi semine Abraham veniebant, descendisse dicuntur in Ægyptum. Et post pauca: *Descenderunt*, inquit, *fratres in Ægyptum*. Et post pauca: *Ascenderunt de Ægypto, et venerunt ad patrem suum in terra Chanaan*, et dicunt: *Joseph filius tuus vivit, et ipse Dominus in omni terra Ægypti*. Hæc ad præsens de ascensione et descensione potuerunt studiosis quibusque occasionem præbere. Quod autem dicitur: *Joseph filius tuus vivit*, et reliqua, non otiose dictum est. Si enim potuisset vinci a libidine, hoc de eo fortasse nuntiatum non fuisset patri illius. Hoc enim sine dubio si fecisset, non vivebat. *Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur*. Quodque dicitur: *Ipse est Dominus in omni terra Ægypti*, hoc vere magna est illi, quod in ditionem suam redigit Ægyptum. Calcare libidinem, fugere luxuriam, omnesque voluptates carnis prœvenire ac refrenare, hoc est principatum gerere totius Ægypti. Si quis vero est, qui aliqua quidem vitia carnis subigit, aliis vero cedit, de isto non integre dicitur quia principatum totius terræ Ægypti, sed unius fortasse vel duarum vel trium civitatum principatum videbitur gerere. Quod autem non in præsentia Joseph pater et fratres, significat quod in præsentia nos Christum per speculum videmus, et in ænigmate. Quodque dicit: *Mali et parvi sunt dies*, sic intelligendum, quasi diceret: Utinam fuissent dies mei longo tempore in præsentia! Aliter sententiam populi Christiani post habitationem hujus mundi significat. Parvi enim videntur pro præmiis quæ accipiuntur in futuro, et mali in comparatione sunt dierum futurorum. *Post hæc dicitur quod Joseph omnem terram Ægypti, vendentibus singulis possessiones suas, subjecit Pharaoni*. Jam nullus est liber in Ægypto. Pharao enim omnes sibi subjecit. Et fortasse ideo dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui educa te de terra Ægypti, de domo servitutis*. Jam de Helæxis dicitur, quod vio-

center in servitutem redacti sunt. Ægyptium vero populum facile in servitutem redegit Pharaon. *Per Joseph omnis terra Ægypti Pharaoni traditur*, de quo facile excusatur Joseph, vendiderunt enim semetipsos. Hoc Paulus fecit, cum illum qui indignus erat sanctorum consortio, traderet Satanæ. Nemo itaque Paulum dixerit dure egisse, qui hominem de Ecclesia ejecerit, ut expulsus disceret non blasphemare. *Vendiderunt Ægyptii terram suam Pharaoni*. Spiritualiter autem hoc significat, quia Christus universum mundum sua doctrina et suo corpore emerat. Quodque dicit: *Serite agros*, corpora significat; per fruges vero sensus qui quotidie Christo redduntur; per reliquias quæ dimittuntur, vita actualis ostenditur, quæ nobis dimittitur a Christo, si recte utamur quinque sensibus. Quod autem dicitur: *Salus nostra in manu tua est*, significat salutem nostram in Christi esse potestate constitutam. Terra autem sacerdotum, quæ libera fuit, significat Ecclesiam liberam esse a censu mundi. Aliquorum sacerdotium duplicem honorem significat, centuplum hic, et in futuro præmia. *Sub femore*. Tribus causis Jacob dicitur sub femore postulare: ut si transgrediretur Joseph juramentum sub femore, id est, sub membro seminandi, semen illius non fuisset. Sive ut juraret sub membro, a quo fuit signum a Domino, id est, signum circumcisionis; sive ut juraret sub membro, ut alibi explanavimus, ex quo esset Christi generatio, et deinde lex est, ut complerent filii et nepotes juramentum patris sui post se. *Et facias mihi misericordiam*, id est, ut non sepelias me in Ægypto. *Et veritatem*, id est, completionem juramenti. *Conversus ad caput lectuli*: in hoc significatur quod de petitione securus sit.

CAPUT XLVIII - L.

Deinde Joseph festinans accipere benedictionem patris duos filios suos obtulit, Manassem et Ephraim, etc. Quorum Manasses, qui interpretatur oblitivus, significat Judæos qui oblitii sunt Dominum suum. De quibus dicitur: *Obliti sunt Deum qui salvavit illos*. Ephraim autem junior, qui interpretatur ubertas, significat populum Christianum, qui ubertate gratiæ redundat. Hos quidem cum benedicere vellet Jacob, posuit Joseph ad sinistram Ephraim, Manassem ad dexteram autem constituit; at ille cancellatis manibus, crucis mysterium præfigurans, translata in minorem dexteram, majori sinistram superposuit, sicque crucis similitudo super caput eorum, Judæis scandalum, populis Christianis futuram gloriam præfiguravit: senioremq; per crucis mysterium, sinistrum factum de dextro, et juniorem dextrum de sinistro, quia Judæis in nostram desertam labentibus, nos illorum gloriam adepti sumus, talique sacramento majori populo Judæorum præpositus est minor populus gentium; unde eisdem Patriarcha sic ait: *Hic quidem erit in populum, sed hic exaltabitur supra omnes*. Animæ quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, septuaginta quinque, quod, excepto Joseph et filiis il-

lius, sexaginta sex animæ, quæ egressæ sunt de femoribus Jacob, et introierunt in Ægyptum, animas novem. Sciamus in Hebræo pro novem esse duas. Ephraim quippe, et Manasse, antequam Jacob intraret Ægyptum et famis tempus ingrueret, nati sunt de Asenath filia Putiphar in Ægypto. Sed et illud quod supra legimus. Facti sunt autem filii Manasse, quod genuit concubina sua Machir, et Machir genuit Galaad. Filii autem Esrem fratris Manasse Sudalam et Tahan, filii Sudala Medem, additum est, siquidem id quod postea legimus, quia per anticipationem factum esse describitur; neque enim legitur, illo tempore quo ingressus est Jacob Ægyptum, illa ætate erant Manasses et Ephraim, ut filios generare potuerint; ex quo manifestum est, omnes animas quæ ingressæ sunt Ægyptum, de femoribus Jacob fuisse septuaginta sex: posteaquam sunt ingressæ, repperunt in Ægypto tres animas, Joseph videlicet, cum duobus filiis illius. Septuagesimus autem ipse fuit Jacob. Septuaginta autem in Deuteronomio dixerunt quod in septuaginta animabus Jacob descendit in Ægyptum. Lucas autem in Actibus apostolorum septuaginta animas posuit, ne videretur septuaginta interpretibus esse contrarius, cum magnæ auctoritatis non haberentur in isto tempore. *Et ego dedi tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo*. Sichimam illi dat, quæ est Sichem. Arcum et gladium vocari iustitiam, qua iuravit interfecto Sichem et Emor, liberari. Alii autem dicunt, per arcum iustitiam, per gladium laborem significari.

Ruben primogenitus, tu fortitudo mea, principium doloris mei. Prior in donis, major in imperio, effusus sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui et maculasti stratum illius. Est autem sensus hic: Tu es primogenitus meus major in liberis, et sedebas iuxta ordinem natiuitatis tuæ, quæ primogenitis vere debebatur, sacerdotale accipere regnum. Hic quippe in portando honore et prævalido robore demonstrat; verum quia peccasti, et quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluntatis effusus es in impetu, idcirco præcipio tibi ut ultra non pecces. Sicque in fratrum minimo pœnas peccati lugens, quod perdidit primogeniti ordinem. Principium autem doloris est omnis primogenitus, quia pro eo commoventur primum viscera parentum. *Simeon et Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum ne veniat anima mea, et in coitu illorum non sit gloria mea, qui in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax, et indignatio eorum, quia dura; dividam illos in Jacob, et dispergam illos in Israel*. Significat autem non sui fuisse consilii quod per Sichem et Hemor foederatos viros interficerent, contraque in pacis tempore amicitiarum sanguinem fuderunt innocentem, et quasi quodam furore sic crudelitate rapti, muros urbis everterunt. Unde dicit: *Maledictus furor eorum, quia pertinax, et dispergam illos in Israel*. Levi enim

næreditatem propriam non accepit, sed ex omnibus ceptris paucas urbes ad habitandum habuit. De Simeon vero in libro Jesu scriptum est, quod funiculum Christum non accepit, sed de tribu Juda quidem acceperant. *Juda, te laudabunt fratres tui, manus tuas in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda, ad prædam ascendisti, fili mi, requiescens accubisti ut leo, et quasi læna, quis suscitabit illum?* Quia Juda confessio, sive laus, interpretatur, recte scribitur Juda. Constat tibi fratres tui, vel laudabunt te. Licet de Christo grande mysterium sit, tamen secundum litteram significat quod per David stirpem generantur reges, et quod adorarent illum omnes tribus. Non enim ait: *Filii matris tuæ, sed Filii patris tui.* Et quod sequitur: *Ad prædam, fili mi, ascendisti,* ostendit captivum populum reducturum, et juxta intelligentiam sacrationem ascendisse in altum, captivam duxisse captivitatem, sive, quod melius puto, captivitas passionem, ascensus resurrectionem significant. *Alligans ad vineam pullum suum, et ad vitem suam asinam suam.* Quod videlicet pullum asinæ, cui supersedit Jesus, hoc est, gentiliū populū vineæ apostolorum, qui ex Judæis sunt, copulaverit, et ad vitem, sive in Hæbreo habet ad Soreth, id est, electam vitem, alligaverit asinam cui supersedit, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Quod autem dicitur: *Fili mi,* apostrophon, id est, repentina conversio ad ipsum Judam facit, quod Christus hic sit universa facturus. Quod autem dicitur: *Sceptrum de Juda, et dux de femoribus illius,* donec veniet ille qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium, significat quod non defecerunt principes de Juda, usque ad tempus quo natus est Christus, qui missus a Patre expectatio gentium. Issachar, astutus, fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, et terram quod optima; et supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens. Quia supra Zabulon dixerat quod maris magni littora esset possessurus. Sidonemque et Phœnicem reliquas urbes contingeret, nunc ad mediterraneam provinciam redit, et Issachar, qui juxta Nephthalim pulcherrimam in Galilæa regionem possessurus est, benedictione sua habitatorem facit. Asinam autem fortem vocat, et humerum ad portandum, quia in labore terræ, et in vendendis ad mare quæ in suis sinibus nascebantur, plurimum laboraret, regibus quoque tributa comportans. Aiunt autem Hebræi per metaphoram, id est transformationem, significari quod Scripturas sacras die ac nocte meditans, dederit ad laborandum studium suum; et idcirco illo omnes serviunt, quasi magistro dona portantes. *Dan judicabat populum suum, sicut alia tribus in Israel. Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor illius retro. Salutare tuum expectabo, Domine.* Samson iudex Israel de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, videns in spiritu, quod comam nutriet Samson, et Nazaræum cum

cæteris hostibus triumphare, quod in similitudinem colubri regulique obsidens vias, nullum per terram Israel transire permittit; sed etiam si quis temerarius fuit virtute sua, quasi equi velocitate confusus, illum voluerit prædonis more populari, effugere non valeat. Totum autem per metaphoram serpentis et equitis loquitur; videns enim Nazaræum tam fortem, et quod ipse propter meretricem mortuus est, et moriens nostros occidit inimicos, putavi, o Deus, ipsum esse Christum filium tuum verum tam fortem, quia mortuus est, et resurrexit, et rursus captivus ductus est. Alius enim Salvator mundi mei generis præstolandus est; veniat, cui reposita sunt omnia, et ipse est expectatio gentium. *Gad accinctus præliabitur ante illum, et ipse accingetur retrorsum.* Significat autem, quod ante Ruben et dimidiam tribum Manasse ad filios quos trans Jordanem in possessionem dimisit, post quatuordecim annos revertens, prælium adversus illos gentiliū vicinarum grande invenit, et victis hostibus, fortiter dimicavit. Lege librum Jesu Nave et Paralipomenon. *Nephthalim cervus emissus, dans eloquia pulchritudinis, sive Nephthalim ager irriguus,* utrumque enim significat Hebræum verbum anioala silva. Significat autem, quod aquæ calidæ in ipsa nascuntur tribu, sive quod lacus Genesar fluens JorJanis fuit irriguus. Hebræi autem volunt propter Tiberiadem, quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum, et eloquia prophetare pulchritudinis; cervus autem emissus, temporaneas fruges et velocitatem terræ uberioris ostendit; sed melius, si ad doctrinam cuncta referamus, quod ibi vel maxime docuerit Salvator, ut in Evangelio quoque scriptum est: *Filius meus accrescens Joseph, filius meus accrescens, et decorus aspectus; filia decurrerunt super murum, et exasperaverunt illum, et iurgati sunt, invideruntque illi, habentes jacula; redit in fortitudine arcus illius, et dissoluta sunt vincula brachiorum illius, et manuum, per manus potentes Jacob, inde pastor egressus est, lapis Israel.* O filii Joseph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris et turribus ac fenestris puellarum Ægypti turba prospectet, inviderunt tibi, et te ad iracundiam provocaverunt fratres tui, habentes livoris sagittas, et zeli jaculis vulnerati. Verum tu arcum tuum et arma pugnandi posuisti in

Deo, qui fortis propugnator est; et vincula tua, quibus ligaverunt te fratres tui, ab ipso sunt soluta et disrupta, et ex semine tuo tribus nascitur Ephraim, fortis et stabilis, et lapidis durioris injuncta, imperans quoque decem tribus Israel. *Benjamin lupus rapax, mane comedit prædam, et vespere dividet spolia.* Quod de Paulo manifestissima sit prophetia, patet omnibus, quod in adolescentia persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Evangelii fuit. Hebræi autem ita edisserunt, altare in quo hostiæ immolabantur, et victimarum sanguis ad basim illius fundebatur, in parte tribus Benjamin fuit. Hoc inquit ergo significare quod sacerdotes mane immolent hostias, et ad vespere dividunt illa quæ sibi a populo collecta. Lupum sanguinarium, lupum

voracem super altaris interpretationem ponentes te, spoliarum divisionem super sacerdotibus qui servierunt altari, vivunt de altari. Hæc autem historice. Spiritualliter autem Ruben primoris populi videtur ostendisse personam, cui a Domino per prophetam dicitur : *Israel primogenitus meus*, etenim juxta quod primogenitus debebat, ipsius erat accipere sacerdotium et regnum. Additur : *Tu virtus mea* ; utique quia ex ipso populo fundamentum fidei, ex ipso virtus Dei, qui est Christus, advenit. Quomodo autem ipse sit principium dolorum, vere dum patri dolorum semper irrogaret injuriam, dum convertit ad illum dorsum, et non faciem. Iste prior in donis, quia ipsis credita sunt primum eloquia divina, et legis satio, et testamentum, sive promissio. Iste major imperio, utique pro magnitudine virium, quia copiosius cæteris in hoc mundo idem populus regnavit. Effusus autem sicut aqua, peccando in Christo, quasi quæ vasculo non tenetur voluntatis effusus est in impetu. Et idcirco addit : *Ultra non crescens* : quia ipse populus postquam universo mundo dispersus est, valde imminutus est. Sed quare talia meruit, ita subjecit : *Quia ascendisti cubile patris tui*. Hoc Judæi ad stuprum, quod Ruben cum Bala concubina patris sui commisit, referunt, cum hoc ad prophetiam magis pertinet, quia de futuris loquitur, sic enim ait : *Ut annuntiem vobis quæ futura sunt in novissimis temporibus*. Primogenitæ autem plebis audaciam prædicat, quæ ascendit cubile patris sui, et maculavit stratum illius, quando corpus dominicum, in quo plenitudo divinitatis requievit, raptum in cruce suspendit, et ferro commaculavit. Aliter thorum concubinæ polluit quem ascendit, id est, legem Veteris Testamenti, quam sæpe prævaricando maculavit. Quod autem lex vetus in concubinæ personâ ponitur, Paulus docuit, dicens : *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera*. Hæc sunt duo Testamenta. Moraliter quoque per Ruben, qui interpretari potest visionis filius, vel videte filium carnalem, hominem significat visibilem, quia etsi enim homo noster exterior corrumpitur, sed interior renovatur. Primo enim omnis homo in hoc mundo carnaliter vivit, et secundum carnem movetur, et primus est carnalis motus in concupiscentia libidinis, quæ cum primæ juventutis obsederit tempus, durum et temerarium simul et lascivum hominem reddidit, ascendentem super cubile patris, et polluentem thorum paternum, id est, etiam præcepta et munia naturalis legis, quæ in nobis est, quam nunc pater noster nos dicit prævaricantes. *Simeon et Levi fratres, vasa iniquitatis beliantia*. Per Simeon et Levi, Scribæ et Pharisei et sacerdotes Judaici populi intelliguntur. De Simeone Scribæ erant Judæorum : de tribu vero Levi, princeps sacerdotum, qui consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent, de quo consilio dicitur : *In consilio illorum ne veniat anima mea*. Horrui enim tota scelerata quæ in novissimis temporibus facturi erant Judæi, quia in furore suo occiderent virum, id est Christum, de quo dicitur : *Ecce v'r, Oriens nomen*

A *illius*. Et alibi : *Femina circumdabit virum. Suffoderunt murum, id est, spiritualem murum firmissimum, qui custodit Israel. Lancea confoderunt. Maledictus furor eorum, quia pertinax*. Quando furore accensi et ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato, dicentes : *Crucifige, crucifige. Et indignatio eorum, quia dura, dum Barrabam latronem peterent, et principem vitæ crucifigendum postularent. Dividam illos in Jacob, et dispergam illos in Israel*. Quia nonnulli ex ipsis crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Dicuntur enim divisi hi qui ab illis separantur, et venerunt ad fidem, dispersi autem, quorum patria temploque subverso, per orbem terræ genus incredulum spargitur. Fortasse isti filii Jacob, tres animæ humanæ motus significant, concupiscibilem, irascibilem, rationabilem. Concupiscentiæ speciem tenuit Ruben, qui concubuit cum concubina patris sui. Secundam speciem iræ tenuit Simeon, quæ ipsa ex furoris illius demonstratur opprobrio. Tertiam speciem rationis tenuit Levi, cui Ecclesiæ legem servare commissum est. Has ergo species tres, videlicet omnis anima proprie, quæ in hunc mundum venit, primus motus culpabiliter agere, donec malorum pondere prægravata, ad locum pœnitentiæ possit pervenire. *Juda, te laudabunt fratres tui*. Per hunc enim Judam verus confessor exprimitur Christus, qui ex illius tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudabunt fratres sui, apostoli, scilicet, et omnes cohæredes illius, qui per adoptionem filii Deo Patri effecti sunt, et Christi fratres effecti per gratiam, quorum et ipse est dominus per naturam. *Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum*. Iisdem manibus enim atque eodem crucis tropæo et suos textit, et inimicos et adversarias potestates curavit. Juxta quod et Pater promisit, dicens : *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Adorabunt te filii patris tui*, quando multi ex filiis Jacob adorant illum, per electionem gratiæ salvi facti. Catulus leonis Juda, quando nascendo parvulus factus est, sicut scriptum est : *Parvulus factus est nobis. Ad prædam, filii, descendisti*, id est, ascendens in cruce, captivos populos redemisti : et quos illo leo contrarius invasit, tu moriens eripuisti ; denique rediens ab inferis, ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem ; requiescens, accubuisti ut leo. Manifestissime Christus incubuit in passione, quando inclinato capite tradidit spiritum, sive quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno quievit. Sed quare ut leo, vel ut catulus leonis ? In somno enim suo leo fuit quando non necessitate, sed potestate hoc ipsum implevit, sicut ipse dicit : *Nemo tollit a me Ecclesiam, sed ego pono eam*. Quod vero et ut catulus leonis, inde enim mortuus, unde et natus. Physici autem de catulo leonis scribunt quod cum natus fuerit, tribus diebus et tribus noctibus dormit ; tunc deinde patris fremitu vel rugitu, veluti tremefacto cubilis loco, suscitari dicitur catulus dormiens. Quod valde convenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus et tribus noctibus in cubili sepulcri

jacens, somnium mortis implevit. Bene ergo Christus A
ut leo requievit, qui non solum mortis acerbitatem
non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium
vincit. Quod autem dicitur: *Quis suscitabit eum?*
quia nullus nisi ipse, juxta quod ipse dixit: *Solvite
templum hoc, et in triduo suscitabo illud. Non deficiet
dux de Juda et Israel.* Hoc manifestissime ad Jndam
refertur; tandiu enim fuit ex semine illius inteme-
rata apud Judæos successio regni, donec Christus
nascetur; et hoc supra diximus. Alligans ad vineam
pullum suum. Pullus suus populus est ex gentibus,
cui adhuc nunquam fuit legis onus impositum, hunc
copulavit ad vineam apostolorum, qui ex Judæis sunt;
nam vinea Domini Sabaoth domus Israel. Et ad vi-
tem asinam suam. Ipse enim dicit: *Ego sum vitis ve-
ra;* ad hanc ergo vitem alligat asinam suam, cui
supersedit Ecclesia ex nationibus congregata. Hanc
ad vitem corporis sui alligavit vinculo charitatis et
disciplinæ evangelico nexu, ut de imitatione illius
vivens efficiatur hæres Dei. Alii autem hanc asinam
interpretantur Synagogam, tardigradam scilicet, et
gravi pondere legis depressam. *Lavit in vino stolam
suam,* sive carnem suam in sanguine passionis, sive
illam Ecclesiam illo vino quod pro multis effunditur
in remissionem peccatorum. *Et in sanguine uxæ pal-
lium suum.* Pallium gentes sunt, quas corpori suo
vinxit, sicut scriptum est: *Vivo ego, dicit Dominus,
nisi hos omnes induam sicut vestimentum. Pulchriores
oculi ejus vino.* Oculi Christi apostoli sunt et evange-
listæ, qui lumen scientiæ Ecclesiæ præstant, quorum
præcepta austeritatem vini, id est prisæ legis supe-
rant, quia longæviora sunt. *Et dentes lacte candidio-
res.* Dentes præceptores sunt sancti, qui prædicunt
ab erroribus homines, et illos qui in comedendo
corpus Christi transmittunt. Candidiores autem effecti
sunt doctores Ecclesiæ lacte veteris legis, qui vall-
dum verbi cibum mandant atque distribuunt, et bene
candidiores dicuntur. Omnes enim qui Scripturarum
cibos Ecclesiæ subministrant, candidi esse et im-
maculati debent. *Zabulon habitavit in littore maris et
in statione navium.* Zabulon interpretatur habitaculum
pulchritudinis, Ecclesiam significat: hæc in littore
maris habitat, et in statione navium, ut credentibus
sit refugium, et periclitantibus demonstret fidei por-
tum. Hæc contra omnes turbines hujus mundi, id
est, concussus firmitate solida, et exspectat nau-
fragium Judæorum et hæreticorum procellas, qui
circumferuntur omni vento doctrinæ; quorum etsi
tondunt fluctibus, non tamen frangitur. Pertendit
autem usque ad Sidonem, hoc est, usque ad gentes.
Legitur autem in Evangelio inde assumptos aliquos
apostolorum et in ipsis locis Dominum sæpedocuisse,
sicut scriptum est: *Terra Zabulon et terra Nephthu-
lim, populus qui sedebat in tenebris, vidit lumen
magnum.* Sidon interpretatur venator, sive vena-
trix. Venatores qui sunt, nisi apostoli? qui, ut supra
diximus, ex illis locis assumpti sunt, de quibus dicitur:
*Mittam venatores meos, et venabuntur vos in omni
monte.* Moraliter quoque Zabulon, qui fluxus noctur-

mus interpretari potest, significat quod posteaquam
ad pœnitentiam per confessionem Judas, id est asina
conversa fuerit, auferuntur ab ea et desinunt omnia
illa quæ gessit in nocte ignorantie, et extendit se
usque ad venatores, ut et discat venari. Si quando
feræ aliquæ, aut vulpes dolosæ, id est, dæmones vel
cogitationes maximæ cor illius irrumpunt, et voluit
exterminare vineam Domini Sabaoth, et apprehendat
illos malarum cogitationum laudabilis venator esse-
ctus. *Issachar asinus fortis.* Issachar interpretatur
merces: referunt ad populum gentium, quem Domi-
nus populi sui pretio est mercatus. Hic Issachar
asinus fortis scribitur, quia prius populus gentilis
quasi tributum et luxuriosum animal erat, nullaque
ratione subsistens; nunc vero fortis, Redemptoris
dominio collum mittens, et jugum disciplinæ evan-
gelicæ præferens. *Hic accubans inter terminos, vidit
requiem quod esset bona, et terram quod optima.* Inter
terminos autem cubare, est præcolando hujus mundi
finem requiescere, nihilque de his quæ nunc in me-
dio versantur quærere, sed desiderare ultima. Et
fortis asinus requiem et terram optimam vidit, cum
simplex gentilitas idcirco se ad robur boni operis
erigit, quia ad æternam vitæ patriam tendit. Unde
etiam *ponit humerum suum ad portandum,* quia dum
ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta
mandatorum honorabiliter portat. Unde et *factus est
tributus serviens,* hoc est, regi et Christo fidei bona
opera, honorumque operum munera offerens. Mora-
liter autem ostendimus hominem qui tripartito animi
motu, ut est, totius animæ languore erraverit, quoad
per concupiscentiam. Ruben etiam, Simeon et Levi,
prudentiam non recte directam significare posse
distingimus; sed hic jam ab errore invidiæ ostendi-
mus pœnitentem, et in Zabulon ex multa magnaque
parte ad pœnitentiam conversum. In Issachar vero,
qui omni in loco merces interpretatur, videmus illum
mercedem boni operis expectantem, quia ipse non
solum abiecit omne malum, sed etiam desiderat sive
optat semper omne bonum, et inter terminos medius
habitat, sive requiescit, nec ad dexteram nec ad si-
nistram declinans. Vidit requiem quia bona, et
terram quia optima. Postquam autem carnis et spi-
ritus pugnam dispulit et exclusit, requievit spiritus
illius in Deo; et tunc vidit terram quia bona est,
quando carnem suam a vitis et concupiscentiis ex-
pugnabat; et quando differt fructus justitiæ in ope-
ribus bonis, supposuit humerum suum ad portan-
dum. Et factus tributus serviens, cum onus illud
evangelicum admodum leve humeris animæ portet,
et reddiderit Deo. *Dan judicabit populum suum, sicut
alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes
in semita,* et reliqua. Dicunt quidam Antichristum
per hæc verba prædici de ista tribu futurum; alii de
Juda, a quo traditus est Dominus, hæc pronuntiant,
et equitem et equum Dominus cum carne suscepto
designare volunt. Retrosum autem cadere, ut in
terram, unde assumptus est. Sed quod die tertio
surrexit, ideo ait: *Salutare tuum exspectabo, Da-*

mine; non relinques enim, in inferno animam meam, nec dabis semen tuum videre corruptionem. Alii autem, ut prædiximus, hanc prophetiam ad Antichristum transferunt, pro eo quod hoc loco Dan et coluber asseritur, et mordens. Et quod primus Dan inter tribus Israel ad Aquilonem castrametatus est, illum significat qui se in lateribus Aquilonis sedere dicit, et de quo figuraliter propheta dicit: *A Dan auditus est fremitus equorum ejus, qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur.* Cerasta enim Græce cornua dicuntur. Serpens ille cornutus esse perhibetur, per quem digne Antichristus asseritur, qui contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorē esse quam viam? Fiat ergo coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudine illos ambulare provocat, quibus quasi parcendo provocat, non blanditur, sed mordet, scilicet illos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sese inter angusta itinera præcepti cœlestis constringere videt, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, verum etiam terrore potestatis perimit, et in persecutionis angore post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis. Qui in loco equi insinuat hunc mundum, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste equi ungulas mordere perhibetur. Ungulam quippe mordere, est extrema hujus mundi feriendo contingere. *Ut cadat ascensor illius retro.* Ascensor equi ejus quisquis in dignitatibus hujus mundi extollitur, qui retro cadere dicitur, et non in faciem, sicut Paulus cecidisse memoratur. In faciem autem cadere, est in hac vita unumquemque suas culpas cognoscere, easque pœnitendo deslere. Retro vero, quo non videtur cadere, est ex hac vita repente decidere, et quod ad supplicia ducatur ignorare. Et quia Judæi, erroris sui laqueis capti, pro Christo Antichristum expectant, bene Jacob eodem loco, repente in electorum numerum conversus, dicit: *Salutare tuum, Domine, expectabo;* id est, sicut fideles, non Antichristum, sed illum qui in redemptionem nostram venturus est, verum Christum credam fideliter. Moraliter quoque potest intelligi ille qui jam dudum Misachar profectus dicitur, et in mandatis requiescere, atque animæ suæ agricolam factum nunc jam ad hoc proficere, ut Judam discernendi et judicandi populum suum, id est cogitationum cordis sui intelligentiam sumpserit, tanquam una tribuum Israel, id est, omnia in unitatem atque concordiam revocare; ut cogitationum in illo sit nulla dissensio, fiatque idem coluber, juxta præceptum Domini, dicentis: *Estote prudentes, sicut serpentes.* Prudenter autem agere nos debemus in vita hujus mundi, nec ad dextram nec ad sinistram declinemus; neque per latam viam incedamus, quæ ducit ad mortem, sed per angustam, quæ ducit ad vitam. Ad hoc enim additur cerastes in semita; angustior est enim semita quam

A via. Mordeat, equi calcaneum, faciens quod Apostolus ait: *Macero corpus meum, et reliqua.* Hæc autem facit, ut cadat eques retrorsum. Iste enim talis semper elationes et altitudines metuit, et mavult animam suam cadere de mala altitudine ad bonam humilitatem, ut discat a Christo, qui dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde.* Si ergo revocat animam de altitudine retrorsum, post humilitatem Christi rediens, salutem expectat a Domino. *Gad accinctus præliabitur ante eum.* Iste Gad accinctus personam Domini exprimit, qui in primo adventu humilitatis suæ ante adventum Antichristi præliando occurrit, accinctus gladio verbi Dei, de quo dicitur: *Accingere gladio tuo super femur, potentissime.* Quo utique inimicos divisit, id est, filium a patre, et filiam a matre, et reliqua. *Non veni, inquit, pacem mittere, sed gladium.* Quod autem ait: *Et ipse accingetur retrorsum,* charitas Domini in secundo adventu ostenditur, quia cum venerit Antichristus, item occurret post illius vestigia Christus celeri adventu, ut illum interficiat spiritu oris sui, unde et Gad latrunculus interpretari potest, et quod posterior, id est serus, species quasi latrunculus improvise adventu exsiliat. *Sicut enim, inquit, fur in nocte, ita Christus.* Ergo ante Antichristum in hunc post illum majestate occurrit. Moraliter quoque homo noster, quem supra dictis modis aliquantulum profecisse descripsimus, necesse est ut adveniat, ut tentetur ab inimico, ut propositi constantia probetur, quia *vir intentatus non est probabilis.* Ante et retro accingamur, ut ea quæ facta sunt et futura diligenter attendantur. *Aser, pinguis panis illius, et præbet divitias regibus.* Aser, cujus nomen significat divitias, ideo Christus est, quia altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ illius innumerata est: quia pauper pro nobis factus est, ut dives esset. Cujus panis pinguis factus est: caro scilicet illius, quam si quis manducaverit, non morietur in æternum. Idem etiam præbet delicias sapientiæ regibus, his oculis qui sensus proprios bene regunt, et sua corpora in servitutem redigunt. Quidam hoc de Aser ad Annam prophetissam, filiam Phanael, referunt, quod cum Simeone de Christo prophetans, multas præstitit delicias regibus, id est, apostolis, et cæteris sanctis. Moraliter quoque Aser qui beatus interpretatur, fortasse ille est quem ab errore ad pœnitentiam revocatum, paulatim per singulos gradus usque ad beatitudinis incrementa perduximus: cujus post conversionem, post intelligentiam spiritualem, post tentationem et victoriam, pinguis est panis. Addit enim illum panem, qui de cælo descendit, et dat vitam huic mundo, et iste cujus jam pinguis panis est, etiam delicias regibus dabit, non pauperibus, aut insipientibus, sed regibus: sapientiam enim loquimur ad perfectos. *Nephtalim, quod interpretatur dilatatio, apostolos et prædicatores sanctos significat.* Quorum doctrina in altitudine diffusa est istius mundi; et apostoli ex hac tribu plerique fuerunt. Dicitur autem *Cervus emissus, quis nimirum apostoli vel prædicatores veloci saltu exsi-*

ientes, in modum cervorum transcendunt implicamenta; ac excelsa ac sublimia meditantés dant eloquium pulchritudinis, prædicantes universis gentibus doctrinam Salvatoris. Moraliter quoque homo noster interior, qui paulo ante pane pingui vescatur, qui scilicet panis confirmavit cor hominibus, non incongrue cervus emissus dicitur, quia omnia terrena despiciens, more cervorum in excelsis pascitur; totumque thesaurum in cælo collocat, ubi, juxta Evangelium, erugo et tineæ non demolitur. Et tunc eloquia pulchritudinis, id est, contemplationis supernæ, documenta profert. *Filius accrescens Joseph utique in gentibus, qui cum ob incredulitatem synagogam reliquisset, plebem sibi innumeram ex gentibus congregavit. De hoc David dicit: Convertentur ad Dominum universi fines terræ. Sequitur: Decorus aspectu.* Superat enim omnes illius pulchritudo, de quo dicitur: *Speciosus forma præ filiis hominum. Filia decurrerunt super murum*, id est, generatio vel Ecclesiæ quæ crediderunt in Christum. Hæc super soliditatem fidei, quasi super murum amore pulchritudinis Christi ascensuræ discurrunt, ut verum sponsum per contemplationem aspiciant, et osculo charitatis illi copulentur. *Sed objurgati sunt illum, quando falsis testimoniis calumniantes, sanctum Domini opprimere synagogæ populi cogitaverunt. Inviderunt illi habentes quoque jacula.* Neque enim quisquam in Joseph conjecit sagittas; vel aliquod vulneris telum. Sed hoc specialiter in Christum evenit, *sed in forti illius arcus.* Christus arcum suum et arma pugnandi posuit in Deo, cujus virtute confringitur omnis nequitia perditionum. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus, quibus fratres illum victum ad Pilatum duxerunt, vel quibus illum in ligno suspensum crucifixerunt.* Rescissa sunt enim *per manum potentis Jacob*, id est, Dei Jacob, ex cujus semine ipse Dominus bonus pastor egressus est, *lapis et firmitas credentium in Israel. Deus patris tui erit adjutor tuus.* Quis adjuvit filium, nisi Deus pater, qui in unitate unum sunt? Sed pro persona corporis dicitur, quod auxilio divino indiguit, sicut in Evangelio dicitur: *Apparuit illi angelus de cælo confortans eum: benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum.* Universa enim subjecti ei, cælestia per benedictionem cæli, et terrena per benedictionem abyssi, ut angelis et hominibus dominaretur: benedictionibus uberum sive duorum Testamentorum, quorum altero nuntiatus est, altero demonstratus est: sive benedictionibus uberum Mariæ. Unde et illa mulier in Evangelio ait: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. Benedictionibus uberum et vulvæ.* Illic benedicitur vulva ejus matris, quæ utique virginæ nobis Dominum edidit. *Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum servorum tuorum.* Ultra omne enim meritum sanctorum patriarcharum sive prophetarum, convalluit benedictio patris in filio. Patris, ita ut ei nullus justorum adæquetur, *donec veniret desiderium collium æternorum.* Colles æterni facti sunt, qui Christi ad-

ventum prophetantes, cum magno desiderio incarnationem illius expectaverunt, de quibus Dominus dicit: *Multi prophetae et justi cupierunt videre quæ vos videtis.* Illi ergo dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis, qui etiam vocantur æterni, quia vitam consequuntur æternam. *Fiant in capite Nazaræi*, de quo scriptum est: *Quoniam Nazaræus vocabitur.* Idem et Joseph, secundum Ægyptiorum scilicet linguam, salvator mundi inter fratres, inter sanctos quos ipse fratres vocat. Moraliter quoque is qui fidei profectus et supradictis gradibus in tantum creverit, ut usque ad invidiam adversarios provocet, non immerito dicitur accrescens, et non semel, sed bis accrescere pronuntiatur. In fide enim et opere omnis perfectus crescit, et decorus dicitur, quia illa jam pulchritudo, in qua naturaliter facies est, in eo renovatur. Ob quam pulchritudinem filia illum de muro viderunt, ac desiderant. Sanctæ utique animæ super murum fidei fundatæ, perfectiorem illius cupiunt videre et imitari; sed exasperaverunt talem sanctum dæmones, habentes ignita nequitia jacula. Parant enim sagittas suas, ut sagittent in obscuro rectos corde. Sed in forti arcus illius, in divinis scilicet profectibus arcus virtutis illius positus, ex quo jam arcus sagittas orationum suarum ad persequendos inimicos emittit; et dissoluta sunt vincula, quibus illum inimici ligari cupierunt, per virtutem Dei Jacob. Et tunc incipit pastor esse animarum, et in modum durissimi lapidis non vincitur. Deus enim patris illius, id est, justorum præcedentium, qui spiritualiter nobis patres, adjutor est uniuscujusque sancti, cui hoc promittitur: *Et omnipotens virtutibus abundare illum facit benedictionibus cæli desuper, et benedictionibus abyssi jacentis deorsum.* Contemplatione enim celestium satiatur, et intelligentia Scripturarum, quæs non immerito propter sacramentorum obscuritatem abyssum vocat; et sicut per cæli benedictionem sanctis promittuntur æterna præmia, sic per benedictionem abyssi prædicantur illis in præsentis sæculo nonnulla solatia. *Benedictionibus uberum et vulvæ.* Constat enim esse apostolica ubera, e quibus recentes adhuc in fide, ac velut parvuli percipiunt, ut ad perfectiorem cibum prædicationis perveniant. Unde dicit Apostolus: *Lac vobis potum dedi, non escam:* habens videlicet verba duorum Testamentorum, vel dilectionem Dei et proximi. Hæc Ecclesia spiritalem vulvæ, quæ non solum pariat filios; sed etsi forte declinaverit a via veritatis, iterum parturiat. *Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum tuorum.* Pater noster est, cui dicimus: *Pater noster qui es in cælis*, qui elevans manus in Bethania, per benedictionem apostolorum nos benedixit. Patres autem sunt Christi patriarchæ, de quibus Apostolus ait: *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, quorum divinationibus et benedictionibus unusquisque in Ecclesia utitur.* Donec veniret desiderium collium æternorum. Tunc veniet desiderium sanctorum, cum juxta Apostolum ibunt obviam Christo; et sic semper cum

Domino erunt. *Fiant in capite Joseph Nazaræi*, sicut supra diximus, nausquisque in cuius vertice, id est, mente, maneant benedictiones supra dictæ. Sicut enim Apostolus inquit : *Homo noster exterior corrumpitur, interior autem renovatur de die in diem. Benjamin lupus rapax.* Quod autem prophetat de Paulo apostolo, sicut supra diximus. Quidam autem ad urbem Hierusalem referunt, quæ in tribu ejusdem Benjamin sita est. Nam sicut Benjamin benedictionem ultimam consequitur, ita et populus Hierusalem ultimus est salvandus. *Cum enim plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit.* Lupus rapax dicitur, quia ipse populus effudit sanguinem prophetarum. *Mane comedit prædam.* Mane illud tempus significat quo legem accepit; tunc enim mundo prima illuminatio scientiæ data est. Comedet autem mane, quia legem quam accepit, edit adhuc et meditat, scilicet sequens legem justitiæ, quam præcipiens præ cunctis quasi prædam manducans, ad legem fidei non pervenit. *Ad vesperum autem dividet spolia.* Vespera est illud tempus novissimum, quo

A convertentur. Tunc ergo videt, et tunc intelligit dividendam esse litteram a spiritu, et tunc cognoscit *quia littera occidit, spiritus autem vivificat.* Et tunc incipiet facere quod, tota die meditans, ante non fecit. Moraliter quoque nihil aliud occurrit, nisi quod perfectus ille honio, quem supra diximus, in Benjamin lupus rapax regnum cælorum diripit. *Vim enim patitur regnum cælorum, et violenti rapiunt illud,* et illa quæ in lege et in Prophetis et Evangelio legerat, velut esuriens et rapax invadit. Et cum in hoc tempore, velut in matutino, hanc prædam diripuerit, adveniente mortis vespera, incipiet dividere spolia; hoc est: diversis laboribus incipiet diversa præmia possidere; quæ postquam inimicos prostravit, veluti jam victor haberi merebitur. Cur autem Jacob omnes quos genuit de libris et ancillis æqualiter honorificavit, nisi ut ostenderet quod Dominus Jesus Christus omnibus gentibus regna cælorum æqualiter tribuit? Non enim distinctio Judæis a Græcis, aut servus, aut liber, quia in omnibus Christus.

EXPLANATIO IN SECUNDUM LIBRUM MOSIS,

Qui Hebraice VELLESENOTH, Græce autem EXODUS dicitur.

CAPUT PRIMUM.

Hæc sunt nomina filiorum Israel. Hæc sententia Eadræ prophetæ ab aliquibus dicitur usque LXX, et principium voluminis: *Joseph autem erat,* et reliqua. Et titulus hujus voluminis Joseph, quod dicit: *De Ægypto vasa aurea, usque Moses jejunavit quadraginta dies et quadraginta noctes.* Titulus autem hic radix verbi potest dici. Verbum autem, volumen usque ad finem. Mos est Scripturæ divinæ radicem verbi plantare antequam indicat mysteria. Jacob etiam filiorum suorum dicitur radix filiique plebis: sic Christus apostolorum radix est, apostolique omnium credentium. Hæc autem sententia Evangelicam sententiam significat, qua dicitur: *Hæc sunt nomina duodecim apostolorum.* Sed hæc est præsens recapitulata sententia, quæ in Genesi nominata sunt, quæ nunc hic nominantur. Quæ dominatio in Genesi, et hic in Exodo significat duodecim prophetas in veteri, et duodecim apostolos in novo Testamento. Idcirco vero filii Israel hic primo dicuntur ante suum patrem, quia illis plebs propior erit quam Israel. Illic autem liber vitæ dici potest, quo etiam totus canon vocari vocabulo dicitur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Quod patriarchis in Pentateucho, et apostolis in Evangelio. Israel autem vir fortis, quod in his quibus hoc convenire dicitur, id est nativitate, vel in primogenitis, et in benedictionibus, Christum significat in resurrectione fortem, et vincendo diabolum in tribus tentationibus, et solutione inferni. Joseph vero in Ægyptum ad Jacob cum filiis suis Christum significat apostolos suos in hunc mundum præcedentes. A Rubea vero usque Asar, ordo nar-

randi intelligitur. Quatuor enim ordinibus patriarchæ numerantur. Primo, nativitas, ut in Genesi, ubi illorum nativitas narratur. Secundo, benedictionis. Tertio, libertatis, ut erga tabernaculum fuerunt. Quarto, narrando, ut hic in Exodo, qui tres supra dictos non observat. Qui etiam ordines apostolis conveniunt: primo, nativitas, id est vocationis a Christo, ut Petrus et Andreas. Secundo, libertatis, ut de Petro dicitur: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Tertio, benedictionis, ut Joanni in præmiis. Quarto, narrandi, id est quomodocunque commixtum numerantur. Quod autem dicit: *Singuli cum domibus suis,* pro animantibus intelligendum est, sive pro viris ac mulieribus, quod mystice Apostolus cum Ecclesiis suis significare dicitur. Quodque dicitur: *Introierunt ad angustiam,* secundum alios pertinet, ut est: Post multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Post omnium LXX animæ cum Jacob introierunt in Ægyptum, septuaginta discipuli ad prædicandum verbum Dei in totum mundum mittuntur. Animæ autem descendisse dicuntur, siquidem in usu est animas pro hominibus appellari. Istæ sunt animæ quæ egressæ sunt de femoribus Jacob. Ego non puto quod quilibet possit hominum animam gignere, nisi quis forte talis sit, qualis ille qui dicit: *Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Tales sunt qui generant animas sicut alibi dicit: *Filii mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Alii enim hujusmodi generationis curam aut nolunt, aut nequeunt habere. Denique Adam sic dicit: *Os de ossibus meis, et caro de carne*

mea, et non anima mea; sed per hoc videtur, quæ de terra sunt, sua esse profiteri: non audere vero dicere sua esse, quæ scit de terra non esse. Sed et Laban a diabolo sic dicit: *Quoniam os meum et caro mea est*, amplius non addidit, nisi quod terrena consanguinitas agnoscit. Alia est animarum generatio, quæ vel Jacob descendenti in Ægyptum sociatur, vel cæteris sanctis sub enumeratione mysticæ posteritatis ascribitur. *Mortuo autem Joseph, filii Israel creverunt et invaluerunt nimis*. Postquam verus Joseph pro omnibus gustavit mortem, multiplicatus est fidelium populus. Nisi enim granum frumenti cecidisset et mortuum fuisset, non utique Ecclesia fructum plurimum protulisset. Moraliter quoque et in te, si moriatur Joseph, si mortificationem Christi in corpore tuo suscipias, et mortifices membrum tuum peccato, tunc in te multiplicantur filii Israel, id est, sensus boni et spirituales. Quotidie enim morientibus vitiis in te virtutum numerus augetur. Et in terra multiplicaris, in tua scilicet carne, per quam virtutes administrantur. Sequitur: *Surrexit alius rex*. Primo videndum est quis iste rex, qui sciebat Joseph, et quis est qui nesciebat. Quandiu ergo rex noster, id est spiritus mentis nostri tenet memoriam Joseph, id est, Christi. Hujus enim meminit rex in Ægypto, id est spiritus noster in carne nostra, quæ Ægyptus non inconvenienter dicitur. Non affliguntur filii Israel, rationabiles scilicet sensus vel virtutes, nec luto et latere consumuntur, terrenis scilicet curis, nec mæsculi necantur, opera jam perfecta. Si vero sensus nostri nescierint Christum, tunc sapientia carnis, quæ inimica est Deo, succedit in regnum, et alloquitur gentem suam, corporeas scilicet voluptates, et vocatis ducibus vitiarum, inicitur consilium contra Israel, quomodo opprimatur supra dictis malis. Et tu ergo qui hæc audis, si post donum baptismi opera hujus mundi facis, scito quia surrexit in te alius rex, qui nescit Joseph. Potest quoque rex Ægypti, qui nescit Joseph, esse diabolus, qui dixit in corde suo: *Non est Deus*. *Quia genti suæ*, id est, apostatis angelis, quodammodo loquitur: *Ecce viri Israelitæ creverunt, et invaluerunt supra nos*: hi scilicet, qui mente Dominum videre possunt. Deinde hoc sensit diabolus, quia fortis sit gens Israel, namque sæpe egressus est, et sæpe superatus est; sed illud quod timet, ne quando eveniat illis bellum, et jungantur adversariis illorum, et devictis illis de terra sua descendant. Ostendit se ea quæ a patriarchis et prophetis de adventu Christi prædicta sunt, præsensisse; et inde scire quod sibi imminet bellum. Et sensit venturum, quia cum fiducia triumphet illos, et docet Israel ædificare civitates, id est Phiton, quod interpretatur os deficiens, vel os abyssi. Et Ramnasse, quæ interpretatur commotio lineæ. Eliopolis, id est civitas solis. Ecce quales civitates præcepit sibi ædificari Pharaon, os deficiens; et defecit namque os, cum mendacium loquitur, cum veritate aut probationibus deficit; aut os abyssi, quia abyssus locus

perditionis est. Et alia civitas commotio lineæ est: qui enim sequuntur illud, ibi congregant thesauros suos, ubi lineæ demolitur, et fures effodiunt. Sed etsi nos in omni conscientia gratias agimus, dicit et de nobis: *Filii Israel prævaluerunt nimis super nos*. Hoc quod dicit: *Ne forte adjungantur adversariis nostris*, significatur, quod si jungamur prædicatoribus veritatis, prævaluimus super illum, et peregrinus de terra sua, deponentes veterem hominem cum actibus, vel relinquentes imaginem hujus terreni hominis, et induentes imaginem hujus cælestis. Alii dicunt per adversarios, quibus timuit Pharaon Israel conjungi, mandata pertinentia ad Christum intelligi. *Et egredientur de terra*: id est, erunt sine servitute Ægyptiorum. Et hoc in præsentem diabolus timet, ne egrediantur de terra corporis sui, si non serviant peccatis et vitiis. Per magistros quos præposuit Pharaon filiis Israel, hæretici demonstrantur præpositi a diabolo sua æstimatione, ut sanctos affligant oneribus peccatorum. Vel moraliter, ut supra breviter exposuimus, mali sensus bonos pervertendos. Quodque dicitur: *Quanto opprimebat illos, tanto magis multiplicabantur*, significat sanctos, quanto a diabolo patiuntur tentationes, tanto magis a Christo abundant præmiis. Multiplicantur autem cum ad sanctos refertur, ad fidem pertinet. Crescebant autem ad opus luti et lateris, id est, vitiis corporis et animæ. *Dixit autem rex Ægypti obstetricibus Hebræorum*, et reliqua. Videtur quidem secundum historicam narrationem stare non posse. Quod dicitur: *Quia non fecerunt obstetrices quod præcepit Pharaon*. Non enim inveniuntur non vivificasse feminas, quas præcepit Pharaon vivificari. Et si non fecerunt, aut ex præceptis debuerunt, sicut masculos vivificare, contra præceptum regis, ut feminas occidere. Hæc propter eos qui amici sunt litteræ, et non putant legem spirituales esse. Spiritualiter autem secundum sensum, qui potest intelligere Deum, et quæ sursum sunt querere, odit Pharaon rex Ægypti, et hunc interim cupit; quæcunque carnis vivificari, non solum vivificari, sed augeri vult: ut omnes carnalia sapiant, qui sunt super terram, et nemo ad cælestem patriam oculos eleve. Iste autem Pharaon obstetrices corrumpere aggreditur, quarum una Sephora vocabatur, quæ interpretatur passer; et altera Phua, quæ apud nos rubens dici potest. Per has necare mares, et vivificare solas feminas cupit. Istas obstetrices dixerunt quidam rationabilis eruditionis formam tenere. Obstetrices enim quædam medicæ sunt, et tam masculos quam feminas. Eruditio enim ista rationabilis sententiæ ad omnes propemodum pervenit, sensus omnis inseruit, omnesque fovet. Si quis aut virilis in ea animi fuerit, et voluerit cælestia querere, per hujus eruditiones ad divinorum intelligentiam paratior veniet: est enim una velut passer, quæ celsiora docet; alia, quæ rubens vel verecunda interpretatur, moralis est, quæ mores componit, verecundiam docet. Sed quia Scriptura dicit: *Timebant obstetrices Dominum et*

non fecerunt jussum regis, non inconvenientius A
obstetrix istæ duæ duo testamenta significant; et
Sephora, quæ interpretatur passer, legem spiritua-
lem significat. Phua vero, quæ rubens vel vere-
cunda dicitur, indicat Evangelium, quod rubrum ex
Christi sanguine et passionis illius rutilat cruore.
Ab his ergo animæ quæ in Ecclesia nascuntur, vel-
ut ab obstetricibus medicantur, quia Scripturarum
lectione cuncta in illa eruditionis medicina confertur.
Tentat tamen Pharaon post hæc necare Ecclesiæ
masculos, cum studiosis quibusque hæreticos sug-
gerit sensus in divinis Scripturis; sed stat immobili
fundamentum Dei. *Timuerunt enim obstetrix Deum:*
id est timorem docuerunt, qui est initium sapientie.
Sequitur: *Excrevit populus*, Ecclesiæ utique
populus, quia timuerunt obstetrix Deum, et *ædifi-*
cavit illis domus. Docentes enim Scripturæ timo-
rem Domini, ædificant Ecclesiæ domus; non videtur
convenire secundum litteram hæc sententia, ut
propterea ædificaretur, quia timeatur Deus, ne forte
intelligamus: *Ædificavit illis domus*, id est, ædifi-
cavit illis familiam et genus. Et pro eo quod istæ
mulieres bene fecerunt in populum Dei, multiplicavit
Deus illarum progeniem. Istæ obstetrix non
vivificaverunt feminas, quæ vult Pharaon: neque
vitia in Ecclesiis docent, nec peccata nutriunt. Mor-
raliter quoque et tu, si times Deum, non facies
præceptum regis Ægypti, hoc est, non in deliciis
vivas, non præsentia cupias. Et si times Deum,
exhibe obsequium animæ tuæ. Vivifica masculum
interiorem hominem tuum qui in te est. Et sic tibi
Deus ædificabit domum, id est, multitudinem virtutum.
Sed ubi vidit Pharaon quod per obstetrix non posset
necare masculos Israel, præcepit omni populo dicens:
Omne masculum in flumen projicite, omne femininum
vivificate. Videte quid princeps hujus mundi suis
præceptis, ut nostros infantes rapiant, et in flumen
projiciant: vide statim ut natus, imo et renatus
fueris, quid tibi imminet. Hoc est illud quod in Evan-
gelio legis, quia *Jesus, ut ascendit de baptismo, ductus*
est a spiritu, ut tentaretur a diabolo. Hoc ergo est
quod Pharaon præcepit populo suo, ut Hebræorum
infantes in aquis submergant, de quibus aquis pro-
pheta dicit: *Quia intraverunt aquæ usque ad animam*
meam. Et nunc insidiantur Ægyptii, si forte Hebræis
nascatur aliquis masculus, ut statim interficiatur, D
ne observent et occultent omne germen masculinum.

CAPUT II.

Sed vir de tribu Levi masculum genuit: cum vidit
infantem elegantem esse, occultavit mensibus tribus.
Ergo si faciam elemosynam, quia opus Dei est,
masculum genero; sed ita faciam ut hominibus in-
notescat, ab Ægyptiis rapta est elemosyna mea.
Sequitur: *Egressus est vir de domo Levi, et accepit*
azorem stirpis suæ, quæ concepit et peperit filium.
Et videns illum elegantem, occultavit mensibus tribus,
et reliqua usque dum dicit: *Vocavit nomen ejus*
Moses, dicens: Quia de aqua tuli illum. Filia Pharaonis
Ecclesia est ex gentibus congregata, quæ quam-

vis impium habeat patrem, tamen ad illum dicitur
Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam. Hæc exivit
de domo patris, et venit ad aquas ut lavaretur a pec-
catis quæ contraxerat in domo patris sui. Hæc ergo
Ecclesia invenit Moysen in palude abjectum: suis
dat illum nutrir. Nutritur apud suos, ibi agit infan-
tiam. *Cum autem fortior factus est, suscepit filia Pha-*
raonis, et adoptavit in filium. Moyses legem significat.
Veniens autem Ecclesia ad aquas baptismi, suscepit
etiam legem, quæ tamen lex erat intra fascellam scir-
peam ex multis virgultis, sive ex papyro contextam,
conclusam pice, in qua infans jacebat. Jacebat ergo
lex intra hujusmodi tegmina, e pice ac bitumine
oblita, vilibus scilicet et terrestribus Judæorum sor-
debat septa traditionibus. Ecclesia sumpserat illum
de palustribus, ut intra sapientie aulas et regalia
tecta consisteret. Hic infantiam suam apud suos
transegit. Apud illos enim qui spiritualiter illam in-
telligere nesciunt parvula est, et lactentium habent
cibos. Cum vero ad Ecclesiam venit, tunc fortior
efficitur. Quid tamen est, quod mercedem accepit
nutrimenti a filia Pharaonis illa, apud quam lex nata
et nutrita? Et synagoga de Ecclesia istam mercedem
accepit, ut ultra idolum non colat. Videns enim
illos qui ex gentibus sunt, ita convertos ad Domi-
num, ut ultra non colant idola, ipsa erubescit idola
colere: istud ergo beneficium recepit de Ecclesia
synagoga, quod Judæis parvulam nutrisse visa est
legem. Potest quoque Moyses Christum significare,
quem filia Pharaonis ad flumen, id est, Ecclesia ad
flumen lavacri invenit. *Ploravit infans*, quia vulne-
ratus est propter peccata nostra; vel quia ad resus-
citandos de morte peccati, velut in resuscitando
Lazaro flevisse dicitur. Ecclesia ergo colligit Chri-
stum a synagoga matre carnali ad expulsam quasi
infantem qui tunc parvulus videbatur, cum in homine
cerneretur. *Invenit illa Moysen in vasculo inclusum,*
quod ex multis virgultibus fit. Invenit Ecclesia
Christum reconditum in cordibus sanctorum. Qui
glutino unitatis conjuncti, unum corpus effecti sunt.
Dicitur ab aliquantis, per virum qui de domo Levi
egressus est, legem significari, quia lex Levitis data
est, id est Moysi et Aaron; et per tres menses, qui-
bus synagoga Christum celavit, tres leges signifi-
cari, id est, litteræ, naturæ, et prophetiæ, in cujus
sine Christus a synagoga reveletur in assumptione
carnis, quæ per fascellam non incongrue significat,
bitumine a pice lita, id est mala suspicione a syn-
agoga de corpore Christi et divinitate. Quodque dicitur:
et posuit illum in carecto, significat synagogam
fidem Christi in Judæis posuisse; et sicut hic carecto
ambitus erat, sic Judæi Christum corporaliter
ambierunt, habentes invidiam erga illum. Per hujus
ergo sororem significantur Judæi, qui illum non nu-
trunt, sed custodiunt. Una ex famulabus, quæ missa
est, signat prophetiam prophetarum, prophetantium
Christum descensurum ad assumptionem carnis; a-
periens sacramentorum obscuritatem. Vidit, id est
credidit. Aliter per virum de domo Levi Christus

significatur, de lege egrediens; et per uxorem illius, A Ecclesiam parientem filium, id est populum Christianum. Occultavit illum tribus mensibus, id est, in homine interiore in fide Trinitatis. Quodque dicitur: *Sumpsit fascellam ex caresto*, credulitatem carnis in bonis operibus significat. Rapina autem fluminis doctrinam significat Spiritus sancti. Soror autem procul stans, synagogam secundam, vel Ecclesiam apostolorum, quæ dicitur secunda Ecclesia synagogæ, mater autem illius, Ecclesia primitiva. Filia Pharaonis descendebat in humilitate. *Cui soror pueri ait: Si vis vadam*, et reliqua. In hoc signatur Ecclesia Judæorum ab Ecclesia gentium: quod dicitur: Adoptavit illum in locum filii, et aperte datur intelligi quia non Ecclesiæ gentium, sed synagoga Christum parturit. Moyses autem sumptus, vel tollens, sive aquaticus, interpretatur: quæ interpretationes Ecclesiæ gentium conveniunt, quæ a Christo accipit. Quia aquatica est in baptismo, subrepta in fide, tollens crudelitatem Christi in semetipsa, litans in sanctificatione divinitatis et incarnationis Christi. Moraliter quoque Pharaonem patrem habuimus, si in malis operibus rex Ægypti nos genuit. Cum venimus ad lavacrum, assumamus Moysen, id est, legem Dei, et intra cordis nostri tecta regalia collocemus: quæ prava sunt relinquamus, fortem et grandem habeamus Moysen. Totum enim magnum est, quicquid spiritale est. *Interea Moyses peregrinum fratrem ab Ægyptio liberavit, et inultum non sinens, Ægyptium occidit*. Injurius nobis valde est in hac peregrinatione diabolus, qui a Christo pro nobis occisus est. Quod in arena arripuit interemptum, significat quod diabolus in reproborum cordibus religatus est, qui stabile fundamentum non habent, sed ædificant domum super aretum. *Moyses autem cum duos Hebræos rixantes pacificare non potuisset, proficiscitur ad terram Madiam*. Et lex Dei, quia Scribas et Phariseos discordantes cum plebe reliqua conjungere non valuisset, moratur in gentilibus. Madiam interpretatur contradictio, per quod lex significatur, quod lex divina contradictionem in gentibus, primum invenit, et eadem lex septem filias sacerdotis Madiam, hoc est, a philosophis et sapientibus hujus mundi defendit: quæ videlicet Ecclesia gentium, licet patre gentili, nata est lege Dei. Igitur et unam de septem accepit. Cum sit enim Ecclesia septiformis, tamen per unitatem nata est. *Una est enim, inquit, columba mea*. Et postquam gentiles copulati sunt legi, dicitur quod sit mortuus rex Ægypti. Alii dicunt in hac re Moysen figuram Christi gerere; duos quoque rixantes, duorum populorum, et perficientem injuriam, populum Judaicum demonstrare perhibent, cui dicitur: *Quare perculis proximum tuum?* id est, populum gentium. *Quis te constituit principem aut judicem?* In hoc præfiguratur, quod in Evangelio Judæi negabant Christum esse regem Judæorum. *Nunquid occidere me vis?* Etiam hoc ex persona populi Judaici ad Christum dici posse firmatur. In sequentibus non est difficile ad Christum referri. Ut per Moysen timo-

rem, timor Christi ex parte carnis pronuntietur; ut est: *Si possibile est, transeat a me calix iste*. Et per hanc fugam, Christi per Mariam Joseph fuga in Ægyptum a potestate Herodis, ut Moysi a Pharaone, sic et sequentia ad Christum referuntur. Sed per septem filias, septem Ecclesias Asiæ demonstrari volunt; et per oves, populos sub jugo Ecclesiarum: has autem Ecclesias Christus defendit. Filiarum tamen reversio, partem infidelium significat, ad diabolum revertentium, quos diabolus ~~minuat~~ cum compunctione venire cordis, ~~ut hic~~ dicitur: *Cur velociter venistis?* Quod autem dicitur: *Vir Ægyptius*, Christo ex parte carnis convenit.

Quare dimisisti hominem? et reliquis, usque ad Panem. Diabolo convenit, qui Christus corpus, id est, sancto illius ad voluntatem per sua invitare vult. Sitis enim sit ante panem et post; et sic sunt voluntates. Hæc tria moraliter unicuique bono doctore conveniunt, sedenti juxta doctrinam spirituales. Et in hoc sensu Madiam, Christum significat: filiarumque illius, animas doctas per septiformem spiritum, haurientes aquas poenitentiae. Ideo dicitur: Cupiebant quod difficile possunt, pro corporis potestate, carnalia corpora demonstrat, greges, sensus perfectos; pastores vero malos ejicientes puellas, id est animas. Moyses, doctorem; oves, cogitationes; reversio ad Jethrum, animarum, quando tentantur, reversio ad Christum, quibus a Christo dicitur: *Cur venistis?* id est, cur rudes estis? Doctor autem vir Ægyptius dicitur, eo quod mundiales docet; vel lex, eo quod conjugium. *Juravit ergo Moyses*. In hoc etiam Christum significat: Jurans, id est, immobiliter propbetans, assumptionem carnis. *Ut habitaret cum illo*: id est, cum diabolo, in hoc mundo superans illum in cruce. De filia quæ Moysi copulata est superius dictum est. Filius autem, quem peperit illi, id est Gersen, quod interpretatur advena, significat populum gentium, qui fuit advena in lege. De morte autem regis Ægypti superius dictum est, cujus potestas per passionem Christi de mundo rupta est. *Et ingemuit filii Israel*, id est, pro magnitudine servitutis: sic et sancti tentationibus dæmoniorum et malorum hominum et vitiorum propter opera, id est peccata malorum doctorum, ingemiscunt. *Ascendit clamor eorum ad Dominum*, in audiendo. Et per hunc clamorem oratio sanctorum significatur ad Dominum ascendere. Quod autem plebs Ægypti post mortem regis sui vitia vel peccata, post diabolum in mundum venire. *Et audivit genitum illorum*; id est in laboribus populi, sive sanctorum. Aliter, ut superius dictum est, per regem Ægypti sensus imperfectos designat. quo mortuo, filii Israel, id est, perfecti, ingemiscunt sub vitis in corporibus. *Et recordatus est fœderis usque Jacob*. Alii interrogare solent, quare non hic Dominus recordatus dicitur fuisse fœderis Adæ, et filii illius Abel. Et quare non Enoch, qui primus nubes in ascensione consecravit. Vel Noe, dum per illum mundus in diluvio reædificatur. Sed per Abraham fœdus commemoratur, id est lex circumcisionis

Alii data est; quamque non est transgressus, sed adimplevit: Idcirco per illum fœdus commemoratur. Adam quippe mandatum, quod a Deo accepit, transgressus est. Enoch quoque peccatum illius impedit. Abraham primus legem quam acceperat adimplevit. Aliter lex Enoch et Noe proprie data non reputatur, sed tantum per Abraham fœdus commemoratur, cui secunda lex datur; et non fuit transgressus illam, postquam sumpserat; ideo per Abraham, Isaac et Jacob, fœdus commemoratur plebi Israel; vel quia viri his meliores post diluivium non fuerunt, vel eo quod fundamentum Ecclesiæ sunt, sive quod tam in operibus quam in figuris digni sunt Abraham patris figuram tenere aliquo modo, et Isaac Christi, Jacob populi Christiani, qui et plenitudinem scientiæ, quæ Madiam dicta est, primo acceperunt. Abraham quippe post Adam primus physicam habuit, quem natura ad Deum adorandum perduxit, et per creaturas illam cognovit. Isaac ethicam, quia non duxit uxorem vivente matre, ne uxoris dilectio dilectionem matris superaret, Neque etiam uxorem duxit, usquequo pater suus jussit. Jacob autem logicam, quod in electione benedictionum et in electione intelligitur ciborum.

CAPUT III.

Moyses autem puer, pascens oves, Christus sanctos pascens quotidie per exempla Evangeliorum. Jethro sacerdos Madian, id est diaboli; dicitur autem ab aliis quod Madian idolum fuit, et sacerdos ipsius Jethron. Per gregem autem quem Moyses minavit sancti designantur; per interiora deserti, sacramenta; per montem Dei Oreb, sancta Ecclesiæ. Deinde in rubo Dominus Moysi. Flamma erat in rubo et rubus non comburebatur: lex Dei erat in Judæis, et tamen peccata Judæorum non sunt consumpta; flamma enim lex Dei est. Rubus autem peccata Judæorum, quæ lex non potuit concremare. *Nihil enim, inquit Apostolus, ad perfectum perduxit lex.* Alii autem in rubo inflammata et non combusta Ecclesiam volunt intelligere inflammari persecutionibus, et illam tamen, loquente in ea Domino, non perire. Alii per rubum sanctam Mariam significari volunt, in qua divinitas ardebat, et nullum detrimentum patiebatur. Quod vero in eodem rubo Dominus Moysi apparuisse legitur, significat non alibi quam in Ecclesia illum credentibus apparuisse. Illa autem Moysi deposita calciamenta hoc significabant quia nullus Deum digne videre potest, nisi qui cuncta terrena et mortalia vitia deponunt. Est tamen et alia figura in eo quod exalcari Moyses jubetur, ne ad Ecclesiam, quæ figurabatur in rubo, quasi sponsus accederet: hoc enim Christo reservabatur. Hebræi dicunt propterea Dominum apparuisse in rubo Moysi, et non in alio ligno, ne forte exsculperent in eodem idolum Judæi; semper enim abstulit eis Deus causam idololatriæ. Alii autem dicunt historialiter ideo Dominum per ignem apparuisse, ut ostenderet quod plebi dominicæ fuisset illuminatio. Et Ægyptiaca vindicta, quæ etiam

A de medio rubo ostenditur, ut ostenderet se sic animum servitutis pertransiurum esse, sicut flamma angustias rubi pertransivit. Rubus ardens et non combustus significat quod filios Israel in Ægypto labor servitutis non consumeret. Quodque dicitur: *Quare non comburitur rubus?* hominum imperitiam ostendit in sensibus spiritualibus. Tunc autem Dominus Moysen vocare dicitur, cum ad videndum pergeret. Ex quæ intelligimus tunc nobis Dominum auxilium dare, ut videamus quod non vidimus ante, cum egrediemur de libertate arbitrii, ut non faciamus voluntates nostras carnales. *Solve calciamenta de pedibus,* et reliqua. Ac si diceret: *Serpentes in hoc loco non sunt.* Aliter calciamenta, id est infidelitatem, quæ sensus tuos constringit, sive timorem Pharaonis de tuis sensibus. *Locus in quo stas terra sancta est.* Hoc quibusdam contrarium videtur, dum dictum est: *Maledicta est terra,* et reliqua. Nisi quia locus ille Dei præsentia sanctificatus est. *Et ait: Ego sum Deus patris tui,* et reliqua. Hæc sententia ostendit quod Deus amore filii patris sui amore tenuit. Moyses abscondens faciem suam, infirmitatem suam demonstrat. Et sicut Moyses faciem suam non potuit sustinere, sic et Pharaon non potuit sustinere faciem Moysi. *Quodque Dominus vidit afflictionem,* et reliqua, Moysen confirmat ut non timeret Pharaonem in liberando populum suum. *Descende,* id est, ad vindictam Pharaonis. *In terram bonam,* et reliqua. Idcirco Dominus terram esse commemorat, quia genus cupiditatis Dominus in Moysen fulsso cognovit. Hæc quoque omnia quæ prædiximus etiam Christo conveniunt, apparenti in medio Ecclesiæ in flamma ignis, id est, cum doctrina Spiritus sancti. Moysi, id est populo Christiano, quem Dominus vocat: cui quidem Moysi, quando quid terrenum reputatur, ad teneritatem populi Christiani potest referri, et quomodo obediens, et similiter et illius obedientiam Deo. Domini quoque descensio, de qua dicit: *Descendi,* potest referri ad descensionem qua ad redemptionem hujus mundi descendit per assumptionem carnis et per passionem suam. Clamor quoque quem audivit non inconvenienter patriarcharum et prophetarum est, Dominum invitantium ad carnis assumptionem, et redemptionem generis humani. Cui *terra bona,* id est, Ecclesia cum centuplis et speciosa præmiis: vel *bona ac speciosa,* id est, credulitate divinitatis et incarnationis, vel pro corporibus et animabus: sive *terra bona,* regnum cælorum promittitur. *Lac et mel,* id est Vetus et Novum Testamentum in Ecclesiæ. Aliter lac et mel pastum corporum et animarum significat. Ægyptus vero cum suis hominibus, a quibus filii Israel oppressi sunt, et gentilitatem cum dæmonibus et malis hominibus et vitiis significat, a quibus per Dominum liberamur. *Solve calciamentum,* quod testimonium evangelicam sententiam significat, in qua apostolis ad prædicationem verbi missis dicitur timorem humanum solvere, et Deum timere. Rubus quoque significat corpus uniuscujusque sancti

cum igne compunctionis, vel utteram sensu spiri-
tuali. Quod autem Dominus Moysen ad Pharaonem
misit ad vindictam super illum, et postremo ad
mortem illius, significat Dominum legem fuisse
missurum ad mortificationem fortitudinis diaboli, et
humanum genus liberandum. Et sicut non Moyses,
sed Dominus populum liberavit de servitute Ægyptio-
rum, sic non lex mundum, sed Christus in sua pas-
sione et resurrectione liberavit. *Quis ego sum ut va-
dam ad Pharaonem?* id est, quasi dixisset. Nihil pos-
sum sine Dei auxilio. *Et ego ero tecum*, id est, in as-
sumptione carnis. *Et habebis signum*, et reliqua. Per
hoc significatur quod nos auxiliū Dei habemus
cum lege, Ecclesia liberata peccatis et vitiis. Et sic-
ut Moyses ad filios Israel, sic lex vadit ad homines.
Deus patrum nostrorum: in hoc datur intelligi quod
Deus pater hominibus legem misit. *Si dixerint mihi
quod est nomen tuum?* in hoc quoque ostenditur
quod hoc nomen Domini indicavit, quod est Domi-
nus. *Dixit Dominus ad Moysen: Ego sum*, id est, qui
cum patribus vestris fui; *qui sum*, id est, vobiscum,
vel *ego sum qui sum*, id est, sine præterito et futuro.
Aliter *ego sum*, id est filius *qui sum*, id est, Spiritus
sanctus; *qui est*, id est, pater. Ideo hic persona Filii
primo dicitur, quia postea per personam Filii salus
mundi ministratur. Aliter *ego sum qui sum*, quo-
modo illi dicitur, ex parte fidelium dicitur. Aliter,
ego sum in Veteri Testamento; *qui sum*, id est, in
Novo. *Qui est, misit me*, id est, in hunc mundum.
Vade et congrega seniores, et reliqua. Congregatio
seniorum significat quia similia similibus congregari
debet. Senex enim sermonem senibus nuntiare
debet. Spiritualiter quoque a Domino legi dicitur,
sanctos in unitatem pacis congregare. Dominatio
per Dominum, libertas per Deum significatur. *Visi-
tans visita bit nos*. Per hoc indicat infirmitatem plebis,
sive visitans in Veteri Testamento impletur, visitavi
vero in Novo. Aliter visitans in decem plagis, visi-
tabo in mari Rubro. Sive visitans in Ecclesia præ-
senti, visitabit in die iudicii, vel vindicta. Aut certe
visitans in centuplis, visitavit in præmiis. *Audient
vocem tuam*, et reliqua. Illoc Dominus ad legem loqui
intelligitur, quod viri Israel, id est, iusti, verba legis
audiunt. *Ingredieris*, et reliqua, usque *Ægypti*. In
hoc lex significatur cum iustis ingressura ad sup-
plantandum diabolium, qui rex mundi fuit ante ad-
ventum Christi. Aliter per Moysen sensus principa-
les, et per seniores bonæ virtutes ad regem *Ægypti*,
id est, contra diabolium, significat. *Sed ego scio quod
non dimittent vos*. Per hanc prophetiam Dominus
præcavit ut illis pareret invidiam, si non prædixis-
set quod postea adfuit.

CAPUT IV.

Post hæc Moysi postulanti signum dicitur: *Pro-
jice virgam quam manu gestas, et projecit, et factus
est serpens, et fugit pavidus. Et apprehendit caudam,
et fuit iterum virga*. Serpens autem mortem signifi-
cat. Per serpentem enim homini mors perlata est.
Virga autem Christus est. Virga versa in serpentem,

A Christus versus in mortem. Quod autem iugit Moy-
ses, significat quod in Evangelio legitur quod apo-
stoli, relicto Christo, fugerunt, et ab illa spe in qua
prius fuerunt recesserunt. Cauda autem apprehensa
facta est virga, quia postquam occisus est, peractis
omnibus ad id quod fuerat missus, et resurgendo
versus est. Historialiter virga quæ in manu Moysi
fuerat, et in colubrum versa est, significat ut Moy-
ses Dei potestati crederet, et plebs Moysi, et Moyses
Pharaonem non timeret. Aliter, virga versa est in
colubrum, plagam a Deo significat quæ Ægyptiis no-
ceret et Israel non noceret; fuga quoque Moysi, fu-
gam populi a facie Pharaonis, vel Moysi infidelita-
tem; et colubri in virgam resolutio, plebis de servi-
tute Ægyptiorum resolutionem designat. Item datur
B aliud signum Moysi. *Misit manum suam in sinum
suum, et inventa est alba*, id est immunda. Albor in
cute lepra est, non candor. Hæreditas enim Dei est,
id est, populus illius ab illo missus est foras, im-
mundus factus. Sed quod sequitur: *Revocavit illam,
et reversa est ad colorem suum*, significat quod plebs
Judæorum, quæ nunc aliena est a sinu Dei, in ex-
tremo mundi tempore revertetur ad colorem pristi-
num, cum agnoverit Salvatorem, cum similes erunt
novissimi patriarchis. Hæc autem duo signa diverso
modo ponuntur. Primum in terra, secundum in si-
num, quod significat plagam super sensibiles et in-
sensibiles in Ægypto. Lepra autem dicitur increduli-
tatem Judæorum in Filium significare, quæ non
fuit in Patrem; sed tantum manus alba dicitur, dum
C per æstimationem boni causam quærunt, quæ tunc
similis reliquæ carni: quomodo utrumque credent?
Manus enim sana, antequam esset missa in sinum,
significat credulitatem Patris. Sinus autem obscuri-
tatem fidei, tria signa pariter, id est, duo in monte,
et tertium in Ægyptum, tres leges significat. Deinde
cum aquæ missæ in terram a Moysè vertuntur in san-
guinem, populus in fidem sanguinis Christi vertitur.
Aut per martyrrium suum fundunt sanguinem, et a
Moysè vertuntur, quia per plenitudinem legis fidem
Christi inveniunt. Qui autem aquæ populi sunt Apo-
calypsis testatur: *aquæ multæ populi sunt*.

CAPUT V.

D *Post hæc intraverunt ad Pharaonem Moyses et
Aaron. Viam trium dierum*. Via Christus est, qui
dicit: *Ego sum via*. Quæ via incedenda est triduo;
qui enim in ore suo constitetur Dominum Jesum, et
crediderit in corde suo quod Deus illum a mortuis
tertia die suscitavit, salvus erit. Hæc est enim tri-
dui via, per quam venit ad locum in quo immole-
tur et reddatur Domino sacrificium laudis. Morali-
ter quoque iter tridui de Ægypto proficiscimur, si
nos ab omni inquinamento carnis et animæ et spiritus
conservemus. Et iuxta Apostolum, integer spiritus,
et anima, et corpus in diem Domini reservetur. Tri-
dui iter de Ægypto proficiscimur, si rationem natu-
ralem moralemque sapientiam de rebus mundiali-
bus auferentes, ad statuta divina convertimus. Tri-
dui iter proficiscimur de Ægypto, si purificantes in

nobis dicta vel facta vel cogitata (per hæc enim homines solent peccare) efficiamur mundi corde. Sed rex Ægyptiorum vult tridui iter dimittere populum Dei, vult enim significare, in facto vel verbo peccare. Et si non in verbo, vel cogitatione delinquere. Moyses autem, id est lex, vult te educere de Ægypto, et de opere palearum; si tamen illum audias, et ad eremum ire volueris, id est ad locum perturbationibus hujus mundi vacuum. Ad hunc ergo locum quietis cum veneris, ibi poteris immolare Domino. Aliter per viam trium dierum ostenditur fides Trinitatis. Per solitudinem a peccatis et vitiiis, et per montem sanctam Dei Ecclesiam intelligimus. Quod autem dicit Moyses, *Se non esse eloquentem, et ab heri et nudius tertius ex quo locutus est ad illum Dominus tardioris et impeditioris linguæ esse*, significat quod omnes homines in comparatione divini verbi non solum ineloquentes, sed et muti putandi sunt; donec enim Moyses iret in Ægyptum, non tardum se lingua proficietur. Erat enim Ægyptus et sonora voce et eloquentia incomparabili, ubi cœpit audire vocem Dei, tunc sensit se tardum esse lingua: sed quia in id perficit ut cognosceret semetipsum, merito a Domino audivit: *Ego ero in ore tuo*. Non solum autem Moysi aperitur os, sed et Aaron. Sic enim dicitur: *Ego ero in ore tuo, et in ore illius. Aaron autem occurrit Moysi in deserto, tu quoque occurris legi Dei, et sensum illius in desertum locum, id est segregatus a variis occupationibus penetraveris, aperietur tibi os. Quod autem Moyses dixit, non solum eloquens ab heri et nudius tertius, alii illum humilitatis causa hoc dixisse putant, vel secundum veritatem in Hebraica lingua eloquens non fuit. Ab heri quoque et nudius tertius sic intelligunt, quasi dixisset, A juventute mea, pro tempore præterito, quo cœpit loqui cum Domino. Qui fecit os hominis, et reliqua. Ac si diceret, Non alius præter me; et sicut feci os hominis, sic et eloquentem facere possum. Spiritualliter significat os hominis legem populi. *Quis fabricavit mutum et surdum?* Spiritualliter autem per mutum populus gentium designatur, et per surdum populus Judæorum, qui legem habens non audivit: et per audientem et videntem populum Christianorum. Et per cæcum, infidelis, eo quod viam veritatis non vidit. *Et ego ero in ore tuo*. In hoc Dominus significatur in lege habitare; hoc quoque testimonium præfiguravit quod Dominus in Evangelio ait, *Nolite cogitare quid loquamini*, et reliqua. Moyses et Aaron ambo legem et sacerdotium significant. Os autem Moysi et Aaron dicitur, sic etiam sacerdotium os legis fuit. Moyses vero interpellans inter Deum et Aaron, significat interpellantem legem inter Deum et sacerdotium; sacerdotium vero, inter Deum et populum. *Et sume virgam*, id est postquam vidit Dominum in Oreb. *Cui ait Jethron, Vade in pace*. In hoc loco Jethron Deum Patrem significat, jubentem Christo ire ad assumptionem carnis. *Dixit ergo Dominus ad Moysen*, id est in altera visione vel in eadem. Uxor autem Moysi, quam tulit de Ægypto, si-*

gnificat Ecclesiam quam tulit Dominus de Ægypto hujus mundi. Duo quoque filii, duo populi. Asinus super quem imposuit, populum apostolorum. Reversio autem in Ægyptum, legis vel Christi in hunc mundum significat reversionem. Virga autem quam portat, doctrinam Spiritus sancti, vel crucem Christi, quodque dicit *coram Pharaone*, indicat quod illi pertinet. *Et ego indurabo cor Pharaonis*, id est per commissionem arbitrii sui, sive pro vindicta dicitur, velut non ante caput invenire; quod est, illi non prophetaret, ac si Dominus diceret: Scio tamen Pharaonem quod vos non dimittet. Aliter Dominus cor Pharaonis induravit per iudicium debitum de peccato Adæ, vel cum pœna peccatorum effertur, cor induratur: *Filius meus primogenitus Israel*, id est in acceptione legis populo Israel, sive in novo dixit: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. Tulit illico Sephora acutissimam petram*, id est Ecclesia gentium doctrinam Spiritus sancti sive Christi. *Et circumcidit præputium filii sui*, id est populi gentium; *et tetigit pedes illius sanguis*, quæ significant circumcisionem hominis intus et foris. Quod autem princeps Ægypti dicit, *Nescio Deum*, et reliqua. *Non dimittam*, vide in Evangeliiis, verberatos quomodo emittant hanc vocem. *Clamaverunt enim*, inquit, *dæmones, et dixerunt ad Dominum: Quid venisti ante tempus torquere nos? scimus te quia tu es Filius Dei*. Et ubi tormenta senserunt, sciunt Dominum. Ante flagella dicit, *Nescio Deum*. Sed et Pharaon ante verbera nescit Dominum. Post verbera pro se supplicare rogat. Sequitur: *Quare Moyses et Aaron sollicitatis populum, ite ad opera vestra*; donec secum est populus, non illum putat esse perversum. Si vero dicat, Volo ire trium dierum, perverti populum dicit. Hodie quoque Moyses et Aaron, id est propheticus et sacerdotalis sermo animam sollicitat ad servitium Dei, tunc princeps hujus mundi illam ad opera pristina plus cogit. *Dixitque Pharaon, multos populos*: hoc significat consilium diaboli contra suos satellites, volantes, opera diaboli. Diabolus invidit multitudini populi Christianorum. Populus autem aspersus super omnem terram Ægypti humani generis aspersionem significat, ad servitutem sub potestate diaboli ad colligendas paleas, id est vitia: *flagellatique sunt*, id est a diabolo. *Per manum enim fortem*, et reliqua, id est ostendam virtutem meam per signa quæ faciam.

CAPUT VI.

Ego Dominus qui apparui, et reliqua; ac si dicat, Sicut patres vestri cognoverunt virtutem meam, cum de inimicis illorum vindicarem, sic et vos agnosceatis in vindicta inimicorum vestrorum. *Et nomen meum Adonai non indicavi illis*, quod Omnipotens, vel Dominus exercituum interpretatur. Et hoc sic intelligendum est quasi dixisset: Non indicavi, utique indicavi illis, et sic vobis indicabo. Vel quando illi mihi placuerunt, tamen illis non indicavi hoc nomen, sicut vobis. Aliter sic mystice intelligi potest, quasi dixisset, in Veteri Testamento non indicavi sicut in Novo,

vel in Novo non indicavi sicut in die iudicii. *Et recordatus sum pacti mei* : hoc intelligitur quod Dominus recordatus sit contra diabolum de oppressione sanctorum. Et recordatus est ad Israel de promissione quam promisit, ut est : *Et dabo vobis terram hanc*, et reliqua. Ergastulum Ægyptiorum tentationes hujus mundi significat, servitus ejusdem servitute dæmoniorum, de quibus sancti in brachio excelso, id est, in Dei potestate, vel in Filio liberantur : et iudiciis magnis, id est, in plagis Ægyptiorum historialiter vel dæmoniorum, in die iudicii, quæ hic sequuntur, Ecclesiæ de potestate diaboli libertatæ conveniunt. *Super quam levavi manum meam*, id est, in more jurandi. *Ego Dominus*, id est, qui possum facere quæ dico. *Propter angustiam spiritus*, id est, eo quod conclusit fidem invidia : *et opus durissimum*, id est, tentationem sequitur : *Abominations Ægyptiorum immolamus Domino*. Oves quippe Ægyptii dedignantur edere, quod autem abominantur Ægyptii, hoc nos offerimus, quia conscientia simplicitatem, quam sapientes hujus mundi fatuitatem putant, hanc justi Domino in sacrificium immolant. *Ex quo autem cepit Moyses loqui ad Pharaonem, magis affligitur populus Domini*. Ex quo enim in animum hominis sermo Dei perlatus fuerit, acris callidus hostis insurgit. Nonnulli autem multis verberibus conclusi, consententur se Pharaonis esse populum, dicentes : *Ut quid affligis populum tuum?* superati namque verberibus nonnulli a se recedunt, et ad Moysen et Aaron loquuntur : *Ex quo introistis ad Pharaonem, execrabilem fecistis odorem nostrum coram eo*. Propheticus enim sermo suavis odor credentibus, dubiis autem et incredulis, execrabilis odor efficitur. *Ecce filii Israel non me audiunt*, et reliqua. Sicut enim Moyses hic recusat, quod se Pharaon non audiret, si filii Israel non audierunt : sic lex recusat quod illam diabolus non audiet ; si non audiunt sancti mandatum ad filios Israel, id est, exemplum omnium plagarum. Anni autem vitæ Levi fuerunt 138. Idcirco anni Levi hic proprie numerantur, ut veritas nativitate et generationis Moysi et Aaron intelligatur. Ruben autem et Simeon propter ordinem nativitatis ante Levi positi sunt, sed tribus tamen Levi mystica est. Numerus autem annorum Levi mysterium significat. A magno usque ad parvam surgit plebs, in humilitatem descendens. Sed centum specialiter perfectionem significat, triginta vero fidem Trinitatis, octo Novum Testamentum. Et sicut in hac genealogia principes maximi commemorantur, sic et in Ecclesia maxime principatum tenentes, et ab ipsis secundi causa quoque Moysi et Aaron. Anni Gath numerantur. Cujus etiam anni et Levi eundem sensum habent, per tres novissimos qui in lege significant. Ruben autem et Simeon, quorum anni non numerantur, figuram pœnitentium tenent. Levi autem et filii illius quorum anni numerantur, figuram perfectorum tenent. Amram vero et Jochabet, Christum et Ecclesiam, ex quibus nascitur lex et sacerdotium. Anni quoque eundem habent intellectum. Et Levi ideo genealogia Esau commemoratur, id est, pro

Chore, hoc est, pro malis quæ illis oriuntur post. sic etiam in Ecclesia boni et mali commemorantur in exemplum. *Aaron accepit uxorem*. Hæc causa Phinees commemoratur. Hæc quoque figuram doctorum contigerunt, qui doctores parturiant, ut sancti sanctos parturiunt. Parturitio autem Chore, in figuram hæreticorum alios parturientium. *Iste est Aaron et Moyses*. Alii dicunt hanc sententiam Esdræ prophetæ, sive spiritus sancti per Moysen, sive translatoris, sive aliquis de persona Moysi diceret. *Ipsæ dixit*. Aaron vero hic primus dicitur, eo quod magis senex sit, quod etiam figuraliter convenit : Christus enim, cujus hic Aaron figuram tenet, lege senior est. *Quibus præcepit Dominus Deus*, et reliqua. Hic ab aliquantis inquiritur quibus modis dicitur, utique tribus, id est, vere, falso, nuncupatione : vere, ut Deus omnipotens : falso, ut dii, qui cælum et terram non fecerunt ; nuncupative, ut constitui te in Deum Pharaonis : quod testimonium figurat evangelicam sententiam qua dicitur : *Quæcunque solveritis super terram*, et reliqua. Eductio autem filiorum Israel per Moysen de Ægypto, ubicunque in hoc libro dicitur, eductionem hominum de mundo ad regnum cælorum per legem et sacerdotium significat. Ubi Moyses ante Aaron memoratur, significatur quod lex speciem suam ante sacerdotium ostendit. Moyses incircumcisus labiis dicitur : a se significat legem non dixisse salutem, sed a Christo.

CAPUT VII.

Ecce constitui te Deum Pharaonis, et reliqua. Per hoc potestas legis demonstratur. *Aaron propheta tuus*, id est, prædicator tuus. *Et multiplicabo signa et ostenta* ; per signa plagæ intelliguntur, per ostenta, quod in mari fecit. *Manum meam super Ægyptum*, id est, potestatem super hunc mundum significat. *Educam populum meum et exercitum*, id est, sanctos et populum Christianorum. In annis etiam Moysi et Aaron mysticus intellectus est, quinquaginta pœnitentiæ viros, significat xxxiii, quod in supradictis ætatibus prædiximus. *Virga Moysi virgas Ægyptiorum devoravit*. Per quod significatur quod Verbum caro factum antiquorum serpentium dira venena evacuavit per remissionem peccatorum. Virga enim est Verbum directum, regalis potestatis, plenum insigne imperii. *Virga serpens facta est*, qui erat Dei Filius, factus est filius hominis per incarnationem ; qui quasi serpens ille in deserto suspensus, medicinam vulnerum infudit homini. *Virga Moysi in draconem versa, magorum virgas absorbit* : et Christus post gloriæ suæ dignitatem, factus obediens usque ad mortem, per ipsam mortem destruxit aculeum mortis. *Induravit Dominus cor Pharaonis*. Quia diabolum ista sic indurant propter peccatum, ut pœnitentiæ compunctione nunquam emolliatur. Sicut in Job de eo scriptum est : *Indurabitur cor illius ut lapis*. Dum plagæ dicuntur, interrogatur quot sunt plagarum genera, utique quatuor : plaga insanabilis, qua inimicus percutitur sine retractione ; secunda sit plaga in ostensione virtutum, ut cæcus in Evangelio, tertius

pro peccato venturo, ut Paulus stimulum accepit, ne illi elevatio venisset; quarta, ut David de præterito peccato, de numerato populo. Genus autem insanabilis-plagæ Ægyptiis accidisse dicitur. Sed etiam secundum quosdam quatuor genera invenire hic plagam dicuntur. Genus plagæ insanabilis in mari libro, pro ascensione virtutum.

Possis te ut ostendam in te virtutem meam. De peccato venturo, quod Israel non relinquerent propter illorum superbiam, si non habuissent plagam. De peccato præterito, eo quod illuminanti quis retinuerunt temporibus. Decem plagæ in Ægypto, quæ spirituales in mundo implentur, cujus figura est Ægyptus. Sciendum est quod alio modo dicitur, Induravit Dominus cor Pharaonis: aliter, Induratum est cor Pharaonis, sed non a Domino dicitur induratum esse, sed quasi sua sponte, quod Apostolus designat, cum dicit: *Tu autem secundum duritiam cordis tui thesaurizas tibi iram in die iræ.* Per quod illam qui sponte induratur, culpatur. Alibi vero dicitur: *Cui vult miseretur, et quem vult, indurat.* Sed hoc intuentum est quod in decem plagis quædam verbera Aaron, quædam Moyses, quædam vero ipse Dominus intulerit: per quod significat, in quibusdam per sacrificium et observationis sacerdotium purgatur, quod Aaron significat; in quibusdam per scientiam legis emundatur, quod Moysi significat officium; in aliis quæ difficiliora sunt, ipsius Domini egenas virtute. Moyses autem ad Ægyptum veniens, et deferens virgam, castiget Ægyptum, legem significat, quæ mundum in decem plagis mandatorum corripit. Virga vero, per quam Ægyptus corripitur, Pharo superatur, crux Christi est, per quam mundus vincitur, et princeps hujus mundi triumphatur. Quod autem virga projecta sit serpens, significat sapientiam. *Prudentes enim, inquit, sicut serpentes.* Quod autem serpentes magorum devoravit, significat crucem Christi, cujus prædicatio, quæ videbatur stultitia, omnem sapientiam superavit mundanam. Quod autem mysterium crucis habeat, Dominus dicit, cum ait: *De me enim ille scripsit*

Cum projecta esset in terram virga, tunc in serpentem versa est. Quia cum crux ad credulitatem hominum venit, stultam fecit sapientiam hujus mundi per mysterium crucis. Quod vero aquæ fluminis vertuntur in sanguinem, satis convenienter aptatur, ut fluvius cui Hebræos crudeli neci tradiderunt, auctoribus sceleris redderet poculum sanguinis. Allegorice autem flumina Ægypti erratica et lubrica philosophorum sunt dogmata, quæ cum parvalos sensu et intelligentia deceperant, ubi crux Christi mundo huic lumen veritatis infudit, necis illorum poena et reatus sanguinis existitur.

CAPUT VIII.

Secunda vero plaga, in qua ranæ producuntur, significat, ut arbitror, carmina poetarum, qui inani quadam et inflata modulatione velut ranarum, sonis et cantibus, huic mundo fabulas deceptionis intulerunt. Ad nihil enim aliud hoc animal utile est, nisi

quod sonum vocis improbæ importunis clamoribus reddit. Post cinifex producitur. Hoc animal pennis quidem suspenditur, volitans super aera, sed ita subtile et minutum, ut oculi visum, nisi acute cernentis, effugiat; corpori tamen cum inciderit, acerbissimo terebrat stimulo, ita ut quam videre quis non valet, sentiat stimulantem. Hoc ergo animalis genus dignissime puto arti dialectices comparari, quæ minutis et subtilibus verborum stimulis animas penetrat, et tanta calliditate circumvenit, ut deceptus nec videat, nec intelligat unde decipitur. Quod in tertio signo magi ascenderunt, dicentes: *Hic est digitus Dei.* Magi illi typum hæreticorum, vel animositatem habuerunt. Declarat hoc Apostolus: *Joannes et Mambres Moysi restiterunt.* Hi autem per ipsam correctionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, confidentes sibi adversum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moyse. Tertio enim loco ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei. Unde et illi deficientes in tertio dicunt, *Digitus Dei est hic.* Sicut autem conciliatus et plantatus Spiritus sanctus præstat requiem mitibus et humilibus corde, ita contrarius adversus divites ac superbos, inquietudinem exagitat, quam inquietudinem muscæ illæ brevissimæ significaverunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: *Digitus Dei est hic.* Quarto quoque loco Ægyptus percutitur muscis. Musca insolens et inquietum animal est; in qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus vero muscis percutitur, quia illorum corda, qui hunc mundum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feruntur. Porro Septuaginta Interpretes cinomiam, id est, muscam caninam posuerunt, per quam canum mores designantur. Quando igitur per hæc singula mundus deceptus est, advenit lex Dei, et his modis illum corripit, ut ex qualitate poenarum qualitates priores agnoscat errorum.

CAPUT IX.

Quod vero in quinto loco animalium vel pecorum nec Ægyptus verberatur, vecordia hic arguitur vel stultitia hominum mortalium, qui tanquam irrationalia pecora cultum et vocabulum Dei imposuerunt figuris non solum hominum, sed et pecorum, ligno et lapidibus impressis: Ammonem Jovem in ariete, Anubem in cane venerantes, Apin quoque colentes in tauro. Quæ igitur Ægyptus portenta miratur, et in quibus cultum credebat esse divinum, in his videntur miseranda supplicia. Ulcera post hæc et vesicæ cum fervore in sexto verbere producuntur; et mihi videtur quod in ulceribus arguitur sola et fraudulenta malitia, in vesicis tumens et inflata superbia, in fervoribus furoris et iræ insania. Huc usque per errorum suorum figuras huic mundo supplicia temperantur. Post hæc vero veniunt de supernis vocis tonitrua, scilicet grando et ignis discurrens. Vide temperamentum diviniæ clemenciæ. Non enim silentis verberat, sed dat vocem et doctrinæ cæcitas emittit, per quam possit castigatus culpam suam agnoscere. Dat etiam grandinam, per quam vastantur te-

nera adhuc nascentia vitiorum. Dat et ignem, sciens esse spinas et tribulos, quos debeat ignis consumere. Deinde Dominus dicit, *Ignem veni mittere in terram* : per hunc enim incentiva voluptatis et libidinis consumuntur.

CAPUT X.

Quod autem hoc loco locustarum sit mentio, putatur a quibusdam per hoc genus plagæ dissentientem a se et discordantem humani generis inconstantiam confutari. Locusta enim, cum regem non habeat, una acie exercitum ducit; homines vero cum rationabiles a Domino facti sint, neque semetipsos ordinate regere potuerunt. Alij quoque sensu pro mobilitate levitatis accipienda sunt, tanquam vagæ et salientes animæ, volitantes in hoc mundo. Nona plaga tenebræ sunt, ut sive mentes eorum cæcitatibus arguantur, sive ut intelligant divinæ providentiæ obscurissimas esse nationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum, quas illi audacter et temere perscrutari cupientes, et alia ex aliis asserentes, in crassas et palpabiles tenebras errorum devoluti sunt.

CAPP. XI, XII.

Ad ultimum primitivorum inferitur interitus. Deleuntur enim primogenita Ægypti, sive principatus et potestates illorum. Et hujus mundi rectores sive auctores et inventores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionum, quas Christi veritas cum suis exstinxit auctoribus, et delevit. Hæc mystice. Moraliter quoque unaquæque anima in hoc mundo dum in erroribus vivit, posita est in Ægypto, id est, hoc mundo; si appropinquare cœperit lex Dei, aquas juventutis vitam convertit in sanguinem novi vel veteris: tunc deinde ducit ex ea vanam loquacitatem, et adversum Dei providentiam ranarum similem telam. Purgat enim malignas cogitationes illius, et mordacitate cimicum, aculeus discutit libidinum; muscarum morsibus stultitiam et intellectum pecudibus similem delet, qua comparatus est jumentis insipientibus. Ulcera autem arguunt peccatorum atque arrogantiae tumorem, fervoremque furoris extinguunt; ab his et post has voces filiorum tonitruum, id est, evangelicas doctrinas. Et castigationem grandinis amovet, ut luxurias voluptatesque coerceat. Adhuc simul et ignem pœnitentiæ locustarum, ab illa subducit exemplo, quibus mordeantur et depascantur omnes inquieti motus illius et turbidi, ut omnia secundum ordinem fiant. Ubi vero confiteri cœperit quid digitus Dei est, et parvum quid agnitionis acceperit, tunc gestorum suorum tenebras videt; cumque viderit tunc merebitur ut exstinguantur in illa primogenita Ægypti, quæ sunt delicta juventutis et ignorantiae. Primum enim motus in peccatum ruit; si autem noluerit jungi Israeliticæ plebi, non poterit de profundo evadere. Alio quoque sensu hoc idem possumus intelligere. Nam sicut decem contradictiones ab Ægyptiis adversum populum Israel, sic adversum Christum et adversum populum Christianorum decem vindictæ fuerunt a Romanis. Ibi prima

plaga aquæ vertuntur in sanguinem. Illic prima plaga sub Nerone exegit ut ibi morientium sanguis esset, vel moribus in urbe corruptis, vel in bellis in orbe sicut sanguis: illic tam in puteis, quam in fluminibus fuit. Ibi sequens plaga perstreptentes petulantesque in penetrabilibus ranas, inediae propemodum causa habitatoribus atque in illis fuisse. Hic sequens sub Domitiano pœnam similiter satellitum illius improbis effrenatisque discursibus, cruentissimi principis jusse exsequendum compulit ad inopiam per omnes fideles civesque Romanos adactos, exsilioque dispersos. Ibi tertia vexatio, habuit cinifex, muscas scilicet pravisimas sævissimasque, quæ adunatim densatæ capillis hominum vel pecudum interferri solent. Illic idem sub Trajano terna plaga Judæos excitavit, qui cum ulique essent dispersi, repente in ipso sævierunt. Ibi in quarta muscæ caninæ fuerunt sive a lumine, quæ putredines vermium sunt. Hic quarta sub Marco Antonio plaga lues plurimis intimatur vel inferitur provinciis: Italicum quoque exercitum Romanorum per longinquos limites dispersum, putredini simul et vermibus dedit. Ibi quinta correptio pecorum ac jumentorum interitu repente expleta est. Illic quoque quinta ultione sub Severo principe, celeberrimis civilibus bellis propinquo, viscera ac jumenta reipublicæ ac plebis provinciarum et regiones militum comminuta. Ibi et vesicas sexta vexatio habuit fervescentes, ulceraque manantia. Illic equis punctio, quæ post Maximiani persecutionem fuit, specialiter episcopos et clericos, omnia populari turba, trucidari imperavit: intumescens crebro ira atque invidia, non per vulgi cædem, sed per vulnera morientium principum. Ibi septima ultio numeratur, coacto aere grandio per-fusa, quæ satis exitio hominibus et jumentis fuit. Illic septima sub Gallo et Volusiano, qui, persecutore Deo interfecto, plaga successerat, exstitit aere pestis infusa, quæ per omnia regni Romani ab Oriente usque in Occidentem spatia, pene neci omne hominum genus dedit. Ibi octavam Ægypti contritionem fecere excitatæ undique locustæ, terrentesque omnia. Octavam equi in subversionem orbis excitatæ undique intulerunt gentes, quæ cædibus atque incendiis cunctas provincias deleverunt. Ibi nona turbatio diuturnas tenebras habuit, plus omnino periculi comminata quam fecit. Illic item nona correptio fuit cum, Aureliano persecutionem commovente, diris turbationibus terribile ac triste fulmen sub pedibus ipsis ruit, ostendens quid cum ultio talis exigeret, tantus possit ultor, nisi pius esset et patiens, quanquam intra sex menses ab hoc tres succidii Imperatores, hoc est, Aurelianus, Tacitus, Florianus diversis causis mortui sunt. Ibi decima plaga fuit interfectio filiorum, quos primos quippe gonerunt. Illic nihilominus decima, id est, novissima pœna est, omnium perditio simulacrorum, quæ primitus facta amaverant. In primis illi rex pœnitentiam Dei sensit, et probavit, et tenuit, et per hoc populum Dei liberum abire permisit. *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni.* Quid mirum, si iste mensis primus fuisset, in

quo creatum est cœlum et terra, in quo et diluivium actum est et finitur, et in quo plebs Israel liberata est, in quo lex aliis data esse dicitur, in quo prædicatio Christi, et illius passio facta est? Deinde non est admirandum, si aptum fuisset in quod hæc omnia facta sunt, quia apud Hebræos Nisan vocatur, apud Latinos Martius dicitur. Ideo hic mensis designatur mensibus anni principium esse, quia Hebræi hucusque ordinem in mensibus non observaverunt proprie, sed more gentilium, inter quos prius habitaverunt. Mensis autem a metiendo dicitur, ut alii putant, eo quod hebdomadas, et dies, et horæ, et momenta simul in illo metiantur. Mensis autem primi legem naturæ significat, mensis autem anni legem Mosi et prophetarum. Annus autem mundum totum. Interea sit Pascha; in occisionem anni occiditur Christus, de quo dicitur: *Ecce agnus Dei*. Quod autem decima die mensis agnus tollitur, et non immolatur usque ad quartum decimum diem, significat quod per legem quidem Christi passio præfigurabatur. Et tamen Evangelii cursus ante passus; denarius enim numerus ad legem pertinet propter decem verba legis. Quaternus numerus ad Novum Testamentum, propter quatuor Evangelia. Quod sequitur, *Si minor numerus non sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum*, et reliqua: signat, qui per semetipsum non valet implere vel intelligere sacramentum fidei, debet a sapientiore inquirere, illique adhærere, eidemque fidere, qui scit quid illum oporteat facere, agni carnibus vesci.

Erit agnus absque macula. Quod Christo convenit, de quo dicitur: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in lingua ejus*. Anniculus agnus immolatur, et Christus matura ætate passus. Sequitur: *Iuxta quem ritum tolletis et hædum*. Qui et ipse hædus non incongrue ipsam significat, eo quod sit hostia pro peccato. *Qui enim, inquit, peccatum non fecit, pro nobis peccatum factus est*. Ad vesperum agnus immolatur, quia in vespera mundi passus est Christus. *Super utrumque postem sanguis agni datur*. Et nos corde et corpore signamur signo crucis Christi, et dicimus: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Alii autem dicunt per pascha quod in Ægypto celebratur, pascha Veteris Testamenti significari, quod nondum a voluntatibus transitum est; post iter maris Rubri, figuram paschæ Novi Testamenti in Ecclesia, quæ post baptismum deserta est a cupiditatibus virorum. Sed tamen post pascha in desertum, pascha terræ repromissionis restat; sic et sanctis post pascha Novi Testamenti, pascha iudicii restat, id est regnum cœlorum. *Decima die mensis dicitur*, et non decima nocte, id est, ut ab insigni parte præferret, vel eo quod dies sit condita, et non nox. *Ita unusquisque*, id est, unusquisque princeps. Moraliter vero decima dies qua agnus immolatur significat Christum decem sensibus nobis ad credendum induci, qui per innocentiam immolatur. Familiæ autem et domus sensus animæ et corporis signant. In hoc autem difficile videtur, quia certum numerum non dixit secun-

dum historiam, sed tamen sensum interpretatur. Aptus videtur sensus numerus ad agnum comedendum, qui bene videntes sex diebus, quibus mundus est evolutus, significat; sive VII viri, id est, viventes per doctrinam septiformem; vel XIX, id est, doctrinam apostolorum implentes. Hi enim numeri in Ecclesia quotidie Christum assumunt, qui sufficere possunt; id est, qui digni fuerunt. Agnus quoque pro Josue et Caleph immolari dicitur, quod significat hædos illos qui in eremo ceciderunt. Aliter nobis nunc per agnum et hædum, credulitas divinitatis et Incarnationis Christi insinuat. *Et observabitis illum*, et reliqua, Christus per legem, ut prædiximus, observatus, quem nos moraliter in cordibus nostris observare debemus, *usque ad quartum decimum diem*, id est dum venerit per opus Decalogi Evangelii mensis hujus id est, historialiter, quia in codem, ut prædiximus Christus passus est. *Universa multitudo*, id est, Judæorum Christum crucifigentium, vel credentium multitudo ad mysticum intellectum, sive moraliter multitudo sensuum perfectorum. *Ad vesperum*, id est, ad consummationem Veteris Testamenti. Vel moraliter vesperum, consummationem prosperitatis hujus sæculi significat. *Et edent carnes nocte illa*; id est, in obscuritate sacramentorum; vel moraliter, in ignorantia peccati. *Assata igne*; id est, ignis passionis. Domus autem in quibus carnes manducantur animam vel corpus significat. Quod autem azymos panes cum lactucis agrestibus manducare jubetur, significat quod vitam ab omni fermento malitiæ reparatam ducentes, amaritudinem compunctionis cordis semper habere debemus, quod significat lactuca. Cum enim manducantur, sic sunt falsæ et amaræ, ut producant comedentis lacrymas. Sic nimirum et cœlestem panem accipientes, irrigare faciem debemus. Non coquantur agni carnes aqua, sed tantum igni, quia non per sapientiam mundi hujus intelligitur passio Christi, sed per gratiam Spiritus sancti. *Caput cum pedibus et intestinis vorabitis*. In capite, divinitatis signum; in pedibus, humanitatis. Intestina secretiora et occultiora mysteria significant, quæ omnia debemus vorare, hoc est, credere. Quodque dicitur: *Non remanebit ex eo quidquam usque mane* significat quod antequam tempus futuri iudicii illucescat, debemus omnia quæ scripta sunt, credere et implere. Et si quid obscurum est valde, et altius nobis, Spiritui sancto, qui ignis consumens est, reservandum est. Qui sic advenerit, commemorabit omnia quæ dicta sunt nobis. Significat illud quod dicitur: *Si quid residuum fuerit igni comburentis*. Quodque dicitur: *Non comedetis ex eo crudum*, ab aliis sic intelligitur, quod crudum edunt, qui Christum tantum intelligunt carnaliter. *Caput cum pedibus*, id est, Christum cum duabus legibus vel cum apostolis. Quodque igni comburentis. Moraliter potest intelligi, quia igne compunctionis comburere debemus quodcumque de bonis operibus non tenuerimus. *Renes vestros accingetis*. In hoc significat correctionem humanæ concupiscentiæ. In renibus autem concupiscentia virorum fit, in umbilico

autem mulierum. Nobis quoque dicitur : *Accingite tumbos mentis vestræ*, id est, mentes accingite. Sive quod dicitur, pars pro toto intelligitur. *Calceamenta habebitis in pedibus*, id est charitatem duplicem in sensibus habeamus, vel exemplo prophetarum apostolorumque in corpore et anima. *Tenentes baculos*, arma quæ utraque manu tenentur. Arma autem nostra quibus defendimur, et quibus pugnamus, duo Testamenta sunt; vel moraliter auxilium utriusque substantiæ. *In manibus*, id est, in operibus; *festinanter*, id est, spiritualiter. Festinanter Christum credere debemus ante diem iudicii, vel moraliter festinanter pergit ante diem mortis Ecclesia de terrestribus. Pascha autem transitus interpretatur, id est, transitus Domini ad vindictam. Deinde ad Israel dicitur : *Comede festinanter ante vindictam*. Multis autem modis supra dicta interpretatio convenit : primo per transitum Domini ad vindictam, ut dicitur : *Transibo per terram Ægypti*. Sive quod vindicta per populum Dei transiret, sive transitus in nube. Spiritualiter autem transitus in vindicta iudicii intelligitur, sive de mundo cum omnibus sanctis ad regna cælorum. Transitus autem Domini non in nube, auxilium illius cum sanctis significat. *Media autem nocte populus Israel ex Ægypto egressus est, et primogenita occisa sunt*. Item eadem hora iudicium venire putatur, et sancti Israel de mundo egrediuntur, post agnum comedendum, id est, Christum; tunc omnis virtus hominum mundalium confringitur. Media autem nocte populus inferni solutus erat, et diabolus cum suis satellitibus victus. Hic etiam solutio Petri media nocte convenit. Ad Israel autem historialiter dicitur : *Tollat unusquisque*, et reliqua, id est, ut utrum bonum sit. Agnus, ut superius exposuimus, pro his qui evaserunt ad terram, id est, promissionis. Hædus, pro his qui in eremo perierunt. *Primogenita Ægypti*, pro primogenitis Israel occisa sunt. Primogenita autem peccatorum, eo quod illa idolis immolaverunt. Qui enim pleni malitiæ erunt, plenam vindictam meruerunt. Quod autem dicitur : *In diebus illorum fecit iudicium*, Hebræi autumant quod nocte illa qua egressus est populus Israel omnia templa Ægyptiorum destructa sunt, sine terræmotu. Spiritualiter autem, quod egredientibus nobis de mundi erroribus idola corruant, et quatiuntur. Fermento autem sublato sic proficiuntur. Et nos exeuntes ex Ægypto huius mundi, non ambulemus in fermento malitiæ. *Et illi septem diebus azyma comederunt*. Et nos septem diebus puri ac simpliciter, quibus mundus iste peragitur, vesci debemus, et quotidie nobis agnus occidatur, et quotidie Pascha celebravimus. Hæc quoque templa idolorum destructa significat, adventum Christum in Ægyptum, quo simulacra Ægypti destructa sunt. Occisio autem rationabilium et irrationabilium, occisionem hominum et iumentorum in mari Rubro, sive corporum et animarum, sive plagas peccatorum in præsentem et in futuro. Primogenita autem Ægyptiorum occisa sunt, ut hoc Ægyptios impediret de persecutione Israel.

A *Peribit anima de Israel*, id est, quicumque ex nobis peccaverit, peribit de sanctis. *A primo die usque ad septimum*, id est, ab initio novi ad finem, vel ab initio operis usque ad finem; vel a persecutione animarum usque ad persecutionem corporum. *Dies primus erit sanctus*, id est, sine labore. Ita dies Novi Testamenti solemnitas est, abundans bonis spiritualibus, sine laboribus peccatorum. *In utraque substantias exceptis his usque pertinent*, quæ pertinent ad vitam actualem.

In eadem ipsa die usque perpetuo, id est pro beneficio quod illis Dominus in die Paschæ fecit, quod etiam justis in Novo Testamento convenit quos Christus redemit. Quartus decimus dies fidem Christi nobis demonstrat. Per decem præcepta et quatuor **B** Evangelia, sive ad sumptionem carnis Christi, per decem sensus et quatuor, quibus homo constat. Immolatio agni quarto decimo die convenit, quia Mesraim quarto decimo ab Adam primo sanguinem idolis immolavit, usque ad diem vicesimum primum, id est, in figuris duarum legum, et illarum unitatis. Eiusdem mensis, id est, Novi Testamenti. *De adventu*, et reliqua. *Adventu gentiles significant; indigenæ*, Judæos, terra Ecclesia. *Hyssopus autem herba est humilis; quia pectus purgat, figuram Christi tenet*. *Humilis in assumptione carnis*. *Fasciculus hyssopi*, id est, credulitas incarnationis Christi et divinitatis illius corporibus inesse debet. *Tulit igitur populus conspersam furinam*, id est, litteram legis cum operibus bonis carnalibus. **C** *Populus Christianorum legem sparsam sensu ligans in palis*, id est, iugo vitæ, ut : *Si quis vult venire post me*, et reliqua. Vita enim est mandatorum impletio. Præcepit dehinc Deus ut ab Ægyptiis sibi commodato peterent; sic populus proficiens, auro et argento exspoliavit Ægyptios iussu Dei nihil injuste iubentis. In auro et argento et vasto Ægyptiorum, significantur quædam doctrinæ, quæ consuetudine gentilium non inutili studio discuntur. Et aliter aurum et argentum Ægyptiorum animæ sunt cum suis etiam corporibus, quod vestes significant jungentes se populo Dei. Quid autem significant Rammasses, et cæteræ mansiones, cum de mansionibus dicere cœperimus, explanabimus. *Omnis alienigena non comedit ex eo*. Omnis infidelis non vescitur carne Christi. *Omnis servus emptitius circumcidetur, et sic comedit*. Omnis quem emit sanguine suo, debet esse servus Christi, et circumcidi vitiis, et sic comedere corpus Christi. *Advena et mercenarius non comedent ex illo*. Advena, qui nuper venit in fidem, ut sunt neophyti. Mercenarius autem est qui pro terreno tantum lucro laborat, et nullum in futurum premium requirit : ii sane non sunt digni accipere corpus Christi. *In una domo comedetur*, id est, in Ecclesia. *Una est enim, inquit, columba mea, ne fores extra Ecclesiam in plebem hæreticorum feratur*. Prohibemur quæ Pascha sunt ossa agni frangere. Non franguntur in cruce ossa Domini. Sive quod dicit : *Ossa illius non comminuetis*; prohibuit credulitatem Christi divinitatis comminueri. *Omne massulinum*

illius, omne virtute illius in peccato. Fecerunt filii Israel, A
aque Aaron. Moyses et Aaron frequentissime legem
 et sacerdotium significant; filii Israel, credentes. In
 uno, omne primogenitum. Hoc primum sacrificium
 postulatur, ac si diceret Dominus: Primogenita ve-
 stra immolate, dum vestri causa primogenita Ægypti
 occidi. Nos autem spiritualiter opera nostra Deo
 offerre debemus, ut est alibi. Præcipitur autem nobis
 ut semper Pascha celebremus, id est, transitum no-
 strum ad meliorem de peioribus. Et primogenita Deo
 consecremus nostrorum operum, qui pro nobis dæ-
 mones occidit.

CAPUT XIII.

Quod aperta vulva Deo immolatur, in figuram
 Christi vulvam virginis Mariæ aperientis. *De domo*
servitutis, id est, de Ægypto, quæ dicitur domus ser-
 vitutis, quod Israel ibi servivit. Vel quod idolis
 Ægyptiorum servierunt, sive quod quinta pars regis
 dabatur. *In mense novorum,* id est, in novo, ut
 dicitur: *Renovamini autem spiritu mentis. Septem*
diebus, et reliqua. De hoc alibi dicitur: *Omnis so-*
lemnitas apud Hebræos septimo die finiatur. Primoge-
nita asini usque interficies. Ut bona virtus pro vitio
 imminuetur. Quod si quis bonam virtutem pro vitio
 non habuerit, tamen occidat vitium suum. *Tulitque*
Moyses ossa Joseph. Hic ostenditur quod filios jura-
 mentum patrum suorum post mortem illorum implere
 oportet. *Deus autem præcedebat,* et reliqua. Hoc lu-
 men filios Israel anteire dicitur, ut dicitur: *Deus au-*
tem præcedebat illos, et post illos aliquo modo fiebat,
 quando inter populum Israel et Ægyptii interierunt.
 Columnarum autem materia indicatur, sicut columna
 nubis de nocte in die remanebat, sic et columna
 ignis de die in nocte fiebat. Hæ autem columnæ in aere
 fuerunt inter cælum et terram. Nubes autem in die
 veterem legem cum obscuritate litteræ significat.
 Columna vero ignis, legem novi testamenti, ut:
Ignita enim sunt eloquia Dei, et: *Igneæ læs in dextera*
illius, id est, Christus in dextera Dei Patris. Aliter,
 dies in quo nubes fuit prosperitatem hujus mundi si-
 gnificat cum veteri lege. *Ut quæ bona sunt terræ,* et
 reliqua. Columna vero ignis in nocte novum testa-
 mentum in obscuritate mysteriorum, vel in compara-
 tione vitæ futuræ. Sicut enim novum veteri præ-
 fertur, ita et dies iudicii novum superat. Ambulant
 in nocte et die, in figuram ambulantium in peccatis et
 in justitia de semine illorum. Aliter ambulatio talis
 in tenebris et in lumine, significat quod alii ex illis
 essent in littera, de qua dicitur: *Littera occidit;* alii
 in sensu, de quo dicitur: *Spiritus autem vivificat,*
 velut similis fuisset honor Dei in die ac nocte. *Et*
præcedebat illos, id est, Deus pater. Christus autem
 præcessit nos in novo, in ostendendo viam veritatis,
 ut dicitur: *Quas cepit Jesus facere et docere;* sive in
 resurrectione, sive in ascensione, sive in sede ad
 dexteram Dei patris. Per diem et noctem, id est, per
 actualem vitam et contemplativam, vel per duas le-
 ges. Columna nubis et ignis, doctrina Spiritus sancti,
 differens litteris et sensu. Aliter, sicut opus inso-

lutum fuit, sic et columnæ insolutæ fuerunt. Duæ quo-
 que columnæ duas Ecclesias figurant, id est Veteris et
 Novi Testamenti, in quibus loquitur. Aliter columna
 ignis in nocte, divinitas in carne virginis Mariæ, ut
 dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te. Utroque*
tempore, id est, hic et in futuro. *Nunquam desuit co-*
lumna, et reliqua. Hoc significat, quod alibi dicitur:
Cælum et terra transibunt, verba autem mea non trans-
cunt.

CAPUT XIV.

Junxit igitur Pharaon currum; id est, diaboli qua-
 drigas. Quadriga diaboli, unusquisque peccator cum
 gula et fornicatione, et ira, et superbia. *Percussit virga*
Moyses aquas, et transierunt filii Israel. Rubrum
 mare significat baptismum, Christi sanguine conse-
 cratum. Virga autem qua mare tangitur, sicut supra
 dictum est, crux Christi est, quam per baptismum
 accipimus. Consepulti enim sumus cum illo per
 baptismum. Inimici sequentes eum rege, qui a
 tergo moriuntur, præterita peccata sunt, quæ
 diluentur, et diabolus in spiritali lavacro, id est,
 baptismo, suffocatur. Urgent quidem Ægyptii, in-
 stant peccata, sed usque ad aquam latus dextrum
 populi contra Ægyptios, contra mare sinistrum erat,
 id est, populus Christianorum in Ecclesia, quæ est
 inter mundum et regnum cælorum; vel inter duas
 mortes, corporis et animæ. *Voluit in Ægyptum,*
 id est, in voluntates hujus mundi. Tres autem coope-
 rati sunt in salutem Israel, id est, Deus, Moyses
 et virga. Ita et nos per tres leges, et fidem Trinitatis,
 et per cogitationem, et verbum, et opus liberamur.

Inter duos muros, e quibus alter in Oriente, alter
ab Occidente. Similiter inter duas leges significat,
 inter quas una, quæ super justos non vindicat. Sive
 inter duos muros, iter inter corpus et animam signi-
 ficat, ut dicitur: *Neque ad dexteram, neque ad si-*
nistram. Amaritudo per quam exierunt amaritudi-
 nem implendi verbum Dei significat. Cur armis et
 pecoribus et vestimentis exierunt, sic nos per ba-
 ptismum cum spe et operibus bonis. *Arma autem,*
 et reliqua. Vasa diversas virtutes in Ecclesia signi-
 ficant. Aquæ per quas filii Israel exierunt tres fletus
 significant. Fletum pœnitentiæ, per mare Rubrum,
 ut dicitur: *Beati qui lugent nunc,* et reliqua. Per
 Arnon, fletum compassionis, ut Apostolus dicit:
Alter alterius onera portate, et reliqua. Per Jorda-
 nem, fletum erga regnum cælorum, ut: *Cupio dis-*
solvi, et reliqua. Quos fletus per cogitationem, ver-
 bum et opus edere debemus. *Ventus urens ex Austro,*
 id est, Spiritus sanctus a Christo, tentationes hujus
 mundi a sanctis expellens. Tres autem filii de fornace
 liberati, et filii Israel de mari, et Noe in diluvio,
 Christo cum sanctis conveniunt. *In quarta vigilia,*
 id est, post quatuor Evangelia implenda sancti de
 mundo liberabuntur. *Ecce respexit Dominus,* et reli-
 qua. Super columnam nubis et ignis Dominus ad
 vindictam respicit, si dæmones et impii per tres
 leges occiduntur, et subvertuntur rotæ diaboli.

In æternum tempus, id est, usque ad solutionem

virorum inferni, vel sine fine. Duo patres sunt, id est, pater tenebrarum et pater luminum.

CAPUT XV.

Post transitum maris Rubri, cantat canticum populus Deo, Ægyptiis et Pharaone submerso. Nunc aliter et fideles, postquam de lavacro ascendunt, peccatis extinctis hymnum laudis emittunt. Cum multa autem in divinis voluminibus sint carmina, horum tamen omnium primum est istud canticum. Melius autem et dignius hæc dices, si habueris tympanum in manu tua, id est, si carnem tuam crucifixeris cum vitiis. Videamus quod dicit. *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est.* Quasi non sufficeret Glorificatus est, addit Gloriose honorificatus. Aliud est glorificare, aliud gloriose honorificare. Glorificatus est autem Christus, cum ad passionem suam venit, quando, sicut ipse de se dicit: *Pater, glorifica filium tuum; sed tamen hæc gloria non erat gloriosa, sed humilis. Humiliavit enim,* inquit, *se usque ad mortem.* Verum cum venerit in majestate sua, cum et verum Pharaonem, id est, diabolum interficiet spiritu oris sui, tunc gloriose glorificabitur. *Equum et ascensorem projecit in mare.* Sunt equi quos Dominus ascendit; de quibus: *Equitatio tua salus.* Et sunt qui ascensorem habent diabolum et angelos illius. Omnes ergo qui persequuntur sanctos, equi sunt, et habent ascensores diabolos. Tales equi et equites in mari hujus mundi merguntur, repulsi a nobis, Domino adjuvante. *Hic Deus meus, et exaltabo illum.* Pater noster Christus est, qui nos genuit, et fecit. Ergo Deus Pater noster est, et Deus patris nostri Christi, qui dicit: *Ascendo ad Deum meum et Deum vestrum.* Glorificamus illum, si agnoscimus Deum Patrem esse nostrum. Exaltamus Deum altiori intellectu, cum intelligimus quomodo Deum suum dixit Christus, quem natura Patrem vocat. *Deus conterens bella,* et reliqua. Non solum visibilia bella prosternit, sed etiam invisibiles equos; sic currus, id est, unitos in malitia. Ternistatores dicuntur, quia triplex via peccandi, aut verbo, aut facto, aut cogitatione. Isti autem ternistatores sunt angeli nequam, de exercitu Pharaonis. Pelagus cooperuit eos, quia in die iudicii ignis fluctibus tradentur, et tanquam gravissimi lapides submergentur, quia non erunt lapides vivi. Et per spiritum iracundiæ, hoc est, correctionis Domini dividitur aqua; hoc est, per hujus mundi desideria ac voluptates evadit populus Dei, in quibus merguntur infideles. Aut certe per aquam baptismi salvat Deus justos. In aqua occidit vitia, quasi irascens. *Non est similis Domino in diis gentium.* Non est nec in sanctis, qui in multis locis dii iuncupantur, licet apostolus Joannes ait: *Similes ei erimus,* non per naturam, sed per gratiam. *Devoravit eos terra cum gramine suo.* Semper enim devoravit terra illos qui terrena sapiunt, qui in terrenis versantur, et superna non quaerunt. Dominus autem suum populum, quem per lavacrum

sanctum liberavit, in justitia gubernabit, et in refrigerium deducet. *Dolores comprehenderunt inhabitantes Philistim.* Quantum ad historiam pertinet, manifestum est Philisthæos, et Moabitas, et Idumæos, et Cananæos, non inesse his signis quæ facta sunt. Quomodo ergo dicuntur tremere, vel festinare, aut irati esse? Spiritualiter tamen Philistini, id est, cadentes poculo. Edom, qui interpretatur terrenus, trepidavit; et horum hominum principes, id est, dæmones, cursitantes pavent constricti doloribus, cum vident regna sua, quæ in inferno sunt, penetrata ab eo qui descendit ad inferiora terræ, ut eriperet illos qui possidebantur a morte. *Comprehendit illos timor,* qui senserunt magnitudinem brachii illius. *Hinc abierunt omnes inhabitantes Chanaan,* qui mutabilis interpretatur, cum vident moveri regna sua, et alligari fortem, et vasa illius diripi. *Cadit super eos timor,* cum viderint in nobis signum crucis. *Fiant tanquam lapis,* non quia vertuntur in lapides homines, sed quia essent immobiles, ut lapides, nec valentes persequi, nec valentes fugere. Spiritualiter autem per hoc significat quod populus Judæorum esset velut lapis, permanens in duritia, donec gentium Christianus factus est populus, et tunc omnis Israel salvus erit. *Inducens plantas eos.* Non vult Deus nos in Ægypto plantare, sed in monte hæreditatis, id est, in Ecclesia. *In præparato habitaculo tuo.* Alii enim laboraverunt, et vos in labore introistis. *Sanctimonium tuum, Domine,* et reliqua. Sanctimonium, hoc est, sanctum ædificium Dei sumus: non facti manibus hominum, sed Dei agricultura sumus. *Domine, tu regnas in æternum, et in sæculum sæculi.* Et adhuc per hoc regnum sine fine significat. *Quoniam intravit equitatus.* De hoc supra diximus. Nos autem qui sumus filii Israel, ambulemus per siccum in medio mari, in medio nationis pravæ, verbum vitæ continentes. Hæc breviter dixisse sufficit, ne quod fastidium lectori generetur. Maria autem tympanum tenens soror Aaron, sororem significat veri sacerdotis, id est, Ecclesiam, quæ est soror Christi. Mulieres vero omnes Ecclesias cum choris et tympanis, id est, cum Veteri et Novo Testamento. Post transitum maris populus in desertum ducitur; baptizati scilicet universi per mundi hujus desertum, nec ibi deserit eos Christus. Nam et columna non recedit, nec cordibus suis revertuntur in Ægyptum. Post hæc murmurat populus, aquas amaras potare non valens. Unde locus ex amaritudine vocatur. *Mittit lignum Moyses in aquas, et factæ sunt dulces.* Intellige amaras aquas occidentis litteræ, et legis habere figuram. Quibus si immittitur lignum, id est, sacramentum ligni crucis, tunc efficitur aqua miræ suavitatis, et amaritudo litteræ vertitur in intelligentiæ dulcedinem sensus spiritualis. Ut ergo possit tibi aqua amara, ostendit Deus quod miktur, ut qui biberit non moriatur. De sapientia Salomon dicit *Lignum vitæ est omnibus qui apprehendunt illam.* Hoc ergo lignum, id est, sapientia crucis Christi

missum est in aquam veteris legis, et saluberrimum potum præbuit fideli populo, qui de hac bibere non ante potuit. Quid autem amarius quam octavo die vulnus circumcisionis accipere, et diversis sacrificiis deservire? Alio quoque sensu amaræ aquæ ligno in se suscepto dulces effectæ indicant amaritudinem gentium per lignum crucis in usum dulcedinis quandoque esse vertendam. De hac autem amaritudine litteræ venit populus ad fontes. De veteri testamento transitur ad novum, ad apostolorum duodecim fontes. Ibi reperiuntur septuaginta palmæ: fuerunt et alii septuaginta missi ad prædicandum verbum Dei.

CAPUT XVI.

Murmurat post hæc populus quintadecima die mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Ægypti. Recordare de legibus Paschæ quæ dicta sunt, ibi invenies hoc esse, quod statuuntur ad secundum Pascha faciendum hi qui immundi in anima fuerunt, vel occupati negotiis peregrinis. Et in hoc tempore manna descendit, in die quo primum Pascha sit non descendit. Primum Pascha primi populi est, secundum Pascha nostrum est. Nos autem fuimus immundi in anima, qui idola coluimus et occupati mundialibus rebus, longe peregrinabamur. De quibus Apostolus dicit: Hospites Testamentorum. Verumtamen non in primo pascha, sed in secundo manna datur de cælo. Panis enim qui de cælo descendit, non venit ad illos qui primum pascha fecerunt, sed ad nos. Ecce ego pluviam panem de cælo, et reliqua. Per hoc quod dicitur: In sexto die colligunt duplum, ostenditur quod in die Dominica primum manna datum est de cælo. A Dominico enim die paraseve Sabbati sextus dies est. Et per hoc intelligunt Judæi jam tunc prælatum esse Dominicum nostrum Judaico Sabbato, quia nulla gratia ad illos descendit in Sabbato illorum. In nostro autem Dominico die semper Deus pluit manna de cælo. Per totum enim Novi Testamenti tempus divina eloquia nobis ministrantur. Minutum esse manna dicitur. Quid enim tam subtile et minutum quam spiritualis sensus? Candidum, quia nulla ignorantia fuscatur. Manna interpretatur quid est hoc? Cum audimus legem Dei recitari, dicimus magistris: Quid est? Valde est enim subtilis, quasi semen coriandri. Habet enim in se aliquid oleris, quo nutrire infirmos possit. Qui enim infirmus est olera manducet. Aliquid habet frigoris, et ideo ut pruina est. Quid est autem, ut in die festo duplum colligatur? Sextus dies, præsens vita est in qua duplum colligi jubetur. In sex enim diebus Deus fecit hunc mundum. Hac ergo die tantum recondere debemus quantum sufficiat in futuro die. Si quid enim boni operis hic acquiris, hoc in futuro sæculo erit tibi cibus. Quod autem seminat homo, hoc et metet. Ergo non seninemus quod corrumpitur, sed quod perduret in crastinum. Quod infideles defecerunt, servaverunt de manna, et ebullierunt ex eo vermes, et computruit. Quod propter Sabbatum reprobatur non corrumpatur; si autem propter præ-

sentem vitam tantum thesaurizas, continuo vermes ebulliunt, qui videlicet vermes non moriuntur. Isti sunt vermes quos genuit avaritia, et non aliunde; in nobis sunt vermes de manna, hoc est, de verbo. Sic enim dixit: Si non venisset, et locutus fuisset, peccatum non haberent. Post susceptum enim verbum Dei si quis peccet, efficitur ipsum illi vermis, qui illius conscientiam fodiat. Panis enim qui Israelitico datus est populo, ab aliquibus dicitur angelis proprie reputari, ut ibi: Panem angelorum. Sed de Christo dictum est: Quem concupiscunt angeli prospicere. Manducant eum, id est, omnis sanctus. Pluviam panes, et pluviam voluntariam, et reliqua. Eundem sensum habere dicuntur, utrumque divinam sapientiam designat. Sequitur: Vespere scietis quia ego sum Dominus; mane autem videbitis majestatem Domini. In Evangelio hæc inveniuntur scripta: Quando vespere Sabbati venit Maria Magdalena, et altera Maria videre sepulcrum, et terræmotus factus est magnus. Angelus enim descendit de cælo, et custodes facti sunt velut mortui. Per hæc in vespere agnitus est ab Ecclesia, agnitus est per virtutem resurrectionis, mane vero gloria illius visa est. Cum venissent illæ mulieres prima Sabbati valde mane, invenerunt angelos cum nimia claritate dicentes: Dicitis discipulis illius quia surrexit a mortuis. Visa est ergo gloria majestatis Domini mane, cum per angelos nuntiata esset. Sequitur: Vespere manducabitis carnes, et mane replebimini panibus. Ad vespere hujus mundi verbum caro factum est, et illa carne agnoscimus Dominum, quam suscepit ex virgine. Istas enim verbi Dei carnes, neque mane, neque meridie aliquis manducavit. Ad vespere hujus mundi venit Christus: Sed mane, inquit, replebimini panibus. Panis nobis verbum Dei est; ipse enim est panis vivus, qui de cælo descendit, et reliqua. Sed quod dicitur, mane dari hunc panem, cum adventum illius in carne factum dixerimus ad vespere hujus mundo, intelligendum puto quod ad vespere quidem hujus mundi Dominus venit, sed adventu suo quod ad vespere, quia ipse justitia est, novum credentibus reparavit diem, quia novum scientiæ lumen ostendit. Tanquam sol justitiæ suum mane, quod modo nobis produxit radium, et in hoc mane replentur pane qui præcepta suscipiant. Nec miremini quia verbum Dei, et caro, et panis dicitur, cum lac et olera dicantur pro mensura sumentium. Potest quoque et hoc intelligi, quod post resurrectionem suam, quam mane ostendimus factam, credentes repleverit panibus, pro eo quod libros legis et Prophetarum ignotos dedit nobis, ut ipse sit panis in Evangelio; cæteri libri, leges et prophetarum plurimi panes nuncupati sunt, ex quibus replentur justis, et illius intelligere possumus, quod unicuique nostrum mane est tempus, quo illuminamur, et ad lucem fidei ascendimus; et in illo mane carnes verbi Dei comedere non possumus, id est, perfectæ doctrinæ nondum capaces existimus, sed post longa exercitia. Cum jam enim proximi sumus ad vespere, et ad finem ipsius

imperfectiois, tunc demum solidiores, cibi capaces existimus. Istud autem, prout vult unusquisque, talem saporem reddit more illius, si enim tribularis, hoc manna, id est, verbum consolatur te, dicens: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit*. Si iracundus es, mitigans te dicit: *Desine ab ira, et derelinque furorem*. Si non habes et cæcus. *Dominus illuminat cæcos*. Potest quidem et volucrum esca veteris legis significare eloquia, quæ populum carnalem, tanquam carnalem elevat, per verba divinitus missa. Per volatilia unde et vespere dantur, quia cuncta quæ carnaliter dantur, finem habent. A manifesto lumine fidei, datur manna populo Dei, id est, Christus, qui est panis vivus. Hoc autem volucrum genus apud Hebræos vocatur coturnix, apud Græcos ortigometra, avis marina in Latina. Alii dicunt per coturnices humanitatem Christi posse intelligi, per manna, ipsius divinitatem. Vespere enim coturnix percutitur, quando carnis Christi occisionem significat. Mane manna divinitatem corpori præcellentiam, nobis mysterium sapientiæ, et corporis Christi notantur, donec de mundo et per baptismum exierimus; sicut populo quandiu fuit in Ægypto, manna non datur. Manna pilo tonsum, corpus Christi in cruce significat; in die, id est, novo, ut dicitur, *Filii lucis estis*, et reliqua, usque noctis. Manna justis et injustis traditur, sic et verbum Dei omnibus datur. Caro autem vespere data significat quod dicitur, *Scio quod non est bonum in carne mea*. Panis mane animam lucidam ostendit, simile cum melle, id est, litteræ cum sensu. Manna autem manducare inter mare Rubrum, et terram Ægypti, et Arnon, et Jordanem, et terram Chanaan; id est, inter mundum et baptismum, et pœnitentiam, et ignem iudicii et regnum cœleste. Potest quoque sextus dies, in quo duplum colligi jubetur, sextam ætatem hujus mundi significare, in qua sumus nunc. In quinque enim diebus, hoc est præteritis temporibus hujus mundi, ab Adam usque in diluvium, a diluvio in Abraham, ab Abraham in Moysen, a Moyse usque ad David, a David in Christum pro mundanis commodis serviebant homines, ut bona manducarent. Nos autem, quibus non præmia mundana, sed regnum cœlorum promittitur in hoc sexto die, id est, a Christo usque in finem hujus mundi, duplum colligimus; quia non solum in præsentibus, sed etiam futuram requiem nobis præparamus. Gomor autem illud quod repositum est, ut permaneret ibi coram Domino in præputium, nimirum significat corpus Christi, quæ Deo copulata se nescire nescit.

CAPUT XVII.

Dehinc petra percussa aquam vomuit, quæ Christum significat: percussus enim Christus in cruce, sitientibus gratiæ lavacrum effudit. *Petra autem*, inquit Apostolus, *erat Christus*. Quod autem murmurat populus sitiens contra Moysen, et ostendit eis petram de qua bibant, significat quod si quis contra Moysen in murmurat, id est, sicut lex quæ secundum litteram displicet, ostendit illi eadem lex petram, id est,

Christum, ut de illo bibat. Locus ubi petra percussa est vocatur Tentatio; et in loco passionis orta magna tentatio, quando discipuli illius omnes relicto eo fugerunt. Post hæc Moyses ascendit in montem, Jesus contra Amalech pugnavit: quid per hoc significatur, nisi quia Moyses, id est lex, non potuit impedientes iter nostrum adversarios expugnare; nihil enim ad perfectum perduxit lex, sed Jesus pugnavit et vicit, qui est Salvator noster. *Moyses stetit in vertice collis*, hoc est, lex surgit in spiritualem sensum; *et in lapidem sedit*, hoc est, in Ecclesia requiescit. Quod autem sequitur, *Manus Moysi erant graves*, significat quia peccantes quosque non misericorditer protulit, sed severa districtione percussit. *Aaron vero et Ur sustinuerunt manus illius*. Aaron interpretatur mons fortitudinis; Ur, ignis. Mons itaque iste qui fortitudinem, significat Christum: ipse est enim mons, præcisus lapis de monte sine manibus, qui crevit in montem magnum. Ignis autem Spiritum sanctum significat, de quo dicitur, *Ignem veni mittere*. *Aaron vero et Ur sustinent manus Moysi*, quia mediator Dei et hominum cum igne Spiritus sancti veniens, mandata legis gravia, quæ carnaliter non potuerunt portari, tolerabiliora nobis per spiritualem sensum ostendit. Magnæ autem admirationis est Moyses Deo plenus, qui cum Deo facie ad faciem loquebatur.

CAPUT XVIII.

Ab Jethro, hoc est ab homine gentili, consilium accepit, et fecit omnia quæcunque diceret; sed formam humilitatis principibus dat, et futuri sacramenti designat imaginem. Futurum enim erat quandoque quod per populum ex gentibus congregatum illa quæ in lege deerant complerentur, legisque diminutio suggerente Evangelio completeretur. Quod autem *Jethro adducit ad Moysen Sephoram, et utrumque filium*, significat quia sancti prædicatores Ecclesiæ, et utrumque filium ex utroque populo propterea tum producerent ad divinam legem, quorum consilio et interpretatione eadem lex confirmaretur. Per tritunos autem significantur ii qui tres leges implent, vel qui credunt Trinitatem. Per centuriones quoque, perfecti; per quinquagenarios et decanos, Decalogum implentes.

CAPUT XIX.

Quando portaverim vos super alas aquilarum. Alæ, id est Moyses et Aaron. Ad sensum autem duæ alæ, id est duæ leges; aquila vero Christus est. *Cavete ne ascendatis in montem*, id est in congregationem, in Ecclesiam, *ne tangatis finem illius*, id est tres multitudines. *Morte morietur*, hoc est, in pœnitentia; manus non tanget illum, id est opus humanum, *sed lapidibus obruetur*, id est Testimoniis; *sive jumentum*, id est gentilis, vel insipiens; *sive homo*, id est Judæus vel sapiens; *buccina verbum Dei significat*. *Tunc ascendit in montem*. Per hoc ostenditur quod Deus multitudines in Ecclesia invitat. *Sanctificavit illum*, id est immolationibus, vel circumcissione. Sanctificavit enim circumcisio, purificavit lex, justificavit

vit gratia; et descendit *Moyse*, id est Christus de celo, ut lex de Ecclesia ad conjugium discernendam. Per vestimenta opera significantur. In die tertio, id est in lege novi; vel in opere post cogitationem et verbum; vel in fide Trinitatis. Quod autem dicit, *Ne appropinquetis uxoribus*, significat quia Ecclesia conjugium ejecit. Aliter per uxores omnis mollitia voluptatum designatur. Quando autem *Moyse* de monte descendit, significat legem descendentem, vel Christum de celo, vel sanctum de summitate perfectorum operum ad vitam actualem. *Moyse* scilicet historiam populum vocat, lex et Dominus Christus universum mundum, sanctos alios in suum exemplum, sic et sensus bonus alios in se vocat. *Mons*, id est novi et poenitentiae et mortis, et dei iudicii. Lex autem die tertia tributa significat, quod illis lex tertia iterum perveniret, illos quoque oportuit in patientia legem expectare, dum lex poenitentiam praedicavit. Actum quoque erat ut lex in monte daretur, dum lex sublimis erat, quae etiam cum caligine data est; quia vetus lex cum litterae occidentis caligine, nova vero cum splendore, quia spiritus vivificat. In monte autem signa vivi tantum erant, in altero autem vivi et mortui. Lex vero prior vivis tantum dabatur, id est his qui bonis terrae servierunt. Secunda autem in vita, et post mortem proficiat. Unus illic Dominus alloquebatur, quia ipsa lex non multis proficiebat. Hinc autem quinque Christum alloquuntur, quia lex nova plures ad Christum quam vetus provocavit. Per caliginem et omne quidquid tenebrosum erat, littera designatur; per montem vero et omne quidquid splendidum fuit, sensus spiritualis demonstratur. Omne molle et lucidum fidelibus pertinet, omnis autem terror et tenebrosum infidelibus pertinet. Ideo autem lex per omnia cum aevitate datur, ut legem et *Moyse* populus timeret et honorificaret. Tres autem cum Christo in montem, proximitatem sanctorum Christo significat; non sic in datione veteris legis, quia plebs Novi Testamenti propior est quam Veteris. Tres autem faciones habet: prima factio populus legis naturae; secunda populus legis litterae, quae erat propior Deo. Tertius populus legis novae, qui adunatus est Deo in Ecclesia. Hic enim mons Ecclesia est prima, quae factio significat conjugales. Secunda, populum poenitentiae, tertia sanctos cum Christo, et in his tribus multitudinibus cogitatio, et verbum, et opus designatur, sed nec hoc praetermittendum est quod dicitur: *Moyse* autem ascendit in montem, et Dominus descendit. Mons altitudo contemplationis est, in quem ascendimus ut ad illa quae ultra non sunt inventa sublevemur; sed in hunc Dominus descendit, quia iustis multum proficientibus, parum deesse aliquid illorum sensibus aperit. Quinquagesima die post actum pascha, data est lex *Moyse*, ita et pro quinquagesima die post passionem Domini datus est Spiritus sanctus super centum viginti homines in *Moyse* aetatis numero constitutos. In vocibus autem et tonitruis clamor praedicationis intelligitur, in lampa-

ribus claritas miraculorum; in sono autem buccinae fortis praedicationis sanctorum: quae omnia in adventu Christi completa sunt. Quod autem in igne et fumo descendit Dominus, significat quia in adventu suo Dominus claritatem suam fideles illuminat, et infideles per fumum errorum obscurat. Quod vero Dominus in caligine, significat quod legem Judaeis quasi per caliginem litterae dedit, ut videntes non videant. Dicitur autem ab aliis per tonitruum haec sententia designari, qua dicitur, *Ite maledicti in ignem aeternum*; et per fulgorem, *justi fulgebunt sicut sol*. Per buccinam, jussio et prohibitio; per tubam, verbum Dei. *Majus*, id est, lex dum crescit; et *prolixius*, id est dum docet per incrementa. *Steterunt stabiles et instabiles*, id est, in figura duarum legum. *Mons terribilis*, id est Ecclesia, impiis; vel sanctus, quisque vitis. *Terminus*, id est fides erga Ecclesiam, quia nullus in Ecclesiam nisi per fidem intrat.

CAPUT XX.

Dominus denique legem in decem verba constituit. Nullus numerus crescit amplius, nisi usque ad decem: si enim viginti numeraveris, decem habes; si triginta, decem triplicabis; et sic invenies quantumcunque progressus fueris, ac per hoc in plenitudine numeri plenitudinem mandatorum constituit, quae scilicet mandata sic quidam distinguunt, ut tria pertineant ad dilectionem Trinitatis, septem vero ad amorem fraternum, quibus societas humana non laeditur. Primum mandatum pertinet ad Deum Patrem, dum dicit, *Ego sum Dominus Deus tuus, Non habebis deos alienos. Non facies tibi sculptile*, et reliqua. Utique ut haec audiens, fornicatione tua in multos deos non offendas. Secundum pertinet ad Filium, ubi dicit, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, id est, ne existimes creaturam esse Filium Dei, quoniam omnis visibilis creatura vanitati subjecta est. Tertium mandatum de sabbato, ad Spiritum sanctum pertinet, cujus domo requies nobis sempiterna promittitur. Per donum autem Spiritus sanctificamur: unde et hic dicitur, *Memento ut diem sabbati sanctifices*. In sex ergo aetatibus hujus mundi operamur, quasi in sex diebus; in septima die, hoc est in fine hujus mundi requies nobis aeterna tribuetur. Post tria praeccepta septenarius succedit numerus, pertinens ad amorem proximi, et incipit ab amore parentum, a quibus in hac vita sumimus exordium. Hoc autem mandatum in ordine est quartum, sex tamen ex septem est primum. Unde juxta Evangelium dicitur primum, primum enim est in altera tabula. Fortasse ideo non una, sed duae tabulae dictae sunt, quia decem mandata haec ad dilectionem pertinent Dei et proximi. Quintum est, *Non mactaberis*; sextum, *Non occides*; septimum, *Non furtum facies*; octavum, *Non falsum testimonium dices*; nonum, *Non concupisces uxorem proximi tui*; decimum, *Non concupisces rem proximi tui*. Aut certe sic distinguendum, ut sit primum mandatum, *Non habebis deos alienos*; secun-

dum, *Non facies tibi sculptile*; tertium, *Non assumes*; et sic per ordinem, donec jungatur illud ubi dicit, *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus*. Quod autem dicit, *Non habebis deos alienos*, non negavit quæ sint, sed ne ei sint cui hæc præcipiuntur prohibuit; juxta illud Apostoli, ubi dicit: *Nam si sunt qui dicunt dii multi, et domini multi, nobis tamen unus Deus*. Multi enim gentiles dæmones deos vocant, aut certe angelos, quibus negandas gentes commiserit appellari deos et dominos constat; deos, quasi a deo datos; dominos, quasi acceperint potestatem. *Statuit enim, inquit, terminos populorum juxta numerum angelorum Dei*. *Non facies tibi sculptile, nec omnem similitudinem*. Aliud est facere sculptile, aliud similitudinem, sculptile enim facit, qui quod omnino non facit, sed tantum ad inventionem cordis sui machinatur. Similitudinem vero facit, qui alicujus, verbi gratia, quadrupedis, vel serpentis, aut avis, similitudinem facit. *Non adorabis, nec coles*: adorant multipliciter inviti, aut timore coacti, aut per avaritiam seducti. Colunt autem, qui toto affectu venerantur, obscurissimis quæstionibus retarlati, desideratæ brevitatis modum excedimus. *Non adorabis deos alienos*, id est, non adorabis vitium vel gastrimargiam, ut leguntur ii quorum Deus ventur, et in avaritia, et in fornicatione, et alia tam plurima, quæ sunt idolorum servitus, ut Apostolus confirmat. Propter quod venit ira Dei: in gastrimargia Adam primum peccavit, in avaritia Judas corruit, et Gyezi, et Ananias, et Saphyra; et quomodo fuit in fornicatione Sodoma et Gomorrha. *Non facies tibi sculptile, de malis cogitationibus dicitur: sicut enim ferrum partem excidit de ligno, ita cogitatio mala; ut in Evangelio, Cogitationes malæ coinquinant homines*. *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, ut in Evangelio, *Non jurare omnino*. *Memento diem sabbati sanctifices*, de Novo Testamento dicitur, et reliqua. Sicut enim sanctificavit diem sabbati, et requievit in illo, sic et nos per Novum Testamentum sanctificavit, et requiescere a peccatis fecit. *Honora patrem tuum, et matrem tuam*. Pater etenim Dominus, mater Ecclesia, id est, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*. Et Ecclesia domus Dei, pater et mater omnium justorum in baptismo, et confessione, et pœnitentia. *Non occides*, id est, non odies fratrem tuum. *Qui enim, inquit, odit fratrem suum, homicida est*; iterum, *Qui irascitur fratri suo, reus erit concilio*. *Non mœchaberis*, id est, soli Deo adhærere debes, et id quod est Dei non reddere diabolo, sed quæ sunt Dei Deo, in operibus, et verbis, et cogitationibus. Denique et Propheta ait: *Et enim autem adhærere Deo, bonum est*. *Non furtum facies*, id est, quod potest homo facere et non facit, ut in psalmo, *Peccatori autem dixit Deus usque sermone retrorsum*. *Non concupisces rem proximi tui, domum et omnia illius*. Proximum, mundum intelligimus, ut est illud, *Nolite diligere mundum, et nolite thesaurizare thesauros in terra*. *Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ non videntur, æterna sunt*. Hujus

A explanat quæstiunculæ auctorem ab illo loco, ubi ait, *Non adorabis deos alienos*, id est, non adorabis vitia, non confirmo, qui et auctorem ignoro: majorem autem est hanc probare. Sequitur: *Reddens in tertiam et quartam peccatum progeniem*. In quo testimonio hæretici dicunt non convenire bono Deo, ut pro peccato alterius alterum damnet. Reddunt enim peccata patrum in filios in tertiam progeniem et quartam, et in ipsos patres non redduntur, nihil enim de patribus dixit. Diabolus pater est omnium peccatorum. *Vos enim, inquit Dominus, ex patre diabolo estis*. Donec enim stat mundus, peccata sua non recipit diabolus; omnia enim illi reservabuntur in futurum, redduntur tamen in filios quos genuit. Per peccatum enim homines in carne positi puniuntur a Domino, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Peccantes enim ministros peccati adjutoresque requirimus, quos tertiam vel quartam progeniem habet diabolus, quos peccantes in præsentem Deus verberat, ut in futuro levius sustineat. Diabolus denique genuit Judam per peccatum. Inruit enim in illum Satanus, et Judas abiit ad principes sacerdotum; non enim solus æcelus crucis implere potuit: principes deinde concitaverunt ac persuaserunt populo; sic nata est ex Juda quarta generatio. *Reddidit autem misericordiam in millia his qui diligunt illum*. Qui enim diligunt correctionem, non indigent, sed illis solam misericordiam tribuit. *Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. In duabus tabulis scripta est lex, propter duo Testamenta, vel propter amorem Dei et proximi. Lapidem autem tabulæ significant duritiam cordis Judæorum. Addit: *Deinde non facietis vobis deos aureos et argenteos*, ut nullum superfluum sensum, quamvis radiare videtur, vel inanem eloquentiam suscipiamus. *Altare de terra facietis mihi*. Altare de terra facere, est humanitatem Christi sperare. Et in altari de terra munus oblationum offerimus, si actus nostros dominicæ Incarnationis fide solidamus. Sequitur: *Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis de sectis lapidibus*. Secti lapides ii sunt qui unitatem scindunt. Tales in corpore suo Christus non recipit, cujus corporis figuram altare illud ohumbrat. De non sectis autem lapidibus dicitur, *Tanquam lapides vivi superædificamini*. In his non est injectum ferrum, quia jacula maligni non receperunt. Sequitur: *Non ascendes per gradus ad altare*, hoc est, non gradatim unum alii præferens ad me pervenies: quod Ariani faciunt qui Patris et Filii et Spiritus sancti substantiam dividunt. Altare de terra facietis, quod supra diximus, ab aliis docetur tertia esse differentia inter gentes et Judæos; ipsi enim in corporibus differabant, et in vestimentis, et in altari de terra. Hoc quoque altare de terra significare dicitur, quia Judæi cor carneum habuerunt; in lapideo autem, quia gentiles lapideo corde ædificaverunt. Per hæc altaria et duæ Ecclesiæ præfigurantur. Per altare de terra Ecclesia Veteris Testamenti, et per lapideum, Novum.

CAPP. XXI - XXII - XXIII - XXIV.

Deinde multa præcepta legis dantur, quæ transitorie percurremus. Quia cum a majoribus nostris non inveniamus esse explanata, et simpliciter intellecta, ædificent auditores. Præcipitur autem post hæc: *Puer Hebræus si forte in servitutem devenit, septimo annis serviat, et septimo anno liber dimittatur de servitate. Sed si noluerit a servitute egredi, perforabitur auricula illius, et erit servus in sæculum.* Et nos in sex ætatibus hujus mundi servientes, septimo anno, hoc est æterno sabbato liberamur, si tamen voluerimus esse liberi, si sumus Hebræi, hoc est transitores per hunc mundum transeuntes. Dum autem sumus in hoc mundo, servimus mundanis desideriis: a quibus si voluerimus liberari, perforabitur auricula in testimonium inobedientiæ; et cum uxore et filiis nostris quos protulimus liberati, id est, cum caræ et operibus peccati, servi erimus in æternum. Per hunc quoque servum Hebræum universum genus humanum designari posse dicitur, quod in septimo anno, id est, in requie Novi Testamenti liberatus est. *Cum quali veste intraverit, cum tali exeat,* id est, a lege naturæ in novum cum fide veniat, quæ et vestis erat. *Dominus suus in omnibus.* Bonus doctor dedit illi uxorem, id est junxit animam illius; et filii et filix, id est sensus boni et cogitationes secundum hunc intellectum. *Ipsa vero exibat cum vestitu suo,* id est cum lege naturæ, vel fide; *et applicabitur ad eam,* id est principibus; *postes,* hoc est secundæ legis. *Perforabit aurem illius subula,* id est prædicabit illam prædicatione. *Et erit servus,* id est Christi vel doctoris. *Duo autem viri qui litigant,* duo disputantes sunt de aliquibus quæstionibus Scripturæ. Unde et Apostolus, *Nolite, inquit, verbis contendere, ad nihil enim est utile; servum Domini non oportet litigare.* Mulier autem prægnans anima est quæ nuper concepit verbum Dei, quæ pro infirmitate nuncupatur mulier: quæ a litigantibus viris percussa est, ita ut verbum Domini, quod tenuiter concepit, abiciat. *Subjacebit autem percussor damno, quantum petierit maritus mulieris. Affigetur enim per poenitentiam, qui affigit infirmum.* Pro universa doctrina quæ Christo placuit, quia jam proprius vir est animæ fidelis. Aut certe quantum expetierit magister, qui pro Christi Ecclesia est. *Potest autem ut illum quem læsit instruat et reparat. Si autem mors secuta fuerit, reddet animam pro anima.* Quod autem in die judicii intelligendum est apud judicem, qui potest animam et corpus perdere in gehennam. Vel certe fieri potest ut qui sibi conscius tanti scandali, ut animam hominis spiritualiter occiderit, ponat et ipse animam suam pro anima illius quem scandalizaverit; et itaque ad mortem, si necesse sit, operam Dei, quomodo redeat et restitatur ad fidem. *Et si oculum læsit,* animæ, id est, sensum illius turbavit, auferatur sensus turbulentus, quo læsit fratrem. *Sed si læsit dentem fratris,* id est, sensum quo ruminabat scripturam, ut ad sensum interiorum perveniret: auferatur dens illius, qui non bene Scripturæ com-

A minuit cibos. Manus autem illius animæ virtus, quærere et constringere aliquid potest: velut si dicamus, actus illius, et pes quo lucedit ad bona et mala. Quia ergo si scandalum patitur anima non solum in fide, sed et in actibus ejiciantur, quæ per manus significantur: et pedes auferuntur, quia offendiculum præbuit: et manus quibus non bene operatur, et pedes quibus non bene inceditur. Recipit enim combustorum, quia combussit animam. Per quæ singula hoc ostenditur, ut iste percussor omnibus detruncatis membris a corpore excidatur Ecclesiæ, ut ceteri timeant. Jubetur post hæc Israelitico populo decimas primitiasque omnium rerum Deo offerre. Primitiæ autem principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonam voluntatem quæ prior est opere, quam Pe'agiani sibi offendunt tribuendo. Deus autem dum illa sibi a nobis jubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere. Omnis autem numerus usque ad decem crescit, et ideo decimus consumptionis operum initium ad consummationis accipimus affectum. Quod autem dicitur, *Primogenita asini mutabis ove,* asinus immunditiam, ovis innocentiam significat. Asini vero primogenita ove mutare, est immundæ vitæ primordia ad innocentiam simplicitatem convertere, ut postquam immunda injustus egit, quæ Dominus respuit, illa agenda proferat quæ in Dei sacrificium munda imponat. Sequitur: *Non redimes, interficietur,* quia nimirum mens immunda, si non fuerit in melius mutata, necabitur morte æterna.

CAPUT XXV

C In arca autem Testamenti erant repositæ tabulæ, observantiam veteris legis ac novæ in Ecclesia significantes. *De lignis impurescentibus fabricatur arca.* De sanctis mente et corpore ædificatur Ecclesia: quasi aurum radiare debet, tam interius ex vitæ splendore, quam exterius doctrinæ claritate. *Corona aurea per circuitum,* unitas Ecclesiæ est. *Quatuor circuli,* quatuor Evangelia, quæ in unitate Ecclesiæ prædicantur, quibus accincta per quatuor partes hujus mundi dilatata tenditur. *Vectes quoque de lignis Sethim faciunt, qui eisdem circulis inserantur;* quia fortes perseverantesque doctores, velut imputribilia quærendi sunt, qui instructione sacrorum voluminum semper inhærentes sanctæ Ecclesiæ, semper unitatem denuntiant, et quasi intromissis circulis arcam portent: qui jubentur quoque auro operire, ut cum sermone aliis insenuerint, ipsi etiam vitæ splendore fulgescent. Hæc arca habet in se duas tabulas; et Ecclesia habet in se duo Testaments, et urnam auream, quam intelligimus carnem Christi; puramque reconditum in se habet perpetuæ divinitatis manna. Virga autem Aaron, veri pontificis Jesu sceptrum, quod sanctæ Ecclesiæ commisit. Propitiatorium super arcam, ipse Christus insinuat, qui inter Deum et homines medius propitiator intervenit. Hoc propitiatorium arcæ superponitur: sic Christus caput Ecclesiæ est, cujus a dextris et sinistris duo Cherubim consistunt, quod est plenitudo scientiæ, id est, dilectio Dei et proximi. Alii Cherubim duo

Testamenta intelligunt, quod sacram Christi humanitatem obumbrant. Hi versis in propitiatorium vultibus respiciunt, dum in spirituali sensu vertuntur; tunc enim alterutrum in melius sibi concordant. Altare autem illud corpus Christi significat, sive omnes sanctos, in quibus semper ardet ignis divinus, in quibus consumitur caro. Mensa, fides est Ecclesie vel Scripturæ, in qua pascitur diversis alimoniis. Candelabrum Spiritus sancti gerebat imaginem, qui septiformi gratia illustrat Ecclesiam: sicut quatuor Romanorum candelabrum illud esse dicitur. Alii candelabrum Christum intelligunt gestantem septem Ecclesias, in quibus septiformis splendor Spiritus sancti emicat. Hoc candelabrum habuit emunctoria, quæ duo Testamenta significare possunt, quibus vitia purgantur. Extra verum candelabrum ardet, quia sine velo, priscae legis velamine, Spiritus sancti gratia refulget. Oleum autem de arboribus olivarum sumpsum eandem gratiam Spiritus sancti significat, unde in cordibus nostris lumen veritatis absconditur.

CAPUT XXVI.

Tabernacula autem per allegoriam Ecclesie, quæ in hujus mundi eremo constituta, variis autem speciebus constructur. Tabernaculum autem partim villoribus, partim speciosis, per quod demonstratur alios justos, alios esse impios; fideles autem omnes, et intra Ecclesiam constitutos. Columnæ, sancti apostoli, de quibus Apostolus: *Qui videbantur columnæ esse*. In argentatæ, dum eloquium divinum enuntiant. Bene autem bases prophetæ et apostoli sunt. Super fundamentum enim prophetarum et apostolorum sancti doctores Ecclesiam collocant. Caput columnarum aureum, ille est de quo dicitur, *caput viri Christus est*. Tabulæ deauratæ, doctores dilatati in prædicatione. Per pelles arietum, quid aliud quam duces et præpositi Ecclesiam designantur? quique deservire curis temporalibus coguntur, oportet ut ventos et pluvias tentationum de hujus mundi contrarietatibus portent, ut ii qui intra Ecclesiam spirituales quasi byssus et purpura et hyacinthus fulgent; qui interim resplendent, dum rectores illorum contra procellas foris hujus mundi laborant. Velum in medio tabernaculi significat quod populus Ecclesie ea quæ proxima sunt, usque dum adveniant, videre non licet; videmus enim nunc per speculum, nondum pervenimus ad sancta sanctorum. Sancta enim esse possunt illa quæ sunt in præsentia, sancta vero sanctorum regnum cælorum est, in quod nemel intratur, ubi est multitudo scientiæ, id est Charibim. Interim tamen habemus Spiritus sancti gratiam septemplicem in præsentia Ecclesia, velut in candelabro purissimo fulgentem. Potest quoque velum hoc significare tempus illud quod fuit sub lege; quia quæ lex et prophetæ cecinerunt, occulta fuerunt: sed per passionem Christi velum istud scissum est, et quæ fuerant obscurata Judæis, Christianis revelata sunt. Quod autem argentæ bases, et tabulæ deauratæ, ostendit præcepta esse clariora apostolorum quam prophetarum.

CAPUT XXVII.

Tentoria ansulis assata, circulis suspensa, funibus innexa. Reliqua credentium populi multitudo intelligitur, quæ pendet in funibus fidei xxviii cubitis in longitudine, et quatuor in latitudine, legem et Evangelium significat. Quod autem vii et xx, et viii fuit, decem autem cortinæ Decalogum significant, quæ quinquagenis circulis sibimet connectuntur; quia omnes justi per donum Spiritus sancti, charitatis vinculo sociantur. Quinquagesimo enim die post pascha Spiritus sanctus venit in denario discipulorum numero; quia transgreditur denarium, peccatores significantur, et sunt tamen in Ecclesia, et ipsa cilicinea quinquagenis ansulis copulantur, propter speciem remissionis peccatorum, unde et quinquagesimus remissionis est. Figura autem prioris tabernaculi Ecclesie typus est, et per diversa munera meritorum dona significantur, quibus Ecclesie ornantur. Sapientia comparatur auro, sermo prædicationis argento. Quod autem viri cum mulieribus munera præbuerunt, significat quod tam fortiora facta quam infirmorum ad ornamentum Ecclesie conveniunt, et hæc consolatio non sit, sed sponte, quia fides spontanea est. Per armillas quæ lacertos astringit, præpositorum valde laborantium opera demonstrantur; per inares, subditorum obedientia; per annulos, signaculum est secretorum; per dextralia, bona opera, vas aureum, intelligentia Divinitatis; per hyacinthum, spes cælestium; per purpuram, intelligentiam passionis; per bis tinctum coccum, charitatem demonstrat, quæ dilectionem Dei et proximi decorat; per byssum, sanctimonie splendissimus candor ostenditur: byssum enim linum est candidissimum; per pilos caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas contextitur, dura penitentiae afflictio designat: extenta diversitate operum, unum conficitur tabernaculum. Porro ligna Setim, quæ imputribilia sunt, sanctorum mentes sunt, quia carne sunt incorruptæ. Lapidis pretiosi, apostoli christiana est, quo unguuntur omnes justis. Moraliter quoque potest unusquisque nostrum in se construere tabernaculum, et habere debet virtutum columnas argenteas splendidas, et atria distendere, cum dilatavit cor suum, juxta apostolum dicentem: *Dilatamini et vos*. Potest et vectibus munire, cum unitate astringere, et bases binas habere. Cum super fundamentum verborum apostolorum et prophetarum collocatur, et capita deaurata in columnis omnium vivorum justum caput est Christus, habent in se dextrum altare, cor scilicet mundum immolet continentia cultro, superbiam taurorum iracundiam quasi arietum jugulet, et luxuriam, et omnem libidinem quasi hircum: et ut sciat tamen ex his sacerdotibus separare dextrum brachium, et pectusculum integrum, quod est correptum, et maxilla ad loquendum verbum Dei; sciat sibi in sanctis candelabrum collocandum, ut sint illi lucernæ semper ardentes. Lucerna enim corporis tui oculus tuus est, et istud

candelabrum in austro collocet, ut ad aquilonem respiciat. Accenso enim lumine, id est vigilantia corde, semper respicere debet ad aquilonem, et observare illum qui ab aquilone, hoc est, observare astutias diaboli, unde inimicus abripiat. Mensa quoque propositionis habens XII panes in parte collocetur aquilonis, respiciens ad austrum, ut habeat Novi Testamenti notitiam, quo omnes alimur, et apostolicum sermonem tam virtute quam numero: et ad austrum respiciat, unde Dominus venit; habet in penetrabilibus cordis sui altare incensi, ut dicat, *Christi bonus odor sumus*; habet et arcam Testamenti, in quo sunt tabulae legis, ut legem illius meditetur die ac nocte, et memoria illius arca efficiatur librorum Dei. Fit intra ipsum et urna manna, id est repositus intellectus verbi Dei, subtilis et dulcis sit, et virga Aaron, sacerdotalis doctrina, et florida severitas disciplinae, incensum autem ex quatuor odoratissimis pigmentis in magnam subtilitatem comminutis factam, id est, stacte, honiche, galbane, et thure, orationes iustorum significat, sicut Apocalypsis ostendit; quamquam specie genera elementorum quatuor designat. Quatuor haec, ut thus, quod placidum est, aeri comparetur; stacte vero aquis; galbane et honix, terrae et igni; ut per hoc omnium quae in caelo sunt, et infra et intra, et infra, et in aquis placitum sit Deo, incensum omnis creaturae laudatio. Sanguis autem quo Moyses populum et omnia aspersit, significat sanguinem Christi, quo populus Christi, quo populus fidelis aspergitur, et Ecclesiae fides significatur adipis, cujus pectus involvitur, et pinula jecoris offerantur super altare; ipsum vero pectus et brachium dextrum Aaron datur, et filiis: adipis quibus pectus involvitur, cogitationes quibus cor involvitur, juxta illud: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris*. Concupiscentia in jecore est, postquam autem adipis pectoris, id est, omnes cogitationes quibus pectus involvitur quasi adipe et pinula jecoris, id est desiderium libidinis, per oculorum festinationem erumpens foras, ignis spiritus concremaverit, tunc mentis praemium, pectus et brachium in pectore mundas cogitationes, in corde legis notitia, dogmatum. In brachio opera bona, et pugna contra diabolum, ut quod conceperunt exemplo praebent, et in sinistram habere praecipuntur, haec de vitiis, et de his quae sacerdotibus offeruntur, Domino dantur. Maxilla loquentem eruditumque significat, ut quod pectore concepimus ore promamus. Per ventrem ostendit, mentibus consecratis Deo, quidquid comedimus in secessum projici; unde dicitur, *Esca ventri, et venter escis*.
CAPP. XXVIII-XXXI.

Communes autem vestes sunt sacerdotum femoralia lineae, quae ad genua et poplites veniunt, ex quibus verecunda celantur, et superior pars sub umbilico vehementi constringitur; ut si quando expediti mactent victimas, portent onera, et si lapsi fuerint, non patiantur turpitudine, et vocatur hoc genus vestimenti Hebraice *maraste*, a nostris femoralia, usque ad genua pertinentia. Et Josephus dicit, *non femora-*

lia de bysso retorto fieri ex lino. Tunica poderis, id est, talaris duplici sindone; et ipsam Josephus byssinam vocat, appellaturque *catonath*, quod Hebraico sermone in lineam vertitur. Haec adhaeret corpori, et ita arcta est astrictis manicis, ut nulla omnino in veste sit ruga, et usque ad crura descendit. Sacerdotes utuntur hac tunica, vel habentes pulchritudinem vestimentorum nudorum celeritate discurrant. Tertium genus est vestimenti, quod illi nuncupant *Bonet*, et nos cingulum vel balteum vel zonam possumus dicere: hoc signum in similitudinem eolubri, quia exivit in senectute sic rotundum textum, ut marsupium longius putes textum, aut sub tegmine coccini purpurae hyacinthi, et flamine byssino obdecorem et fortitudinem, atque ita polymita arte distinctum, ut diversos flores, et gemmas artificis manu non textas redditas arbitriis. Lineam tunicam quam supra diximus, inter umbilicum et pectus, hoc stringunt baltheo, qui quatuor digitorum habens latitudinem, magna ex parte ad crura dependens, eum ad sacrificia cursu expeditione opus est, in levem humerum retorquetur. Quartum genus est vestimentorum rotundus pileolus, qualem pictum mulixi conspiciamus, quasi aspera media sit divisa, ex parte una ponatur in capite. Hoc Graeci *Enarradurum*, nonnulli *Galerum* vocant. Non habens cacumen in summo, nec totum usque comas caput tegit, sed tertiam partem frontem relinquit inopertam, atque ita in occipitio ut villa constrictus est. Tenuis et non facile levatur ex capite. Est autem byssinus, et sic fabre opertus linteus, ut nulla acus vestigia forinsecus appareant: quatuor vestimentis, id est, feminalibus tunica lineae, cingulo quod purpura cocco bysso hyacintho contegitur. E pallio, de quo nunc diximus, tam sacerdotes, quam Levitae utuntur. Reliqua autem proprie pontificum sunt, quorum primum est millioli, id est, tunica talaris hyacinthina ex lateribus ejusdem assutas habens manicas. Et hi superiore parte qua collum induitur aperta, quod vulgus capitium vocat, ornat firmissimis, et ex se textis, ut non facile rumpatur. In extrema vero parte, id est, pedis LXX, vero sunt tinnabula aurea, et totidem mala punica, iisdem contexta coloribus quibus supra cingulum. Inter duo tintinnabula unum malum punicum est: et inter duo mala, unum tintinnabulum: ut ingrediens pontifex sancto totus vocalis incedat. Statim moritur, si hoc non fecerit. Sextum vestimentum est superhumeralis, quod apud Hebraeos *Ephoth* dicitur: quod genus vestimenti solis pontificibus convenit; sed tamen qui Levitae. Et adhuc scribantur habere *Ephoth*. Aliud est enim quod contextitur, et quatuor coloribus, hyacintho, bysso, cocco, purpura, nec non et auro, velut simplex est: lineum auri lamina, id est, bractearum extremitatem mire tendantur. e quibus secta fila torquerentur. Et eum tegmine trium colorum, hyacintho, cocco, purpura, et cum stamine byssino, et vermiculo lacte, efficitur palliolum mire pulchritudinis, perstringens

oculos fulgore in modum caracallarum, sed absque A thum, aerem pro similitudine; et ipsas versas hyacinthina a capite usque ad talos veniens, indicat cocculis. Contra pectus nihil textum est, locus futuro rationali relictus, inter utrumque humerum habens singulos clausos et distinctos lapides, quos Josephus sardonicos vocat, cum Hebræo et Aquila consentiens: ut vel colorem lapidum, vel patriam demonstrarent. In singulis lampadibus sena patriarcharum sunt nomina. In dextrum humerum majores filii Jacob, in lævum minores: ut pontifex ingrediens sancta nomina populi, pro quo oraturus est Dominum, portet in humeris. Septimum est vestimentum, quod Hebraice vocatur Ossen, Græce Logion: nos rationale nuncupare possumus. Pannulus brevis est auro, et quatuor textus coloribus: quibus et superhumerali, habens magnitudinem palmi, per quadrum, et duplex, ne facile rumpatur. Intexti sunt enim ex duodecim lapidibus miræ pulchritudinis per quatuor ordines, ut in singulis versiculis terni lapides collocentur: in primo ordine Sardius, Topasius, Smaragdus; in secundo Carbunculus, Saphyrus, Jaspis; in tertio Tigurius, Achates, Amethystus; in quarto Chrysolitus, Berillus, Onichinus; in singulis lapidibus secundum ætates, duodecim tribuum scripta sunt nomina. Per quatuor rationales angelos, quatuor annuli sunt, aurum habentes contra se in superhumerali. Alius quatuor et annulus veniat contra annulum, et mutuo sibi vittis copulentur hyacinthinis. Porro ne magnitudo et pondus lapidum contexta lamina rumpat, auro ligatis supra atque conclusæ, ne sufficiat hoc ad infirmitatem, nisi catenæ ex auro fierent, quæ ob pulchritudinem sibilis aureis tegerentur. Et haberent irrationale super duos majores annulos, qui vicinis superhumeralis aureis necerentur. Et deorsum alios duos. Nam post tergum vero in superhumerali contra pectus et stomachum ex utroque latere erant annuli aurei, qui catenis cum rationis inferioribus annulis conjungebantur atque connectebantur; atque ita faciebat, ut ex rationale, et desuperhumerali, de rationale jungerentur, aut coaptarentur, ita ut hæc simul conjuncta coram videntibus una textura putaretur. Octava est lamina aurea, in qua scriptum sive sculptum est nomen Domini Hebraice, videlicet quatuor litteris Hebraicis, Ioth, et He, et Yau. Hoc super piliolum lineum, et hoc commune omnibus sacerdotibus est. In pontifice plus additur; in fronte vitta hyacinthina, totaque pulchritudo pontificis. Hebræi dicunt, quatuor colores quatuor elementa significare, ex universa consistunt. Byssum terræ deputatur, quia ex terra gignitur; purpura mari, quia ex illa coccolius tingitur; hyacinthus aeri prorsus, ob coloris similitudinem: coccus igni et aeri. Pro cocco juxta Latinum eloquium apud Hebræos tbothati, id est vermiculus scribitur; et justum esse commemorat, ut pontifex omnium, creatorem non solum pro Israel, sed pro universo mundo roget. Siquidem ex terra, et aqua, et aere, et igni, mundus iste consistunt, et elementa. Primum est vestimentum lineum, terram significat: secundum hyacin-

B licet omnia ipsa habeat, a ventris vallatur elementis duodecim lapides: vel zodiacum interpretantur circulum, vel duodecim menses. Immutatio autem terrenorum, et temporis, et caloris, et frigoris, de cœli cursu et ratione descendunt. Unde et rationale cum ephor arctius constringitur. Quod autem dicitur in ipso rationali manifestatio et veritas, hoc ipsa est quod non quam ratione Dei mendacium sit, et in multis argumentis hominibus manifestatur super omnia cidaris et vitta hyacinthina cœlum demonstrat; et aurea lamina in fronte pontificis, nomenque Domini scriptum, universa quæ sub terra sunt, Dei judicio gubernari. Justum ergo erat, ut pontifex Dei omnium creaturarum cibum portans in vestibus suis, indicaret cuncta indigere misericordia Domini.

C De feminalibus lineis hoc solent dicere: ratio seminum et generationis ad carnem pertinet, et terræ deputatur per illam. Terra enim, inquit, es, et in terram ibis. Causam hujus rei, quomodo de parvissimis seminibus et sedissimis initiis tota hominum multitudo et omnium rerum pulchritudo nascatur, esse obvolutam, et humanis oculis non patere. Involuti nimia obscuritate spiritualium sacramentorum, brevitates excedimus. Aaron vero sacerdotem magnum vivificat. Cui dicitur, Tu es sacerdos in æternum. Vestis sacerdotalis. Ecclesia est. Feminalia, quibus verecunda celantur, hoc significare possunt, quod castitatem et integritatem Christi Ecclesia habere debet. Sacerdotes non accipiunt vestes, nisi prius lavant mores. Vinum enim novum in utres novos mitti debet, quia legis præceptis lavandi sumus. Et cum tunicas deposuerimus, tunc induimur vestimentis Christi, purgati baptismo. Tunica autem linea poderis, id est, talaris, humanitatem Christi, quæ de terra est, significat. Linum enim de terra oritur: sive tunica linea corpus per baptismum candidatum significat. Cinguli quo sacerdotalis pectus constringitur, Chorus sanctorum, qui unitate fidei Christum amplectuntur. Cidarim vero, hoc est, tharam, splendorem divinitatis intelligimus, ut unus atque idem secundum hominem pondere, secundum cidarim ornatus esse videatur; sed et nos quæ possumus dicere: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Tunc autem illa hyacinthina, intello-

eius coelestium est. Hyacinthinus aereo colore splendet, ut sancta Ecclesia illa quæ sursum sunt sapiat, si conversatio illius in cœlis est. Mala punica autem, unitatem Ecclesiæ denuntiantur. Nam sicut in malo punico, uno exterius cortice, multa interius grana muniantur : sic innumeros populos sanctæ Ecclesiæ congregat unitas, quos intus diversitas operum tenet. Tintinnabula autem inter mala granata, prophetæ et sancti doctores in medio Ecclesiæ collocati : hæc tintinnabula in ultima parte vestita sunt, unde de fine hujus mundi et futuro semper disputant. Superhumeralis autem Salvatoris insinuat potentiam et regnum, cujus principatum super humerum illius : possuntque superhumeralis et rationale opera nostra, et ratio intelligi. Duo lapides ad dextram, Ecclesia, aut duo populi sunt. Gentilis dexter, Judaicus sinister : aut Christus et Ecclesia, aut spiritus et littera. Rationale autem pectore superpositum, quaternio lapidum ordine distinctum, sermonem figurat Evangelicum, quia quadruplici ordine doctrinam veritatis nobis exponit : duodecim nomina descripta. Patriarcharum exempla sanctorum apostolorum sunt ad imitandum posita. Quod autem duplex rationale est, significat, quod Evangelica doctrina aperta, et abscondita, et simplex, et mystica; et lamina aurea rutilat in fronte. Nihil prodest rerum omnium eruditio, nisi Dei scientia coronemur. Moraliter quoque in pontificis habitu aurum fulget, dum sensu emicat : cui hyacinthinus jungitur, ut per omne quod tractat, ac amorem surgat supernorum. Huic admiscetur regalis purpura, ut vitiorum suggestiones veluti ex potestate regia comprimat. Coccus quoque bis tinctus est, jungitur, ut ante interni judicis oculos omnium virtutum bona decorentur charitate : quia charitas, quæ a dilectione Dei et proximi pendet, et quasi in duplici refulget tinctura, cui bis tincto cocco torta byssus jungitur. De terra enim byssus nitenti specie oritur, per quod candens est; et munditiæ corporalis castitas designatur, quæ torta pulchritudini superhumeralis innectitur : quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur. Cum per abstinentiam carnem affligit, siquidem et baltheo præcingitur, per quod incentiva et luxuriæ libidinum restringuntur. Sacerdos autem tabernaculum ingrediens, in tunica tintinnabulis ambitur, ut vocem prædicationis habeat, novum pectoris superni judicium silentio offendat. Malum quoque punicum jungitur tintinnabulis, ut per illa doctrinæ fidei unitas designetur. Quod autem in prima parte tabernaculi quotidie pontifex ob immolandas hostias introivit, instantia nobis quotidiana præcipitur, ut confessionis et laudis quotidie nos spirituale sacrificium offeramus, id est, humilitatem in castitate animarum nostrarum. *Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus.* Quod autem semel in anno ingrediebatur, relicto populo, in sancta sanctorum, significat pontificem nostrum Jesum Christum, qui in carne positus est, et cum populo per totum annum : de quo scriptum est, *Vocare Agnum acceptum*

Domino. Iste ergo semel in isto anno in die propositionis intrat in sancta sanctorum : id est, completa dispositione penetravit cœlos, intrans ad patrem, ut illum propitium generi humano faciat : ipsum enim advocatum habemus apud patrem. Cum autem Moyses induit Aaron his vestimentis, de feminalibus nihil adjiciatur : ob hanc arbitror causam, quod ad genitalia nostra lex non mittit manum, sed ipsi secretiora tegere et velare debemus. De aliis enim virtutibus, verbi gratia, sapientia, fortitudine, justitia, possunt et alii dijudicare. Pudicitiam sola novit conscientia, et humani oculi rei certe judices esse non possunt, absque his qui more brutorum animalium passim libidini suppositi sunt. Apostolus de virginibus : *Præceptum Domini non habeo*; quasi et Moyses loquatur : *Feminalibus ego non vestio, nec impono necessitatem alicui : qui vult se ipse vestiat.*

CAPUT XXXII.

Descendens itaque Moyses de monte, confringit tabulas : indicans indignum populum legem accipere propter dolum consecratum. *Vitulum quem fecerunt Israel combussit, minutatumque concidit, et in aquam spargens, potum populo dedit.* Per quem vitulum corpus diaboli significat, id est homine, quibus ipse est auctor, significantur mali, aurumque videntur idololatriæ ritus, vel a sapientibus instituti. Hunc ergo vitulum, hoc est omnem societatem gentium, Moyses, id est, divina lex combussit illo igni : de quo dicitur, *Ignem veni mittere in terram :* ut dum gentes credunt in illum, igni virtutis illius diabolica in illis forma salvator totum comminuitur, hoc est illa mala unitate discessum humiliatur; et in aquam mittitur, ut hic vitulus, id est homines qui idolum colunt. Israelitæ, id est sancti prædicatores, qui baptismum in sua membra, hoc est in Dominicum corpus transferunt. Sciendum est, quod secundum historiam, ideo Moyses hunc vitulum populo in potum transmisit, quasi in terram, vel in aquam ignemque projecisset. Illud nimirum fuit, ut ille populus idololatriæ deditus, hoc per totum in secessum illum misere, ut stercora sua adorare dedignarentur. Quod autem multos ex his qui idolum fabricaverunt, jussit Moyses interimiri; signat talium vitiorum necem, quibus ad eandem idololatriam destuxerunt : in talia namque vitia sævire nos jubet Apostolus. *Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem et immunditiam. A porta vero usque ad portam iusti.* A vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors vitatur cum gladio increpationis discurrere. Sed ipse numerus trium millium interfectorum triplicem formam indicat imperitorum. Omne enim peccatum aut opere, vel verbo, vel cogitatione committitur.

CAPUT XXXIII.

Iterum ergo ascendit Moyses in montem, et secundo accepit legem. Priores tabulæ quæ fractæ sunt, significant priorem legem, quæ propter peccatum populi mox cessavit. Aliæ vero non franguntur, quia Novi Testamenti eloquia erunt permansura. Sic

et secunda acceptio novum significat : duæ scriptio- nes Domino reputantur. Prima in lapide, secunda in terra. Quo significatur, quia hi quibus in lapidibus data est, duriores fuerunt : et hi quibus in terra scriptum est, molliores. Et corporibus scriptum est prius animabus : secundo vero digito Dei utraque scriptio scripta est, id est, Spiritu sancto : de quo scriptum est : *Qui a Patre et Filio procedit*. Decem autem mandata magnopere conveniunt, dum decem sensibus corporis et animæ scripta sunt. Hæc decem mandata cum duabus tabulis, duodecim efficiunt numerum. Quod inde convenit, quia Christus per duodecim apostolos monet. Et sicut duæ tabulæ decem mandata custodiunt, sic et dualis quondam noster sensus. Quod autem prius ad idolorum orationum tabulæ restauratæ sunt, renovationem legis cum Christo significat : post adorationem idolorum in veteri Testamento. Quod autem eadem sunt verba quæ primo et secundo scripta sunt, significat eandem esse legem qui concidit, et quæ restauratur. Moyses materiam tabularum quærens, demonstrat : quia apud nos habemus proprium arbitrium, et super rationem nostram ante caput legis. Dei autem est inspirare et inscribere in tabulas. Hæc autem tabulæ confringuntur usque ad diem iudicii, et renovantur. Franguntur tabulæ, et verba non franguntur : ut dicitur : *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Decem verba in quinque libris legis multiplicata sunt, et in quinque volumina in lege multiplicantur. Sic et quatuor Evangelii inscriptiones novæ multiplicantur. *Quadragesima autem diebus Moyses jejunavit*. Secundum eundem numerum et Helias, et ipse Dominus jejunavit : per quod præcipitur nobis ex Lege et Prophetis, et ipse in Evangelio, ut ab universis hujus mundi illecebris aviditatem nostram tanquam jejunio temperantiæ refrenemus, quandiu perfectio Decalogi legis per quatuor ejusdem mundi partes, id est universo orbi prædicatorum, ut decem quater ducta in quadragesimarum numerum signet. *Josue vero iens ad montem cum Moyse, minister illius*, Christum significat, qui Legis minister, et cum lege ibat. *Decem autem dies* : idem Moyse et Helicæ et Domini novum Testamentum significantur. *Quadragesima autem diluvii plaga corporalis, et corporalis sanitas in vetere est, legem*

figurant. In quadragesima diebus sex hebdomadae sunt. Etenim legem per senarium numerum dari oportet, dum lex per sex dies servitute dicitur. Quod autem dies et noctes non separatim a Domino numerantur, significat, quia ira et sensus in lege simul sunt : vel duos populos indicat, quibus lex postea profecisset, filii lucis et filii noctis dicuntur. *Deinde metuens Moyses claritatem Dei videre, responsum accepit, videre non posse quem nullus hominum videret et viveret*. Quod significat, quia quamvis usque ad claritatem angelicam humana natura post resurrectionem proficiat, tamen videre illius essentiam plene non valet : quam nec ipsa perfectio angelica, veluti est, integre scire attingit. Sola enim sibi integre nota est Trinitas, et humanitate suscepta, quæ tertia est persona in Trinitate. Sequitur : *Est locus apud me stabilis super petram, et posteriora mea videbis*. In petra stamus, ut posteriora Dei videamus. In Ecclesia consistimus, et posteriora Dei, hoc est, humanitatem mediatoris Dei et hominum per Evangelia videmus. Cujus faciem videre et vivere non possumus : quia in divinitatis contemplationem adhuc in carne positi, plane non assurgimus. Vel certe illud quod Moyse dicitur : *Posteriora mea videbis*, significat quod populus Judæorum, cujus Moyses nunc personam gerit, ultimo tempore credituri essent cum in petra, hoc est, in soliditate fidei consisterent : quando manum suam, id est potentiam suam monstraverit populo Judæorum. Quidam dicunt hoc impletum esse, quoniam juxta Evangelium *Moyse posteriora Dei vidit*, id est, cum in posteriore tempore in monte cum illo locutus sit.

CAPUT XXXIV.

Descendente autem Moyse de monte, facies illius glorificata videtur, sed tamen tegitur velamine ; per quod significatur, legem mystico esse velamine cooperatam tectamque in fidelibus. Sermo quippe legis habet scientiæ gloriam, sed secretum non habet, et cornua duorum testamentorum, quibus contra falsitatis dogmata incedit armatus. Et quotiescunque Moyses legis velamina posuisset, positum super cor Judæorum legitur : ita loquens, *legis non possit gloriam sustinere*. Sed si conversi fuerint ad Dominum, auferetur velamen occidentis litteræ, ut spiritalis sensus ostendatur.

EXPLANATIO IN TERTIUM LIBRUM MOSIS.

Qui Hebraice VAICRA, Græce et Latine LEVITICUS dicitur.

CAPP. I-III.

Vocavit autem Dominus Moysen, et locutus est, et reliqua. Ab aliquibus interrogari solet, si aliquis ordo sit, qui hunc ordinem voluminum legis significaret ; quod ita solvitur : Quia Genesis istam sententiam significat, qua dicitur : *Lex Domini immaculata convertens animas*. Exodus, sapientiam præstans parvulis. Leviticus vero, demonstrans, præceptum Domini illuminans. Numerus vero, *judicia*

D Dei vere justificata. Hæc autem quatuor volumina, quatuor Evangelia figurant eodem numero. Deuteronomium vero totum Evangelium, quia Deuteronomium novata lex interpretatur. Sed sciendum est, quomodo supradictus ordo huic ordini voluminum conveniat. Quod ita dicendum est, quod idcirco sententia prima Genesi coaptatur, quia Genesis enuntiat omnia verbo Dei esse creata, quæ idcirco lex est. In illa quoque animarum conversio

id est, a vita ad mortem, ut Adam intelligitur; et a morte ad vitam, ut Noe. Exodus, *sapientiam præstans parvulis*, adimplendo quod Abraham, Isaac et Jacob, de terra repromissionis Deus promisit. Omnes enim in Dei cooperatione parvuli sunt. Leviticus autem præceptum lucidum illuminans, discernendo inter munda animalia. Numerus vero judicia Dei vera sunt, maxime in prophetia Balaam, in benedictionibus maledictionibusque. Una autem vocatio ante hanc invenitur, id est, apud scientiam Dei in lege naturæ. *Et fecit Deus hominem*, et reliqua. Multæ autem post hæc, eo quod vocamur de lege naturæ in legem litteræ, non deserendo, sed crescendo in legibus; et a littera in novum, *Venite ad me omnes*, et reliqua. *Vocavit autem Moyses*, et reliqua: id est, in figura totius mundi, qui a Deo per fidem a gentilitate ad baptismum vocatur, et ad penitentiam, sive ad fidem Trinitatis, seu de corpore ad vitam futuram: vel in iudicio, ut, *Venite, benedicti*, et reliqua. In hac dictione dignitas personæ ostenditur, dum non alium, sed Moysen vocavit; et indignitas, in comparatione dominantis. Potest quoque intelligi, in eo quod dicit, *Vocavit Dominus de tabernaculo*, Deus Pater vocare Christum de cælo ad incarnationem. Cui a Deo Patre imperatur loqui filiis Israel, id est, omnibus credentibus. Et eum vocavit Dominus, et reliqua: Christum significat, populum apostolorum de lege litteræ vocantem: cui dicitur, *Prædicate Evangelium omni creaturæ*: hoc est in populo secundo, ut in tribus millibus prædicationis Petri. Vel populus primitivus populum secundum vocat de tabernaculo, id est, de Ecclesia. Aliter, unusquisque doctor Moysen, id est, omnem credentem vocat. Per filios quoque Israel, sensus perfecti possunt demonstrari. Hostia proprie dicitur, quæ ante hostium tabernaculi occiditur: sive de ostensione. Oblatio, quando de pecoribus offertur victima, quod occiditur. Holocaustum, id est, totum combustum, hoc est quod finitur. Sacrificium autem de pane. Libamen, de liquore. Aliter, oblatio de significatione sacerdotibus a populo: victima, de victu sacrificium. In omnibus his oblationibus qui in Levitico, spiritualis sensus quærendus. Ut alibi dicitur: Sicut verbum Dei procedens in hunc mundum, carnis tegebatur aspectus, et aliud in illo videbatur, aliud intelligebatur, carnis aspectus omnibus patens, divinitatis autem agnitio paucis admodum: ita per legislatorem et prophetas verbum Dei pronuntiatur, litteræ velamen tegitur. Intrinsicus occultatur spiritualis sensus, qui paucis omnino patuit. In exordio autem Levitici, annorum genera principalium oblationum describuntur, quæ Domino offerri jubentur: primum vitulus, secundo agnus, tertio turtur et columba: quarta, simila conspersa oleo. Reliqua vero sacrificia pro qualitatibus causarum offerebantur. Non est autem otiosum, quod dicit: *Homo ex vobis si offerat munus*; quasi possit aliquid aliud offerre quam homo, et utique sufficiens. Si quis ex vobis offerat munus; et in alio loco,

idecirco si anima offerat munus; et ita quidem alia dicit offerre hominem, alia animam, alia pontificem, alia synagogam, alia principem, alia unanimum, et populum terræ. Christus autem in vitulo immolabatur propter virtutem crucis, ipse in agno propter innocentiam, ipse in ariete propter principatum, ipse in hirco propter similitudinem carnis peccati. In turture et columba, propter Deum et hominem; in similaginem, propter Ecclesiam, quæ est corpus illius ex multis membris, velut ex multis granis collectum: per Legis et Evangelii molam comminutum, per aquam baptismi tinctum, chrismatis oleo perunctum, Spiritu sancto solidatum. Moraliter quoque nos vitulum offerimus Deo, cum carnis superbiam vincimus; agnum, cum irrationabiles motus corrigimus; hædum, cum lasciviam superamus; columbam, cum simplicitatem mentis custodimus; turturem, dum castitatem servamus. Hoc autem genus avium dicitur unum et castum servare conjugium. Panes azymos, cum non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis ambulamus. Sed quod dicitur, *Ponat manum suam super caput victimæ*. Si historialiter intelligendum, quasi diceret, Ille qui offert hostiam ad sacerdotes, hanc tenete. Hoc quoque spiritualiter intelligendum; quod opus super crudelitatem divinitatis Christi ponendum est, quia per caput hostiæ ostenditur Christi divinitas. Homo autem ille, qui primum in omnibus posuit ad immolandum Domino munus, non incongrue humanum genus significat: de quo in Evangelio dicitur, *Homo quidam descendebat a Jerusalem in Jericho: qui vitulum offert, illum utique saginatum, quem pater, progresso filio, ac sibi substituto, jugulavit*. Homo ergo iste, quoniam nihil substantiæ habuit, invenit istum vitulum cœlitus missum; sed ex ordine patriarcharum et generationis successibus venientem. Et ideo non simpliciter dixit vitulum, sed quod vitulum ex bubus; est autem masculus sive mascula: vere masculus, qui peccatum, quod feminae fragilitatis est, ignorat, et non habuit maculam peccati. Offert autem non in tabernaculo, sed ad ostium tabernaculi: quod extra portam passus est; vel quia in propria venit, et sui illum non receperunt. *Per filios autem Aaron offertur sanguis*: quod de Anna et Caiapha intelligi potest, et aliis qui consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent et occiderent; et pronuntia-verunt illum reum esse mortis, et implis vocibus sanguinem justum effuderunt. Effunditur autem sanguis juxta basem altaris, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem. *Ponitque manum suam super caput vituli*, hoc est, peccata generis humani. Ipse est enim caput Ecclesiæ suæ, qui peccatum mundi portat. Sequitur: *Detrahaque pelle hostiæ, artus in frusta concident*, et reliqua. Detrahit pellem vituli, qui de verbo Dei abstrahit velamen litteræ, et interna illius sacramenta spiritualia dividit, et hæc membra non in humum, sed in altare ponit, quia indignis hominibus non pandit divina mysteria, sed illis qui sunt Dei altare, et in quibus semper

ignis divinus ardet, et in quibus semper consumitur caro. Membra autem dividere est competenti ratione distinguere qui sint profectus, vel Christi simbram tetigisse, vel pedes illius lavisse lacrymis: quando sit potius caput unxisse, vel in pectore recubuisse. Qui hoc dicere secundum profectum uniuscujusque noverit, potest esse sacerdos ille qui pellem detrahat, et membra dividat. Deinde lignis adhibitis, in altari ignis succenditur, qui divinitatem Christi significat. Desursum enim est divinitas, quo ignis iste festinat. Ardet ignis in altari, cum non solum de incarnatione Christi, sed etiam de divinitate illius aliquid doctor disputat. Ligna autem illa, opera quae in Salvatore gesta sunt, significant: in quibus ostendebatur ardens divinitas. Vel certe ligna possunt passionem significare: usque ad lignum enim Christi passio fuit. Ubi autem suspensus est in ligno, dispensatio carnis finita est. Hoc holocaustum namque carnis illius per lignum crucis immolatum, divinis humana sociavit. Interea, ne cupiditatibus dilui jubet: significat, per quod in terrarum, hoc est, conscientia; et pedes, hoc est sensus purgantur. Moraliter quoque ut supra diximus, habemus et nos vitulum, et quidem superbum, quem offeramus: carnem scilicet nostram, quam si munus Deo offerre volumus, adducamus ad ostium tabernaculi, ut divinum suscipere possit auditum. *Masculus sit, feminam nesciat, nihil dissolutum aut molle requirat. Quid est, Impone manum tuam super hostiam?* Id est, impone illi continentiae frenum, et manum disciplinae ne auferas ab ea: sicut ille imposuit, qui dicit, *Macero corpus meum, et immola eam Domino*, hoc est, mortifica membra tua, quae sunt super terram. *Filii Aaron offerunt sanguinem.* Sacerdos vel filii illius nuncupantur. Soli enim sunt, qui intelligunt Dominum. Per ipsos vero debes offerre sanguinem, ut rationaliter carnales castiges voluntates. Sunt enim qui offerunt, sed non per sacerdotem, non enim sciunt; neque secundum legem. Secunda hostia agnus, qui et ipse, sicut supra diximus, significat Christum, propter innocentiam: ipse agnus, qui tollit peccata mundi. Ipse et haedus, quia illius morte diabolus auctor peccati agnoscitur et jugulatur. Immolatur autem agnus ad latus altaris, quod respicit ad Aquilonem: ad hoc enim passus est Christus, ut Aquilonis principem subverteret. Diripiens enim vasa fortis, prius alligavit fortem, et reliqua. Quae sequuntur de agno, sicut de vitulo explanantur. Tertium sacrificium est, turtur vel columba. Turtur potest significare humanitatem Christi, Salomone dicente: Pulchrae sunt genae tuae, sicut turturis. Columba, Spiritum sanctum significat. *Cum videris enim, inquit, Spiritum descendentem, quasi columbam.* Ac per hoc humanitatem Christi Spiritu sancto sociatam offert homo: id est, aut genus humanum, ut supra diximus, quod saepe Scriptura sub nomine hominis commemorat. Aut unusquisque homo rationaliter vivens, aut certe Jesus Christus, qui seipsum obtulit. In hac via sa-

crificia supra dictus homo offertur. Quartum, anima: quae aut Ecclesia est, quae offertur similam conspersam oleo, id est, vitam charitate decoratam; aut anima, animalis scilicet homo, qui juxta Apostolum non percipit quae sunt Spiritus Dei. Cujus munera longe inferiora quam munera hominis, id est, perfecti viri. Iste enim non habet vitulum neque agnum neque haedum, quem offerat, neque columbam; sed tantum similam offert, id est, communem hanc vitam: verbi gratia, in agricultura, in navigando positam: offert tamen munus Deo similia oleo unctum. Omnes enim animae egent oleo divinae misericordiae. Thus quoque cum sacrificio isto offertur, quia quod in nostris actibus infirmum conspicimus, assiduitate orationis implorandum est: ut cum propheta dicamus: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Per clibanum autem, tentationum pondus: per sartagine, constantia animi et robur mentis; per craticulam, multiplex impugnatio non incongrue significatur. In variis autem oblationibus excepto sacrificio pro peccato aliquibus partibus immolatis, super altare, reliquae sacerdotum usibus deputantur, aut quae proprie ad Dominum pertinent, implentes: ut jejunium, continentia, aut quae habenda sunt in proximos perficientes, ut est eleemosynam, discordantes pacificare, et reliqua. Quod mel in Dei sacrificium non offerretur, significat nihil voluptuosum, nihil suave hujus mundi placere; sed habeat aliquid mordacis veritatis, unde et Pascha cum amaritudine manducatur. Sal autem in universis sacrificiis admiscere jubetur, ut omnia quae in honore Christi offerimus: sal rationis habeamus discretiones. Primitiva tantum fermentati panis et mellis offerimus, super altari non ponimus, quia in primordiis fidei imperfecta opera habemus, juxta Apostolum: *Lac potum accipimus, non escam.* Cum autem fuerit opportunum, ut munera perfecta, id est, opera bona in altare cordis imponantur, imperfecta quaeque omittimus. Propter haec sequitur mandatum de primitiis, per quae significat, quod principium operum nostrorum debemus Deo consecrare, igni divini amoris illuminatum, et discretio- nis boni et mali facta, cum spoliante veterem hominem, induemur novum. Caetera quae sequuntur de qualitatibus oblationum, ex praecedentibus possunt cognosci; sed hoc nosse debemus, quod in oblationibus pacificorum non solum masculi assumuntur, sed et feminae: quia cum pax in homine sit, qui existentibus bellis vitiorum, non solum fortiora opera, sed infirmiora quaeque multum valent. Fortiora autem opera sunt, castitas, contemptus omnium facultatum, inimicorum dilectio, et reliqua. Inferiora autem, continentia in matrimonio, eleemosynam de facultatibus dare, inimicis benefacere.

CAPUT IV.

Sequitur mandatum de anima, quae per ignorantiam peccat. Quam pulchre vocat animam, non spiritum, quem peccare non scribit? Fructus enim

spiritus, charitas, gaudium; sed ne hominem dicit, **A** Si autem sal infatutum fuerit, ad nihilum valet in quo imago Dei intrat, veniente peccato corrumpitur, qua renovatur per baptismum in agnitione. Sequitur: *Sacerdos qui unctus est, si peccaverit. Tertio in hoc et misericordia simul ostenditur, de ipso qui sacerdos est, et unctus non est immunis a delicto; sed tamen pro suo peccato sacrificium jubetur offerre, per quod Dei in se clementiam probet. Duobus modis vitulus immolatur; semel pro munere, semel pro peccato. Sed qui offertur pro munere, semel pro peccato; et ille qui offertur pro munere, super holocausti altare consumitur: qui vero pro peccato extra castra cum corio et in terraneis et firmo in loco mundo jubetur exuri, adipibus solis in altari oblati. Vide ne fortis Jesus, qui per sanguinem suum pacificat, juxta Apostolum, quæ in terris sunt, et quæ in cælis sunt. Ipse enim est vitulus qui in cælis, non pro peccato, sed pro munere oblati est. In terris autem, ubi ab Adam usque ad Moysen mors regnavit, oblati sit pro peccato: hoc est passus est, extra castra scilicet angelorum. De quibus Jacob dicit, *Castra Dei sunt hæc*. Extra illa ergo castra omnis locus terrenus, in quo nos habitamus, et in qua carne Christus passus est. Quod vero dicitur, *Quia exuritur cum stercore et in terraneis*, significat quia ad comparisonem cælestium corporum corpus istud humanum stercore figuratim nuncupatur. Quid enim aliud firmus ille stercoreis significat quam martyrium susceptæ humanitatis ostenditur? Hæc quamvis audacter discussa sint, potest tamen ex his justorum nutriri auditus. Eadem autem et de isto vitulo omnes turbæ accipiendæ sunt. Cum de sacerdotis peccato dicitur, non ponitur quod ignoret, quia sacerdos ille Christum significat, in quem nulla ignorantia cadit. Qui cum peccatum non fecit, peccatum pro nobis factus est; et ipsa peccata nostra, et pro illo peccato quod ex nobis suscepit et portavit, vitulum, hoc est carnem immaculatam, obtulit: et sic ipse est sacerdos et hostia. Quod autem sequitur, *Derelinquere faciens populum*, sic de Christo intelligitur, quia sicut credentibus vitam, ita non credentibus mortem confert. *Positus est enim, inquit, in ruinam et in resurrectionem multorum*. Populum enim non credentem peccare fecit, dum in carne potuit et occidi. Si enim in carne non venisset, sanguis illius non venisset. Si enim, inquit, non venissem, et locutus non fuisset illis, peccatum non haberent. Moraliter quoque sacerdos iste significat sensum pietatis et religionis, qui in nobis pro orationibus, quas Deo pure fundimus, velut quodam sacerdotio fungitur. Illic si aliquo deliquerit, universum qui intra nos est honorum actuum populum peccare facit. Si enim lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ? Potest intelligi omnis turba, idem qui supra dictus est populus virtutum. Princeps autem viam rationis quæ intra nos est significat, quasi ipse peccet, et stultum aliquid agamus. Pertinens ad hæc est nobis quod dicitur, *Vos estis sal terræ*.*

ultra, nisi ut projiciatur foras, et reliqua. Habet ergo iste hostiam suam: Sequitur: *Si peccaverit anima una ex populo terræ*. Cur addit, *Ex populo terræ*, nisi quia ex illa anima quæ peccat non pertinet? de quibus dicitur, *Nostra conversatio in cælis est*. Tu quoque si venis ad gratiam baptismi, vitulum obtulisti: quod in mortem Christi baptizaris, cum ad martyrium hircum obtulisti, quia auctorem peccati diabolum jugulasti. Cum eleemosynam facis, et affectum misericordiæ erga indigentes dependeris, altare sacrum hædis pinguis honorasti. Si autem ex corde dimiseris peccatum fratri tuo, et iracundiæ deposito tumore, mitem animum intra te colligis, immolasti te arietem vel agnū fide. Porro sic in divinis lectionibus instructus meditando, et columba in lege Domini, cujus murmur genitum magis quam cantum sonat; et ab errore converteris peccatore, et ad simplicitatem illum revocaveris columbæ; atque adhærendo sanctis feceris illum societatem turturis imitari, turturem aut columbam Deo obtulisti. Si autem abandaverit in corde tuo charitas, ita ut diligas proximum tuum sicut te ipsum, panes simul ac eos, in charitatis oleo subactos, sine ullo fermento malitiæ obtulisti. Si autem carnem tuam maceraveris, et jejuniis ac multa abstinentia aridum feceris, sacrificium a sartagine et craticula obtulisti.

CAPUT V.

Sequitur: *Si peccaverit anima, et audierit vocem jurantis*, et reliqua. Manifestum est quidem secundum historiam quod nequaquam debemus in alterius peccato polluere conscientias nostras; non solum pariter agendo, sed etiam quæ illicite gesta sunt, non reticendo. Spiritualiter autem illa anima quæ legitur, *Juravit Dominus, et non pœnitebit illum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*: audit vocem jurantis, ut faciant scribæ et Pharisei. Hæc semper meditates, sed tamen tacente nuntiare ad populum nolunt, nec Christi fateantur adventum. Sequitur: *Anima quæ tetigerit aliquid immundum*, et reliqua. Vide quam inconveniens sit Judæorum intelligentia, quæ hæc juxta litteram servat. Quid enim immunditiæ contrahit qui contigerit animal mortuum aut corpus animi defuncti? Quid si prophetæ, si patriarchæ, quid autem si Elisæi corpus mortuum susciatur? Apostolus autem dicit, *Bonum est homini mulierem non tangere*. Illic actus immundus est. Si quis enim viderit mulierem ad concupiscendam illam, jam mœchatus est illam in corde suo. Tetigit ergo cor illius vitium concupiscentiæ, et immunda est anima illius. Qui enim tangit aliquam rem per mulieris concupiscentiam, vel alicujus pecuniæ cupiditatem, debet scire quomodo sacrificium offerat, secundum illa quæ memoravimus, et mundum effici possit. Morticinium hominis tangit, qui in peccatis suis mortuum sequitur, vel imitatur. Qui vero simpliciores quosque ætatem ad suam simplicitatem addunt, peccatorum sordes tangunt illo tactu quo dici-

mus morticinum animal contingunt. De his animalibus dicitur: *Homines salvabis, Domine. Qui autem juramentum protulerit, vel bene quid facere, vel male, offeram aquam Dei, et reliqua.* Juramentum proferre est voto nos divinæ servitutis alligari. Cum autem bona opera promittimus, bene nos facere spondemus; verbi gratia, cum cibum potumve indigentibus damus, vel cum de iniqua oppressione aliquem eripimus. Cum vero abstinentiam cruciatumque carnis nostræ novimus male nos, nobis facere, ad præsens spondemus. Aut certe quia caro et spiritus aversantur invicem, eisdem operibus spiritui benefacimus, quibus carni male facere videmus. Virtus carnis in infirmitate perficitur. *Ego enim, inquit, occidam et vivificabo*: occidit carnem, ut spiritu vivificaret. De qua quamvis perfectus sit quisque, nullus tamen ita immunis a delicto, ut intra ipsa vota non peccet. Offerri agnam a gregibus, sive capram, præcipitur, scilicet ut per activam et simplicem vitam, aut per capram quæ sæpe in summis pastum quarit, contemplativam Deo offerimus, et bene agna de gregibus offerri jubetur, quia activa vita multorum, contemplativa paucorum est: sed cum virtus nostra offerenda interdum non sufficit, duos pullos columbarum, vel par turturum offerre debemus, per quos quia cantum gemitus habent. Duplex gemitus poenitentiae designatur pro eo quod recte non fecimus, nec prava operati sumus; unde unum turturum pro peccato offerimus, quia pro culpa gemitum damus, de altero holocaustum facimus. Holocaustum autem totum combustum dicimus, pro eo quod bona neglexerimus operari, succedentes nosmetipsos igni doloris ardemus. Hostiarum diversitates et sacrificiorum ritus ultra vires nostras est, cum a majoribus multa prætermissa sunt: et non sufficimus, quoniam tecti manent per singula exponere, exceptis paucis capitulis, quæ facile nobis occurrere potuerunt. Omnis quidem pene hostia habet formæ aliquid Christi, in ipsum enim omnis hostia recapitulatur; cum enim ille oblatus est, omnes illæ hostiæ cessarunt. Vitulus ergo, sicut supra diximus, sive pro munere, seu pro peccato Christus intelligi potest. Adipes vero operientes interiora, potest sancta anima illius intelligi, quæ interiora, hoc est occulta divinitatis illius, vel a parentibus, hoc est humana natura adhærens, quasi media porta inter carnem, et divinis ignibus illustranda conservandaque ad cælum. Ramunculi autem ignibus traditi, significat nullos in Christo esse gentium partium motus. In septemplici personæ sanguine, Spiritus sancti septiformis gratia designatur. Quatuor cornua altaris, quatuor Evangelia Christi passionem referentia indicant. In jecore autem jugulatur ira. In piscina jecoris concitans furoris ostenditur. Reliquum sanguis ad basem altaris illam gratiam significat, quomodo omnis Israel salvus, cum intraverit plenitudo gentium, ad basem altaris positus, vel ut extrema vocatione Ecclesiæ passionem Christi suscipiet. *Qui autem per errorem in his quæ sanctificata sunt peccat, arietem offerat.* Peccat in sanctificata, qui

mandata Dei transgrediens, Scripturæ dicta derelinquit. Qui arietem holocaustum offert, duobus sicla emptum, Christum fide et opere quaesitum; pro unaquaque enim anima Christus passus est. Quod autem sequitur, *Quintam partem addit*, alii simpliciter intelligunt quod damnum restituens, quintam partem damni, quod intulerat, addere debet: ut si quis quinque nummos abstulit, sex reddat; nec tamen hæc profurtis intelligenda sunt, sed pro his qui suos usus de sanctificatis quisque assumit. Alii autem cautius discutientes, juxta quod in Græco sonat, sic intelligunt, ut si quis decem argenteos subtrahit, hos quidem reddat, et alios decem restituat. Quintam partem, hoc est, duobus argenteis additis. Juxta autem sanctuarii pondus aries comparandus, hoc est, juxta sensum Scripturæ Christus quaerendus. Si quis sibi mot transgrediendo præcepta Dei nocuit, debet redintegrare quod neglexit, et non solum sibi proficere, sed ut aliis proficiat. Laborare amplius, addens quintam partem, plenitudinem sensuum carnalium coaptans spiritualibus. Quinarius enim numerus sæpe adquire sensus pertinet, aut certe quintam partem, hoc est scientiam divinæ legis actibus bonis jungat, quam videlicet legem quinarius numerus propter Pentateuchum Moysi significat

CAPUT VI

Sequitur mandatum *d: anima quæ depositum proximi negat*, et reliqua. Recordare, quodque anima non hominis vocabulum meretur. In his sane capitulis qui incapaces sunt mysterii instruuntur ex littera. Spiritualiter autem proximi depositum, hoc est, animam a Deo suscepimus, in qua imaginem suam impressit. Si autem misericors sit, sicut pater tuus cælestis perfectus est, servasti proximi depositum qualiter accepit. Et si ea quæ ille per naturam habet tu pro tuo modo imitaris, salva est imago Dei in te; si autem pro misericorde crudelis, pro pio impius sis, bonum depositum Domino abnegasti. Sed et Spiritum sanctum depositum bonum accepimus, qui quantum in nobis sit, non peccamus. Si autem rebus habitamus, hoc est, aut ratio, aut alii donis in his quæ vult Dominus, hoc est abjurare depositum. Quod autem dicit, *Si calumniam fecerit, aut rem perditam invenerit*, id est, ostendit quod calumniam Deo facimus, cum pro malis actibus nostris nomen illius in gentibus blasphematur. Rem perditam invenimus cum testimonia ab hæreticis corrupta audimus, quæ debemus restituere catholicæ fidei, ad perfectum sensum jungatur. In superioribus autem diximus, quid sit arietem offerri. Sed hic nunc dicitur pretium, nec siclus nominatur. Interest enim, peccare in sancta, et extra sancta: juxta quod in libris Regum dicitur, *Si peccaverit quis in hominem, rogabit sacerdos pro illo; si peccaverit quis in Deum, quis rogabit pro illo?* Sequitur mandatum de lege. *Holocaustum modo cremare debet, et induatur sacerdos, et ignis semper ardeat.* Et si tu vis esse sacerdos Dei (agis enim regale sacerdotium) ne recedat ignis de altari tuo, quem

vult Deus ardere. Iguis utique fidei in altari cordis A
 alatur, induatur sacerdos tunica, exspoliatus pristin-
 nis vestibus assumat vestem nuptialem, et induatur
 tunicis, et feminalibus vestiatur, ut luxuriam res-
 stringat. De feminalibus jam satis dictum est. Hoc
 sane scire debemus quod sacerdos aliis vestimentis
 induitur, dum est in sacrificiorum ministerio; aliis
 vero, cum procedit ad populum: quod Paulus sa-
 pienter sacerdos fecit in costa perfectorum, velut intra
 sanctos positus, stolam summæ doctrinæ indutus,
 dicens: *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapien-*
tiam autem non hujus mundi, et reliqua. Et cum va-
 dit ad illos qui incapaces sunt, mutat stolam, et in-
 feriora docet, dicens: *Lac vobis potum dedi, non es-*
cam. Sed et Christus turbis in parabolis loquebatur,
 apostolis autem tanquam perfectioribus profundiora B
 asserbat. Quod autem non fermentabitur, jam satis
 dictum est quod sacrificium Dei fermentum malitiæ
 non debeat habere. Quomodo autem masculi tantum
 comedunt, et feminae non comedunt? Nulli dubium
 est, quia carnes sanctas debet edere, qui juxta Apo-
 stolam *factus est vir, illa quæ parvuli sunt deponit.*
 Talis autem vir carnes sanctas comedit, non in
 quocunque loco, sed in loco sancto. In Ecclesia enim
 carnes sanctæ, hoc est caro Christi, quam omnes illæ
 significabant, accipiendæ sunt. Audiant hæretici, qui
 extra Ecclesiam præsumunt accipere Christi carnem.
 Quod dicitur, *Omnis qui tetigerit illa sanctificabitur,*
 juxta litteram id non convenit sacrificiis Judæorum.
 Si enim profanus aut parricida carnes sacrificii teti-
 gisset, non ideo sanctificatus dici potuit. Qui autem
 tetigit Christum, sicut illa quæ fuit in profluvio san-
 guinis, continuo sanctificatur. Vidimus enim omnes
 gentes Christi corpus in baptismo accipientes, sanctifi-
 catas esse. *In atrium tabernaculi.* Hic heri mandan-
 tur, quia Ecclesia præsens atrium est futuræ. Bene
 autem similam dicit conspersam oleo, quia miseri-
 cordiam fecit in pauperes, Deo infudit sacrificium
 Christi. Ministerium autem quod in sanctos defert
 tarturis suavitatem ostendit. Reliquam partem si-
 milæ comedit Aaron et filii ejus. Quidquid de spiri-
 tualibus martyrii excesserit, sensum tuum reserva
 sacerdoti auctori. Hæc ipse manducet, ipse discutiat.
 Sequitur mandatum *de oblationibus Aaron et filiorum*
illius, et reliqua. In cæteris sacrificiis sacerdos offi-
 cium præbet populo, in hoc mandato quæ propria
 sunt curat. Jubetur ille ex die qua fuerit unctus,
 semper et in perpetuum offerre similaginem. Istud
 sacrificium sacerdotis fortassis ipsa lex est, per
 Moysen data. Quam legem in duas dividi præcipit, id
 est litteram et spiritum; et mediam partem, id est,
 litteræ offerri jubet. Mane, id est primo legis tem-
 pore, quo illis in vicibus secundum litteram data est.
 Nova lex novum protulit diem. Dimidium vero illius
 offerri jussit in vespere. In vespera enim, in pos-
 teriora tempora offertur nobis spiritualis sensus leg-
 is, Christo adveniente. A sartagine, quod destru-
 ctum velit esse sacerdotem, et torridum. Æterna au-
 tem lex dicitur secundum illam partem qua spiritualis.

Sequitur mandatum *de lege hostiæ pro peccato,* et re-
 liqua. Sciendum quod alia mandata dantur filiis Is-
 rael, alia filiis Aaron, alia Moysi et Aaron, alia soli
 Moysi, ita ut nec ipse Aaron particeps fiat mandati
 illius; ut est illud, *Sicut præcepit Dominus Moysi:*
quæ omnia discutere, nec nostræ parvitatibus, nec con-
venit huic explanationi unculæ. Sciendum est tamen,
 quantum quis proficiat, tantum accipit. Non in multis
 animalibus quærere quod offerre debeas, intra temet-
 ipsum require. Et greges boum, et greges ovium et
 caprarum, in quibus benedicti atque multiplicati sunt
 patriarchæ, intra te æternæ sunt aves: nec mireris
 hoc quodammodo, etiam solem et lunam habes. Ca-
 pitula ista in prioribus bene explanata sunt. Hoc ta-
 men scire debemus quod magna benignitas Dei com-
 mendatur, cum ibi holocaustum offertur, ut intelligat
 se qui peccavit, si pœnituerit, et contribulati spiritus
 hostiam jugulat, stare in loco sancto, et sociari his
 qui pertinent ad Dominum. Quod hic addit, *Sanctum*
sanctorum erit, significavit quia illa pro peccatis
 oblata sanctum sanctorum unigenitus est Filius Dei.
 Quod dicit, *Sacerdos qui offert aliud comedit,* ostendit
 quia sic Apostolus dicit de Christo qui seipsum
 obtulit, ipse sacerdos et ipse sit hostia, et ipse pec-
 cata nostra comedit et consumpsit, qui est sacerdos
 secundum ordinem Melchisedech. Consequens autem
 ut et veri sacerdotis ministri Ecclesiæ sacerdotes com-
 edant peccata populi, ut accipientes peccata populi,
 tribuant illis remissionem peccatorum in loco sancto,
 in ecclesia, in qua peccata remittuntur. Ex his quæ
 offeruntur, alia sacerdotibus conceduntur ad man-
 ducandum, alia Deo donantur in pabulum ignis. Con-
 ceditur enim nobis ex sancta Scriptura quædam ap-
 prehendere, quædam Domino reservanda sunt, quæ
 ultra non sunt, sicut offertur pro peccato, ita et pro
 delicto. Frequenter in Scripturis peccatum pro de-
 licto, et delictum pro peccato ponitur. Hic noluit ta-
 men ostendere aliquam differentiam in iis, in quibus
 sacrificia dividit; et quidam putant delictum com-
 missum esse levius quam peccatum, nam dicit Scri-
 ptura quod sit peccatum ad mortem, de delicto non
 dicit. Aut certe delictum est, cum non facimus quæ
 facere debemus. Peccatum vero, cum committimus
 illa quæ committere non debemus. Eadem autem ra-
 tione accipiendum est de sacrificio pro peccato. Si
 autem oblata fuerit crassitudo quæ operit interiora,
 et omne quod est de renibus pingue, tunc purgatur
 omni vitio libidinum, obtulisti sacrificium in odorem
 suavitatis. Pellis est hæc vita exterior atque mortalis,
 dum non offertur, interiora recepit. Terrena quidem,
 sine quibus omnino homo, quia jussit, sanctus non
 potest esse, ad ministerium Dei pertinent. Clibanus
 autem cor hominis intelligi potest, juxta illud, *Inca-*
luerunt sicut clibanus corda eorum. Si autem non dia-
 bolus igne vitiorum, sed Christus igne Spiritus sancti
 corda nostra inflammaverit. Panis divinarum Scri-
 pturarum cocti ad sacrificium in clibano, tria quoque
 sunt ex quibus dicit sacrificia: ex clibano, ex sarta-
 gine, ex craticula. Clibanus juxta suam formam po-

teat profundiora in Scripturis significare, et inenarrabilia; sartago vero illa quæ si frequenter versentur, explicari possunt; craticula autem illa quæ palam sunt et sine ullo tegmine. Triplex namque est divinarum Scripturarum intelligentia: historica, mystica, moralis.

CAPUT VII.

Sequitur mandatum de sacrificiis pacificorum, quod offertur Domino. Sacrificium pacificorum in duas partes divisit: unam pro gratiarum actione ponit, alteram pro vitio; utrumque tamen oblatio pacificorum est, panes autem fermentati quos omnino abiecit in sacrificio, nunc iubentur apponi. Sed sciendum est quod hic non ad sacrificium, sed ad sacrificii mysterium opponuntur; sic enim dicitur: Panes quoque fermentatos cum hostia gratiarum; non dicit quod sint hostia ipsi panes, sed cum hostia. Ex quibus unus non pro sacrificio, sed pro primitivis offertur Domino. Fermentum doctrinam significat, juxta illud, *Cavete a fermento Pharisæorum*. Humana autem doctrina, hoc est, aut grammatica, aut rhetorica, aut dialectica, ex quibus in his quæ de Deo sentienda sunt, nihil accipiendum. Sermo vero lucidus et eloquentior, et splendor ad ministerium verbi Dei decenter admittitur. Hoc fermentum in ministerium verbi Dei accipit Paulus, cum dixit: *Corrumunt bonos mores colloquia mala*. Testimonia quæ a philosophis usurpavit: qui se autem tantus ac talis pacificorum, et pro gratiarum actione vel sponte aut voto potest offerre, nisi ille qui universis actibus suis facit ut laudetur Deus, cujus opera vident homines, et magnificent Patrem qui in cœlis est. De sacrificio salutaris dicitur, *Non remanebit eo usque mane*; sicut de sacrificio Paschæ dictum est, *recordare*. De sacrificio vero, quod voto vel sponte fit, dilatio conceditur: *Usque in alterum diem. Si quid autem remansit in diem tertium, igni tradendum sit; quam differentiam sic videbimus, ut unus dies aut tempus aut præsens sit, in quo totum mysterium passionis Christi nobis accipiendum est, nec reservandum est in futurum. Aut certe unus dies sancta Scriptura intelligitur generaliter. Duo dies Vetus et Novum Testamentum; in quibus carnes sanctæ immolari, hoc est mysterium crucis Christi inquiri ac distingui debet. Nullam aliam ad auctoritatem assumamus, nisi divinam Scripturam. Sed quidquid utrumque Testamentum non discernat, Spiritus sancti igni reservandum est. Triplicem immunditiam ponit: Una, *ne carnes sanctæ ab aliqua immunditia tangantur*; alia, *Ne is qui edit immundus sit*; tertia, *Ne is qui comedit et mundus est contingat aliquam immunditiam*. Carnes sanctas, id est, verba divina tangit aliqua immunditia, cum malæ hæreses sanæ doctrinæ immiscentur. Qui autem comedit debet esse mundus. Non enim est pulchra laus Dei in ore peccatoris. Cum autem fuerit mundus, restat ut non tangat immunditiam, ut non inquinetur alienis peccatis. Deinde quæ Domino immolantur, id est adipēs louni, et ovium, et caprarum, manducari vetat, et*

A reliqua. In supradicto loco diximus, cum de vitulo disputabamus, adipēs animam Christi significare. Non incongrue autem in præsentis loco adipēs animam illam significant, pro qua Christus animam suam posuit, id est Ecclesiam, quæ vere anima illius est. Adipēs autem edit qui unum de pusillis qui in Christum credunt, scandalizat. Sanguis vero prohibetur bibi juxta superiorem sensum, Israeliticus populus potest intelligi. Non enim ex fide, neque ex spiritu Abrahæ, sed tantum ex sanguine illius descendunt. Quem juxta Apostolum non vult offendi, cum dicit: *Dicis ergo fracti sunt rami, ut ego inse-rar bene, et reliqua. Adipem vero cadaveris morticini aut bestia prægustati in usus varios concedit non esse, et reliqua. Sunt enim multa testimonia, quæ aut gen-tibus inventa, spiritualiter mortui sunt: Deo autem ab his quos mala bestia interfecit, competenter, et si non ad auctoritatem, et ad utilitatem suscipimus: qui adipēs quidem dici possunt, quia pro suo modo opinati sunt. Quod autem dicit, *Tenebit manu aliquem hostiæ*, significat quod opera sunt quæ commendant hostiam nostram Deo. Reliqua in superioribus explanata sunt. Quod dicit: *Hæc est unctio Aaron et filiorum illius*, non subjunxit quæ esset unctio, hoc enim in sequentibus facit, sed potest intelligi de pectusculo elevationis, et brachio separationis, maxime cum sub sacramento spiritualis unctionis inserta sunt. Denique hæc lex holocausti, et sacrificii, et reliqua. Repetitio est præcedentium capitulorum.*

CAP. VIII, IX.

Quod autem dicit, *Tolle Aaron illius*, et reliqua, Quæ sequuntur pene in præcedentibus exposita sunt, cum de vestimentis Aaron sermo fuit. Videndum est tamen quod *Moyse primus lavat, et postea induit*. Lavet et te Moyse, hoc est, lex. *Habent enim Moysen et prophetas, audiant illos*. Et tunc induis Jesum Christum, et habebis vestem nuptialem. Sacerdotes autem sunt omnes qui sacra dona offerunt, quibus dicitur: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Congregavit autem Moyses populum*. Requiritur enim in ordinando sacerdote præsentia populi, ut multorum testimonio præsul eligatur. In Exodo autem octo species designantur et vestimentorum. Illic septem tantum numerantur. Feminalia autem præmittuntur. His autem castitatem diximus significare, eo quod genitalia constringunt. Fortasse autem ideo prætermittuntur, quia in illis sacerdotibus has partes non semper dicit esse constrictas. Ne quando enim de potestate generis, et successu sobolis habeant indulgentiam. Ecclesiæ quoque sacerdotes aliquando debent infundere divini verbi semen, ut mentes auditorum instruant; aliquando tacere, ne margaritas ante porcos mittant; et habeant tempus loquendi, et tempus tacendi.

CAPUT X.

Filii autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienum, igni divino exusti sunt. Illos significat, qui contempta divina doctrina perversas doctrinas appetunt, quibus dicitur: *Abiecitis mandatum Dei, et*

traditionem vestram statuatis. Aliter quoque ignem alienum incendi, qui in sacrario cordis sui alicujus concupiscentiæ ignem succendens, et audet altarium Dei accedere, quod non recipit, nisi illum ignem, de quo dicitur, *Ignem veni mittere in terram. Extra castra projecti sunt.* Tales enim inter sanctos meritis excellentes non reputantur; quod autem dicitur: *Capita vestra nolite induere,* et reliqua, in sequenti-bus dicendum est. Quod autem sacerdotibus præcipit, *Ut vinum et siceram non bibant,* maxime cum ad vini ministerium accedunt. Et secundum historiam convenit observare, cum Apostolus dicat: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria;* et spiritualiter, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et caris hujus mundi. Cætera quæ sequuntur de pecusculo, et brachio, et sacrificio pro peccato, et quod sacerdotes hoc debent edere in loco sancto, sparsim explanata sunt.

CAPUT XI.

Nunc de eo quod lex quædam animalia ad esum quasi immunda non concessit, quædam inter diem, videndum est. Non enim de animalibus cura est Deo. Per hæc igitur mores pinguntur humani, et quibus ipsi sunt mundi et immundi. Denique mundi sunt qui ruminant, qui in ore semper portant cibum, præcepta divina. Ungulam findunt, qui duo Testamenta habent, litteram a spiritu dividunt. Denique ruminant quidem Judæi verba legis, sed unguam non findunt, non credentes duo Testamenta, nec Patrem, nec Filium, et ideo immundi sunt. Hæretici autem unguam findunt, duo Testamenta recipiunt; sed quia doctrinam veritatis in ore non nominant, immundi sunt. Hæc cum de hominibus, non de pecoribus intelligendum sit, et videndum est quomodo mundos homines manducamus, immundos autem refectamus. Omnis autem homo aut ex responsione aut ex sermone dat proximo tibi gustum; et si bonus sit is de quo gustum capimus, mundum cibum sumimus. Si autem immundus sit ac perversæ mentis, immundum sumimus cibum, ac per hoc proximus efficitur nobis omnibus mundus vel immundus. De his quæ in aquis gignuntur, pinnulas et squammas habentia comeduntur. Hi pisces qui pinnulas et squammas habent ascendunt ad superiora aquarum, per quos significantur qui spiritus libertatem quaerunt. Et quamvis fluctibus hujus mundi circumdantur et gravantur, ad superna nituntur assurgere. Squaminae enim gravitatem morum et firmitatem conversationum significant. Pinnula autem sensus superna cogitantes: qui autem sine ipsis sunt, hi sunt qui leves mores et effeminatos habent, de supernisque non cogitant. Cum autem camelum prohibet, vitam informem damnat. Cum suem, cænosam et luteam vitam reprehendit. Cum leporem accusat, deformatos in feminas viros damnat. Cum lacertam, incertam varietatem vitæ denotat. Per mustelam, furtum. Per stellionem, maculas mentis execratur. Per acropitrem, et milvum, et aquilam, raptores odit. Per vultrem, prædam. Per

A corvum, voluptates nigras. Per passerem, intemperantiam. Per cygnum, cervicem alti superbiæ. Per noctuam, lucifugas varietates. Per alia his similia diversa vitia vituperat.

CAPUT XII.

Sequitur mandatum de immunditia partus, in quo non otiose dictum est, *Quod mulier quæ concepto semine parit masculum, immunda dicitur;* quia ad distinctionem illius dicitur quæ non ex semine concepit Filium Jesum Christum. Hanc non gravant legisonera; ac per hoc non est superfluum, sed mysticum, quod ait, *Concepto semine. Quod autem si masculum peperit, septem diebus immunda erit, et septimo die purificabitur,* hoc significat quod quandiu sumus in hoc tempore, quod septem diebus volvitur, ad liquidum puri esse non possumus, donec octava venerit dies, quod est futuri sæculi tempus, in quo circumcidi jubetur masculus. Tunc enim, ut diximus, ab omnibus superfluis vel actibus, vel verbis, vel cogitationibus bene emundabimur, cum sit Deus omnia in omnibus; in quo etiam efficitur munda mater, quæ genuit masculum. Purgata namque intus, carnem et resurrectionem suscipiet, is qui masculum et viriliter egit, nihil in se femineum aut molle habens. *Neque enim molles,* inquit, *regnum Dei intrabunt.* Qui vero remissus et effeminatus permanet in actibus suis, iste neque in præsentem hebdomadam, neque in futura mundabitur. Ab immunditia non remittuntur illi peccata, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Quod autem sequitur:

Triginta diebus manebit in sanguine purificationis. Hoc tempus significare potest quod in hoc mundo mandata legis et fidei sacramentum implere et habere contendimus. Triginta enim et tria, monades tres et decades tres sunt, quod ad fidem Trinitatis et legem pertinet. Tandiu enim in purificatione manemus, id est, ut puri inveniamur. Laboramus enim quandiu in hac vita subsistimus. Per hanc enim in fide et operibus in præsentem vitam et in futura vita purificati inveniemur, quando devicta morte, erit Deus omnia in omnibus. Tunc sancta tangemus, et in sanctuarium ingrediemur, cum venerit quod perfectum est; et non per speculum, sed facie ad faciem superna contemplabimur. De muliere autem quæ femineam parit supra dictum est, quomodo in hoc tempore et non in futuro purgabimur.

CAPUT XIII.

Sequitur sermo de plaga lepræ, cujus species sex sunt: prima in cute et in carne viva; secunda in tota carne viva, a capite ad pedes discurrens; tertia in loco ulceris sanati; quarta in loco exustionis; quinta in capite vel in barba; sexta in calvitio vel recalvitio. Lepra doctrina falsa est: unde leprosi non immerito hæretici intelliguntur, eo quod Ecclesiæ puritatem variis erroribus maculant. *Lepram in cute gerunt* qui exteriora et carnalia suadere conantur: ut sunt Cirinthiani, qui resurrectionem futuram in carnis voluntate existimant: ut sunt Luciferiani, qui animam de carnis substantia propagatam dicunt.

In toto corpore lepram portat qui variis doctrinis hæreticorum deditus, omnem vitam suam maculat. *In loco ulceris sanati lepram habet.* Post agnitionem et medicinam invocat aliquod indicium prioris erroris, velut canis reversus ad vomitum suum. *In locustationis ignis lepram sustinent* Manichæi, qui inani abstinentiæ cruciatu corpora exhauriunt, et per infidelitatem inde non immunditiam, sed lepram gi-gnunt. De talibus dicit Apostolus: *Prohibentes nubere, et abstinentes se a cibis quos Deus creavit ad percipiendum.* *In capite lepram bajulat* qui blasphemat Divinitatem, vel in Christum, qui est caput Ecclesiæ, peccat: ut sunt Ariani vel Manichæi, vel certe Judæi. *In barba lepram ostendunt* qui de apostolis, sanctis prædicatoribus, perversa sentiunt, atque illos quidlibet falsum prædicasse conflungunt. Sicut enim barba ornamentum viro, ita apostoli et doctores præstant corpori Christi. *In calvitio aut in recalvitio lepram monstrant,* qui postquam superflua ac mortua desideria abjecerunt, iterum peccatis majoribus involvuntur, et perversa doctrina depravantur. Quod colores leprarum adjecit, formas varias hæresium ostendit. Pallida enim est hæresis per falsos fratres; rubicunda est per martyriam, quod quamvis infructuosum, tamen subeunt; alba, per colorem falsæ justitiæ; livida, per quædam inutilia jejunia; nigra, perversa doctrina; obscura, per mysteria errorum. Est autem lepra quæ sacrificiorum ritu purgatur, id est, corde contrito et humiliato. *Sacrificium enim, inquit, Deo spiritus contribulatus. Quæ jussu sacerdotis,* id est, per doctrinam alicujus catholici viri; *qui septem dierum purgationem,* id est, per agnitionem septiformis Spiritus sancti: extra sancta sanctorum consortia, ut purgatus postea intra sanctam Ecclesiam excipiatur. Est, quam aqua per baptismum mundat. Genus autem lepræ, quod mundari non potest, omnino illorum est, qui dicunt penitentes veniam consequi non posse, aut qui nolunt ab errore converti. Quod autem dicitur, *Ut leprosi exeuntes de castris foris sedeant, donec mundetur lepra illorum,* significat hæreticos projici debere ab Ecclesia, donec proprium errorem depulsantes, revertantur ad Dominum. *De setis vectibus,* id est, omnibus secretis manifestis. *Nudo capite,* ut a cunctis animi illius videatur denudatio. *Ore clauso,* no ulterius impia doceat. Quod autem lepra dicitur, quod humiliter carne reliqua; quis non videat quod prava doctrina humiliata ac despecta sit? Leprosus immundum se pronuntiet, ut per confessionem sanitatem accipiat. Hæc autem quæ de lepra scripta, breve sunt: in aliis autem habent imaginem veritatis. *Lepra autem in veste lineæ,* perversitatem morum, qui multum amari sunt, et per quemdam colorem justitiæ plus quam oportet sæviant peccantibus, ad desperationem plus quam ad sanitatem provocantes, et contra Apostolum onera invicem non portantes. *Lepra vero in veste laneæ,* illos significat qui propter adulationem delinquentes corrigere nolunt, sed malefacientibus consentiunt; aut certe qui molliter vi-

viunt, et viriliter agere non student. *Lepra autem in samine,* potest vitia animæ significare, quæ per corpus stare et vigere facit. *Lepra in subtegmine,* peccata quæ per corpus committuntur. In corpore enim anima subsistit, veluti stamen in subtegmine. Pellis est vita exterior, et conversatio carnalis hominum; unde et peccatum Adam et uxoris illius illis tunicas pelliceas fecisse dicitur. *Lepra autem in pelle,* malum exemplum est in conversatione hujus vitæ, per quod indocti in errorem inducuntur. *Lepra vero in parietibus domus* pravam doctrinam in cogitationibus hæreticorum significat, de qua propheta dicit: *O domi Ecclesiam malignantium.* Omnes species septem diebus separantur, quia nullus purgatur, nisi per gratiam septiformis spiritus. Sacerdos vero ingreditur ad considerandam lepram extra castra, quia leprosus in castra non intrat. Dignus namque doctor cunctis compassione proximus est, ut fuit ille qui dicebat: *Omnibus factus sum omnia.*

CAPUT XIV.

Sequitur sermo de sacrificio leprosi, qui mundatur, cui præcipitur ut offerat duos passeris: unumquemque hominem significant, convertentem a peccatis: cui præcipitur: *Transmigre in montem sicut passer.* Quia per duos passeris significatur substantia carnis et animæ, quibus vesci licitum est, sicut Petro dicitur: *Quæ Deus purificavit, tu communia ne dixeris.* Pascit enim sanctos doctores quodammodo, et angelos, qui convertit se a peccatis; quorum unus immolatur super aquas vivas, alius aspersus sanguine alterius dimititur in agrum, quique debet tradi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. Ad hoc enim quodammodo caro moritur, ut vel viva anima fortius in agrum evangelicæ disciplinæ avolet, et tricesimum et sexagesimum, aut si sic proficiat, centesimum fructum habere possit. Et super aquas vivas talis immolatur hostia, ut nec ad dexteram, nec ad sinistram declivans, evangelicæ disciplinæ regimina servet, quæ aqua dicitur; quam qui bibit, fit in illo fons aquæ salientis in vitam æternam. *In vase autem fictili,* in conversatione humana, in qua dum sumus laboramus. Adjungiturque etiam, *lignum cedrinum.* Impossibile namque est sine ligno crucis peccati lepram posse auferri. Per coecum autem sanguis Christi significatur, qui de illius latere profluxit. Hyssopum autem medici ferunt quod purgat noxios humores de pectoribus hominum; sic per confessionem purgantur peccata poenitentium. Hæc autem ad salutis nostræ subsidium necessario suscipiuntur. *Cum autem vestimentum laverit, et omnes pilos corporis raserit, tunc mundatus ingreditur castra.* Cum enim per lavacrum pristina peccata deposuerimus, quæ veteris hominis indumenta sunt, et universos pilos abjecerimus, hoc est, quidquid in nobis superfluum oritur, tunc in castra Dei ingredimur. Denique sanctus qui nihil operis mortui habet, omnem pilum debet servare. Et quantum superfluis vel dictis, vel factis, vel cogitationibus non polluitur, ferrum non ascendit caput illius. De ipso namque dicit: *Et folium illius non defluet, et*

omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Quid sit autem *Septies hominem aspergi*, sæpe diximus. Sane non est otiosum, neque absque mysterio, quod dicitur: *Maneat extra tabernaculum suum septem diebus. Et omnem pilum capitis sui, et etiam barbam, superciliorumque suorum debet radere.* Ac si voluisset dicere, quod illud etiam nondum sufficeret, quod prius dixit: *Omnes pilos corporis radat.* Cum enim castris, id est Ecclesiæ aliquis jungitur, non statim intrat in domum suam, hoc est, virtutum donum, de qua dicitur: *Tolle grabatum tuum, et rade in domum tuam.* Sane enim factus es, vide ne ultra capiti culpam contrahas. Peccatum autem capitis est aliter quam fides recta habet aliquid sentire. In barbam vero virilis ætas culpam deposuisse: in superciliis arrogantiam deponere. Sed et vestimenta quoque iterum mundare præcipiuntur, et corpus, cum antea sit totum; sed hæc fiant intra castra. Quidquid enim post baptismum et fidem puram in nobis oritur, necesse est ut per pœnitentiam et perfectæ vitæ studium abscindamus, non tamen extra Ecclesiam; et in hunc modum omnia hæc fiant, sed intra castra. Post hæc autem omnia dicitur: *Qui mandatur, offerat pro se duos agnos immaculatos, et ovem anniculam, et reliqua.* Primus agnus, qui pro delicto offertur, significare potest ipsam virtutem, quam assumpsit is qui erat in peccatis, quam potuit repellere a se affectu peccati. Secundus agnus significat illam recuperatam virtutem, per quam, abjectis omnibus vitiis integrum se obtulit. Ovis autem quæ post agnum assumitur significat fecunditatem illius qui postquam conversus est a peccato, totum se obtulit Deo et bonorum operum fructibus utitur. Et quia tres sunt hostiæ: prima, qua peccata solvuntur; secunda, qua anima ad Dominum convertitur; tertia, qua fecunditate conversus ostendit, idcirco subjungit tres mensuras similitudinibus, ut intelligamus purificationes fieri non posse sine mysterio Trinitatis. Similam habet, unde habeat mundum panem, et hæc oleo conspargitur. Sed oleum illius qui purificabitur in duos usus dividit, ut panis illius pinguis efficiatur, pro misericordia et scientia lux capiti illius per manus sacerdotis imponat. Sacerdotis autem est illum statuere, ut stabilis sit, ut non moveatur omni vento doctrinæ. De sanguine autem et oleo auriculæ infundatur, ut purus sit auditus; et manus, ut mundum sit opus; et pedes, ut ad opus bonum tantum dirigantur. Hæc omnia ad dexteram sunt, cum in se nihil sinistrum habere permittuntur. Sacerdos autem oleum septies contra Dominum spargit, ut super illum qui purgatur septiformem Spiritum invocet, ut preces Domino fundens, et dicat: *Spiritu principali confirma me, Domine.* Vel certe excussio digiti septies, excussio dæmoniorum est, quæ juxta Evangelium de homine expellere Deus manifeste declarat. Dominum autem spiritus sancti per olei imaginem designatur, ut non solum remissionem omnium peccatorum consequi possit is qui purgatur, sed Spiritu sancto impleri mereatur. Quid autem significat

A agnus quem offert qui pauper est, vel duos turtures, aut pulli columbæ, sæpe dictum est.

CAPUT XV.

Post hæc autem dicitur: *Qui fluxum sanguinis patitur, immundus est.* Per quem significatur ille qui nescit modum verbis imponere, sed per multiloquium non potest effugere peccatum. Semen enim bonum est sermo doctrinæ evangelicæ, quæ in corde audientium, velut in terra bona crescit. Et e contrario semen malum est prava doctrina, quam superseminat inimicus homo. Vir autem qui fluxum sanguinis patitur immundus est, quia nec personas, nec tempus considerat, et non recordatur tempus loquendi, et tempus tacendi, et sanctum non dandum esse canibus, nec bona malaque distinguit, utique immundum est. Unde et Apostolus ait: *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.* Sed conversatio illius, in qua quasi in lectulo torpescit, immunda est. Et quisquis doctrina illius tactus fuerit, ut aqua vitæ doctrinæ lavetur indiget. *Et usque ad vesperum*, id est, usque ad finem vanæ doctrinæ vel prævæ voluntatis, quam suscipit. *Non recipiendus sit vir, de quo egreditur semen cordis,* et reliqua: hoc est, qui cum carnali concupiscentia velut cum femina conveniens molitur, docet ut ad lætitiæ provocet magis quam ad planctum, cum scriptum sit: *Væ vobis qui ridetis.* Et iterum: *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. Immundus erit usque ad vesperum.* Vesper etenim finis est diei, et initium noctis, sic et pœnitentiæ finis est vanæ lætitiæ, et principium tristitiæ salutaris. *Beati qui legunt nunc, quoniam ipsi consolabuntur. Mulier, quæ, redeunte,* et reliqua. Per mulieres enim effeminatus quisque significatur, qui nihil in se virile habet; et revertente desiderio tempore, sanguineam fluit, hoc est, si quid naturalis boni habuit, per negligentiam amittit; et septem diebus separatur, ut cognoscat se septem dæmoniis esse subjectum. *Mulier autem quæ non tempore menstruali, sed jugiter sanguinem fluit,* hoc est qui nullo modo intus repugnat, et vacuus jacet ab omni bono, et si steterit sanguis septem diebus numeratis, ut in octavo die suscepta septemplex Spiritus gratia purgatus, qui sanatus fuerit, reperitur.

CAP. XVI-XX.

D Post hæc præcipitur ut non in omni hora intret Aaron sanctuarium, quod est intra velum, et reliqua. Per hoc quotidie instrui, ut sciamus cum quali vestimentis, vel quo tempore ad altare Dei accedamus. Quod autem non in omni hora spiritualis Aaron et vetus sacerdos Christus, sed semel in anno vitæ suæ, de quo dicitur: *Vocate diem acceptum Domino.* Quomodo autem ipse sit sacerdos, et ipse in vitulo significatur, et in ariete, non est difficile intelligere. Tunica autem linea carnem illius significat: quæ sancta dicitur, quia sancta caro illius non viri semine, sed a spiritu sancto concepta sit. Feminalia, carnis illius castitatem significant, per quam nec libidini nec procreationi filiorum caro illius patuit. Zona linea eandem castitatem illius significat,

in cuius renibus nulla fuit libido. Cidaris, ornatus A
capitis est; et ideo resurrectionis gloriam signat,
per quam donavit Deus illi nomen, quod est super
omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectatur,
caelestium, terrestrium et infernorum. Et omnis lingua
confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris,
et reliqua. Quomodo autem hæc moraliter sacerdoti-
bus convenient, supra dictum est. Quomodo autem
lotus hæc suscipit, non dubium est, quia nullam
maculam habens Christus lavacrum non recusavit,
pro se, et pro domo sua oravit cum dicit: *Pater, in
manus tuas commendando spiritum meum*, vel cum ora-
vit semel et tertio. Pro domo autem sua oravit, cum
dicit: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos
dedisti mihi*. Nunc videndum est de duobus hircis
super quos sors mittitur, una Domino, et altera ca-
præ missario. Si esset sanctus omnis populus Dei,
non essent duæ sortes super hircis, sed sors una, et
hostia una. Dum autem multi sunt vocati, pauci vero
electi, pars hostiæ, quæ a populo offertur, Domino
immolatur, pars altera abicitur: *Sors tamen cadit
super utrumque*, ut merito suo unusquisque, vel re-
cipiatur vel projiciatur. Hircus vero est, qui dimittitur
et qui recipitur. *Omnes enim peccaverunt, et egent
gloria Dei. Qui autem in sortem Dei venit, occiditur,
quia propter illum mortificamur omni die*: et, *Mortui
sumus, et vita nostra abscondita est. Qui vero in ere-
mum mittitur, fundantur super illum preces, ut peccata
populi serat in solitudinem*, quia super peccatores ve-
nit omnis sanguis justus, et reliqua. Semper enim
impii operantur iniquitatem. Sicut et illis qui iusti-
tiam habent, additur illis adhuc augmentum perfe-
ctionis. *Qui enim, inquit, habet, dabitur illi*; ita et
qui habet peccata, reddentur ei peccata parentum in
tertiâ et quartâ generationem, iusto iudicio Dei
iustissime omnia iudicantis. In solitudinem mittitur,
quia impii soli illi sunt, qui deserti sunt a Deo,
deserti ab omni bono. Et fortasse ista solitudo est,
quæ in Evangelio tenebras exteriores, vel ignis æter-
nus, dicitur. De ariete autem qui cum hircis accipi-
tur, possunt sentiri illa quæ de ariete superius dicta
sunt; vel de Jesu et Barraba hæc dici possunt, quod
alter in sorte Jesu Domini veniens occisus est; alter
maledictus, in desertum Judæorum missus, peccata
populi portans, clamantis *Crucifige*. Homo autem, D
qui hircum duxit Pilatus esse potest, cujus sententia
dimissus est, qui lotus dicitur. *Accepta autem aqua,
lavit manus suas coram omni populo dicens: Innocens
ego sum a sanguine iusti hujus*. Denique Jesus hircus
dici potest, ut et peccatum Deus, eo quod hostia sit
pro peccato; et Barrabas hircus est, qui ad sinistros
ponendus est. Homo paratus, qui hircum in eremum
ducit, Christum significat, cui omne iudicium datum
est, ut oves a dextris, hædos autem a sinistris ponat,
cujus sunt vestimenta sordida, de quo dicitur: *Et
vidi Jesum sacerdotem magnum, indutum veste sordida,
qui vespera mundi lavit in vino sanguinis sui stolam
suam, et factus est mundus*. Alio quoque sensu, duo
hirci quos populos significant, formam gerentes. Sed

quid est hircum in sortem Domini venisse, nisi quod
populus credentium consortes et cohæredes Christi
sunt, cujus sanguis cum sanguine vituli commiscetur,
ut, consortes passionis Christi effecti, participes glo-
riæ ipsius efficiamur? Judæorum autem populus, qui
in Christum credere nolunt, peccata super peccata
cumulans, in locum desertum a Deo recessit. *Quod
contra Orientem spargit*, significat quod ab Oriente
propitiatio venit. Inde enim est vir cui nomen est
Ortus. Quod autem dicitur: *Non sit homo in taber-
naculo, cum ingrediatur pontifex*; qui enim petierit
sequi Christum, et excelsa cælorum cum illo con-
scendere, jam non erit homo. Erunt enim, inquit,
sicut angeli in cælo, vel in carne positus homo non
erit, quia conversatio illius in cælo est. *Ego, inquit,
dixi: Dii estis et filii excelsi omnes*. De thuribulo
autem et cæteris quæ hic narrantur, in aliis locis di-
sputatam est. *Qui autem occiderit ovem aut bovem, et
non obtulerit ad ostium tabernaculi, recusent sanguinis*.
Omnis enim victima operum nostrorum, si non con-
feratur ad auctoritatem et virtutem Ecclesiæ, inanis
est; et non solum non adjuvat, sed multum nocet.
Cætera quæ sequuntur prætermittimus, quia quædam
ex ipsis superius disputata sunt, quædam quoque non
multum sunt obscura. Quædam autem sunt secundum
litteram nunc reservanda.

CAPUT XXI.

*Sacerdotis autem filia, si deprehensa fuerit in adul-
terio, flammis exuretur*. Omnis Christianus sacerdos,
cujus cogitatio quam ipse in se genuit, si in aliena-
tione a Deo deprehendatur, flamma compunctionis
exuri debet, ut adultera esse desistat. Præcipitur
enim nobis, cum plantaverimus ligna pomifera, au-
feramus præcipua illorum: præcipuaque lignorum
auferimus, cum de ipsa iniquatione infirmitate es-
septa primordia operum nostrorum non approba-
mus; qui cum adhuc primordia bonorum operum
laudantur, indignum est, ita adhuc animum operan-
tis pascat. Quarto anno omnis fructus illorum sancti-
ficabitur; tunc enim Incarnatione opera nostra sac-
tificantur, cum Mediatoris humanitatem, quæ per
quatuor Evangelia nuntiatur, perfecte credimus.
Quinto anno fructus comedimus, cum spiritualiter
legem observantes, perfectum opus fidei adjungimus.
Sequitur mandatum de sacerdote magno, inter fra-
tres suos, super cujus caput effusum est oleum, et
reliqua. Sacerdos magus inter fratres suos Christus
est, cui dicitur: *Tu es sacerdos in æternum*. Quique
resurgens dicit: *Vade ad fratres meos*. Super cujus
caput effusum est oleum unionis, de quo dicitur:
*Unxit te Deus, Deus tuus. Caput suum non discoope-
riet*. Caput Christi Deus. Deum autem nemo vidit
unquam, nisi Unigenitus filius ejus. Noli ergo in ter-
ris quærere quod super caput sacerdotis infunditur,
cujus consecratæ sunt manus, dum illa: in passione
ostendit per expiationem totius mundi. Sive Christus
consecratas manus habet, quia peccatum non fecit;
quod non convenit alicui hominum, quamvis sit sanc-
ctus. Nisi illi vestimenta non scindit, quia non pati-

tur Ecclesiam suam dividi in hæresim vel schismata, quæ inhærendo vestis est : cujus figura fuit tunica illa Jesu inconsutilis, quæ in pssione non scinditur. Et ad omne mortuum non regreditur, hoc est, ad eum qui in peccatis mortuus est. Anima enim cum peccaverit, ipsa morietur. In malevolam autem animam non introibit sapientia. In patre et matre non contaminabitur. Omnis enim homo qui hunc mundum ingreditur, in patre et matre contaminabitur, ex quibus originale peccatum trahit. Ecce enim, inquit, in iniquitatibus concepit me mater mea. Solus Christus non est pollutus, dum nasceretur de virgine, quia non ex virili semine conceptus est, sed de Spiritu sancto. Nec in matre pollutus est, quia non ex voluptate carnis, sed ex virginali utero natus est. Denique dum ipse dixit per Salomonem : Cum essem magis bonus, veni ad corpus, inquinatum. Corpus enim a matre non fuit coinquinatum. Ac per hoc non contaminatus est in matre. Aliter quoque contaminamur in patre, cum per peccatum aut infidelitatem Deum offendimus, cum in oratione Dominica dicimus : Pater noster qui es, et reliqua. Et in matre contaminamur, cum credentes in Deum Ecclesiam lædimus, quæ mater omnium nostrum est, cui pro patribus nati sumus. Vel certe matrem offendimus, cum libertatem matris cœlestis iactantia peccati servitute scdamus, quam dicit Apostolus matrem omnium nostrum. Christus enim nec in matre, nec in patre pollutus erat, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in lingua illius. De sanctis non egreditur. De sanctis egreditur, qui de virtutibus adjutus labitur, quod Christus nunquam fecit. Solus enim sine peccato fuit ; vel sic per suspensionem carnis descendit in hunc mundum, ut nunquam desereret cœlum, quia totus ubique est.

Vidua et repudiatam, ac meretricem non ducat uxorem. Vidua ac repudiata, et meretrix, synagoga est : viduorum cum in lamentationibus Jeremias ait : Quomodo sedet sola civitas, facta est vidua domina gentium. De qua dicitur : Quis est liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam. Cui dicitur : Sub omni ligno frondoso fornicaberis tu, meretrix. Virgo enim Ecclesia est, cui dicit Apostolus : Despondi enim uni vris virginem castam. Aliter vidua anima quæ, discipulus a jugo legis, præceptum Evangelicum non servat ; et repudiata, quæ peccando a Christi corpore separatur. Et meretrix quæ ad se recepit amores, id est, contraria virtuti, quæ desiderant pulchritudinem illius, ut decipiant. Tales vero Christo non conveniunt. De genere suo ducat uxorem : Ecclesia scilicet, quæ non ex voluntate carnis, sed ex Deo nata est. Et hæc de genere illius est, unde ipse dicit : Quicumque fecerit voluntatem patris mei, ipse est mater mea, frater et soror ; vel de genere suo ducat uxorem, id est anima quæ fideli jungitur. Potest quoque sic accipi, quod dicit de genere suo, ut sciamus quia anima Christi ex genere et substantia humanarum omnium sanctorum. Non contaminavit semen suum ; id est, verbum Dei, dicendo : Nolite dare sanctum canibus ; et : Non est bonum sumere panem filiorum et mittere

canibus. Ideoque Apostolus ait : Vobis datum est nosse mysterium regni cœlorum, illis autem qui foris sunt, omnia in parabolis sunt. Moraliter quoque hæc unicuique sacerdoti, et aliis membris Christi conveniunt. Dicit autem : Caput suum non discooperiet, id est sacramenta Christi, quia illius est velamentum mysteriorum honor ; et vestimenta non scindunt ne in hæresim vel schismata transeat, mandata Christi rumpens, quæ vestimenta illius sunt. Ad omnem mortuum non ingreditur. Ad orone peccatum, quod ad mortem ducit, non accedit, vel certe in peccatis mortuo nullo pacto consentiet. Super patre et matre non contaminabitur ; nec tantum indulgeat pietati a morte parentum, ut Deum suum offendant. Qui enim amat patrem et matrem plus quam Deum, non est illo dignus. De sanctis non egreditur, ut semper in opere et cogitatione sancta memoretur. Qui enim loquitur vel facit vel cogitat aliquid reprehensibile, de sanctis egreditur. Viduam, et repudiatam, et meretricem, non ducat uxorem : ut nihil de vita veteri amplectatur, quæ vidua est et repudiata, et meretrix ; sed virginem, id est, vitam in omni puritate florentem ; possideat de genere suo, id est, vitam sanctorum imitetur, quorum per fidem proximus est. Post hæc præcipitur ut qui habuerit maculam non offerat panes Domino, si cæcus fuerit, si claudus, et reliqua. Et omnia referuntur ad animæ vitium. Mores enim in homine, non natura damuatur. Cæcus sacerdos est, qui Scripturarum non intelligit sensum, et quo gressum doctrinæ vel operis porrigat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est : Speculatores illius cæci sunt universi. Claudus est qui intelligit quidem quod docere debeat, sed tamen præcepta quæ docet non implet. Parvo autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Grandi autem, et torto naso est, furibundus et minax cum superbiæ arrogantia, vel immoderata discretionem. Fracto autem pede vel manu est, qui viam Dei quam docet pergere non studet. Gibbosus quoque est, quem terrenæ cupiditatis pondus deprimit, et tardus ad superna intendit. Lippus vero est, cujus ingenium ad agnitionem veritatis emicat, sed hoc carnaliter vivendo obscura. Albuginem quoque habet in oculo, qui arrogantia sapientiæ seu justitiæ cæcatur. Jugem habet scabiem, qui carnis petulantia sine intermissione dominatur. Impetiginem habet in corpore, qui avaritia vastatur in mente : qui si in minimo non compescitur, sine mensura nimirum dilatatur. Ponderosus vero est, qui et turpitudinem opere non exerceat, sed ab actione continua sine moderamine gravatur in mente. Tales si in sancta ingrediuntur, non nomen antistitis possunt possidere. Datur autem quædam similitudo per filios Aaron sacerdotis, quibus præcipitur ut non contaminentur in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis, et in propinquis, et reliqua, ut quidam doctores, qui quamvis sapientes et fideles sunt, tamen mundana negotia quantum potuerint consuecunt. His qui peccatis gravantur leviora permittentes, ut a gravioribus illos

referent, quia nimirum gravia et levia, qui in multis vitis gravantur; simul vitare non possunt: per hoc conceditur illis ut contaminentur quodammodo in morte propinquorum, quibus conceditur ut contaminentur in morte civium. Cives sunt omnes fideles quos murus fidei continet, quamvis sint peccatores. Propinqui autem sunt qui quamvis gravant intus, tamen ad unam conversionis regulam contendunt pervenire. Pater autem tuus est, si te docuit. Mater tua est, si te, cum esses parvulus, lacte doctrinæ suæ nutrit. Frater autem, vel soror virgo est, si tecum unum studium aut unam magistri disciplinam habet; et si validior factus es, propinquis istis, ut supra diximus, condescende. Sacerdoti autem magno nihil ex istis conceditur, quia summus doctor vel Ecclesiæ princeps, qui a negotiis mundialibus alienus est, nullum exemplum vile vel doctrinam enervem ac despectam præbere debet. *Qui vero tangit aliquid immundum, sordidus erit, cujus tactus immundus erit usque ad vesperum.* Tunc enim purgati sumus ab immunditiis et contagiis omnibus sordidis, cum in vespera hujus mundi lavacro baptismi absoluti, Sol justitiæ Christus per passionem occubuit.

CAPUT XXII.

Sequitur: *Homo qui obtulerit victimam pacificorum, Domino vel vota vovens, vel sponte offerens, agnum immaculatum offerat, et reliqua.* Primum rejicitur a sacrificio maculosum animal, id est, in quibus est diversitas peccatorum, et in diversis criminibus moventur. Rejicit quoque et cæcum, id est, qui nec Dominum videt, nec curam illius habet. Fractus quoque, id est, a vitiis carnalibus vexatus atque collisus. Rejicitur autem et cicatricem habens, quia digna satisfactione peccatorum non deplorat vulnera, sed adhuc et veteris morbi signum interius gestat. Rejicitur et pupulam habens, qui pruritu libidinis et ardore concupiscentiarum exæstuat; similiter scabiosus, qui peccatum carnis perficit contagione operis. Jam vero impetiginem habens hæreticorum significat collectionem, quæ frequenter se in Ecclesiæ corpus inserit, et impetigo laborem facit. Porro aure amputati sunt, qui verbo non sunt intenti, et non implent quæ jussa sunt. Amputatam aurem habet, qui bonum quod incipit perseveranter non servat. Porro defectum vel reticulum contritum indicat eos qui cum corpore viri sint, rursum effeminantur, et ideo sacrificio Dei reprobantur. Sed neque panis alienigenæ offertur Deo, id est doctrina hæreticorum, vel vana studia sæcularium litterarum, quæ ab Ecclesia aliena sunt. Tales hostiæ repudiantur a Domino. *Quod animal aure vel cauda amputatum est, in spontaneum sacrificium suscipitur, votum autem ex illo non solvitur;* significat quod qui intima et vota summa religionis habent, vel gradus sublimes, irreprehensibiliter vivere debent qualem Apostolus episcopum vel diaconum esse debere designat. Qui autem inferioris, vel sine gradu, vota ejus, et quidquid boni voluntarie fecerit, acceptabile est. *Quod de bove et ove et capra dicit, quod sex diebus sub ubere matris suæ*

nutriantur, et sic offerri possunt Domino, significat quod omnes quos mater Ecclesia generat lacte doctrinæ prius nutriendos, et sic postea septiformis Christi gratia consummati, efficiantur munus Domini.

CAPUT XXIII.

Quod autem præcipit, *ut seramus manipulos primitiarum ad sacerdotem, qui elevabit eos altero die Sabbati, et sanctificabit,* significat quod tunc verus sacerdos Christus, cui debemus primitiva operum nostrorum et præcipua offerre, elevavit, et sanctificavit opera nostra cum transacto Sabbato Judæorum. Altera dies, id est novi testamenti, et gratiæ tempus advenit; et ita sunt accepta opera nostra. Per hoc autem quod præcipit, *ut metentes segetem, remanentes spicas non colligamus, sed pauperibus et peregrinis relinquamus,* ostendit quod cum de labore terræ nostræ, id est carnis, æternos fructus in necessitatibus præparamus, proximis et adhuc infirmis debeamus occurrere, ut aliquid de rigore laxantes, ad elevandos illos qui jacent inclinemus, vel exemplo, vel exhortatione, vel orationibus illis prodesse possimus. Oratio enim justii multum valet. Pauper autem cui eum desiderium inest, desunt tamen opera. Peregrinus autem neophytus, qui antiquum errorem reliquit, et intra Ecclesiæ fines nuper venit.

CAPUT XXIV.

Quod autem *oleum dicit præparari ad concinnandas lucernas,* jungitur extra velum in tabernaculo in candelabro mundissimo, ut sanctissimo quoque doctore. *Inter vero sancta sanctorum,* hoc est in celestibus non indigemus Scripturarum lumine, cum ipse Dominus perenne lumen ibi sit. *Filius autem matris Israelitæ, quem pepererat de viro Ægyptio, qui jurgatus est in castris, et blasphemavit Dominum,* significat hæreticos, qui de patre diabolo geniti, et ex utero matris Ecclesiæ tanquam abortivi ejecti, per fallacem doctrinam Dominum blasphemant. Ipsi sunt, de quibus Joannes ait: *Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis;* de quibus in Evangelio dicit, quod *inimicus homo supereminavit zizania tritico,* qui scilicet juxta imperium Domini ab omni plebe sancta lapidibus testimoniorum obruendi sunt extra Ecclesiæ castra.

CAPUT XXV.

Quod autem dicit, *Septem annis sere agrum tuum,* et reliqua, septimo anno autem erit sabbatum terræ quietionis Domini, nobis iusinat quod ille qui in quatuor virtutibus quibus humana vita instituitur, id est, in fortitudine et prudentia, justitia, temperantia, adjuncta fide et spe, tunc enim supradictæ virtutes proficiunt, cum certa fide et spe futurorum bonorum ornantur, solerter laboraverit in charitate perfecta, sine ullo labore, et sine timore requiescet. Perfecta enim, inquit, charitas mittit foras timorem. Tunc et terra nostra sabbatizat, id est caro nostra cessantibus laboribus vitiorum charitate requiescens, sponte gignit spirituales fructus, quibus non soluta nos, sed etiam servi et ancillæ, vel mercenarii et

advenæ, hoc est, omne genus quod sagena evangelica trahit ad littus. Exempli enim sanctorum pastus sunt fidelium. Servi sunt, qui ad adoptionem filiorum nondum venerunt. Unde Dominus apostolis dicit: *Jam non dicam vos servos, sed filios.* Ancillæ autem sunt, qui molliter viventes, plus necessitate aliqua compulsi, quam desiderio accensi, sub disciplina ecclesiastica perseverant. Mercenarii autem sunt, qui propter præsentia lucra in Ecclesia laborant. Advenæ autem sunt nuper advenientes neophyti, qui omnes quomodo sunt, tamen in Ecclesia

A sunt, et perfectorum exemplis, ut diximus, pactum quendam assumunt. De jubilæo autem, hoc est, de anno remissionis hoc possumus dicere, quod, expletis septem hebdomadis annorum, quadraginta et novem annis, quinquagesimo docere anno quamdam requiem habere, edomita carne, et libidini lenius resistente, quando et feminis partus deficiant, tuncque revertetur ad possessionem suam. Tunc enim perfectorum ac virtutum familiam quis poterit, quam lex antequam peccaret vel certe per baptismum habere potuit.

EXPLANATIO IN QUARTUM LIBRUM MOISIS,

Qui Hebraice VAIEDABBER, latine NUMERI dicitur.

CAPUT PRIMUM.

In exordio Numeri Dominus loquitur ad Moysen in secundo mense, et in secundo anno egressionis eorum ex *Ægypto*. Per quod ostenditur tempus transire legis, quod prius erat, superius erat, superveniente novi testamenti tempore, quod est posterius, in quo Dominus locutus est in corpore. *Vetera enim, inquit, transierunt, ecce facta sunt omnia nova.* In hæc enim dictione, qua locutus est, quatuor ostenduntur. Primo dignitas personæ, dum Moysi et non alii loquitur; secundo misericordia, dum non meruit homo habere locutionem Domini, nisi misericordia Domini præberet; tertio more humano, quia sic de Domino dictum est: *Loquitur Dominus,* quasi de homine diceretur; quarta, locutio Domini intelligitur. Per hoc autem mystice inspiratio Dei ad legem significatur. *Per desertum autem, inquit, Dominus locutus est ad Moysen,* hic mundus præsens pro sua prosperitate significatur. Historialiter autem idcirco Moyses dixit *Per spiritum locutus est ad Moysen,* ut Moysi persona a sua plebe honorificaretur, dum non alii viro quam huic locutus sit. Dæ autem Domini locutiones, una ia rubo, et altera in tabernaculo, duas leges significat. Per primum quoque diem totum spatium præsentis sæculi, et secundo mense vita futura ostenditur, sive baptismum et pœnitentiam. In initio autem hujus libri genus artis arithmeticæ intelligitur, quæ potest numerositas interpretari. Filii autem Israel per tres numerantur, cognationes, et domos, et nomina, quia ostenditur quod sancti per ternum sunt numerandi, id est spem, fidem, charitatem, vel per cognitionem, et verbum, et opus, sive per fidem Trinitatis. Historialiter vero sic intelligendum est quod dicitur per cognationes, ut est: Qui sunt filii Jacob, et filii Levi, id est, quod dicit, quo nomine unusquisque ex illis vocabatur. Idcirco et jam populus hic numeratus est, ut tabernaculum portaret. Multum est jam interest in numeratione populi Moyses, et ad David. Numeratio a Moysen et Aaron facta a Domino imperata est, et non pro elevatione, sed pro obedientia facit, ut filii Israel tabernaculum portarent secundum ordinem. A David vero numeratio pro elevatione facta est, et non a Domino imperata, et idcirco vindictam meruit. Per hoc etiam testimonium

B quod est: *Tolle summam filiorum Israel,* et reliqua, significari potest quod dicitur: *Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.* A *vigesimo anno,* id est historia et sensu. Quod numerus hic non finitur, significat numerum Ecclesiæ non esse finiendum usque in finem mundi. Quodque hic singuli numerantur, significat nomina sanctorum omnia in cœlo esse numerata, ut quorum nomina scripta sunt in cœlis. Nomina autem peccatorum pro duabus causis commemorantur. Prima, ut non simulentur in moribus, secunda, ut illis adjiciantur pœnæ. Qui autem præteruntur, id est, qui non meruerunt memoriam in Scriptura divina. Sanctus vero, qui non commemorantur; quia quamvis sensum suo opere sanavit, tamen ab illo exempla tenuit nemo. Quatuor autem modis omne C quod dicitur perhibetur, id est bonum bene, ut hic locutus est Dominus ad Moysen. Malum male, die verbum aliquod contra Deum. Bonum male, ut tu sis discipulus illius. Malum bene, ut transierunt sæculi masculos, et reliqua.

Duodecim principes a Moysen et Aaron electi significant duodecim prophetas et totidem apostolos a lege et sacerdotio electos ad regendam Dei patris Ecclesiam. Quatuor autem personæ cooperantur in tabernaculi ornatu, id est, Dei, et Moysi, et Aaron, et plebis. Sic et Ecclesia his quatuor personis ornatur, id est, ex Deo, et lege, et sacerdotio, et plebe, et ex quatuor Evangeliiis. Omnis etiam sanctus quatuor ornatur virtutibus, ut in aliquibus diximus; sive quatuor, quibus homo constat, est, humido et arido, calido et frigido. Quod autem mulieres et parvuli non numerantur, significat quod molles et effeminati, et qui parvuli in fide sunt nondum venerunt in unum perfectum. Et hi non numerantur in castris sanctorum, quia non possumus stare in bello quod quotidie debemus exercere. Hæc omnia conjungi debent ad locum ubi dictum est: *Numerabis illos per turmas,* et reliqua. *De Ruben Elisus filius Sedeur.* Ordo autem narrandi vel numerandi hic ostenditur. Nomen autem patris cum filio idcirco commemoratur, eo quod pater filio suo clarior fuit: vel ante dictum est. *Tolle summam filiorum Israel per cognationes suas, et aomos, et nomina.* Quando autem ad Ecclesiam refertur hæc numeratio, ostenditur quia per multas virtutes omnes

sancti numerantur; et capita, id est principatus; et quadraginta, id est quatuor Evangelia; sex, hoc est mundi ætas; et quingenti, id est quinque libri Moysi legis; quinquaginta, id est pœnitentes; trecenti, id est fides Trinitatis. Omnes autem numeri, qui huc usque numerati sunt, mundi aliam figuram tenent. Levitæ vero non sunt numerati cum illis, eo quod Domino dedicati sunt. *Sed constitues illos super tabernaculum*; per hoc significat sanctos, quos Dominus constituit super Ecclesiam de mundo ad cœlum portandum, sive in unumquemque sanctum, qui sensibus perfectis ad regna cœlorum portatur, ut dicitur, *Omnia hæc in figuram nostri contigerunt*. Sive ut Apostolus dicit, *unusquisque enim in quo vocatus est, in eo permaneat*.

CAPUT II.

Ad orientem suas figat tentoria. In hoc primo ordinatio tribus Judæ ostenditur, eo quod ante tabernaculum fuerit. Tribus autem Juda ante Isachar ponitur, eo quod Judas fuerit pugnator; ut dicitur, *Catulus leonis Juda*, et reliqua; vel eo quod Christus carnem ab illo sumeret, vel ne illi inviderent postea, quando regnum assumeret, dum illum Dei sententia prius ordinavit; eo quod commisti fuerint filii libertatis et servitutis, ut pacem cum invicem haberent: sive ut plebi ostenderetur quod similes apud Deum fixerunt. *Judas et Isachar et Zabulon ab oriente tabernacula figebant; Ruben et Simeon et Gad ad meridiem; Ephraim et Benjamin et Manasse ad occidentem: Dan et Aser et Nephtalim ad aquilonem*. Dan autem non incongrue postremo ponitur, eo quod Samson ex Dan fuit, qui figuram Christi tenuit. Sic et Ecclesia a confessione incipitur, et ab iudicio finitur. Ternis autem ordinibus filii Israel ponuntur erga tabernaculum, ut non superesset aut non deesset aliquis ex illis. Inquiritur, Cum ergo tabernaculum fixerint, hoc modo ut viderentur, an factum sit causa venerationis tabernaculi Dei? Et custodientes Levitæ, ut arcam portantes ab omnibus infestationibus suis conveniant. Hi quatuor ordines ad quadrigam in Ezechiel, id est homo, leo, vitulus, aquila. Leo autem ad Judam pertinet, dum dicitur de illo: *Catulus leonis Juda*. Vitulus ad Levi, dum moris fuit Levitis vitulos immolare pro plebe. Aquila autem ad Benjamin. Homo autem hominibus convenit. Quod autem significat tabernaculum in hoc loco, nisi Ecclesiam Veteris Testamenti? Duodecim autem principes erga tabernaculum, id est duodecim prophetæ circa Synagogam, sive duodecim apostoli erga Ecclesiam, cum his qui cum illo crediderunt. Aliter autem Judas ante tabernaculum figuram tenet Petri, qui ante omnes divinitatem credidit in homine dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Lucas autem ante tabernaculum, significat Petrum ante Ecclesiam. Sicut enim ab Juda initiatum custodia tabernaculi, et in Dan finitur; sic et Ecclesia a confessione incipitur, ut ante diximus, et finitur. Octo autem ordines hic ostenduntur, sic et Ecclesia ambitur octavo ordine Novi Testamenti. Octo enim ordines fuerunt in medio, qui cin-

gunt; et quatuor exteriores, qui defendunt tabernaculum, et figuram mundialium credentium tenent. Illic quatuor ordines priores quos diximus, qui videntur venerationes nostræ esse, et servitus Ecclesiæ Dei. Quatuor autem ordines, in quorum medio arca, significant ordines sanctorum, qui defendunt Ecclesiam ab hæreticis et peccatoribus. Unusquisque ordinem suum servat: ubi dicitur, *Omnia vestra secundum ordinem fiant*. Ponuntur autem hi ordines imperio Dei, sicut et in Ecclesia duo ordines ponuntur imperio Dei, id est, ordo conjugii, et ordo virginitalis. Quaterni autem hi ordines fuerunt, qui foris sunt, et qui intus; sic est et in Ecclesia, in qua quaterni ordines, id est quatuor Evangelia habentur. Terna autem tabernacula ab oriente posita sunt: significant fidem Trinitatis, aut Ecclesiam, ad quam dictum est: *Orietur timentibus nomen Domini sol justitiæ*. Tres a meridie, fidem Trinitatis significat, aut Ecclesiam; ad quam in finem vitæ dicitur: *Venite, benedicti, et reliqua*.

CAP. III, IV.

Ante Aaron sunt tres ab oriente, et post dexteram Aaron tres secundi, tres ab occidente Aaron, significat illos quibus dicitur, *Si quis vult venire*, et reliqua. Tres vero ab aquilone, significat illos quibus dicitur, *Ite maledicti*, et cætera. Omnes erga tabernaculum congregati, et separati illi signis fuerunt: sic et omnes sancti sunt congregati in fide Trinitatis, et operibus separati. De mundialibus dicitur: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*. Tabernaculi vero erectio et depositio Ecclesiam significat, quæ credentibus quotidie erigitur, et in negantibus deponitur. Tabernaculum vero cum deponitur, quædam in eo nonvolvuntur, quædam etiam duplici velamine obteguntur; quia sancta Scriptura, quæ tabernaculum significare potest, nunc manifesta, nunc involuta est: spæ enim duplici vel triplici obteguntur; liberata est enim allegoria. Et nunc velamine hyacinthino, nunc purpureo involvitur, quia sæpe sancta Scriptura de incarnatione Christi vel passione illius, et de figura martyrii, sæpe de cœlestibus mysteriis disputat. *Et quantum digni erunt filii Levi, tantum sanctis appropinquabunt*. Et quantum Christiani digni sunt, tantum ad divina secreta accedunt.

CAPUT V.

Projiciantur de castris leprosi, et qui semine fluunt, et polluti super mortuo. Leprosi, hæretici sunt fluxi cogitatione, vel nimis verbosi, immundi super mortuo in opere. Tales a castris Ecclesiæ separantur, ne contagione morum suorum vitam polluant innocentium. Tabernaculum quoque uniuscujusque sancti potest significare cum quatuor ordinibus, id est quatuor Evangeliiis, vel quatuor substantiis, quibus homo constat. Intus autem omnis sanctus quatuor virtutes principales habet: qui ab Ruth, id est a confessione, incipitur, et Dan, id est iudicio, finitur: habens in se Aaron, id est sensum perfectum. Cujus ordo orientalis, prædicationis sanctos significat, quod *justi fulgebunt sicut sol*.

Oxalis vero calorem fidei; occidentalis, occasum A virtutum. Uvam passam illi vescuntur, qui propter prosperitatis hujus mundi; aquilonalis, offensionem a diabolo. *Qui succenderunt ignem alienum.* Idcirco ignis alienus dicitur, quia hi a Domino non sunt ordinati, vel quod ignis de cælo non sit missus, sive quod causa superbiæ hoc opus factum sit. Horum quoque sacerdotum mors, hæreticorum doctrinam, hæreses mortem significat, offerentium in vindicta, vel illorum qui ignem concupiscentiæ in vindicta succendunt. Filii autem Israel idcirco non eodem ordine sunt positi, quia in omnibus ministracionibus suis separati sunt. Post hæc autem monet Dominus, *Ut vir cujus uxor erraverit, maritumque contemnat, dormierit cum altero viro, et hanc maritus deprehendere nequirit, et reliqua, ducat illam ad sacerdotem, et reliqua.* Vir iste cujus erat uxor, pastor est Ecclesiæ; uxor autem illius, subditus quisque. Sacerdos ad quem veniunt, Christus; aqua, Scriptura. Cum autem princeps crimen subjecti non potuit deprehendere, sed tamen suspicatur quod per aliquod vitium adulteravit, per zelum justitiæ deducat illam ad sacerdotem, id est iudicio Dei causam reservet, ne forte ante tempus judicet. Et ipse sacerdos Dominus Christus, aquas amaras, hoc est, per Scripturæ divinæ disciplinam, hypocrisin contemnit, et peccatum manifestat, vel hic, vel certe in futuro. *Non est enim, inquit, occultum, quod non sciatur.* Christus in Evangelio dicit: *Sermo quem locutus sum vobis, ille vos iudicabit in novissimo die.* Ac per hoc aqua amara, Scriptura divina dicitur, quia peccantibus non parcit; et justis dulcis, quibus æterna præmia repromittit; et ita aliis aqua benedicta est, aliis maledicta. Tale quid et Apostolus loquitur: *Quibusdam quidem odor mortis, in mortem; quibusdam vero odor vitæ, in vitam.* Alii autem ducunt oblationem, quæ pro muliere offertur, significare sanguinem Christi, qui pro anima uniuscujusque hominis effusus est. Oblatio autem super altare offertur, id est corpus Christi in Ecclesia. Pugillum, fidem Trinitatis. Decima pars, Decalogum. Sata farinæ hordeaceæ virtutem carnis demonstrat. *Ne effundat super eam oleum, nec ponat thus, id est, misericordiam et orationem.* Quod autem dicit, *Aliquid de pavimento tabernaculi mittit in illam:* commemorationem per prophetarum et apostolorum et omnium sanctorum doctrinam, mittendam esse significat. In eo autem quod dicit, *Discooperiet caput illius,* dispositionem peccati de sensu principali animæ significat. Per commissionem autem scriptionis et aquæ, doctrinam Christi et sanguinis effusionem demonstrat.

CAPUT VI.

Jubetur Nazaræis, *ut vinum, et omne quod inebriare potest, et omne quod de uvis est, non bibant, nec acetum, nec de uva passa comedant.* Quid Nazaræorum nomen, nisi abstinentiam vitæ figurat? His in vino vitaria prohibetur; in diversa potione diversæ voluntates significantur. Illi enim vinum non bibunt, zelatius potiones bibunt, qui ad decipiendos homines umbras quasdam et imagines simulant habere

virtutum. Uvam passam illi vescuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, ut gloriam capiant ab hominibus. Acetum autem libum, qui a vitæ sanctitate in vetustatem præteritorum vitiorum labuntur, et corruptione veteris nequitiae delectantur. Præcipit itaque Deus ut illi qui sanctitatis induunt titulum cunctis his careant vitiis, nullamque horum memoriam habeant. Præcipiturque deinde ut *Levitæ aspergantur aqua lustrationis, et radant pilos carnis suæ;* quia hi qui obsequiis divinis assumuntur, debent aqua salubris doctrinæ purgari, et a superfluis moribus vel cogitationibus mundi apparere ante Dei oculos, ne pulchram animæ speciem quasi pilis fructificationibus deformem reddant. In eo quod dicitur, *Reddet illum,* quidam dicunt pœnitentiam significare de peccato. Et in eo quod dicit rursus, *septimana,* confessionem per doctrinam septiformem Spiritus sancti. Octava dies Novum Testamentum demonstrat. De sacrificiis quæ subsequuntur, in prioribus abunde dictum est.

CAPUT VII.

Sex plaustra sex dies significare possunt; et duodecim principes, totidem prophetas: similiter duodecim boves, totidem apostolos. Aliter plaustra significant, tecta vero vitam theoreticam. Acetabulum et folia, corpus et animam, utrumque plenum simile. Ilædos, operæ perfecta. Mortaria decem siclis, id est, corpus decem sensibus, plenis inceso, id est oratione, per ignem compunctionis. Bos vero doctorem significat, sed tamen duo boves sensus corporis et animæ ostendunt. Hirci quoque quinque, totidem sensus. Unus vero hircus, Christi carnem, vel uniuscujusque hæreticorum populum. Omne ornamentum, aurum et argentum, historiam et sensum, quibus ornatur Ecclesia. Aliter bos de armento, spiritum de Judæis præfiguravit. Duodecim dies, figuram viventium in doctrinis apostolorum. Aquam vero lustrationis, doctrinam Spiritus sancti, vel lacrymas in pœnitentia.

CAPUT VIII.

Lex præcepit Levitis ut a vigesimo quinto anno in tabernaculo deserviant usque ad quinquagesimum annum, et post quinquagesimum annum servire desistant, et hi custodes vasorum sint, et ministri fructuum suorum. Quid enim per annum vigesimum quintum, in quo nos juventutis oritur, nisi ipsa contra unumquodque vitium bella figurantur? et quid per quinquagesimum numerum, in quo et jubilei requiescunt in æternum, nisi externa requies edomito bello mentis exprimitur? Quid vero per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ figurantur. Levitæ vero ab anno xxv tabernaculo deserviunt, et quinquagesimo custodes vasorum sunt; ut videlicet adhuc qui impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, aliorum curam recipere non præsumant. Cum vero tentationum bella subjecerint, et cum apud se de æterna tranquillitate securi sunt, animarum custodiam sortiuntur. Sed quis ista prælia sibi perfecte subigat, cum Paulus dicat: *Video aliam legem in*

membris meis repugnantem legi mentis meæ, et reliqua; A non in quinque voluminibus; Decalogum significat, sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis inviter expugnari.

CAPUT IX.

Postea præcipitur his, qui primo mense Paschæ interesse non potuerunt, ut in secundo mense conveniant. In secundo mense jussi sunt facere, quod nimirum intelligitur in typum populi gentium, qui cum omnibus dæmonibus fornicati videbantur invidi in anima; salubri vero confessione mundati, ad secundam nativitatem, quasi ad secundum mensem, transire præcipiuntur.

CAPUT X.

Sed et duæ tubæ argenteæ fieri præcipiuntur, quibus convocari possit multitudo. Per duas tubas exercitus convocatur, quia per duo Testamenta, sive per duo præcepta charitatis ad prociuctum fidei populus evocatur. Quæ idcirco argenteæ sunt, ut prædicatorum verba eloquii nitore fulgeant, et auditorum mentes nulla obscuritate confundant. Idcirco autem ductiles, quia necesse est, ut hi qui vitam venturam prædicant tribulationem præsentium tonsionibus crescant. Bene autem dicitur, *Cum intercius fuerit clangor, movebuntur castra*; quia nimirum cum subtilior aut minutior prædicationis sermo tractatur, auditorum mentes contra certamina ardentius excitantur: ab illo loco quod in una parte Exodi dicitur, quod *venerunt filii Israel de Raphaim in desertum Sinai, ubi Moses ascendit in montem Sinai*, omnia quæ leguntur usque ad finem Exodi, et totus Leviticus, et quæ continet liber Numeri, usque in præsentem locum, in hac manitione, id est, in monte Sinaï descripta sunt. *Post hæc venientes de monte Domini, venerunt in solitudine Pharan.* Quæ manio ex hoc quod ibi accidit, Sepulcrum concupiscentiæ vocatur.

CAPUT XI.

Illic populus cœlestem panem fastidians, carnes Ægyptiacas desideravit; quare eos devoravit incendium. E quibus docemur ut qui conversationem mundi hujus reliquimus, et ollas Ægyptiacas, id est carnalium desideriorum concupiscentias, contempsimus, non deberemus murmurare contra cœlestem panem, nec vinolentias Ægyptiorum appetere, sed simplicem mannae cibum, id est, cœlestium vitam querere. Alioquin si post perfectam vitam voluntas pristinas voluerimus appetere, vorabimus nauseam, statim Domini igne torquebimur. Desiderium nostrum vertetur in tumulum, ut simus sepulcra dealbata. Sed tamen historialiter sciendum est cur filii Israel carnem desideraverunt, habentes manna: quod ita solvitur, quia manna omni cibi similitudinem habuit, præter carnis. Sic et sancta Scriptura omnem satisfactionem quæ proficit habet, præter voluntatem peccatricem. Dominus quoque idcirco dedit carnes, ne modicæ potestatis putaretur. Sed tamen, eo quod incongrue poposcerunt, vindicavit; sic per Scripturam voluntas dimittitur, non uno die, id est non unitate fidei, vel non in duabus legibus, sive

non in quinque voluminibus; Decalogum significat, xii leges significat. Uno Moyse, id est tempore, præsentem. *Per nares vestras.* Sicut non per consuetudinem petierunt, sic et vindicantur. *Josue autem immolat per Moysen,* Christum per legem immolantem significat. In hac autem mansione, *Descendit Spiritus super septuaginta viros. Et Dominus descendit in nubem, et retraxit spiritum qui erat in Moyse, et imposuit super septuaginta viros.* Descendens enim, universæ carnis Christi diffusa est per fidem Spiritus sancti gratia, super electos populos, et lxx linguas gentium. Venitque super eos omne donum illud virtutis, quod quondam fuit in Moyse et prophetis.

CAPUT XII.

Post hæc Aaron locum incedens offensionis, cum sorore sua Maria, fratri utique abstrahit, quod ab alienigena accepisset uxorem. Unde illico Maria contagio lepræ effloruit. Quod significat quia sacerdotalis illa plebs Patrum Christo Salvatore adversum Ecclesiam congregatam ex gentibus derogaret, nec redit ad Dei tabernaculum, donec statim plenitudinis gentium tempus impleatur. Tunc enim eadem plebs pristinam poterit recipere sanitatem, cum eis septiformis Spiritus gratiæ agnitio ad veniam fuerit suffragata.

CAPUT XIII.

His transactis, duodecim mittuntur exploratores ad considerandam terram. Exploratores missi ad considerandam terram uberem, qui terruerunt populum, scribas et Phariseos significant. Sicut enim illi per Moysen missi sunt, ut soli fecunditatem sollicita consideratione tractarent, ita isti per legem et prophetas missi sunt, ut Scripturæ fertilitatem per investigationem Domini specularerent adventum: qui de terra sancta ortus est, id est, de corpore virginis Mariæ, in qua Spiritus gratiæ redundavit. Vel certe, ut terram carnis Christi considerarent, per quam regnum Dei, ut ubertatem fructuum spirituum, et vitam æternam consequi possent. Sed sicut illi terruerunt populum, ne Dei repromissionibus crederent, ita et isti susceperunt populo Judæorum ne Christo promittenti remissionem omnium peccatorum et regnum cœlorum crederent. Ad Ægyptum redire hujus mundi cupientes, et recipientes manna fidei, quærentes ollas peccatorum nigras, et cepas blasphemiarum putridas, et pepones vitiorum ac libidinum marcescentes. Botrus autem ille pendens de ligno, Christus est pendens de ligno crucis, de terra genitricis virginis Mariæ secundum carnem, terræ stirpis visceribus effusus. Duo victores, duo populi sunt, prior Judaicus Christo dorsum et non faciem dedit, et quem in lege portabat, non videbat: cui dicitur, *Obscurentur oculi eorum ne videant,* et reliqua. Posterior populus gentium est qui, in Christum credens, et semper illum portans videt et quasi servus dominum sequitur. Hic est botrus, qui effusum in salutem nostram vinum sanguinis sui contritus perfudit quem per mala granata, Ecclesia socia oneris secuta est. Sicut enim mala granata uno exterioris

cortice multa interius grana continent, ita Ecclesia A unitate fidei menita, multos populos continet, vel universas gratias sancti Spiritus in vinculo charitatis. Ficus autem, quem cum botro portaverunt, imaginem legis protulit, sicut in evangelicis edocemur exemplis. Nec enim lex sine Christo, nec Christus sine lege esse potest. Alii quoque dicunt quod hi duodecim viri, palmitem portantes cum uva, duodecim apostolos significant. Per palmitem quoque cum uva corpus Christi cum sua divinitate significari existimant, qui ab aquilone ad dexteram, id est a littera legis ad calorem fidei portatur.

CAPUT XIV.

Galeph vero bonos præfigurat doctores; alii vero qui terruerunt populos malos. Quod vero rebellis absque jussu Dei contenebratus verticem montis ascendit, et ab Amalecitis et Chananeis superatus significat, quod qui in propriis virtutibus confidens, contenebratus ignorantia, verticem ascendens superbiam, contrariis virtutibus voluerit resistere, statim sine Deo ducetur.

CAPUT XV.

Sequitur sermo de homine qui diem sabbati violare ausus est, propter quod et depositus est a populo, qui formam gerit illius qui hodie signatur in Christo. Invenitur opus carnale agere, id est contrahere lignum, fenum, stipulam, ad escam ignis æternam convenientem: quæ dum colligit, occiditur, deprehensus a populo; dum a spiritualibus judicatur, et spiritualiter occiditur, lapidibus testimoniorum divina Scripturæ obrutus. Quod vero præcipitur, ut *in simbris per angulos palliorum faceret, ponentes in illis vittas hyacinthinas*, significat quod mandata, quæ videntur esse nimis, si propter cœlestem vitam, quam vita hyacinthina significat, propter calorem æreum servantur, multum proficiunt. Qui enim spernit minima, paulatim defluit, ut sive manducemus, sive bibamus, omnia in gloria Dei faciamus. Historialiter simbrim idcirco præcipiuntur, ut et jam populis in vestimentis differentia sit inter filios Israel et gentiles.

CAPUT XVI.

Per Chore, et Dathan, et Abiron, qui Moysi et Aaron sacerdoti perversis conatibus resisterunt, hæretici significantur, qui hæresim et schismata facere conantur, et multos secum trahendo decipiunt, contradicentes Christi sacerdotibus, et dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanantes, in hiatu terræ merguntur: terrenis scilicet documentis absorpti cum his qui sibi adhærent, et ignis æterni pabulum efficiuntur. Chore interpretatur calvitium; Dathan vero, donum eorum; Abiron autem interpretatur pater meus excelsus: per quod omnes hæretici significantur, qui decorati omni specie pulchritudinis virtutum, sustinent calvitium. Sicut enim vero scriptum est: *Super omne caput calvitium, donumque eorum, et non Dei videntur habere, et præcessores illorum excelsos esse usurpant. Et vivi in infernum descendunt*: quia non per ignorantiam, sed per contemptum

perversæ mentis errant. *Filii autem Eliab, filii diaboli, vel qui iniqui interpretantur. Ignis autem super Dathan ideo cecidit, quia qui ignem alienum offerebat, oportebat ut ab igne exureretur. Terra quoque illos absorbit, qui in terra principatum habere contenderunt, eo quod in illis fuit materia cupiditatis. Eorum pecora absorbit cum omni substantia sua.* Sicut enim pecora et aliæ substantiæ suæ sacrificiis Dei custodiuntur, sic et pecora, de quibus Deo non immolatur, disperduntur. His quoque idcirco inconsueta mors fuit, eo quod inconsuetum opus Domino fecerunt. Hoc quoque in die factum est, non in nocte, ut ab omnibus videretur, et non erat consuetudinis in nocte immolatio, et coram omni multitudine, ut ceteri omnes timerent. Infernum autem omnes historialiter descendunt; sicut enim homines elevati in cœlum, sic et hi homines in infernum descendebant. Et huic convenit quod dicitur: *Descendant in infernum viventes, quoniam nequitia in habitaculis eorum in medio ipsorum*, Moysen dicente: *Ego autem ad Dominum clamavi, et Dominus salvabit me.* Illi quoque ab aliquibus dicuntur iudicium deposuisse, quia Dominum per Moysen et Aaron, et decem plagas, et prædicationem in infernum, non audierunt, ut dicitur: *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, et reliqua.* Aliter, qui non addiderunt peccatum peccato Adæ, a Christo liberati sunt; et e contra, qui addiderunt peccatum, non sunt liberati. Quodque dicitur, *Descendant in infernum viventes*: indicat sub terra esse infernum. Aliter, in infernum, sepulcrum intelligitur. Per ignem quoque et terram, littera et sensus mystice intelligi dicitur. Per terram enim littera non incongrue designatur, quia bona terræ prædicat; et ideo sensus per ignem designatur, quia eloquia divina ignea sunt: ut, ignea lex in dextera illius, per omnem substantiam et tabernacula, peccata et corpora designantur. *Postea Aaron accipiens thuribulum, obviavit quassationi: stansque inter viventes et mortuos, plagam exclusit.* Iste sacerdos Christus, iste de cœlo veniens, plagam nostram exclusit, iste inter vivos et mortuos uatus vel mortuus; vel certe, sicut de illo scriptum est, Ecce positus est hic in ruinam et resurrectionem multorum in Israel. Sicque et thuribulum passionis suæ accipiens, suspendit ignis æterni perniciem, et inimicam pertulit mortem. Quod autem Moyses et Aaron populum judicaverunt, hoc quoque sensu intelligi potest quod sancti iudicabunt peccatores in die iudicii. *Sedebitis et iudicabitis, et reliqua.* Post autem legem novam, id est, positionis plebis erga tabernaculum, hi transgressi sunt: et ideo hanc vindictam acceperunt in figuram Ananiæ et Saphiræ, qui primo peccaverunt in novo. Eleazar omnem bonum doctorem significat, tollens thuribula, id est peccatores, jacentes in igne concupiscentiæ, et affligens ea altari Ecclesiæ, ut incensum in illis fiat, id est orationis.

CAPUT XVII.

Virga autem Aaron, quæ propter siccitatem floruit

caro insinuat Christum, quæ mortificata revixit. Itaque A virga post ariditatem virescens, Christus post mortem resurgens. Ipsum enim florem, ipsam virgam intelligimus; ut in virga potestas regnantis, et in flore pulchritudo monstretur. Unde alibi dicitur: *Ego flos campi*. Alii virgam hanc, quæ sine nemore florem protulit, Mariam putant, quæ sine coitu virili protulit Filium Dei; de qua scriptum est, *Exiit virga de radice Jesse*. Virga quoque Aaron doctrinam Christi potest significare: duodecim vero virgæ, sectas mundialium. Alii autem dicunt quod per duodecim virgæ duodecim prophetarum doctrina significatur. Et sicut in virga sua uniuscujusque nomen figuratum est, sic nomina prophetarum in suis libris et doctrinis.

CAPUT XVIII.

Mares tantum edent ex illo, ut masculi tantum intelligant mysteria: feminæ vero, ut qui in femineis peccatis sunt, non desinant sacramentum in Ecclesia, oblatione contenti, ut Apostolus dicit, *Cibo et vestitu his contenti sumus*. Post hæc cinis vitulæ rufæ in holocaustum concremata, expiatio populo fuit.

CAPUT XIX.

Vitula rufa caro Salvatoris est, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfectæ ætatis passus est Christus. Quod non est impositum super illam jugum, ostendit quod caro Christi non est subjugata peccato. Quod *extra castra ejecta est, astante Eleazaro sacerdote*, significat quod Christus extra Hierusalem crucifixus est; et populus et sacerdotes in crucem Christi consenserunt. Et sicut immundi sunt qui offerunt vitulum, sic et qui crucifixerunt Christum, peccatores omnes habentur. Sicut autem immundus est qui colligit cinerem aspersionis, sic omnes mundi sunt qui Christi passionem in omnibus gentibus prædicaverunt, et doctrinam illius asperserunt. *Lignum autem cedrinum et hyssopum*, crucem putamus et baptismum; per hyssopum enim vasculum aspergebatur igni sanguine, qui solebant mundari, sicut nunc per Baptismum mundantur fideles. *Coccum autem bis tactum*, figuram sacri sanguinis habere non incongruum est, per quod peccatores abluimur. Bis tinctum, quia per istum corde et corpore mundamur. Per fidem autem crucis, et per sanctum lavacrum sanguinis Christi sacramento purgamur. Et sicut purgantur illi die tertia, sic et nos Christum resurrexisse die tertia credimus. *Hujusmodi septimo die mundus*, hoc est adveniente Spiritus sancti gratia septiformi. Moraliter autem, vacca rufa, cujus expiatio populi est, anima est, quæ iugo peccati non gravatur, et in virum perfectum venit. Rufa autem dicitur quia quotidie pro Christo mortificatur martyrizando, et ad cujus exemplum etiam post mortem alii instruuntur, et sic offerri poterit in domo Dei. Hæc quoque omnia quæ Christo convenire prædiximus, unicuique Christiano conveniunt, imitando Christum, qui jubetur tradere carnem suam sacerdoti, id est Christo: extra castra vitulorum et peccatorum et mundialium, in conspectu

omnium credentium, vel virtutum bonarum. *Et intingens digitum*, id est, dum prædicat de sanguine Christi, implens opere: sanguine aspergens contra fores tabernaculi, id est contra sensus cordis sui, per fidem septiformis spiritus: ut comburat illam per ignem compunctionis, videntibus cunctis, id est credentibus. *Tam pelle usque traditis*. Tradat se integro passioni, imitando Dominum. Per pellem, utilitas literæ demonstratur; per carnes mandata carnalia, quæ ad actualem vitam pertinent; per sanguinem, martyrium; per flumem, integritas miserorum; per flammam, ignis Spiritus sancti. Aliter per pellem mortalitas ostenditur, per carnes vitia vel peccata carnalia; per sanguinem, fidem passionis demonstrat; per flumem, suspirationes malas de corpore Christi; per lignum cedrinum, fidem ligni crucis, vel operis sublimis; per hyssopum, humilitatem; per coccum bis tinctum, duplex martyrium, corporis et anime; per lotas vestes, opera munda; per vesperam, penitentiam vel occisionem prosperitatis; per virum mundum, unumquemque sanctum; per cineres, exempla sanctorum. Sed quando hæc ad Christum referuntur, per virum mundum, Joseph, qui corpus Christi potest intelligi; locum purissimum, Ecclesia; cadaver hominis occisi, id est peccatum. Septem diebus fuerit immundus, id est, donec impleverit penitentiam. *Ex aqua*, id est ex baptismo, vel penitentia, vel doctrina. *Die tertia*, id est in fide Trinitatis. Aqua autem, ut superius dictum est, vel lacrymas. *Qui ingreditur tentorium*, id est qui consentit peccato. *Qui moritur*, id est in doctrina illius qui ingreditur in tentorium, id est in ipsius doctrina. *Universa vasa ejus polluta erunt*, id est hæretici; universus populus septem diebus, id est donec penitentiam egerit, et donec crediderit in doctrinam septiformis Spiritus. *Subvertit operculum*, id est unicordes; et *ligatorium*, id est unitatem fidei; *si non habuerit operculum*, id est, si peccata sine defensione. *Si tetigerit quis in agro cadaver hominis occisi*, id est, qui consenserit immundo peccato hominis occisi in peccato; *sive ossa illius vel sepulcrum*, id est opera illius vel exemplum.

CAPUT XX.

In morte Mariæ prophetiæ mortui designantur. *In Moyse et Aaron legis et sacerdotii finis*. *Moyse autem petram virga percussis, de Dei virtute dubitavit*, ita ut populus videret, cujus nunc personam Moysi gerit, Christum cruci affligens, Dei virtutem esse, non credentibus dedit. Denique et Apostolus ait, *Petra autem erat Christus*. *Bis autem petra percutitur*, quia Christus ex linguis Judæorum percussus, cum dixerunt, *Crucifige, crucifige*; et manibus militum, qui illum cruci affixerunt. Unde et Marcus ait, illum et quarta hora crucifixum, scilicet linguis Judæorum: sexta vero hora, manibus militum crucifixus est. Postea Aaron moritur illo anno quo novus populus terram promissionis est intraturus. Desistente lege populus gentium intrat, et regnum cælorum volenter diripit. Et quantum in monte sacer

dotium Eleazaro datum est, et quamvis lex eos qui illam implent ad sublimitatem lucit, tamen ista sublimitas non est trans fluenta Jordanis; nihil enim ad perfectum adduxit lex. Denique Aaron plangitur, quia in lege descensus ad infernum, in Evangelio ad paradisum transmigratio. Hora autem lumen interpretatur. In lumine ergo defecit Aaron, quia coruscante Evangelio deficit lex. *Flevit populus triginta diebus*, quia ante legem, et sub lege, et sub gratia, synagoga non recipit spirituale gaudium, sed super occidentem litteram moesta incumbit. Alii autem dicunt quod per Eleazarum, cui vestimenta patris data sunt, Christus signetur, qui novum induit. Hi et dicunt quia per petram moraliter potest unusquisque sanctus significari, qui a spirituali doctrina bis percutitur, id est corpore et anima, unde manant opera bona et animæ.

CAPUT XXI.

Denique Chananeus pugnavit contra Israel, et vincens ducit prædam. Et iterum ex voto pugnavit Israel, et vicit; per quod significatur quod nos Dei auxilio destitutos hostes facile vincant, si ad Dominum convertamur: potest fieri ut vincamus ubi victi sumus, et de hostibus triumphemus. Quod autem murmurantem populum serpentes invadunt, et serpentium vulnera elevato æneo serpente salvantur, significat quod iniquus serpens quasi venena peccati infudit, cum Christum in cruce elevatum interioribus obtutibus semper aspiciunt. Et illi qui per fidem appropinquaverunt, sunt. Et de hoc ipse dicit, Sicut exaltavit Moyses serpentem. Quod autem æneus est, significat quod ille secundum carnem mortuus fuerit, sed divinitate æternus sit. Æs quippe durabilis cæteris esse metallis solet. Quod autem Moyses istum serpentem posuit, non incongrue ostendit quod lex Christum prophetavit. Et sicut per serpentem mors hominibus inducta est, ita hic per serpentem salus hominibus ostenditur. Corpus autem Christi et anima hanc utique substantiam Adam consecravit; sic et Evæ Maria, ita et hic serpentem consecrasse dicitur. Moraliter quoque serpens, sanctorum intelligi potest in sublimitatem operum perfectorum sensus, ut etiam lex divinita ita ponit. Serpentes vero, vitia vel peccata; eremus, Ecclesiam significat: cui est puteus, id est baptismi. Principes qui hunc foderunt, prophetæ et apostoli intelliguntur: in datore legis, id est in Christo; in baculum, id est testimoniis. Quod autem dicit, Ascendat puteus ascendat; Christum et populum illius significat optare baptismum crescere sine opera in doctrina. Denique, Seon rex Amorrhæorum pugnavit contra Israel, et vicit Israel. Seon interpretatur tentatio oculorum; qui significat diabolum, qui se transfiguravit in angelum lucis, et per hæreses verisimilia mentitur. Hanc Amorrhæi habent legem, id est amaricantes, qui in amaritudine vitiorum conversantur, et resistunt veritatis doctoribus. Iste enim rex occiditur in unoquoque sancto, qui damnat similitudinem, et diligit veritatem. Og vero interpretatur conclusio;

Basan, confusio. Hoc enim agit diabolus ut semper concludat viam quæ ducit ad vitam. Conclusio enim præcedit ut rex, confusio subsequitur tanquam plebs; quia quos concludit ne credant in Christum, quomodo apparuerit confundatur.

CAPUT XXII.

Sequitur sermo de Balaam, qui cum exisset ad maledicendum populum Dei, loquentem asinam audivit. Quæ est autem ista asina, nisi bruta gentilitas, quam Balaam, id est, unusquisque idololatre, quasi brutum animal et nulla ratione renitens, quo voluit perduxit? Sed ista angelum Dei vidit, quem homo videre non potuit, ut agnosceremus in posterum sub adventu angeli magni consilii, gentilem illam plebem mutata duritia naturæ, et solutis linguis locuturam, ut quæ erat subjecta perfidiæ, in vocem fidei et confessionis erumperet. *Angelus vero stans ante Balaam, et in tertia vice visus ab illo*, significat Christum in tribus legibus stetisse, sed in tertia visum esse. *Duæ autem maceræ quæ circumdant vineas*, duas leges demonstrant, quibus animæ vel Ecclesiæ circumdantur. Alii autem dicunt per Balaam, qui vanus populus interpretatur, diabolum significari, qui asinam percussit, id est plagas super synagogas hominum dedit, donec Christus adveniret. Moraliter quoque hoc animal carnem nostram significat, quæ flagello tacta, vententem Dominum indicat, quem mens ipsa carni præsidens non videbat; ita ut anxietatem spiritus perficere in hoc mundo cupientes, velut iter tendendi impediatur, donec ei invisibilis qui sibi obvius innoscat. Unde per Petrum dicitur, Correctionem habuit suæ vesaniæ, subjugale mutum hominis voce respondit, vetuit prophetæ insipientiam. Insanus quippe homo subjugali muto corripitur, quando elata mens humilitatis bonum quod tenere debeat, afflicta carne memoratur. Sed hujus correptionis domum idcirco Balaam non meruit, quia ad maledicendum pergens, vocem non mentem mutavit. Quis autem ille est Balaac, qui interpretatur elidens, et vult perdere populum Dei, nisi persecutores Ecclesiæ, qui eam lædunt? et quis Balaam, qui populus vanus interpretatur, quem Balaac vocat ad maledicendum populum Dei, nisi hæretici et schismatici, qui inani doctrinæ dediti exprobrare populum Dei conantur; et quantum illi maledicta et persecutiones movent, tantum sancti in virtutibus florent, et benedicti ac beati habentur? Sicut autem dedit Balaam consilium per quod deciperentur filii Israel, ita per consilium hæreticorum enitentibus persecutionibus fidelium multi decipiuntur.

CAPP. XXIII, XXIV.

Per hujus etiam septem aras, quas cum immolationibus Domino constituit non susceptis, corda et corpora vel animæ significari dicuntur, quæ ideo sunt septeno numero, quia ad simulationem viri hæretici suum opus faciunt. Hæc aræ in monte erectæ sunt, quia supra diæta tria superbia eriguntur. Qui autem in excelsis fuerunt, ipsi humiliati sunt; et qui fuerunt in imo, exaltati sunt, ut dicitur, *Qui se exal-*

averit, humiliabitur, et reliqua. *Posuit Deus verbum* in ore Balaam, et reliqua, id est, benedictionem. Historialiter sensum aut confessionem fidei veræ, more hæreticorum, quæ illis etiam in benedictionem, si eam servarent. Quod autem in parabolam dicit: *Filius Seor, homo cujus obduratus est oculus*, ostendit quod per speculum nunc videmus, ex parte prophetam; vel certe quod extasi intellexit mysterium. Quod vero cadens oculos habet apertos, hoc idem est quod supra, et dicit, *Fluit aqua de stilla illius*, ostendit quod ex Israel multus populus crescere. Sequitur: *Illius erit in aquas multas*. Aquæ vero multi populi sunt, vel certe aqua, doctrina evangelica, quæ de apostolis fuit, qui erant de semine Jacob. Quodque sequitur, *Tolletur Agag rex ejus*, prophetia est de Saul, qui eo quod parceret regi Agag, provocavit se iram Domini. Quodque dicitur, *Videbo illum, sed non modo*, et reliqua, quoque de populo convenit dici, eo quod futurum erat quod in regno David et Salomonis nimis gloriosus fuit. Tamen manifeste de Christo dicitur. Sequitur: *Orietur stella ex Jacob, et virga consurget ex Israel*, et reliqua. Dicitur quoque ab aliquibus quod Ecclesiam demonstrant, quæ historialiter de populo locutus est. Ortam enim Ecclesiam demonstrant, quod dicit, *Juxta fluvios*; juxta doctrinas apostolorum potest intelligi, *quasi cedri*, id est sancti, pro celsitudine virtutum. *Prope aquas*, sic intelligendum est sicut de fluvii supra diximus, aqua enim de stilla fluens, doctrina vel baptismum intelligitur. *Cujus semen erit in aquas multas*, id est, in multos credentes. Similis rhinoceroti: hæc est benedictio unicornis, quæ pro magnitudine vel fortitudine unitati comparatur, quæ etiam figuram Pauli apostoli tenere dicitur, qui eum una lego fuit, antequam venisset in Novum Testamentum. *Filia in via*, id est, sapientia, vel divinitas. *Hostes ejus*, id est sancti angeli, gentes, vitia vel dæmones, vel hæreticos ostendit. Quodque dicitur, *Ossa eorum opera vel exercitia hæreticorum ostenduntur*. *Sagittis*, id est testimoniis; quando leo, ex parte Christi, vel ex persona populi dicitur; læna vero, ex persona Ecclesiæ, vel animæ sanctæ. *Nullus audebat*, id est hæreticorum. Nuntii autem quos dicitur Balaac misisse ad Balaam, suggestiones diabolicas significant. *Stella ex Jacob*, id est Maria. Stella enim in cælo sita, et exit claritas ab illa; sic ex Maria claritas, id est Christus ortus est, unde Israel hoc de Christo pro fortitudine dicitur. Virga caro Christi intelligitur. Per stellam quoque ex Jacob, Ecclesia a Christo vel a populo primitivo potest significari; et per virgam populus Christianus. Hæc quoque stella ex Jacob, animam a sancto significat; virga quoque hæc intellectus sensum perfectum. *Buces Moab*, id est duces diaboli, vel vitia et peccata. Moab autem pater populi interpretatur. Filii quoque Seth, qui oppositus intelligitur, filios diaboli in hoc significant loco, qui malo oppositus est. *Idumæa* vero, id est sanguinea, Ecclesiam significat, quæ Christi possessio est. *Seyr*, pilosus inter-

pretatur, diabolus significat, cujus hæreditas inimicis cadet. *Israel vero sanctos qui dominantur*, id est Christus, vel populus illius, vel sensus perfectus. *Reliquiæ civitatis*, Ecclesias hæreticorum. *Amalech* quoque, qui lambens interpretatur, diabolus significat, lambentem hominum peccata; ejus extrema perdentur, hoc est in adventu Christi. *Cyneus* quoque diabolus significat, vel populum totius mundi. *Nidum tuum*, id est pompam tuam. *In superbia ejectus*, id est, in peccatis. De stirpe Cain, id est de commedio. *Assur capiat te*, id est Christus, spiritualiter. Assur enim fortis vel vincens interpretatur, quod utrumque Christo convenit. Hæc quoque supra dicta possunt convenire in figuram gentium, in fidem pervenientium. *Quis victurus est*: sed utinam unus esset, quando hæc veniunt. Aliter quis victurus est, sic intelligendum quasi dixisset, pauci erant, ut dictum est, *Multi sunt vocati, vel quis victurus est*, id est de hominibus Jesu tempore. *Veniunt*, id est, Romani veniunt de Italia: *a facie solis*, id est, sancti a facie Christi. *Assyrii*, id est, dæmones. *Ipsi peribunt*, scilicet de carnali vita.

CAPUT XXV.

Deinde *Phinees sacerdos iram Domini*, non solum idololatriam, sed etiam omnem carnis affectum peremit; tum placatur Dominus, cum carnis vincitur desiderium.

CAPUT XXVI.

Post hæc numeratur rursus populus, numerantur et Levitæ: et interfectis primis carnibus, novus populus Dei conseatur, ad cælestem hæreditatem percipiat. Porro quod sexcenta millia egressa de Ægypto numerantur, et ex ipsis duo tantum terram repromissionis ingressi; sic et in Evangelio scriptum est, *Multi sunt vocati, pauci vero electi*. Quod autem duo tantum ingrediuntur, ostendit ex utroque populo cælestem vitam adipisci: vel propter duas vitas, actionis et contemplationis. Dehinc quiaque filie Salphat, Dei judicio hæreditatem accipiunt inter fratres suos, quia nec legis plebs ab Evangelii passione excluditur.

CAPUT XXVII.

Salphat quippe umbra fortitudinis interpretatur, quia in lege sub umbra occidentis litteræ fortitudo spiritualis sacramenti latuit.

CAPIT. XXVIII-XXX.

Post hæc Jesus Moysi in monte succedit, legi enim succedit Evangelium, in quo præcepta legis spiritualiter impleuntur; et admonemur quid quotidie offerre debemus, propter quotidianum laborem: et quid in sabbato, propter spem quietis æternæ; et quid in kalendis, propter invocationem vtræ; et quid in Pascha quando conspelimur cum Christo per baptismum, quando a mortuis transimus ad vitæ novitatem; quid in Pentecoste, propter gratiam Spiritus sancti, et remissionem peccatorum; quid in neomeniis mensis septimi, propter gratiam Spiritus sancti septiformem; quid in jejuniis ejusdem mensis, quando figuntur tabernacula propter hanc vitam non diligendam, eo

quod sit brevis; hoc enim significat, *Habitatio in A* *tabernaculis et vitibus umbraculis.*

CAPUT XXXI.

Dehinc texitur bellum contra Madianitas, et mors divini Balsam, in cujus noce error perfidiae perimitur; sed quæ de Madianitis prædæ divisio, et ex ea animarum oblatio in tabernaculo Dei.

CAPUT XXXII.

Post hæc filii Ruben et Gad, et dimidia tribus Manasse, jumenta innumera habentes, citra Jordanem possessionem volunt, et in terra repromissionis hereditatem habere notant: signantes, quod multos mundi implicamenta occupant, ac per hoc habitationem celestis patriæ non requirunt.

CAP. XXXIII, XXXIV.

Sequitur sermo de mansionibus filiorum Israel, et dicitur: *Profecti ex Ramesse quinta decima die mensis primi, altera die Paschæ, et reliqua.* Ramesse a quibusdam interpretatur commotio turbulenta, vel amaritudo, vel commotio tineæ; nos verius existimamus exprimi tonitruum gaudii ad hanc urbem. In extremis finibus Ægypti populus congregatus est; et tumultum hujus mundi derelinquens, vitis pristinis movebatur, et a comedente sæpius tineæ peccatorum, et omnem amaritudinem vertens in dulcedinem, ut vocem Dei in monte Sinai audiret. Quod autem eloquia Scripturarum in istius mundi rota, appellant tonitruum, Psalmista clamat dicens: *Vox tonitruus tui in rota.* Cumque inmutati fuerimus ad evangelicam tubam, exercitati tonitruo in gaudia eximus. In mense primo, quando hiems præterit, et abiit sibi, quando terra parturiit, et cuncta renovantur. Eximus quinto decimo die mensis, in crastino pleno mensis lumine, quando Ægyptii circumdant et sepeliunt mortuos suos, nec euntium imitantur exemplum, et proficiscentes ex Ramesse, castrametati sunt in Socoth. Secunda mansio, in qua panes azymos comedunt, et primum tendunt tabernaculum, unde ex re locus nomen accepit. *Socoth* quippe interpretatur tabernacula, sive tentoria, et hoc septimo mense, decimo quinto die mensis, quando solemnitas tabernaculorum est. Cum ergo exierimus, figamus tabernacula, scientes ad ulteriora pergendum: et tunc de fermento malitiæ non comedamus, sed vescamur azymis sinceritatis et veritatis. *Et profecti de Socoth, castrametati sunt in Ethan, quæ est in extremo solitudinis.* Tertia mansio est, in qua primum Deus videtur in columna nubis per diem, et columna ignis per noctem. *Ethan* interpretatur fortitudo, sive perfectio. Grandis fortitudo est, Ægyptum dimittere, et in extrema solitudine conmorari; ex hoc intelligimus Socoth juxta Ægyptum fuisse, Ethan intra confinia Ægypti et eremi. Præparemus ergo nobis fortitudinem, ut illuminati igne; ejus et auxilio obumbrati, ad terram repromissionis possimus pervenire. *Profecti de Ethan, ingressi sunt ad Phaeroth, quod interpretatur os nobilium.* *Beelsephon* autem interpretatur dominus aquilonis. *Magdal*, magnitudo vel turris. Assumpta igitur fortitudine, nobilitemur in Domino, et domini aquilonis arcana condemnemus, illiusque magnificentiam, et turrem tanquam superbiam declinemus.

Qui non ab austro est, unde Dominus venit, se possessor aquilonis venti frigidissimi, a quo exardescunt mala super terram: qui cum sit frigidissimus, nomine dexter vocatus, falso sibi assumens vocabatur virtutis. *Profecti de Achiroth, transierunt per medium mare in solitudine, et ambulantes viam trium dierum per desertum Ethan, castrametati sunt in Mara, quæ interpretatur amaritudo.* Post prædicationem evangelicam, post tabernacula transmigrantium, post assumptam fortitudinem, post confessionis nobilitatem, pericula rursus occurrunt: unde scimus cavendas semper insidias, et Dei misericordiam invocandam esse: unde et nobis in spirituali baptismo suffocetur Pharao, egressique mari Rubro occurretur Sur, in qua diebus tribus ambulantes, et aquam non invenientes, venerunt in Mara, quæ ex eo quod aquam amaram habuit nomen accepit. *Et profecti de Mara, venerunt in Helim, qui in arietis fortis vertitur, de amaritudine venimus ad arietes, et robustos greges, principes de quibus dicitur: Afferte Domino filios arietum.* Non occurrunt fontes purissimi, nisi ubi magistrorum doctrina prorupit. *Profecti sunt de Elim, et castrametati sunt super mare Rubrum.* Quæritur quomodo post transitionem maris Rubri, et fortis mare, et Elim, rursus ad mare Rubrum venerunt: nisi sinus quidam maris Rubri pergentibus, in itinere occurrit. Aliud est transire mare, aliud est in proximo agere tabernacula; ex quibus etiam monemur, post evangelicam disciplinam et cibos dulcissimos triumphorum, aperire nobis interdum mare, et præterita discrimina ante oculos ponere, quia multæ differentiæ est transire mare, et mare procul aspicere. Hæc mansio in Exodo non habetur, sed scriptum est de ea, quod de mari Rubro venerunt ad desertum Sin, quæ est inter Elim et Sina. *Et profecto de mari rubro, castrametati sunt in deserto Sin.* Octava mansio, licet juxta ordinem Exodi septima sit. Sed sciendum est, quod omnis mansio usque ad montem Sinai, eremum Sin vocatur, et ex tota provincia locus unius mansionis nomen accepit: sicut et Moab tam urbis quam provinciæ est nomen. Sin autem interpretatur, rubus vel odium: quia postquam venerimus ad eum locum, de quo Dominus nobis sit locutus, grande odium mereamur inimici. Tunc videmus ardere rubum Ecclesiæ, persecutionibus inflammari eandem, et loquentem in ea Dominum non reperire. *Profecti de deserto Sin, castrametati sunt in Daphelza, quæ interpretatur pulsatio: juxta quod Dominus dicit: Pulsate et aperiat vobis.* Et post octavum numerum resurrectionis Christi, incipimus sacramenta pulsare. *Profecti de Daphelza, castrametati sunt in Alus.* Alus autem interpretatur fermentum, quod tollens mulier, miscuit in farina. *Et profecti de Alus, castrametati sunt in Raphidim, qui interpretatur dissolutio fortium, vel sanitas fortium.* Et ex eo quod illa tentavit Dominum propter aquam contradictionis, nomen locus tentationis accepit: ut certe dissolutionis aut sanitas fortium Raphidim dicitur, vel dissipatus.

abi fuit Amalech, vel propter sanitatem Israel. Simulque notandum, quod post fermentum Alus et Massan, Ecclesiæ soleant nos multiplicia dæmonum tentamenta configere. *Profectique de Raphidim, castra posuerunt in solitudinem Synai.* Ad hunc locum XLVII die pervenerunt, dicente Scriptura: Mense tertio egressionis filiorum I-rael ex Ægypto, in vertice montis Synai legem datam, unde et Pentecostes celebratur solemnitas, et Evangelii sacramentum in Spiritu sancti descensione completur. Synai autem interpretatur rubi, non unus, ut supra in solitudine Sin, sed plures: ibi principium, sed hic perfectio. Aliud est enim unam, aliud omnes gratiæ possidere. In hac mansione legislatio, et reliqua. Usque ad finem Exodi, et quæ continet Leviticus, et quædam pars Numeri describitur. *Et profecti de solitudine Synai, castrametati sunt in sepulcris concupiscentiæ.* Ibi fastidians cælestem panem, populus desideravit Ægyptiorum carnes: *adhuc eorum erat in ore ipsorum, et ira Dei ascendit,* et reliqua. Unde nominatus locus sepulera concupiscentiæ. E quibus edocemur, qui sapientiam dimisimus munditalem, et Ægyptias ollas contempsimus, non debere murmurare contra cælestem: alioquin si illa rursus voluerimus usque ad nauseam, et statim Domini igne valde torquebimur. *Desiderium nostrum vertetur in tumulum, ut simus sepulera dealbata,* et reliqua. *Profecti de sepulcris concupiscentiæ, castrametati sunt in Aseroth,* qui vertitur in atrium: et hoc prudens lector attende, quod post tot consummatam in duodecimo numero virtutem, quia superbit Israel, et in concupiscentiæ sepulcris carnes Ægyptias suspiravit. Rursum jacet aliud fundamentum et atrium, id est, vestibulum virtutis: ostendens nobis et illos qui stant, posse cadere; et qui cadunt, posse resurgere. Numquid enim qui cadit non resurget? *Et profecti de Aseroth, castra posuerunt in Rethma:* hæc est duodecima mansio. Et notandum, quod reliquæ mansiones XVII, quarum nunc breviter catalogus describitur. *A Rethma usque Assion Gaber,* id est ad XXI mansiones sub Pharan solitudinis nomine contineantur. Rethma interpretatur sonitus juniperi. Fecerunt enim, lignum hoc multo tempore ignem conservare, ita quod si prunæ ex illius cinere fuerint operiæ, usque ad annum pervenient: ex quo discimus, post sepulera concupiscentiæ et vestibula transire ad lignum, quod multo tempore calorem tenet; aut simus ferventes spiritu, et claro sonitu Evangelia prædicemus. *Profecti de Rethma castrametati sunt in Remmon Phares,* quæ interpretatur mali punici divisio, quod alii malum granatum vocant. Hoc autem Ecclesiæ gremium significat, quæ omnem turbam erudentium suo cortice tegit; aut varietatem consonantiamque virtutum: unde scriptum est, *multitudinis autem cre. lentiam erat cor unum,* et anima una, et reliqua. Sicque divisi sunt singuli gradus, ut omnes eadem compage teneantur. *Et profecti de Remmon Phares venerunt in Lephna,* quam in laterem possumus vertere. Legimus Ægyptios in

A Exodo lateres, quos faciens populus ingemuit. unde discimus, itinere hujus mundi nos nunc crescere, nunc decrescere, et post ordinem ecclesiasticum sæpe ad laterum opus transmigrare. *De Lephna castrametati sunt in Ressa.* Ressa frenum interpretatur, si enim post perfectum ad luti opera descendimus, infrenandi sumus, et cursus vagi atque præcipientes Scripturarum retinaculis detinendi. *De Ressa castrametati sunt in Celatha,* quæ interpretatur, ut vagi currentium gressus frenis ad Ecclesiam retrahantur, et fores quos ante reliquerunt, festinent intrare. *Egressi de Celatha, castrametati sunt in monte Sepher.* Sepher interpretatur pulchritudo. Vide quid prosunt freni, a vitiis nos trahunt, introducunt choros, et in Christo monte nos habitare faciunt. Iste juxta **B** Danielelem: *Lapis excisus de monte sine manibus crevit in montem magnum. De monte Sepher venerunt in Arada,* qui interpretatur miraculum. Quam pulcher ordo: cum profecti post opus lateris infrenamur, post frena in Ecclesiam introducimur, post habitationem Ecclesiæ ad Christum montem ascendimus, in quo positi miramur in his quæ oculus non vidit, nec auris audivit, et reliqua. *Profecti de Arada castrametati sunt in Maceloth,* qui interpretatur cælestis. In hac enim consistit multitudo credentium: unde potest dicere, *Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum. Profecti de Maceloth venerunt in Thath,* qui in pavorem vertitur. Ascendisti in montem pulcherimum, stupore et miraculo Christi magnitudinem confiteris: noli altum sapere, sed time. **C** *Dominus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Timor enim custos est virtutum, securitas ad lapsum facilis. *Profecti de Thath venerunt in Thare,* quam nonnulli vertunt in malitiam vel pasturam: quod bene ad præpositos Ecclesiarum refertur, vel custodiam animæ. Si halueris pavorem, sollicitus eris: si sollicitus fueris, leo in caulas ovium tuarum non poterit introire, et omnem malitiam diaboli poteris effugere. *Profecti de Thare castrametati sunt in Methica,* quæ vertitur in dulcedinem: Calcasti uvam, elisisti insidiatores, dulces fructus protinus laboris consequeris, ut merito dicas, *Quam dulcia faucibus nostris,* et reliqua. *Profecti de Methica, castra posuerunt in Asmona,* quæ interpretatur festinans: ut **D** postquam dulces fructus laboris messuerimus, non simus quieti, contenti, sed rursus ad ulteriora properantes. obliviscamur præteritorum, et in futura nos extendamus. *Profecti de Asmona castrametati sunt in Maseroth,* quæ interpretatur vinculum sive disciplina: ut festino gradu pergamus ad magistros, et præcepta virtutum vincula putemus æterna, de quibus Isaias dicit, *Post te ambulant vincti manicis. De Maseroth castrametati sunt in Bareiacha,* quæ interpretatur filius necessitatis, sive stridoris, qui sunt filii necessitatis, psalmus iste nos docet: *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum.* Quæ est tanta necessitas, quæ volentibus imponitur, si scutis vincula veritatis contendens cum adversariis ligabis, et vinctos duces ad captivitatem, et in templo Domini

omnes dicent gloriam. Porro cum convertimus filios A stridoris, ad illum refert, quod illum timores supplicii veteris loci, ubi est fletus et stridor dentium, deserentes ex diaboli vinculis, Christo credentium turba colla submittit. *Profecti de Bareiacha, castrametati sunt in monte Galaad*, quod interpretatur nuntius, vel accinctus, vel concisio. Haud aliter possumus magistri discipulorum atque credentium, illos facere filios necessitatis, nisi præceptores eorum fecerimus credulissimos. In occisionem non parcat manus nostra armum, aut extremum auriculæ de ore leonis extrahere. Unde et David in matutino dicit, *Interficietiam omnes peccatores terræ*. De nuntiatione et accinctione hæc breviter possumus dicere : quod filius necessitatis grandes ad virtutum stimulos suggeramus, cum illis denuntiaverimus prima, ac futurorum accinctus in bello docuerimus horum trium. Quicquid magister fecerit, in monte consistit. *Et de Galaad castrametati sunt in Hietabatha*, quæ interpretatur bonitas. Et cum venerimus in virum perfectum, id est in sacerdotalem gradum, et ætatis plenitudinis Christi, cum David dicamus : *In te Domine speravi, non confundar in aeternum*. Pastor enim bonus ponat animam suam pro ovibus suis. *De Hietabatha castrametati sunt in Ebrona*, quæ interpretatur transitus, vel transitio. Ad hæc venit verus transitor, qui quotidie ingemiscit; et dicit : *Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei*. Denique et Paulus dicit : *Præterit enim figura hujus mundi*. *Egressi de Ebrona castrametati sunt in Assion Gaber*, quæ transfertur in lingua viridi, vel de dubitatione hominis, per quod seduli et diligentis magistri doctrina monstratur, cædenti ligna informia, et dolantis facientisque vasa diversa in domo magna. Possunt ligna nationes, viri saltuum et omnium genera arborum, ac per hoc gentium figurare multitudinem. Hucusque solitudo Pharan. *De Assion Gaber castrametati sunt in desertum Sin quæ est Cades*. Quæritur, cur octava mansio XXXVI esse dicatur; sed sciendum est, quod prius per Samech litteram scribitur, interpretaturque rubus vel odium. Hæc autem per Zade vertitur, quæ in mandatum, illudque quod jungitur. *Cades*, non ut plerique putant, sancta dicitur, sed dicitur mutata : de qua in psalmo Davidico dicitur, *Commovet desertum Cades*. Si autem sancta interpretatur, per antiphrasim intelligendum est : ut dicitur bellum, quod minime bonum; lucus, quod minime luceat. In hac mansione moritur Maria, et propter aquas contradictionis Moyses et Aaron offendunt Dominum. Ubi autem mandatum, ibi peccatum, ibi offensa, ibi mors. *De Cades castrametati sunt in Hor*, qui interpretatur mons : quasi legeretur, ascendit in montem montis, vel in vertice montis : per quod significatur, quod de virtutibus non debemus esse securi, sed semper in excelso gradu ad virtutum culmina festinemus. *De monte Hor castra posuerunt in Selmona*. *Profecti de Selmona venerunt in Simon*. Hæc duæ mansiones in ordine historię non

habentur pro illis. Egressi de monte Hor per oram maris Rubri, ut circumirent terram Edon : ex quo ostenditur, in finibus terræ Idumæos esse positos. *Selmon* interpretatur imaguncula : quia nimirum ibi est expressa imago Salvatoris, per serpentem æreum, qui in ligno pependit. *Simon* interpretatur os : quia postquam passionem Filii Dei cognoscimus, quod ex corde credimus, ore pronuntiamus. *Profecti de Simon, venerunt in Oboth*, qui interpretatur magus, sive pithonissa. Unde monstratur, quia post imaginem Dei, qui in corde ratione signatur, et confessionem fidei quæ in ore confertur, consurgunt serpentes, et artes maleficæ ad bella nos provocant; sed omni custodia servemus cor nostrum. *Profecti de Oboth, castrametati sunt in Tealzarim* : quæ sonat, acervos lapidum transeuntium. Hi sunt sancti, ad alias mansiones post istum mundum festinant. *De Tealzarim venerunt in Dibon Gad*, quod interpretatur fortiter intellecta tentatio. Per quod significatur, quia non debemus ignorare inimici astutias. Si enim intelligantur, intellectæ fortiter superantur. *De Dibon Gad castrametati in Almon Deblatim*, contemptus saltarum, sive opprobriorum. Per hoc discimus, omnia dulcia et illecebras voluptatum in mundo contemnendas, *inebriari non debere vino, in quo est luxuria*. Quod autem opprobrium contemnendum sit, ac beatitudinem pariat, Salvator plenissime docet. *De Almona Deblatim, castrametati sunt in montibus Abarim contra Nabo*. Abarim interpretantur montes transeuntium. Nabo interpretatur conclusio, in qua finitur lex, et non invenitur illius memoria : simulque considera, quod habitatio transeuntium in monte sita est; sed post montes in campestria Moab et Jordanis fluentia descendimus. Nihil enim tam periculosum est, quam jactantia virtutum tumens. *Profecti de montibus Abarim, castrametati sunt in campestribus Moab ad Jordanem juxta Jerico* : ibique fixerunt tentoria, a domo sollicitudinis usque ad Belsathaim. Per campestria, ut diximus, designatur custos omnium virtutum, humilitas. Belsathaim interpretatur lucus spinarum : quod significat, quod pristina peccata debemus lugere, quæ sunt spinæ suffocantes sementem Domini. Post hæc docetur populus, ut idola destruat, et nulla de prioribus habitationibus reservent : ad significandum quod cum ad terram sanctæ repromissionis per fidem ingredimur, simul cum idololatria etiam omnia vitia extingamus.

CAPUT XXXV.

Post hæc præcipitur, ut dentur *Levitis urbes ad habitandum, et suburbia illarum : hæreditatem inter fratres suos non accipiant*. Per quod his qui divino ministerio ac sacerdotio funguntur, præcipitur, ut juxta Apostolum, *habentes victum et vestitum, his contenti sint*; ut possint cum Paulo apostolo dicere, *Nostra autem conversatio in caelis est*. Habent tamen quod ad urbem et viculos ad habitandum. *Dignus est enim operarius mercede sua*.

EXPLANATIO IN QUINTUM LIBRUM MOSIS,

Qui Hebraice ELLEHADDEBARIM, Græce DEUTERONOMIUM, Latine ALTERA LEX dicitur.

CAPP. I, II.

Sciendum sane est, quod in Deuteronomio repetitio est præcedentium quatuor librorum, et tamen in se multa propria continet. Quod autem Deuteronomium secunda lex, vel iteratio legis dicitur: significat, quod novum Testamentum veteri succederet. Sed tamen sciendum, quibus modis hic liber Evangelium figuret: quod ita dicitur, quia hic liber fuerat in natura, antequam fuisset in littera. In tribus quoque libris fuit, antequam fuisset in uno libro: quod etiam Evangelio convenit: ut Paulus ait, *Segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos*. Tres quoque personæ in hoc libro cooperatæ erant, id est, Patris, et Moysi, plebisque cui annuntiatur. Sic et Evangelium totidem ostendit personas, id est Christi, quatuor Evangelistarum, et audientium. In hoc quoque principio notandum est, quid indicet quod Deuteronomium duodecim diebus scribitur. Per quod ostenditur, quia sicut Deuteronomium pro eo quod secunda lex est, Evangelium significat: sic et contestatio illius duodecim diebus apostolorum numerum designat. Per quos significat duodecim apostolos, abjecto Juda proditore, a Deo electos. Vel certe significat Judaicæ plebis lapsum: et in Evangelio per transgressionem Decalogi mandatorum. Sed et illud, quod in illo quatuor loca, inter quæ locutus est Moyses, ubi aurum multum habent, Evangelicum sacramentum designat, quod spirituali sensu pollet. Hoc quoque Deuteronomium in duobus modis fuit obscurum, id est, in natura et littera: hoc est, quando fuit in quatuor libris separatim: tunc vero revelatur, quando a quatuor libris excipitur. Sic quoque Evangelium fuit per naturam et litteram, usque dum sensus denuntiatus est. *Hæc sunt verba*, et reliqua. Huic sententiæ in persona Moysi, quod enim aliquis de Moyse dixisset, ille de seipso dixit, in persona Spiritus sancti et translatoris. Hic quoque liber aliquam imperfectionem habere dicitur, dum non ad decem pervenit: Augustino dicente, *Omnis perfectio numerorum inter decem et triginta, et centum et mille consistit*. Sed tamen perfectionem habet, dum in ipso finitur numerus librorum. Deuteronomium patribus et filiis dictum est, quod bene convenit ad terram repromissam: ut est, *Qui fecerit hæc, vivet in illis*. Filiis dicitur: *Audite hæc, ut custodiant filii vestri post vos*. Futuram autem Evangelii mercedem animabus in futurum promiserat. Dum autem figuravit hic Evangelium liber, ubi est proprietas uniuscujusque libri. Prior autem liber prædicat doctrinam corporis, id est, immolationem victimarum; et de littera, quia dixit prior, *Qui occidit proximum suum, occidetur*. Alter non de littera, sed de sensu; non de carne, sed de anima; non de immolatione carnali, sed spirituali; non de bono præsentis, sed de futuro prædicat. Per historiam et sensum, per præsentiam et

A absentiam aliis quoque aptius videtur, si hic dixisset *voces*, et non *verba*. Verba autem novo Testamento, hoc est, Evangelio conveniunt, sed etiam de hoc libro verba recte dicuntur, quia Evangelica eloquia præfigurant; vel eo quod verba postea non fuissent mutanda, quæ locutus est Moyses, in hoc dignitatem personæ ostendit. *Ad universum Israel*. Congrue dixit ad omne, quia omnis non dicitur nisi de turba, ut alii: totum vero ad utrumque numerum, sive singulariter, sive pluraliter. In eo vero quod dicitur, *Ad omnem Israel*, agentibus reparantur in figuram Christi Evangelii, ad omnem animam Dominum videntem, Evangelium prædicantem trans Jordanem, significat, hæc verba ante baptismum dicta fuisse. Solitudo vero Ecclesiam significat, spiritualiterque ab omnibus intus solitudo est contra Rubrum mare. In hoc significatur, quod hi quibus hæc verba historialiter dicuntur, fuissent contrarii baptismo, sive veritatis legis, quæ illis data est. *Inter Pharan, et Tophel, et Laban, et Aseroth*, quorum interpretatio est, auctus, insulsa, dealbatio, et atria, qui quatuor mentes, ut supra diximus, quatuor Evangelia significant, a quibus Ecclesia augetur in fide. *Insulsa*, contra vitia et diabolum. *Dealbata*, in baptismo et poenitentia, et resurrectione. *Atria*, id est, Ecclesia vel Evangelium. Hi etiam mentes quadriformem hominem significare possunt, quatuor creaturis consistentem, humido scilicet, et arido, frigido et calido, cui Evangelium prædicatur. *Duodecim quoque dies*, duodecim prophetas significant. *Coreb* vero unde lex incipitur, synagogam demonstrat, a qua lex novi Testamenti inchoatur.

Per viam montis, et reliqua. Hoc stabilitatem Legis, eo quod mutata esset littera ad sensum; vel quod Evangelium cujus figuram hic liber tenet, vitam ascensionis per fidem ad cælum denuntiat. Lex a monte Sina incipitur, et in monte Seyr finitur. Seyr autem pilosus interpretatur, quo indicatur mortalitas. Sicut enim lex litteræ de immolandis victimis, et de occisione illorum qui proximos occiderent, præceperat: sic Evangelium de occisione peccatorum et vitiorum est. Quadraginta autem anni, quibus laboriose peractis ad terram repromissionis filii Israel pervenerunt, significat totum tempus quo Ecclesia laboribus vivit, quæ denarium prædicat, locum legis observat. Quaternum, propter quatuor Evangelia. Decies autem quatuor, quadraginta sunt. Denique et Dominus quadraginta diebus jejunavit, et esuriens tentatus est: ut ostenderet nobis in præterito tempore debere tolerare tentationes. *Prima die*, et reliqua. Congruum quippe fuit primo die legem loqui. Lex de primitivis imperavit, vel eo quod lex illis lux fuisset, si tamen quod plebs essent: vel eo quod figurat Evangelium datum in die novi Testa-

menti. Primo die veterem significat, secunda novum. *A* prædicaverunt universa supradicta. Decanus autem imperat super decem, signat decem verba legis narrantem. Ordo autem crescendo est in tribunis et centurionibus, et est quoque ordo credendi. Quatuor autem ordines, quorum principum quatuor Evangelia in numero figurant, quæ quatuor virtutes principales docuerunt, id est, Justitiam, Prudentiam, Temperantiam, Fortitudinem. Moyses vero Christum signat in electione principum : principes quoque qui eliguntur, duodecim apostoli figurantur, cum quatuor Evangelii a Christo electos, ad principatum super Ecclesiam. *Et quod justum est judicate.* Hæc sententia æquitate iudicii judicat, apostolos quoque figurat : quibus dicitur, *Sedebitis, et iudicabitis duodecim tribus Israel.* *Ascende,* id est in summitate perfectorum : *B* aliter ascende et posside, id est præmiis. *Sicut locutus est Dominus Deus tuus,* id est prophetavit vobis. *Nolite metuere,* id est corde ; *neque paveatis,* id est in ore. *Cumque sermo placuisset,* in hoc plebis iudicium indicatur. *Misi ex vobis duodecim vivos,* et reliqua. Qui duodecim viri, qui tali numero duodecim apostolos possunt significare. *Vallis autem botri,* per anticipationem dicta est. Botros autem superiores diximus significare, quæ apostoli duabus vetricibus, id est duabus legibus prædicando portantur. *Ab aquilone ad dexteram,* id est apertæ infidelitatis usque ad calorem fidei, *atque dixistis : Odit vos Dominus.* Hæc sententia populum incredulum demonstrat. *Cumque audisset Dominus vocem sermonum :* auditio Domini more hominiis dicitur *sermonum vestrorum :* quia non in unitate audiendi eos, ut dicitur, turba non unius voluntatis. Aliter unus peccatorum multi vocantur, et multi iustorum unus vocatur. Præter Caleph, qui figuram pœnitentiæ tenet. *Et ipsi dabo terram,* ac si diceret, non vocabis : ut dicitur, *Multi sunt vocati,* etc. *Quam calcavit pes vester,* hic intelligitur, quod nisi quis consideraverit regnum Dei per credulitatem prædicationis, non intrabit in regnum cælorum. Bini vocantur ad terram promissam, id est Caleph, et Josue. Bini etiam intrant in regnum cælorum, id est qui duas leges implent, innocentes et pœnitentes, sive corpus et anima. *Egressus Amorrhæus, qui habitat in montibus,* id est, hæretici habitantes in superbis.

CAPUT III.

D Seyr nomen loci est, et Hornia similiter, quæ Ecclesiam significant, quam peccatores persequuntur. Sic juravit Dominus, ut vero dixit : *Non videbit quispiam,* et reliqua. Arbog mons est. Arœr civitas, Galaad regio. Moab ab Occidente. Basan civitas de medio tribus Manasse, certam divisionem habet inter corpus et animam, inter actualem et contemplativam vitam, inter historiam et sensum, regio et civitates et cuncta Basan. Gessum fons est, et Magati locus. Jayr et Machir unus vir est. *Usque ad medium,* id est sacerdos usque ad torrentem. Eboc, id est ad occidentem usque ad Jordanem. Ad aquilonem venerunt ad occidentem, et usque ad mare deserti. Ad occidentem Sairdas montis. Pascha ad dexteram

partem. Expediri, usque hoc, jumenta. In hac sententia tria ostenduntur, id est, inceptio in baptismo, possessio in fide, voluntas in elevatione mentis ad superna. *Preatusque sum Dominum*, id est ut terram repromissionis intraret. *Cæpisti ostendere servo tuo magnitudinem tuam* : id est in vestimentis mentis portantis de Ægypto in mari et in petra ; et in manu fortissima, id est in pugnas contra Amalechitas. Neque enim Dominus alius vel in cælo : ideo hoc dicit, quod multos in Ægypto viderunt deos, qui non potuerunt salvare plebem, nisi Dominus, velut in terra imaginem bovis viderunt. In hoc autem itinere plenitudo ostenditur, id est pro eis qui transierunt Jordanem, et plenitudo in his qui remanserunt in terra Moab. Plenam enim in terram repromissam venerunt : quod significat plenitudinem legis, quæ populo data est in plenitudine, dum sensus defuerit. Aliter remanentes in terra Moab, significat illos qui ante legem in lege fuerunt, ut Abraham, Isaac et Jacob ; vel gentes quæ pervenerunt ad baptismum ; vel illos qui contra baptismum sunt, vel videt populum qui non crediderunt Christo, cum lege baptismi. Terram vero repromissam intrantes, significant baptismum accipientes, et in Ecclesia manentes. Reversio autem illorum, in qua facit pugna ante et retro : demonstrat pugnam corporis et animæ. Hi quoque sunt inter Moab, et inter terram repromissionis, figuram populorum possunt tenere, pervenientium ad unitatem legis Christi. *Non enim transibis Jordanem istum*. Dum aliter hæc sententia intelligitur. Requies enim videtur, et jam visio Domini non habitabit. Aliter visio pro vindicta intelligenda est, nec peccatum in futurum vindicaretur.

CAPUT IV.

Custodi ergo temetipsum : id est ab adorando idola : quæ viderunt, id est in scriptionibus. *Ardebat usque ad cælum*. Hyperbolice hoc dixit. *Vocem arborum illius audistis*, id est legem ; vel hic pars pro toto dicitur, et formam penitus non vidistis. Forsitan enim si vidissent formam, fecissent imaginem : non vidistis aliquam similitudinem majestatis Dei illius. *Deus æmulator*, id est quando non excedimus modum peccati. *Testes invoco cælum et terram*, id est in auxilio bino. *Terret plebem*, id est verbo Dei, et persona sua cælum et terram ; ac si diceret : *Testes vocis erunt cælum et terra, quod si adoraveritis deos alienos, cælum vocabis, non pluet super terram, et terra non germinabit fructum suum. Et diceis, Quando adoraverint hic? Hi sunt testes, qui invocati sunt super nos, si adoraverimus deos alienos*. Aliter cælum et terra, animam et corpus significare possunt, vel incarnationem et divinitatem, vel legem literæ et novi Testamenti, quæ non vident, nec audiunt. In hac sententia præcavet, quod multas imagines idolorum apud Chanaanos vidissent. *Per tentationes*, id est, ut in Mannaan. *Et in alienigenarum*, id est Amalech. *Signa*, id est figuras. *Atque portenta*, ut fuit serpens. *Robustam manum, brachiumque extentum*, id est in pugnas. Per tres civitates quas superavit Moyses

A ante Jordanem, fides trium legum, vel fides Trinitatis ante baptismum indicator.

CAPUT V.

Et vidimus facie ad faciem. Hoc ex persona Moysae tantum dicitur. *Et medius fui*, et reliqua. Sic et Christus mediator Dei et hominum. *Timuitis enim ignem*. In hoc plebem suam. *Non usurpatis*, id est non timeas, ut sanctifices illum victimis sive opere. *Sæc diebus operaberis terram*. Hæc sententia figuram veteris Testamenti tenet, septimus dies sabbati, figuram novi Testamenti, in qua legis spirituales hostias Domino offerimus. Non declinamus ad dexteram, id est ad vanam gloriam ; neque ad sinistram, adorando idola.

CAPUT VI.

Diliges Dominum Deum tuum. Imperatio et prohibitio in hac sententia ostenditur. Imperatio, dum dicitur, *Diliges* ; prohibitio, *Non diliges deos alienos*. Aliter, *Non diliges*, ut dilexisti ante. Hæc quoque sententia præcellit aliud, ubi dicitur : *Non adorabis deos alienos*, quod pertinet ad opus deserti. Quod vero hic dicitur, ad opus terræ pertinet repromissionis. Ex persona quoque veteris dicitur, *Non habebis deos alienos* : Ex persona novi, *Diliges*, et reliqua. More quoque artificis dilectio primum ponitur, quia sit omnium mandatorum fundamentum. Ita enim artifex fundamentum primo ponit, et deinde ædificat domum. Sic et nos decet dilectionem fundamentum primum ponere, ac deinde bona opera instituere. *Ex toto corde*, id est ex parte qua corpus animatur. *Ex anima*, hac parte qua intelligitur super omnem creaturam. *Et ex tota fortitudine*, id est parte corporis ; ut extollerent altitudinem creaturarum similem fuisse altitudini Creatoris. Aptum autem fuit tribus locis imperari dilectionem, in corde et anima et fortitudine, *dum tres habitationes*, id est Ægyptum et eremum, et terram repromissionis habuerunt. Aliter dicitur, corde et anima pro uno accipitur ; et fortitudine, secundo. Aptum est enim, ut duobus locis dilectio sit, dum omnes homines duabus consistunt substantiis, anima et corpore ; vel duabus aliis, id est pane sine fermento ; et manu tua, id est opere tuo. *In lumine*, id est in opere.

CAPIT. VII-XIII.

Cum vero ad Abraham Dominus de futuro loqueretur, non septem gentes, sed decem dinumerat, quarum terram semen illius possideret : qui numerus adjecta idololatria gentium, blasphemia Judæorum, hæreticorum errore, verissime adimpletur : quibus donec intellectu Ægyptum commemorat, multum subjacet.

Si autem quis egressus de Ægypto, ad eremum perveniat, spirituali trium dierum itinere, de impugnatione gentium liberabitur : quæ septem principalia vitia figurant, quæ per Dei gratiam unusquisque miles vincit. Quod vero numeri majores esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura vitia quam virtutes. Quod dicitur, *Non ibis cum eis*, id est in adorando idola, intelligendum est. *Sciasusque fortis*, id est itinere Jordanis, sive in pugnis. *Anserat Dominus a te,*

id est plenitudinem hanc, et infirmitates pessimas, **A** id est decem plagas Ægypti. *Non parcat illis oculus tuus*, et reliqua. In hoc illorum cupiditati præcavet. *Notite metuere, quia timor imperfectorum est. Non parcat oculus tuus*: id est, diis illorum, id est, cupiditas tua vitiiis illorum. *Crabrones*, id est mali mores illorum. *Deus magnus ad libandum, et terribilis in vindicta*. Quod vero dicit, *De gentibus non delendis, pariter ne forte bestia multiplicarentur contra illos*: cavendum nobis esse ostendit, ne forte expulsis peccatis a carne nostra, et repente superatis, accedant contra nos bestie spirituales, hoc est jactantia, vel superbia, vel certe vana gloria, quæ surrexerint majori labore extirpabuntur quam carnalia vitia. Loth enim et in monte positus concubitu nefario pollutus est, qui in Sodomis habitans se continuit, ut non peccaret. **B** Ac per hoc quodcumque vitium expulerimus, statim loco illius plantetur virtus: ne forte repulsus spiritus, iterum revertens inveniatur domum nostram vacantem. *Dispe*, id est genus viperarum, quod hæreticorum tenet figuram, qui Trinitatem blasphemans, quod sub juramento pollicitus est. Jurat Dominus per seipsum, quia non habet alium altiore, per quem juret. *En Domini Dei tui cælum est*, ac si diceret, habet Dominus potestatem, si pluat cælum, an non super nos. *Et cælum cæli*, id est stellæ: aliter per cælum angeli intelliguntur. Cælum vero cæli, animæ sanctorum, ut est. Stella enim a stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum, vel historia et sensus, et terra, id est fructus terræ, vel corpus et anima, et omnia quæ in **C** eis sunt, id est Adam cum suo genere.

Deus magnus, id est in Ægypto.

Et potens, id est in mari.

Terribilis, contra Amalech.

Qui personæ non accipit, vituperavit hic plebem, qui personas acciperet.

Ipsæ est laus tua, id est, ut ipsum laudes.

Mare Rubrum, propter limum rubicundum dicitur.

Pones benedictiones super montem. Hæc sententia respicit ad locum ubi dicitur: *Testes invoco cælum et terram, sed duo montes in testimonium proferantur*. Ac si diceret: Habebitis benedictiones super vos, si legem Domini custodieritis, et maledictiones, si non custodieritis. Aliter benedictio super montes ad Israel pertinet, maledictio vero ad Chananæos. **D** Hi quoque montes in terra repromissionis esse dicuntur, et alii nominibus nominari, id est, Libanus in parte Aquilonis, et Libanus minor in dextra parte ejusdem terræ. Sed ab aliis dicitur, quod hi montes non tam historialiter fuissent quam ad testamentationem benedictionis et maledictionis dicuntur. Mystice autem hi duo montes pro duabus legibus possunt accipi. Gebal pro veteri, qui vindictam commisit. Gazarim pro novo, qui indulgentiam docuit. Possunt etiam hi montes summitatem perfectorum et superbiam impiorum demonstrare, vel quod in fine dicitur vitæ: *Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum quod paratum est vobis*, et reliqua. Et: *Ite,*

maledicti, in ignem æternum. Aliter Gebal pro maledictione, pro parte carnis ponitur, sicut et Paulus apostolus ait: *Scio quod non est bonum in carne mea*. Gazarim cum benedictione, pro anima in illo loco, id est, in Silo.

In hac sententia præcavet, quod si unusquisque in domo sua immolaret, idola fecissent, filios et filias comburentes igni. Non quod hoc Ægyptii fecissent, sed Chananæi obrutum negabitur, id est sensus testimoniiis. *Egressi sunt filii Eliab*, id est filii iniqui, vel filii peccatorum.

CAPUT XIV.

Non facies calvitium super mortuum. Hoc historialiter manifestum est. Spiritualiter potest intelligi quod dicit, ne radatis mortales voluntate causa diaboli vel hæretici, quod in duas partes unguas findunt, id est, qui credit duas leges, sed divinam dilectionem non implet, aut actualem aut theoreticam vitam, vel Incarnationem et divinitatem, et ruminat in opere. *Comeditis*, id est credendo, *de his quæ ruminant, et unguam findunt*, id est de his qui quod credunt corde, opere non differunt. *Pinnulas*, id est, mandata legis; *et squammas*, id est cogitationes multas; *omnes mundas*, id est sanctos, qui ideo aves dicuntur, quia cogitationibus et operibus mundis ad superna volant. Aves immundæ, hæreticos significant. *Juxta genus suum*, id est si acciderit aliquid quod illi simile sit in forma, non prohibetur nisi de genere illorum. Omnes autem aves immundæ quas diximus, diversa genera hæreticorum significant. Quod vestis Israel in eremo nulla vetustate defecit, potest figurare futuram incorruptibilitatem corporum, ubi illa quæ corruptibilia sunt sine corruptione permanent. Quod vero dicitur: *Non coques hædum in lacte matris suæ*, ostendit quod quem hædus significat non est coquendus in lacte matris suæ, id est, non purgandus mediocribus Ecclesiæ disciplinis, sed austerioribus præceptis illius peccata purganda sunt, ut qui per lasciviæ blandimenta se perdidit fortiori disciplina se redimat, ut cæteri videntes timeant. *Per decimam partem quam Dominus a populo postulat* significantur decem sensus, quos unusquisque nostrum reddere debet Domino. *Anno tertio aliam decimam separabis*. Postulatio autem anno tertio, ostendit Dominum prævidentem bella illis. Futura enim in terra repromissionis anno tertio dixit: *Usquequo eorum vineæ creverunt?* Vel pro tribus annis, quibus, ut dixerunt, fuerunt tribus Ruben et Gad, et dimidia tribus Manasse in terra repromissionis in pugnis magnis. *Separabis mihi aliam decimam*, id est sacerdotibus, ac si per hoc sacerdotibus diceret.

CAPUT XV.

Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus. Per fratrem sensus intelligitur. Hebræus transiens interpretatur. Hebræa, id est anima uniuscujusque perfecti de gentilitate, ad baptismum transiens.

Per septem annos, quibus servire præcipitur, acti væ vitæ perfectio designatur.

Per septimum annum, quo dimittitur, activa vita A exprimitur.

Sicque auris illius subula perforatur, dum mens subtilitate timoris percutitur.

Aliter sex anni sex ætates mundi significant. Septimus vero annus diem iudicii designat: subula sapientiam, qua auris, id est sensus, perforatur. Janua, id est fides domus tuæ, id est Ecclesiæ. Primogenitus opus perfectum significat. Quod autem dicit: *Quidquid masculinum*, ostenditur quod non debemus opus mohe Deo offerre. Sexus quoque masculus sensum perfectum indicat. Quod autem dicit: *Non operaberis in primogenito bovis, et non tondebis primogenita ovium tuarum*, ostendit quod si quid robustum incipimus exercere, et hoc significatur in primogenito bovis; vel cum vita nostra aliquid innocuum B inchoat, dignum est ut humanis oculis, quasi subducto vellere non ostendatur. Hoc enim significatur per hoc quod dicitur: *Non tondebis primogenita ovium*. Cæcus populum gentilem significare potest, qui potuisset viam salutis intrare, si vidisset. Claudus vero dicitur qui non implet utramque dilectionem; qui videt quidem viam, sed non ambulat in ea. Potest quoque claudus populum Judaicum significare, credentem tantum litteram, et non sensum. *Quasi capra*, id est Ecclesia; et *cervo*, id est apostolorum populo. *Sanguinem illorum non comedas, sed effundas in terram*. Per hoc indicatur nos oportere magnopere de meritis interpretari, sed in iudicium Ecclesiæ effundere. *Observabis inensem*, id est jejunium.

CAPP. XVI-XVIII.

Solemnitatem quoque tabernaculorum, id est mense Septembris. *In solemnitate Azymorum*, id est Pascha. *Hebdomadarum*, id est quinquagesima. Quod vero dicitur: *Non plantabis lucum, neque omnem arborem juxta altare Domini Dei tui*, significat quod circa dominicam fidem nihil in verbis infructuosus, nihil audientiam sæcularis, nihil illecebrosus debemus componere. Hoc enim significant ligna nemorosa sine ullo fructu. Sed sola pietate veritatis scientiam prædicationis teneamus. Illud autem quod dicitur: *Prophetam de gente tua, sicut me, suscitabit Deus*, quamquam juxta historiam de Josue dici potest, tamen de Christo manifesta propheta est, qui verus propheta de gente Israel ortus est. Et sicut Moyses dispensator erat veteris Testamenti, ita et Christus novi. Denique in Evangelio Dominus dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi, de me enim ille scripsit*. Quodque dicit, *Sicut me*, secundum carnem, et non secundum divinitatem intelligendum est. Quod autem promittit Dominus ultionem in illos qui verba prophetæ, id est Christi, audire nollent, comminatio est, plebisque Christi verba. Hic est autem verus Propheta, de quo dicitur: *Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua*.

CAPUT XIX.

De illo qui cum amico suo simpliciter vadit in silvam ad ligna cedrina, et reliqua. Ad silvam quippe cum amice itans, quartus ad intuenda subditorum delicta

convertitur. Et simpliciter cum delinquentium vitia sua intentione referamus. Sed securis manus agi, cum sese increpatio plus quam necesse est in asperitatem pertrahit. Ferrum quoque de manubrio pro-silit, cum de correctione sermo durior excedit. Et unicum percutit, qui auditorem suum prolata contumelia a spirituali dilectione interficit. Corrupti namque mens ad odium proruit, si huic immoderata increpatio plus quam debuit adiecit. Sed is qui incaute ligna percutit, et proximum exstinguit, ad tres necesse est urbes fugiat, ut in una illarum defensus vivat, quasi ad pœnitentiæ lamenta conversus, in unitate sacramenti sub spe, fide et charitate absconditur. Reus perpetrati homicidii non tenetur, quem invenerit, non occidit. Quia cum districtus iudex venerit, qui se nobis per naturæ consortium junxit, ab illo procul dubio culpæ reatum non expetet quem sub illius venia spes, fides, charitas, abscondit. Sequitur: *Non stabit testimonium unius contra aliquem, sed in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*. Licet historialiter observandum est, tamen contra quoslibet impios vel hæreticos agimus sanctas Scripturas in dubium vocari. Sensus quippe nostri attestatio sine his testibus non habet fidem. Adhibet duos testes, scilicet Vetus et Novum; adhibet etiam quatuor Evangelia, prophetas, apostolum, sicque stabit omne verbum. Addet res alias in terra repromissa, id est credulitatem Patris, et Filii, et Spiritus sancti. In terra Ecclesiæ post baptismum stabit sacerdos, id est lex vel Christus, vel unusquisque doctor perfectus, confirmans non contra hæreticos, demones, vel vitia; duces vero prophetæ, vel apostoli, intelliguntur.

CAPUT XX.

Ejiciuntur ex prælio qui novam domum edificaverunt, simul qui vineam plantaverunt, aut qui uxorem desponderunt, quia non potest divinæ militiæ servire, qui servit negotiis sæcularibus. *Homo quoque formidolosus etavidus projicietur e pugna, ne pavere faciat corda fratrum suorum*. Non potest arripere spiritualis militiæ pugnam, quia adhuc terrenis operibus timet, ne forte alios ab evangelica perfectione suo exemplo revocet. Tales enim non possunt bella præliare. Si *quando accesseris ad oppugnandam civitatem*, id est corporis in aqua civitate hæretici, vel vitia. *Offeres illi primum pacem*, id est Christum ad credendam. *Si receperit usque portas*, id est fidei vel pœnitentiæ, et *serviet tibi, percutes*, id est in pœnitentia vel vindicta. *Generis masculini*, id est qui sunt superbi. *Absque mulieribus, absque jumentis, et non succides arbores*, id est sanctos quibus vesci potest, id est præceptis, absque animabus et mollibus sensibus et simplicibus; *nec sæcularibus devastare debes*, id est pœnitentes.

CAPUT XXI.

Quando inventum fuerit hominis cadaver, et reliqua. Hoc ad cadaver Adam cum suo genere potest demonstrari; *cujus cædis reus ignoratur*, id est diabolus ab hominibus in parte bona. *Majores natu et iudices*, et prophetæ et apostoli intelliguntur. Locus autem ea

averis *Adæ paradisi*, civitas civitatum Judæ. **A** est in vindicta, vel pœnitentia. *Civis cadaver non debet permanere in patibulo*, id est in peccato. *Sed sepeliatur eadem die*, id est in novo per pœnitentiam. *Contaminabitur terræ fetore*, id est terra cordis; fetore, id est peccata.

Et educunt illam in vallem asperam atque saxosam, id est Judæi ad humilem crucis passionem asperam, mundi peccatis et tentationibus saxosam. Vallis enim animarum humilitatem significare potest, quæ est aspera contra diabolum, quæ nunquam arata est, id est a doctoribus cultro et vomere veteris et novi Testamenti. Quod autem dicit, *In illa cervice vitulæ*, prædicationem Incarnationis ostendit. *Accedentque sacerdotes*, id est filii Levi, vel apostoli; *vel in mundum*, id est sanguis; *lavabunt manus suas*, id est opera per fidem Incarnationis, et dicent: *Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc*, quasi dicerent: Non apostoli, neque sancti effuderunt sanguinem Christi. *Et auferatur ab illis sanguis reatus*. Sanguis Christi pro mundo effusus est. *Tu autem alienus eris ab innocentis cruore*, id est non apostoli pro mundo passi sunt. Sequitur: *Si exieris ad bellum contra inimicos tuos, et tradiderit Dominus in manus tuas, captivos quoque duxerit, et videbis in numero illorum mulierem pulchram*, et reliqua. Dicunt Judæi, qui hanc historiam servant, quid rationis habet mulierem decalvari, et ejus ungulas abscindi? Mos autem, si mulierem pulchram, id est animam quæ a Deo pulchra creata est, in gentili conversatione invenimus, et sociari illam voluerimus corpori Christi, deposito idololatriæ cultu, induatur lugubribus pœnitentiæ indumentis. *Defeat patrem et matrem*, hoc est, memoriam hujus mundi, et gentilitatis illecebras carnales, deinde verbi Dei vocabulo omne peccatum infidelitatis illius, quod mortuum et inane est, radetur. Hi sunt enim capilli et ungulæ mulieris, atque demum per lavacrum baptismi purificata conjungitur sanctis. Cum nihil superfluum in capite vel manibus habuerit, id est cum neque sensibus, neque acta immandum aliquid gerit. *Unus autem mensis, quo pacto duci jubet illam in uxorem*, fidem et opus significantem. Ternario autem numero fides ostenditur, denario opus legis, per fidem et opus legis anima Deo recte sociatur. Alii hanc mulierem pulchram facie, rationabilem aliquam disciplinam significare putant, quæ sapienter dicta invenitur apud gentiles, quasi a nobis sit reperta. Oportet de ea primum auferre omnem superstitionis immunditiam, et sic illam in studio veritatis assumere. Nulla enim apud gentiles sapientia est, cui immunditia aliqua vel superstitio non sit admista.

Si habuerit homo duas uxores, usque, *non poterit facere filium dilectæ*, et reliqua. In hoc Christus cum duobus Ecclesiis potest intelligi, qui non profert filium dilectæ, id est populum Ecclesiæ gentium, populum Synagogæ in divisionem substantiæ, hoc est, in mandatis legis, a populo enim Synagogæ, hoc est, a primitiva Ecclesia principium est.

Quando peccaverit homo, usque, *sed in eadem sepeliatur*. Hic homo unusquisque baptizatus potest intelligi, qui si peccaverit, debet judicari morti, id

est in vindicta, vel pœnitentia. *Civis cadaver non debet permanere in patibulo*, id est in peccato. *Sed sepeliatur eadem die*, id est in novo per pœnitentiam. *Contaminabitur terræ fetore*, id est terra cordis; fetore, id est peccata.

CAPUT XXII.

Non videbis bovem, usque, *de omissis fratris tui*: hoc doctori dicitur. Spiritualiter bos jugum legis sustinentem demonstrat; ovis, innocentem; asinus, populum gentium. Vestimenta autem opera sunt. Christus autem frater est, ad quem hæc omnia per doctrinam boni doctoris dicuntur. Quod autem dicit: *Non induatur veste virili*, ostendit illud quod Apostolus ait: *Non permitto mulieri docere in Ecclesia*. Neque enim sacerdotium, neque doctrina feminis, nec in Ecclesia conceditur; sed nec vir debet indui veste feminea. Quod enim vir est, et principatum gerit Ecclesiæ, nec debet aliquid femineum vel molle in sua doctrina habere.

Si ambulans, usque, *et longo vivas tempore*. Via hunc mundum demonstrat, arbor superbiam, terra carnalia desideria, nidus conversationem, mater uniuscujusque carnem hominis incumbentem in peccato, longum tempus, futurum sæculum. *Cum edificaverit domum novam*, id est animam vel Ecclesiam; *faciens murum*, id est fidei; *non effundatur sanguis*, id est bonum naturale a diabolo vel hæretico, id est Ecclesia tua, vel anima tua. *Non seres vineam tuam*, id est doctrinam Spiritus sancti, ac si diceret: Non facies bona et mala simul fieri. Quod autem: *Non arabis in bove simul et asino*, significat duos populos. In bovis enim nomine populus sub jugo legis accipitur, in asino autem populus gentium pertinet usque Evangelium. In bove autem simul et asino arat, qui sic Evangelium recipit, vel Judaicarum superstitionum, quæ in umbra et imagine præcesserunt, cæremonias non relinquat. Item in bove bene operantium vita signatur, in asino stultorum vecordia. Ergo in bove simul et asino non arabis, fatuum sapienti in prædicatione non socius, quia non possunt æqualiter enuntiare verbum Dei. Sequitur: *Non indues vestem ex lana linoque contextam*. Per lanam simplicitas, per lino sublimitas designatur. Vestis quæ ex lana et lino contextitur, lino interius celat, in superficie lanam ostendit. Vestem ergo ex lana linoque contextam induit, qui sub locutione innocentis intus sublimitatem celat malitiæ. *Funiculos in sibris facies*, id est, mandata legis exemplis apostolorum. *Per quatuor angulos pallii tui*, id est, per credulitatem quatuor librorum fidei. Insuper, *Centum siclis argenti*, id est, integritas pœnarum; *ut fornicaretur in domo patris sui*, id est in Ecclesia sanctorum. *Si dormierit cum uxore alterius*, id est hæreticus cum Ecclesia, quæ Christi uxor dicitur: sive sensus malus cum anima, quæ boni doctoris est.

Utrique moriuntur, id est in vindicta vel pœnitentia. *Si puellam virginem*, id est Ecclesiam despondentem Christo suam virginitatem. *Et invenerit illam aliquis*, id est Judæus, vel hæreticus, sive peccator. *Ad portam civitatis*, id est ad finem Ecclesiæ. *Et la-*

pidibus obruentur, id est in vindicta, sive testimoniis in poenitentia. *Quia non clamavit*, id est consensit. Ager autem Evangelii doctrinam significat; quæ sequuntur pene juxta hunc ordinem accipienda sunt. *Clamavit et nullus adfuit*, id est usque ad adventum Christi. *Per hominem qui accepit uxorem fratris sui*, diabolus vel hæreticus ostenditur, accipiens Ecclesiam fratris sui, id est Christi, ne revelaverit operimentum illius fidelitatem.

CAPUT XXIII.

Quod autem dicit, *Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, et absciso retro Ecclesiam Dei*, ostendit quod omnes qui molliter vivunt, nec exercent opus virile, non possunt permanere in numero sanctorum, sive congregatione. *Qui autem de scorto natus est usque ad decimam generationem, prohibetur intrare in Ecclesiam*. Qui enim de carnali vita, vel de gentilitate venit ad Ecclesiam, tunc recipiendus est, cum præcepta legis spiritualiter servaverit, quod significat denarius numerus. Quod vero *Ammोनites et Moabites non permittuntur in æternum intrare in Ecclesiam*, significat ab Ecclesia hæreticos semper esse repellendos. Hæreticum autem, inquit, hominem post unam et alteram correptionem devita. Sequitur: *Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Ægyptium*. Per Ægyptium et Idumæum significatur præsens vita, cui quamvis renuntiantes ad Ægyptiam terram, id est, pristinam conversationem mundi et concupiscentiam declinemus; tamen dum hujus mundi necessitatibus subditur, quod Ægyptiam nationem nequaquam extinguimus, licet ab ipsa quadam discretione separemur, non de superfluis cogitantes, sed simus, secundum Apostolum, victu quotidiano indumentoque contenti. Quod autem dicitur, *Qui nati fuerint ex illis tertia generatione, intrabunt in Ecclesiam Domini*, significat quod tunc sæcularis quisque potest sanctis Dei conjungi, cum perfecte crediderit in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, vel cum Spe, Fide, Charitate, sit ornatus. Sequitur: *Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio*, et reliqua. Nocturnum somnium tentatio occulta, per quam cogitatio tenebrosa turpe aliquid corde concepit, quod tamen opere non expletur. Pollutum quippe extra castra exire, est, turpi impugnatione laborantem sese ex comparatione continentium despiciere; qui *ad vesperum aqua lavatur*, cum defectum suum despiciens, ad poenitentiam lamenta convertitur, ut fletibus diluat omne quod animus occulta iniquatione accusat. *Sed post occusum solis ad castra redeat*, quia post tentationis ardorem necesse est ut iterum fiduciam erga societatem bonorum sumat. Ergo post occumbentem solem ad castra revertitur, qui post lamenta poenitentiam, frigescente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur. Præterea jubetur *ut cum egrederetur quis ad requisita naturæ*, et reliqua. Naturæ enim corruptibili pondere gravatæ mentes nostræ quædam cogitationum superflua, quasi ventris gravamine rumpunt; sed portare in balteo paxil-

lum debemus, ut ad reprehendendos nosmetipsos accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter terram mentis nostræ poenitentia et dolore confodiat, et hoc quod a nobis se idum erupit abscondat. *Egesta humo operies*, id est, ut obscuret peccatum suum poenitentiam opere. *Non tradas servum diabolo, quem a servitute peccati non converterit*. *Non contristes eum*, id est, in desperatione, sive in poenitentia. *Non meretrix erit*, id est anima; *nec scortator*, id est diabolus, qui genuit hæreticum. *Prostituli*, id est animæ. *Nec pretium carnis*, id est, ut dicitur, *Non dabis sanctum canibus*; aliter hoc significat quod non debemus elemosynam immolare pro peccato. *Nec fenerabis fruges*, id est legis; sed alieno, id est gentili populo. *Ingressus vinem proximi tui*, id est legem Christi. *Comede uvas*, id est, crede incarnationem Christi. *Foras autem*, id est extra Ecclesiam. *Si intraveris in segetem amici tui*, id est in ordine mandatorum, sive in lege Christi. *Frangere spicas, et manu contere*, id est litteram legis exemplo fidei tuæ. *Facta non metas*, id est non excedas cum sensu complendo.

CAPUT XXIV.

Si acceperit homo uxorem, et reliqua, usque, *Rejicere eam*. Illic homo Christum significat, uxor Synagogam Judæorum, quæ Christum non invenit persequendo, et ad crucem trahendo. *Liber autem repudii*, id est Evangelium. *Manus autem illius*, id est opera infidelitatis Domus Ecclesia est, sive regnum celorum. Alter maritus, Apostolum, cujusque domus ecclesiam significat. Vel si *mortuus fuerit*, in adjutorio peccatoribus. *Non poterit prior maritus*, id est Christus Synagogam, quia impoenitens est. *Nec peccare facies terram*, id est, corpus vel Ecclesiam. *Cum acceperit homo uxorem*, id est animam suam. *Non procedat ad bella*, id est, contra persecutiones demoniorum. *Ut in uno anno*, et reliqua, id est, poenitentia. *Non accipias loco pignoris superiorem et inferiorem molam*. Accipere aliquando dicimus auferre. Unde aves illæ rapaces accipitres vocantur. Pignus vero debitoris est peccatorum confessio. A debitore autem pignus accipitur, cum a peccatore confessio peccati tenetur. Superior autem et inferior mola, spes et timor. Spes enim ad alta subvehit; timor, quod inferius premit. Sed mola superior et inferior ita sibi necessario conjunguntur, ut una sine altera inutilis habeatur. In pectore itaque incessanter debent spes et formido conjungi, quia incassum misericordiam sperat, si non et justitiam pertimescat. Frustra quoque justitiam metuit, si non etiam in misericordia confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibentur, quia qui prædicat prædicator, tanta dispensatione componere prædicationem debet, ut nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe, in solo illum timore derelinquat. Tollit enim superiorem molam, si beatè peccatum dicat, *Non habebis veniam de commissis*. Tollit inferiorem, si dicat peccanti, *Age mala alicui*

quia magna est misericordia Domini. *Non negabis mercedem*, hoc apostolorum populo dicitur. *Indigenis*, id est, populo fratris tui, qui sunt apostoli. *Sive advenæ*, id est gentiles populi. *Non auferas*, usque ad, *vestimentum viduæ*, id est fidem minimæ, quæ est vidua mortua diabolo.

CAPUT XXV.

Quadragenarius autem numerus flagellorum, quo delinquentes argui jussit, ostendit quadragenarium numerum, in quo Ecclesia per quatuor mundi partes diffusa, sub Decalogo legis currit.

Quadragenario autem numero delinquente cædimus, si in hoc tempore pœnitentiæ vulneribus flagellemur. Si enim peccatis cædimur, illic sine peccatis invenimur. Sequitur : *Non alligabis os bovis triturantis in area fruges tuas*. Quod bene significat illud quod Apostolus ait : *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus?* Scriptum est enim, *Non alligabis os bovi trituranti*. Nunquid de bobus cura est Deo? In bovis sane nomine vita uniuscujusque doctoris exprimitur. Vult ergo Scriptura doctoris præparari carnalia, a quibus spiritualia consequantur auditores. Ipsi sunt enim boves terentes et separantes in area, id est in Ecclesia, paleas frugesque. Sequitur : *Quando fratres habitaverint simul, et unus ex eis absque libertis mortuus fuerit*, etc. Quid aliud in figura demonstrat, nisi quod unusquisque Evangelii prædicator ita debet in Ecclesia laborare, ut defuncto fratri, id est Christo, suscitet semen, et quod suscitatum fuerit, illius nomen accipiat. Hoc denique intelligens Apostolus, ait : *Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?* Tanquam diceret : Defuncto fratre vos genui : Christiani vocamini, non Paulini. At qui electus Ecclesia ministerium renuit Evangelii, ab ipsa Ecclesia merito contemnitur. Hoc autem quod in faciem ejus jubetur expuere mulier, non sine signo opprobrii fuit. *Calceamenta enim unius pedis exiit*, ne sit de numero illorum de quibus Apostolus dicit : *Calceati pedes in præparationem Evangelii pacis*. Qui enim sic evangelicam fidem

A tenet, ut si possit Ecclesiæ prodesse, non renuat, bene intelligitur utroque pede calceatus. Qui autem sibi putat quod credidit satis esse consultum, curam vero aliorum refugit, quasi unius pedis calceamentum de area mittit. *Si habuerint inter se riri iurgium, usque, abscindes manum illius*. Per hos duos viros doctor perfectus et imperfectus potest intelligi, et per uxorem, hæreticorum ecclesia, quæ vult hæreticum liberare de manu doctoris perfecti, mittens opus hæresers ad opus perfectum boni doctoris : cujus ecclesiæ opus abscindendum est. Sequitur : *Non habebis in siclo diversa pondera*. Per quod nobis præcipitur, in Domino conscientie nostræ non sint mensuræ duplices ; id est, ne nos molliter viventes, cæteris graviora præcepta impendamus, et humeris hominum onera gravia, quæ digito nolimus attingere, imponamus.

CAPUT XXVII.

Quod vero præcipitur, ut, *Jordane transmissio, ingentes lapides erigantur*, in quibus legis verba scribantur figurat, quia fidelis plebs per baptismum terram Ecclesiæ possidet, debet constituere sacerdotes et magistros, qui conversatione magni et præclari habentur, qui verba legis et divinam Scripturam custodiant. *Labia enim, inquit, sacerdotis custodiunt scientiam*. Quod autem calce figurantur, significat quod omnibus malis acibus doctores debent in virtutibus clarescere. *In duobus autem montibus Gazarim et Gebal, in quibus benedictiones et maledictiones inseruntur*, utrumque Testamentum significare potest, quia populus sub lege positus, sub maledicto tenebatur. Quod scriptum est : *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec illos opere facit*. Denique Judæi, traditiones Pharisæicas observantes, mandata legis contempserunt. In Novo autem Testamento gratiæ benedictio in populum Christianum redundavit, quo Christus elevans manum, et benedixit apostolos. Utrumque Testamentum Moyses, quia utrumque intellectum habet. Quem Judæi non intelligentes, sub occidente eos littera vivunt.

DE TABERNACULO ET VASIS EJUS, AC VESTIBUS SACERDOTUM.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Moses in montem Dei, cum Josue ascendens, Aaron et Hur regimen populi reliquit.

Locuturi, juvante Domino, de figura tabernaculi et vasorum, atque utensilium ejus, primo situm loci, et circumstantias rerum, quomodo sese habuerint, quandoque hæc fieri præcepta sint, inspicere atque

D attentius considerare Jebemus. *Omnia autem, sicut Apostolus ait, in figura contingebant illis : scriptæ sunt autem propter nos (I Cor. x).* Omnia videlicet, non solum facta vel verba, quæ sacris litteris continentur, verum etiam locorum, et horarum, et temporum situs, et ipsarum quoque in quibus gesta sive dicta sunt circumstantia rerum.